T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İNSAN HAKLARININ BÖLGESEL DÜZEYDE KORUNMASI: AMERİKAN SİSTEMİ

Yurdanur URAL USLAN
0840203022

DOKTORA TEZİ

DANIŞMANI:
Prof. Dr. Yüksel METİN

ISPARTA - 2014

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Tarih:6/5/ 2014

Enstitü Yönetim Kurulunun 2/4/2014 tarih ve 10/c sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Bilim Dalını Seçiniz Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Yurdanur URAL USLAN'nın "İNSAN HAKLARININ BÖLGESEL DÜZEYDE KORUNMASI: AMERİKAN SİSTEMİ" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 6/5/2014 tarihinde saat 10:00'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine** (Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ **Tezde düzeltme verilmesine** (Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra altı (6) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ **Tezin reddedilmesine** (Öğrenci yeni tez konusu belirleyecek)

***Tez adı değişikliği yapıldı/~~yapılmadı~~.**
oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

Gereği arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof. Dr. Yüksel METİN	
Üye	: Prof. Dr. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI	
Üye	: Doç. Dr. Uysal KERMAN	
Üye	: Doç. Dr. Yakup ALTAN	
Üye	: Doç. Dr. Erdal ABDÜLHAKİMOĞULLARI	

Ekler :

1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
2) Sınav soru tutanağı

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; Madde 39 (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde, hazırladıkları raporlarla birlikte toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alırlar. Tez savunma sınavının yeri ve tarihi EYK'nca belirlenir. Jüri aralarında bir başkan seçer. Tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Tez savunma sınavı en az kırkbeş, en çok doksan dakikadır.
(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form sınavdan sonra danışman tarafından düzenlenerek ilgili Anabilim Dalı Başkanlığı aracılığı ile 3 gün içinde Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum **"İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi"** adlı çalışmanın, tez safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Yurdanur URAL USLAN

ISPARTA, 2014

ÖZET

Doktora Tezi

İNSAN HAKLARININ BÖLGESEL DÜZEYDE KORUNMASI: AMERİKAN SİSTEMİ

Yurdanur URAL USLAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 208 Sayfa, Mayıs 2014

Danışman: Prof. Dr. Yüksel METİN

İkinci dünya Savaşı'nın doğurduğu insan hakları ihlalleri, insan haklarının uluslararası alanda korunması gerektiğini düşüncesini güçlendirmiştir. Bu nedenle insan haklarının uluslararası alanda korunmasını sağlamak için gerek Birleşmiş Milletler tarafından evrensel düzeyde gerekse bölgesel örgütler tarafından bölgesel düzeyde koruma mekanizmaları geliştirilmiştir. İnsan haklarının bölgesel örgütler eliyle güçlendirilmesinde özellikle Avrupa, Amerika ve Afrika sistemleri etkili olmaktadır. Bu çalışmanın konusunu da, insan haklarının bölgesel koruma sistemlerinden biri olan Amerikan sistemi oluşturmaktadır. Çalışmada Amerikan sisteminin incelenmesi hedeflendiğinden, çalışmanın ağırlık merkezini Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile belirginleşen sistem oluşturmaktadır. Dolayısıyla Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile ilişkili tüm düzenlemeler ve kurumlar üzerinde teker teker durulmuştur. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Amerika kıtasında insan hakları alanında kurumsallaşmayı sağlayan Amerikan Devletleri Örgütü ve bu örgüt çatısı altında kabul edilen insan haklarına ilişkin belgelere dair bilgi verilmiş daha sonra ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine ve sistem içerisinde oluşturulan denetim organlarına değinilmiştir. Amerikan sisteminin daha iyi anlaşılması için de Avrupa insan hakları sistemi ile arasındaki farklardan söz edilmiştir. Bu çalışma, Amerikan sisteminin yapılaştırdığı kurum, mekanizma ve usullerin Avrupa sistemine kıyasla pek çok eleştiriye açık olduğunu göstermekle birlikte; sistemin zaman içerisinde insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde kendi geleceğini ve dinamiklerini ürettiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Amerikan Devletleri Örgütü, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi.

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

REGIONAL LEVEL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS: INTER-AMERICAN SYSTEM OF HUMAN RIGHTS

Yurdanur URAL USLAN

Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Public Administration, Ph. D. Thesis, 208 pages, May 2014

Advisor: Prof. Dr. Yüksel METİN

Human rights violations that took place during and after Second World War emerged the idea of international protection of human rights. To this end, several protection mechanisms were developed at universal level by United Nations as well as at regional level by organizations. On promotion of human rights by regional organizations particularly European, Inter-American and African systems had impacts. Inter-American system of regional protection of human rights builds up the scope of this study. The focus of this study is placed upon the system defined by Inter-American Convention on Human Rights as the study aims to have a closer look at Inter-American system. Therefore, each institution and regulation associated with Inter-American Convention on Human Rights has been accented in the study. Within this framework, Organization of Inter-American States that ensures the institutionalization in the field of human rights in America and documents regarding human rights ratified within this organization have been presented primarily. Thereafter, Inter-American Convention on Human Rights and auditing bodies developed within the system have been addressed. Comparison and contrast between European and Inter-American human rights systems has also been involved to make more sense regarding Inter-American system. This study does not only demonstrate that Inter-American System is open to many criticisms in comparison with European System regarding the institutions, mechanisms as well as procedures that it generated, but it also proves that American System has developed its own future and dynamics in order to protect and improve human rights by time.

Key Words: Human Rights, Organization of Inter-American States, Inter-American Convention on Human Rights, Inter-American Commission on Human Rights, Inter-American Court of Human Rights.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR DİZİNİ xii
ÖNSÖZ xiii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI VE KORUNMASI

I. İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI 4
II. İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANDA KORUNMASI 7
A. İnsan Haklarının Evrensel Düzeyde Korunması 11
1. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları 12
2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 13
3. 1966 İnsan Hakları Sözleşmeleri 15
a. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 16
b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi 18
4. Birleşmiş Milletler'in Diğer Sözleşmeleri 19
5. Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme Dışı Usuller 20
a. 1235 Usulü 20
b. 1503 Usulü 20
c. Özel Usuller 22
B. İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması 22
1. Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları 24
a. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 26
b. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 28
(1). Bireysel Başvuru Yolu 30
(2). Devletlerarası Başvuru 31
(3). Başvuruların Kabul Edilebilirlik Koşulları 32

(4). Mahkemenin Hüküm Vermesi 34
(5). Hükümlerin Bağlayıcılığı ve Uygulanması 37
c. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Düzenlenen Diğer İnsan Hakları Belgeleri 38
(1). Avrupa Sosyal Şartı 38
(2). İşkencenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi 39
(3). Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Çerçeve Sözleşmesi 40
2. Afrika İnsan Hakları Sistemi 41
a. Afrika Birliği Örgütü 41
b. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı 42
c. Denetim Mekanizması 43
(1). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu 43
(a). Devletlerarası Başvuru Yolu 44
(b). Bireysel Başvuru Yolu 45
(2). Mahkeme 45
3.Amerikan Devletleri Örgütü ve İnsan Hakları 46

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKAN SİSTEMİ VE İNSAN HAKLARI

I. AMERİKA KITASINDA BÖLGESEL ÖRGÜTLENME VE İNSAN HAKLARI 48

A. Amerikan Devletleri Örgütü'ne Kadar Kurumsallaşma ve İnsan Hakları 48

1. Panama Konferansından (1826) Havana Konferansına (1928) 49
2. Havana Konferansından (1928) İkinci Dünya Savaşına 51
3. İkinci Dünya Savaşı Yılları 52
4. 1826-1948 Yılları Arasında Yaşananların İnsan Hakları Açısından Önemi 55

B. Amerikan Devletleri Örgütü 57

1. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı 60
2. Amerikan Devletleri Örgütü'nün Organları 61
3. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda İnsan Hakları Düzenlemeleri 62
4. Amerikan Devletleri Örgütü Birimi Olarak İnsan Hakları Komisyonunun Gelişimi 64
5. Amerikan Devletleri Organı Olarak Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Etkinlikleri 68
(1). Ülke Çalışması ve Yerinde Gözlem Yapılması 68

(2). Bireysel Başvurular 69
6. Amerikan Devletleri Örgütü'nde Demokrasi ve İnsan Hakları 70
II. AMERİKAN İNSAN HAKLARI VE ÖDEVLERİ BİLDİRİSİ 71
A. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin Kapsamı 72
B. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin Hukuksal Niteliği 74
III. AMERİKAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ 75
A. Amerikan Sözleşmesi'nin Arka Planında Yaşananlar 77
B. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Kapsamı: Taraf Devletin Sözleşmeden Kaynaklanan Genel Sorumluluğu ve Yükümlülüğü 79
C. Medeni ve Siyasi Haklar 81
D. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar 83
E. Olağanüstü Hal Düzenlemesi 84
F. Hakları Sınırlama Ölçütleri 86
G. Sözleşmede Değişiklik Yapılması 87
H. Sözleşmenin Fesih İhbarı 88
İ. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokolleri 88
1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü (1988) 88
a. Protokolün Kabulü Öncesi Süreçte Yaşananlar 88
b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü'nün Kabul Edilmesi 90
c. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü'nün Kapsamı 91
d. Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Protokolü'nün Denetim Sistemi 93
2. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü 94
J. Amerikan Sisteminde Diğer İnsan Hakları Sözleşmeleri 96
1. Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1985) 96
2. Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi (1994) 100
3. Kadın Haklarına İlişkin Sözleşmeler 103
a. Kadınların Uyrukluğu Hakkında Sözleşme (1933) 103
b. Kadınların Medeni Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1948) 104
c. Kadınların Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1948) 104

d. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1994) 105
4. Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNİN DENETİM MEKANİZMASI

I. AMERİKAN İNSAN HAKLARI KOMİSYONU 109
A. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Yapısı 111
B. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun İşlev ve Yetkileri 112
1. Komisyon'un Temel İşlev ve Yetkileri 112
a. İnsan Haklarının Gelişimini Sağlamak 112
b. İnsan Haklarının Korunması 114
2. Ülke Çalışmaları ve Yerinde Gözlemler 115
C. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Usulleri 122
1. Komisyonun Çalışma Usulü 122
2. Komisyona Başvurular 123
a. Başvuru Yapmaya Yetkili Olanlar 124
(1). Devlet Dışı Birimler 124
(2). Devlet 125
b. Dilekçenin İçeriği 125
c. Başvurunun Kabul Edilmesi için Gerekli Koşullar 126
3. Uyuşmazlığın İncelenmesi Usulü 127
a. Bireysel Başvuru Kapsamında Uyuşmazlığın incelenmesi 127
b. Devlet Başvurusu Kapsamında Uyuşmazlığın İncelenmesi 129
D. Komisyon'un Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ile İlişkileri 130
1. Delegeler ve Yardımcılar 130
2.Tanıklar ve Uzmanlar 130
3.Mahkeme Önündeki Usul 130
II. AMERİKAN İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ 131
A. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kurulma Süreci 131
B. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Çalışma Usulü 132
C. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yetkileri 135
1. Yargı Yetkisi 136
a. Çekişmeli Yargı Yetkisi 136

(1).Genel Olarak 136
(2). Çekişmeli Davalarda Hükümlerin Verilmesi ve Uygulanması 139
(3). Kararın Yerine Getirilmesinin Denetlenmesi 140
(4). Mahkemenin Çekişmeli Yargı Yetkisi Pratikleri 141
(5). Çekişmeli Yargı Kararlarının İç Hukuka Etkisi 145
b. Mahkemenin Tavsiye Niteliğinde Karar Üretmesine İlişkin Yargı Yetkisi 146
(1). Genel Olarak 146
(2). Tavsiye Görüşlerinde Başvuru Koşulları 149
(3). Tavsiye Kararlarının Hukuki Sonuçları 150
(4). Tavsiye Kararlarının İç Hukuka Etkisi 150
c. Geçici Önlem Alma 153
(1).Genel Olarak 153
(2).Geçici Önlemlerin İç Hukuka Etkisi 157
2. Mahkemenin Diğer İşlev ve Yetkileri 158
a. Kendi Verdiği Hükümleri Yorumlama 158
b. Tazminata Hükmetme 158
(1).Genel Olarak 158
(2). Mahkeme'nin Tazminat Biçimleri 159
c. Faaliyet Raporu Sunma 161
III. AMERİKAN SİSTEMİ HAKKINDA ELEŞTİRİLER 162
A. Sistemin Dört Ana Zorluğu ve Yapısal Eksiklikleri 163
1. Artan Mali Kaynak Gereksinimi 163
2. İnsan Hakları Sözleşmelerinin Evrensel Onayını Güvenceye Alamama Eksikliği 163
3. Denetim Organları Tarafından Verilen Kararlara Uyumun Düşük Kaldığı Bir Sistem 165
4. Uluslararası Yükümlülüklerin Ulusal Hukuk Seviyesinde Entegrasyonu 165
B. Reform İhtiyacı 166
IV. AMERİKAN İNSAN HAKLARI SİSTEMİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ 168
A. İnsan Hakları İhlallerinin Biçimi 168
1. Amerikan Devletlerinde İnsan Hakları İhlalleri 168
2. Avrupa Ülkelerinde İnsan Hakları İhlalleri 169

3. Karşılaştırma 169
B. İnsan Haklarının Korunmasının Gelişimi ve Yasal Dayanağı 170
1. Amerikan Sisteminin Gelişimi ve İnsan Hakları Belgeleri 170
2. Avrupa İnsan Hakları Sisteminin Gelişimi ve İnsan Hakları Belgeleri 172
3. Karşılaştırma 173
C. İnsan Hakları Sistemlerinin Denetim Organları 174
1. Amerikan Sisteminin Denetim Organları 174
a. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu 175
b. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi 178
2. Avrupa İnsan Hakları Sisteminin Denetim Organları 179
a. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 180
b. Bakanlar Komitesi 182
c. Karşılaştırma 182
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 188
KAYNAKLAR 197
EKLER 206
Ek 1. Amerikan Devletleri Örgütü'ne Üye Olan Devletler 206
Ek 2: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini Devletlerin Onaylama Tarihleri 207
ÖZGEÇMİŞ 208

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Amerika ve Avrupa İnsan Hakları Sistemlerinin Karşılaştırması 186

ÖNSÖZ

Doktora tezimin tüm aşamalarında bilgi ve tecrübesiyle bana destek olan danışman hocam Prof. Dr. Yüksel Metin'e ve öğrenciliğim süresince bana büyük kazanımlar sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Uysal Kerman, Doç. Dr. Mehmet Aktel ve Doç. Dr. Yakup Altan'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Tezimin hazırlanması sırasında beni cesaretlendiren ve manevi destek sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Eda Çiçek'e ve mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Hülya Tek, Arş. Gör. Pınar Arslan ve Arş. Gör. Özlem Demirkıran'a teşekkür ederim.

Tezimin tamamlanmasına kadar olan süreçte benimle birlikte tüm sıkıntılara katlanan ve bana büyük bir manevi destek sağlayan sevgili hayat arkadaşım Adem Uslan'a ve bu süreçte kendilerine ayırmam gereken zamandan fedakarlık eden canım oğullarım Akif ve Arif Uslan'a sonsuz teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan canım anne babama derin sevgi ve minnet duygularımı sunarım.

.

Yurdanur URAL USLAN

Isparta - 2014

GİRİŞ

İnsan hakları, insanın insan olmaktan dolayı kaynaklanan haklarıdır. İnsan hakları asırlar içinde önce düşünsel alanın daha sonra sırasıyla, anayasal belge ve bildirilerin, anayasaların ve uluslararası sözleşmelerin konusu haline gelmiştir. İnsan hakları ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilen çalışmalarla, ulusal ve uluslararası alanda güvence altına alınmaya başlanmıştır.

İnsan haklarının korunması ve güvence altına alınması, İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde bir iç hukuk sorunu olarak görülmekteydi. Hatta bu soruna bir devletin ya da uluslararası bir kuruluşun karışması, ilgili devletin iç işlerine karışma olarak algılanıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve özellikle sonrasında meydana gelen baskıcı rejimlerin yoğun insan hakları ihlalleri, uluslararası toplumun önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Savaş sonrasında, insanlığı büyük felaketlere sürükleyen savaşları önleyebilmenin ve uluslararası barışın sürdürülebilmesinin temel şartlarından biri olarak insan haklarının uluslararası alanda korunması fikri güçlenmiştir. Böylece insan haklarının devletlerin iç sorunu olduğu fikri terk edilmiş, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması meselesi önem kazanmıştır.

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması için gerek evrensel düzeyde gerekse bölgesel düzeyde kurumsal düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin başında 1945 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması gelmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması insan haklarının uluslararası alanda tanınması ve korunması bakımından tam bir dönüm noktası olmuştur. Gerçekten de ileride üzerinde duracağımız gerek evrensel düzeyde gerekse bölgesel düzeyde insan haklarına ilişkin antlaşmalar ve bunların getirmiş olduğu koruma sistemleri Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilk defa uluslararası hukuk alanında insan haklarına yer vermesiyle ortaya çıkan rüzgarın etkisiyle doğmuştur.

Birleşmiş Milletler Antlaşması daha önsözünde insan haklarına yer vermiş ve Birleşmiş Milletler Örgütünün amaçlarından biri olarak insan haklarının korunmasını kabul etmiştir. Örgütün kuruluşunu takip eden ilk yıllardan itibaren insan haklarının uluslararası korunması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

bu çalışmaların bir sonucudur. Birleşmiş Milletler Örgütü başta Evrensel Bildiri olmak üzere birçok bildiri, antlaşma ve kararlarla insan haklarının uluslararası alanda kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından evrensel düzeyde yürütülen kurumsallaştırma sürecinin yanı sıra bölgesel düzeyde de bir gelişim süreci yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler'den kısa bir süre sonra kurulan bölgesel örgütler (Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü) işbirliği, güvenlik ve barış gibi amaçlar yanında insan haklarını da gündeme almışlar ve insan haklarının bölgesel düzeyde korunmasına yönelik olarak çalışmalar yapmışlardır. Bölgesel örgütler, üye sayılarının az ve üyelerinin siyasi, sosyal ve kültürel açılardan birbirine yakın olması sebebiyle insan hakları konusunda etkili denetim mekanizmaları ihtiva eden antlaşmalar ortaya koymuşlardır.

İnsan haklarının bölgesel örgütler eliyle korunmasında ilk girişim Avrupa Konseyi ile Avrupa'da yaşanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin benimsenmesinden sadece iki yıl sonra insan hakları alanında hukuken bağlayıcılığı olan "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme" veya kısa adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1953'te yürürlüğe girmiş ve bunu Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletler tarafından 1969 yılında kabul edilen Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi izlemiştir. Bölgesel düzenlemelerin şimdilik son örneği olan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 1981 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından kabul edilmiştir. İşte bu çalışma, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile şekillenen Amerikan sistemini konu almaktadır. Çalışma Amerikan sisteminin gelişimine ve işleyişine odaklanarak sistemi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, tarihsel süreç içerisinde insan hakları kavramının uluslararası boyut kazanmasının ve insan haklarının uluslararası alanda korunmasının önemi ortaya koyulmaktadır. Bu gelişmeler ışığında, insan haklarının evrensel ve bölgesel düzeyde korunması incelenmektedir. Evrensel düzeyde korumanın tek örneği olan Birleşmiş Milletler sistemi, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, koruma mekanizması öngören antlaşmalar ve sözleşme dışı usuller çerçevesinde ele alınmaktadır. "İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması" başlığı altında sırasıyla Avrupa Konseyi,

Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü çerçevesinde insan haklarının korunması incelenmektedir. Amerikan sistemini odak alan bu çalışmada, sistem ayrıntılı olarak ele alındığından dolayı bu başlık altında Avrupa Konseyi ve Afrika Birliği Örgütü'nün oluşturduğu düzenlemeler, mekanizmalar ve usuller ayrıntılı olarak incelenmemiş kısa ve özet bilgilerle yetinilmiştir.

İkinci bölümde, Amerikan sisteminin ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. Bu bölümde Amerikan sisteminin temel belgesi olan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması, kabulü, içeriği ve özellikleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşme ile kurulan denetim organları olan Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin işleyişi, fonksiyonları ve etkililiği ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca bu bölüm, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan hak ve özgürlüklerin, Komisyon ve Mahkemenin kararları doğrultusunda nasıl bir biçim aldığı ve somutlaştığını göstermektedir. Kurumların incelenmesi sürecinde Avrupa sistemi ile karşılaştırma yapılmıştır.

Sonuç başlığı altında Amerikan insan hakları sistemi hakkında genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI VE KORUNMASI

I. İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASI

İnsan hakları kavramının tanımı hakkında yazarlar arasında görüş farklılıkları olmasına karşın insan hakları kavramından genel olarak bireyin insan hasiyetine yakışır şekilde yaşaması için gerekli olduğu kabul edilen tüm haklar anlaşılmaktadır.[1] İnsan hakları düşüncesinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir.[2] Ancak siyasal iktidara karşı insanların dokunulmaz hakları olduğunu düşüncesini ortaya koyan ilk yazılı metinlere İngiltere'de rastlanmaktadır. Bu metinlerin ilk örneği, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'dur.[3] Büyük Özgürlük Fermanı olarak adlandırılan Şart, kralın keyfi işlemlerine karşı kişilerin can ve mal güvenliğini garanti altına almıştır. Şartta ayrıca, kişilere keyfi yakalama ve ceza takibine karşı korunma gibi somut bir takım haklar tanınmışsa da, bunlar uygulamaya geçirilememiştir. Buna rağmen Büyük Özgürlük Fermanı, kralın yetkilerini sınırlandırması ve kişi hürriyetlerini genişletmesi bakımından ilk adım olarak insan hakları alanında ilk önemli belge sayılmaktadır.[4] Bu metinden sonra, 1628 tarihli "Petition of Rights", 1679 tarihli "Habeas Corpus Act" ile kişi özgürlüklerinin ve güvenliklerinin krala karşı korunmasına yönelik hükümler getirilerek bunların sınırları genişletilmeye çalışılmıştır. 1689 tarihli "Bill of Rights" ile de ilk kez vatandaşların bir takım temel hakları tek tek sayılmış ve kralın, parlamentonun onayı olmaksızın bunlara müdahale edemeyeceği düzenlenmiştir. 1701 tarihli "Act of

---

[1] Oktay Uygun, "İnsan Hakları Kuramı", (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 13-44, s. 16; Jack Donelly, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları,* Çev. Mustafan Erdoğan-Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s. 11.

[2] İnsan hakları düşüncesinin gelişimi için bakınız Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi - İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri,* Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 89, Ankara 2001, s. 9; Bahri Savcı, *İnsan Hakları, Kanunilik Yolu İle Korunması*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1953, s. 4; Vahap Coşkun, *İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil*, Liberete Yayınları, Ankara, 2006, s. 62; Anıl Çeçen, *İnsan Hakları*, Gündoğan Yayınları, İkinci Basım, Ankara, 1995, s. 24; Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 41.

[3] Karl Dohring, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku),* Çev. Ahmet Mumcu, 2. Bası, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002, s. 259; Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi,* Ekin Kitabevi, Bursa, 2007, s. 204.

[4] Ünal, 2001, s.13.

Settlement"le hak ve özgürlüklerin kapsamının sürekli olarak genişlediği görülmektedir.[5]

Amerika'da ise 12 Haziran 1776 tarihinde Virginia Anayasası ve bu Anayasanın başına önsöz olarak eklenen "İnsan Haklar Bildirisi" kabul edilmiştir. Bu bildiri, kendisinden sonra gelen bildirilere örnek teşkil etmiştir. Bildiriden üç hafta sonra 4 Temmuz 1776'da yazılan "Amerikan Bağımsızlık Bildirisi"nde de bundan yararlanılmıştır.[6] Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde; insan onuru ve yaşam hakkı, tüm hak ve özgürlüklerin odak noktası yapılmıştır. Bildiride insanların eşit yaratıldığı, yaratanın onlara devredemeyecekleri ve vazgeçemeyecekleri bazı haklar tanıdığı, yaşama hakkı, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının bunlar arasında bulunduğu ilan edilmiştir. Bildiride yaşama hakkına özel bir önem verilerek bu hakkın evrensel bir değeri olduğu ve devletlerini iç hukuklarından bağımsız olduğu belirtilmiştir.[7] Gerek "Virginia Bildirisi"nde gerekse "Amerikan Bağımsızlık Bildirisi"nde bütün insanların eşit derecede özgür ve bağımsız olup doğuştan vazgeçemeyecekleri ve devredemeyecekleri haklara sahip olduğu belirtilmiş ve devlet, bildiride yer verilen hak ve özgürlükleri güvence altına almak ve bunların gerçekleştirilmesi için elverişli bir ortamı hazırlamakla görevlendirilmiştir.[8] 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasası da temel hak ve özgürlüklere yer vermiş daha sonra kabul edilen eklerle haklar listesi genişletilmiştir.[9]

Fransız İhtilali ile insan hakları alanında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İhtilal sonucunda kabul edilen "Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi"nde insanın doğuştan, evrensel ve devredilmez haklara sahip olduğu vurgulanmıştır. Bildiride özgürlük, mülkiyet ve baskıya karşı direnme hakları, insanın doğal ve zamanaşımına uğramaz hakları olarak nitelenmiştir.[10]

---

[5] Walter Gellhorn, *Amerikan Hakları,* Çev. Ünal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1965, s. 6.

[6] Mesut Gülmez, *İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bu Günkü Ulaştığı Nokta*, Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, Ankara, 2000, s. 25-26.

[7] İlhan Akın, *Kamu Hukuku,* Beta Yayınları, 7. Bası, İstanbul, 1993, s. 288.

[8] Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri,* 6. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 44-45; Leslie Lipson, *Siyasetin Temel Sorunları,* Çev. Fügen Yavuz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 313.

[9] Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 65-66.

[10] Lipson, 2005, s. 279.

Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi, 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden esinlenmekle ve Bildirideki klasik hak ve özgürlüklerin bir kısmını içermekle birlikte, farklı olarak kuvvetler ayrılığı, ulusal egemenlik, yasanın genel iradenin ifadesi olması gibi bazı siyasal ve anayasal ilkelere yer vermiştir.[11] 1791 tarihli Fransız Anayasası da 1789 Fransız Bildirisi'ni Anayasayla bütünleştirerek ona anayasallık kazandırmış ve Fransız İhtilali'ni de yasallaştırmıştır. Anayasa, insanların doğuştan eşit haklara sahip olduğu ve öyle kalacaklarını belirterek eşitliğe dayanan bir toplumun, ön şart olarak insanların doğal birtakım haklara sahip olması gerektiğini düzenlemiştir.[12] 1789 Fransız İhtilali'ni izleyen dönemde Bildirinin etkisi hem kendisini izleyen anayasalarda hem de hazırlanışından çok sonraki belgelerde görülmüştür.[13]

Amerika'da insan hakları bildirileri tarihsel açıdan, 1789 tarihli "Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi"nden önce olmasına karşın bildiriler söz konusu olduğunda ilk akla gelen metin kuşkusuz "Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi"dir. O dönem itibariyle Fransızcanın İngilizceden daha yaygın kullanımı ve bildirinin yazılış usulü, Fransız Bildirisi'nin ilk akla gelen bildiri olmasına yol açmaktadır.[14]

18. yüzyılda ilan edilen bu bildirilerin içeriğine bakıldığında devletin, bireyin haklarına karışmama zorunluluğu yüklemesi açısından haklar bireycidir. Bu nedenle bildirilerde sadece klasik haklara yer verilmiştir. Ancak klasik haklarla bireylerin tam anlamıyla korunamayacağı anlaşılmıştır. Sanayi devriminin de etkisiyle devletin bireyin refahını sağlamada etkin rol oynamasını sağlayacak olan görüş güçlenmiş ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların elde edilmesi yönünde girişimler başlamıştır.[15] 1789 İhtilali ile anayasalarda yer almaya başlayan klasik haklardan sonra, 1848 tarihindeki bir diğer Fransız İhtilali sonrasında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar anayasalarda yer almaya başlamıştır.[16]

---

[11] Orhan Aldıkaçtı, "İnsan Hakları Bildirileri ve Bunların Pozitif Hukukta Düzenlenmesi", *İnsan Hakları Sempozyumu,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği Yayınları, İstanbul 1995, s. 255; Akın, 1993, s. 293.

[12] Gemalmaz, 2001, s. 75.

[13] Donnely, 1995, s. 36-37; Gemalmaz, 2001, s. 76.

[14] İbrahim Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1989, s. 41; Kapani, 1981, s. 46; Ayhan Döner, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 21.

[15] Kapani, 1981, s. 50-51.

[16] Savcı, 1953, s. 41.

19. yüzyıla gelindiğinde, insan hakları konusundaki en önemli gelişmelerden biri uluslararası alanda köleliğin kaldırılmasına yönelik düzenlemeler olmuştur. İlk olarak İngiltere ve Danimarka'da iç hukuk düzenlemelerine giren köleliğin yasaklanması konusu; 1815 Viyana Kongresi'nde uluslararası alanda köle ticaretinin yasaklandığı ilk metin olmuştur. 1885 tarihli Berlin Antlaşması ise köle ticaretini yasaklayan diğer bir uluslararası belge olmuştur. Ancak bu belgelerin hiçbiri insan haklarını bir bütün olarak ele almamaktadır. Sadece büyük devletlerarasında yapılan, bazı birey gruplarını koruyan antlaşmalardır.[17]

İnsan haklarının bütün insanları kapsayacak şekilde uluslararası alanda kabulü ve korunma altına alınması, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar birey ve devlet arasındaki ilişki sadece iç hukuk sorunu olarak ele alınmış ve devlet içerisindeki kısıtlı düzenlemeler ile insan hakları korunmaya çalışılmıştır.[18] Çünkü bu dönemde uluslararası hukukun tek aktörü olarak devletler görülmekteydi ve insan hakları ile ilgili sorunlar bir iç hukuk sorunu olarak kabul edilmekteydi. İnsan hakları ile ilgili bir soruna herhangi bir devletin ya da uluslararası kuruluşun karışması, ilgili devletin iç işlerine karışma anlama gelmekteydi.[19]

İkinci Dünya Savaşının neden olduğu felaketler ve yıkımlar, insan haklarını uluslararası toplumun gündemine taşımıştır.[20] İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşları önlemenin ve gelecekte barışın sağlam temeller üzerine oturtulmasının önde gelen şartının insan haklarının uluslararası bir koruma düzenine kavuşturulması olduğu kabul edilerek dünya genelinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.[21]

II. İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI ALANDA KORUNMASI

İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasını, tarihsel olarak insan hakları düşüncesi kadar eskiye götürememekteyiz. İnsan haklarının, herhangi bir ayrıma

[17] Döner, 2003, s. 21.
[18] Feyyaz Gölcüklü-Şeref Gözübüyük, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,* 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 4; Yasemin Özdek, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları,* Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 160.
[19] Seha Meray, *Devletler Hukukuna Giriş-I*, Birinci Cilt, Üçüncü Bası, Ankara, 1968, s. 251.
[20] Kapani, 1981, s. 57.
[21] Münci Kapani, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, Yenilenmiş Üçüncü Basım, İstanbul, 1996, s. 20.

tutmaksızın bütün insanları kapsayacak şekilde uluslararası düzeyde korunmasını hedefleyen ve insan hakları ihlallerine karşı korunma yöntemlerinin oluşturulması yeni sayılacak olan gelişmelerdir.

İnsan haklarının uluslararası alanda korunması çabaları daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmiş bir konu olmakla birlikte, bu alanda 20. yüzyılın ilk yarısında bazı girişimlerde bulunulmuştur.[22] İki Dünya Savaşı arasında Amerika kıtasında bulunan kimi devletlerin imzaladıkları bazı sözleşmeler, bahsedilen girişimlerin ilk örneklerindendir. Örneğin; 1902 Yabancıların Haklarına İlişkin Sözleşme, 1928 Mültecilere İlişkin Sözleşme, 1933 Uyrukluğa İlişkin Sözleşme, 1933 Devletlerin Haklarına ve Ödevlerine İlişkin Sözleşme, 1936 Kamu Eğitiminin Barışçıl Yönlenmesine İlişkin Sözleşme, 1948 Kadın Siyasal Haklarının Tanınmasına İlişkin Sözleşmeler insan haklarının uluslararası platforma taşındığını göstermesi açısından önemli belgelerdir.[23] Bu antlaşmalar kadar önemli olan bir gelişme ise insan haklarının korunması için kurulan uluslararası mekanizmalardır. Bu mekanizmalardan ilki, 18 Ekim 1907 tarihli La Haye Sözleşmesi ile kurulması planlanan ancak yeterli imza bulunamadığı için hayata geçirilemeyen "Uluslararası Ganaim/Müsadere Mahkemesi" idi. Bu Mahkemeyle bireye başvuru hakkı tanınmış ve birey uluslararası hukukun bir öznesi haline getirilmek istenmişti. İnsan haklarının korunması için kurulan uluslararası mekanizmaların ikinci denemesi Latin Amerika'da, Kosta Rika, Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Guatemala tarafından 20 Aralık 1907'de kurulan "Orta Amerika Adalet Mahkemesi'dir. Mahkemenin ana işlevi devletlerarasındaki anlaşmazlıkları çözmektir. Devletlerin vatandaşlarına, sözleşmeye veya diğer uluslararası nitelikteki belgelerden doğan yükümlülüklere aykırı düşüldüğü takdirde, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartıyla dava açabilme hakkı tanınmıştır. Nitekim Mahkeme 1918 yılına kadar faaliyette bulunmuş ve beş tane bireysel başvuruyu ele almıştır. Bireysel başvuruların hiç birisini davacılar kazanamamıştır. Ancak bu Mahkeme günümüzde kurumsallaşmış olan insan hakları mahkemeleri ile olan benzerliğinden dolayı önem taşımaktadır.[24]

[22] Ömer Anayurt, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 29.
[23] İsmet Giritli-Hasan Atilla Güngör, *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 53.
[24] Gemalmaz, 2001, s. 246.

1919 yılında imzalanan Versailles Antlaşması da, Hakemlik Karma Mahkemelerine bireysel başvuru imkânı tanımış ve Alman Devleti'nden tazminat istenebilmesini sağlamıştır.[25]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ikili ve çok taraflı birçok antlaşmalarda insan haklarını korumaya yönelik pek çok hüküm yer almaktadır. Bu antlaşmaların asıl önemi insan haklarıyla ilgili hükümlerinin devletlerin ulusal hukuklarında yer almasını sağlamasıdır.[26] Diğer önemli bir gelişme ise, Milletler Cemiyeti tarafından kurulan "Uluslararası Daimi Adalet Mahkemesi"nin kurulmasıdır. Mahkemenin vermiş olduğu kararlar belirli bir standartın oluşmasını sağlamıştır.[27]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, çeşitli hukuk uzmanlık kurumları tarafından, bireyin uluslararası düzlemde statü kazanması için bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de resmi niteliği olmamasına rağmen, dünya kamuoyunda belli bir saygınlığa sahip olan "Uluslararası Hukuk Enstitüsü" tarafından 12 Ekim 1929 tarihinde ilan edilen İnsan Hakları Bildirisidir. Bu bildiride bireyin uluslararası insan hakları öngörülmüş ve devletlerin kendi vatandaşları dâhil tüm insanlara karşı sahip olduğu görevler belirtilmiştir.[28]

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan bu gelişmeler insan haklarının korunması için umut verici gelişmeler olmasına karşın yetersiz ve etkili olmayan girişimlerdir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler, genel itibariyle bölgesel nitelik taşıması ve süreklilik arz etmemesi nedeniyle, insan haklarının uluslararası alanda kurumsallaşmasını sağlayamamıştır. Ancak, bu dönemdeki bazı düzenlemeler ve girişimler kurumsallaşmanın öncüleri olması bakımından önem arz etmektedir.[29]

İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemlerde, uluslararası hukukun tek aktörü olarak devletler kabul edildiğinden bir devletin kendi ülkesindeki insan hakları ihlallari, o devletin kendi iç hukuk sorunu olarak görülmüş ve insan hakları ihlallerine bir devletin ya da uluslararası bir kuruluşun karışması, ilgili devletin iç işlerine karışmama yasağının ihlali olarak değerlendirilmiştir.[30]

---

[25] Giritli-Güngör, 2002, s. 54
[26] Gemalmaz, 2001, s. 248; Giritli-Güngör, 2002, s. 54.
[27] Giritli-Güngör, 2002, s. 54.
[28] Gemalmaz, 2001, s. 251-253.
[29] Giritli-Güngör, 2002, s. 55.
[30] Mesut Gülmez, "İnsan Haklarının Uluslararası Korunmasında Sözleşme-Dışı Sistemler ve Türkiye, Türkiyede İnsan Hakları", (Ed. Oya Çiftçi), *Türkiye'de İnsan Hakları,* Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 2000, s. 159-190, s. 161.

İnsan haklarının uluslararası alana geçişi, İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasındaki dönemde gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşları önlemenin ve gelecek barışın sağlam temeller üzerine oturtulmasının önde gelen şartının insan haklarının uluslararası bir koruma düzenine kavuşturulması olduğu kabul edilerek dünya genelinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylece insan hakları, artık sadece devletleri ilgilendiren, onların iç işi olarak nitelendirilmekten çıkarılmış, bu hakların ihlali, devletler hukukunun da ihlali sayılarak diğer devletlerin müdahalelerine izin veren, uluslararası bir boyut kazanmıştır.[31] Bu gelişmelerin ilk belirtileri daha savaş devam ederken görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan Başkanı Roosevelt 6 Ocak 1941 tarihli ünlü "Dört Özgürlük" demecinde, insanların dört temel özgürlüğü olan; *söz ve ifade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ve korkudan kurtulma* özgürlüğünden bahsederek, bu özgürlüklerin sağlanması için bütün dünyanın çaba harcayacağını ve insan haklarının uluslararası alana taşınacağını vurgulamıştır.[32] Bu konuşmanın bütün dünya da yankı uyandırmasından hemen sonra Roosevelt ve Churchill, 14 Ağustos 1941'de "Atlantik Şartı"nı hazırlayıp imzaladılar. Bu belgede uluslararası bir güvenlik sisteminin kurulması dileklerini belirterek Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulacağının haberini veriyorlardı. Atlantik Şartı'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra, 1 Ocak 1942 tarihinde Birleşmiş Milletler Bildirisi imzalanmıştır. Bu bildiriyi imzalayan devletler, "kendi topraklarında olduğu kadar diğer topraklarda da insan haklarını, adalet ve barışı güvence altına almak ve sürdürmek…" hedefini belirleyerek, ortak işbirliği ve çabaların önemini vurgulamışlardır.[33] Bu bildiriden sonra 1943 Moskova, 1944 Dumbarton Oaks, 1945 Yalta ve 1945 San Fransisco'da yapılan toplantıların ardından 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanmıştır.[34]

24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması insan haklarının uluslararası düzeyde tanınması ve korunması bakımından tam bir dönüm noktası olmuştur. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın insan haklarına uluslararası hukukta yer vermesiyle insan hakları adına gelişmelere öncü olmuştur. Gerçekten Birleşmiş Milletler Antlaşması, insan haklarının evrensel ve bölgesel düzeyde

[31] Kapani, 1996, s. 21.
[32] Meray, 1968, s. 251; Kapani, 1996, s. 21.
[33] Halil Kalabalık, 2009, s. 265-266.
[34] Kapani, 1996, s. 21-22.

korunmasının kapılarını açan önemli bir gelişmeyi sağlamıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü kuruluşundan itibaren insan haklarının uluslararası korunması konusunda çalışmalar yapmış ve bu amaçla birçok bildiri, antlaşma ve kararlarla insan haklarının uluslararası alanda kurumsallaşmasının gelişiminde önemli rol oynamıştır. İnsan haklarının uluslararası korunması ile ilgili benzer gelişmeler İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan bölgesel örgütlenmelerde de görülmektedir.[35]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu gelişmeler ile insan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi iç hukuk boyutunu aşarak evrensel bir nitelik kazanmıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü, Avrupa Konseyi ve Amerikan Devletleri Örgütü olmak üzere evrensel ve bölgesel örgütlerin kuruluş nedeni ve bu örgütlerce kabul edilen insan haklarına ilişkin bildiri, sözleşme ve diğer belgelerin amacı, insan haklarını uluslararası koruma altına almak ve bunlara ilişkin evrensel standartlar belirlemektir.[36]

A. İnsan Haklarının Evrensel Düzeyde Korunması

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük insanlık faciasının bir daha ortaya çıkmaması ve insan haklarına dayanan bir dünya düzeni kurma düşüncesi, insanlığı uluslararası işbirliğini amaçlayan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasına götürmüştür.[37] İlk evrensel nitelikli uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletler'in doğrudan veya dolaylı katkılarıyla, insan haklarıyla ilgili evrensel düzenlemeler gerçek anlamda gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler insan haklarıyla doğrudan ilgilenen özel bir kuruluş olmamasına rağmen, temel amaç ve ilkelerinin içerisinde insan haklarına verdiği önemle ana organlarını insan haklarını geliştirme ve koruma hususunda yetkilerle donatmış insan haklarının korunmasının ve gelişmesinin sağlanması maksadıyla kurumsal çerçeveyi yapılandırmıştır.[38]

İnsan haklarının uluslararası alana taşınmasını sağlayan 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve 1966 yılında kabul edilen iki ana sözleşmenin (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik ve Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi) oluşturduğu

---

[35] Döner, 2003, s. 23.

[36] Necmi Yüzbaşıoğlu, "İnsan Haklarının Ulusal Düzeyde Korunması", (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 397-406, s. 397.

[37] Said Vakkas Gözlügöl, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuza Etkisi*, Hilmi Usta Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 45.

[38] Mehmet Emin Çağıran, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, Barış Kitap, Ankara, 2011, s. 57.

insan hakları belgeleri doğrudan Birleşmiş Milletler kararlarının ürünüdür. Birleşmiş Milletler Örgütü, insan haklarını genel olarak ve bütün yönleriyle ele alan sözleşmelerle ve bildirilerle sınırlı kalmamış gerek duyulan alanlarda ve korumaya daha fazla ihtiyacı olan gruplara yönelik evrensel çapta özel düzenlemelere de yer vermiştir.[39]

1. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları

26 Haziran 1945'te imzalanan ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması ile ilk kez insan hakları uluslararası hukukun konusu olmuştur.[40] Birleşmiş Milletler'in kurulması ile birlikte, dünya barışı ile insan haklarının birbiriyle bağlantılı olduğu gerçeğinin farkına varılmıştır. Buna göre, insan haklarıyla ilgili ağır ihlaller dünya barışını olumsuz etkilemektedir ve dünya barışının kalıcılığı için devletler insan haklarına riayeti ancak uluslararası araçlarla sağlayabilirler.[41] Böylelikle, Birleşmiş Milletler dünya barışının muhafazası için insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sağlamak amacıyla devletleri milletlerarası bir işbirliğine zorlayarak yeni bir dönem başlatmıştır.[42]

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın çeşitli maddelerinde "insan hak ve özgürlüklerine" duyulması gereken saygı özellikle vurgulanmasına karşın insan haklarının kapsamı konusunda ayrıntıya girilmemiş bu konunun düzenlenmesi ayrı bir belgeye bırakılmıştır.[43]

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın başlangıç bölümünde; temel insan haklarına, kişinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların hak eşitliğine olan inanç ilan edildikten sonra, Antlaşmanın 1. maddesinin 3. fıkrasında ırk, cinsiyet, din ya da dil ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesi Birleşmiş Milletlerin asli amaçlarından birisi olarak sayılmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 13. maddesi, örgütün ana organı olan Genel Kurula, herkes için insan haklarının ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak üzere incelemeler yapmak ve tavsiyelerde bulunma görevi verilmiştir.[44]

---

[39] Çağıran, 2011, s. 57.
[40] Jale Civelek, "Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bakış", *Argumentum*, Yıl. 3, Sayı 25, Ağustos 1992, 381-389, s. 383.
[41] Civelek, 1992, s. 383; Refik Korkusuz, *Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler*, Özrenk Matbaacılık, İstanbul, 1998, s.44.
[42] Gözlügöl, 1999, s. 47.
[43] Safa Reisoğlu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 7.
[44] Ali Kuyaksil, "Kabulünün 54. Yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi: Öncesi, Muhteviyatı ve Etkileri", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 437, 2002, ss. 229-247, s. 238-239; Ali Pıtırlı, "İnsan Hakları ve Uluslararası Kuruluşlar", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 384, 1989, ss. 23-47, s. 23.

Antlaşmanın "ekonomik ve sosyal işbirliği"ne ilişkin 55. maddesinde, Birleşmiş Milletler "ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin, herkes için insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesini ve gözetilmesini hedefler" denmek suretiyle insan haklarına saygı duyulması gereği vurgulanmıştır. 55. maddeyi takip eden 56. madde ile üye devletlere, "55. maddede beyan olunan amaçlara erişmek için gerek beraberce gerek tek başlarına Teşkilatla" işbirliği halinde hareket etme yükümlülüğü yüklenmektedir.

Antlaşmanın 62. maddesinde Ekonomik ve Sosyal Konseyin "herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere" tavsiyelerde bulunabileceği, 68. maddesinde insan haklarının gelişmesi amacıyla komisyonlar kurabileceği açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın insan haklarına ilişkin maddelerinde kullanılan geliştirmek, kolaylaştırmak, yardımcı olmak gibi ifadeler sebebiyle, insan haklarıyla ilgili Antlaşma hükümlerinin etkisi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir iddiaya göre, bu hükümlerin ilkesel açıklamalar olup, taraf devletlere yükümlülükler getirmemektedir. Bu iddia, konuya anlaşma bazında bakıldığı zaman doğru olarak kabul edilmemektedir. Her şeyden önce Birleşmiş Milletler Antlaşması hukuki niteliği açısından karşılıklı yükümlülükler doğuran çok taraflı bir antlaşmadır. Gerçi Antlaşmada insan haklarının korunması amacıyla yetkili bir birim görevlendirilmemiştir. Ancak Antlaşmanın 56. maddesi devletlere gerek tek başlarına gerekse müştereken Birleşmiş Milletler Örgütü ile birlikte işbirliği içerisinde insan haklarına saygı görevi yüklemiştir.[45]

2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, insan hakları kavramına defalarca yer vermiş olmasına karşın bu hakların neler olduğu ve kapsamları konusunda açık ifadelere rastlanmamaktadır. Bu eksikliği gidermek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey, 68. madde tarafından kendisine verilmiş olan yetki ile 1946 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nu kurmuş, Komisyon 1947'de çalışmalara başlamıştır. Çalışmalar sonrasında Komisyon, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin taslağını

[45] Enver Bozkurt, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, Asil Yayınları, Ankara, 2006, s. 67.

hazırlayarak Genel Sekreterliğe sunmuştur.[46] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948'de oybirliği ile kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, birey ve toplumun isteklerini, kişi haklarıyla sosyal ve ekonomik hakları dengelemeyi amaç edinmiştir. Genel Kurul bu bildiriyi tüm halklar ve uluslar için ulaşılacak bir ortak ülkü olarak nitelemiş, tüm üye devletlere ve halklara bildiriyi sayılan hak ve özgürlüklerin etkin biçimde tanınması ve gözetilip korunmasını güvence altına alma çağrısında bulunmuştur.[47] Herhangi bir güvence mekanizması öngörmediği gibi üye devletlerden bu hakların dünyaca fiilen tanınması ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmelerini istemekle yetinen[48] Evrensel Bildiri'de klasik haklar yanında, demokratik hayata yönelik haklar ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da düzenlenmiştir.[49] Bunun anlamı ve önemi ise sadece klasik hakların değil bunun yanında ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da uluslararası hukukun konusu haline gelmesidir.[50]

Bir giriş ve 30 maddeden oluşan Bildirinin 3. maddesi ila 22. maddesi arasında 18. yüzyıldan itibaren ilan edilen çeşitli bildirilerde yer alan kişilik hakları ve siyasal özgürlükler düzenlenmiştir. Klasik haklar olarak kabul edilen yaşama hakkı (madde 3), kölelik hakkı (madde 4) vb. haklarla birlikte daha önce bildirilerde ve anayasalarda yer almamış olan bazı haklar ilk defa Bildiride düzenlenmiştir. Bu haklar; herkesin herhangi bir devlet ülkesinde serbestçe dolaşma ve ikamet etme hakkı (madde 13), herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerde sığınmacı statüsünden yararlanma hakkı (madde 14), evlenme ve aile kurma hakkı (madde 16).

Bildirinin 22-27. maddeleri arasında ekonomik sosyal ve kültürel haklar olarak sosyal güvenlik hakkı (madde 22), çalışma hakkı (madde 23), dinlenme ve tatil hakkı (madde 24), beslenme, giyim ve konut hizmetlerinden yararlanma hakkı (madde 25), eğitim hakkı (madde 26) ve kültürel hayata katılma hakkı (madde 27) sayılmaktadır.

Bildirinin 28. maddesi de yeni bir hak içermektedir. "Herkesin iş bu Bildiride derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır." Bu hükme göre, bireylerin insan haklarını kullanabilmeleri amacıyla uluslararası şartların da sağlanması gerekmektedir.

[46] Döner, 2003, s. 37; Bozkurt, 2006, s.68.
[47] Kuyaksil, 2002, s. 241.
[48] Bozkurt, 2006, s. 69.
[49] Gözlügöl, 1999, 47-50.
[50] Giritli-Güngör, 2002, s. 53.

Bildirinin 29. maddesi insanların topluma karşı vazgeçilmez haklara sahip olmasının yanında bir takım ödevlerinin de bulunduğunu, insanların sahip olduğu hak ve özgürlüklerin belirli sınırları olması gerektiğini ifade etmektedir. Bildirinin 30. ve son maddesi yine bir sınırlama ilkesi olarak hakların kötüye kullanılmasını yasaklamaktadır.

İnsan hakları Evrensel Bildirisinin hükümleri, evrensel kabul görmüş nitelikte olmasına rağmen öğretide savunulan yaygın görüşe göre hukuken bağlayıcı niteliğe sahip değildir. Ancak Bildiri sadece tavsiye niteliği taşısa da ahlaki ve siyasi anlamda büyük öneme sahiptir.[51] Rona Aybay'ın belirttiği gibi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca, oylama sonucunda kabul edilmiş bir karardır. Bu nedenle, teknik hukuk anlamında "tavsiye" niteliğindedir; dolayısıyla da "bağlayıcı bir etkisi yoktur. Ama 360'dan fazla dile çevrilmiş olmasının da gösterdiği gibi, Evrensel Bildiri'nin dünya çapında büyük bir ilgi uyandırdığı bir gerçektir.[52]

3. 1966 İnsan Hakları Sözleşmeleri

İnsan haklarına ve özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirmeyi amaç edinen Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Komisyonunun hazırladığı Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ile ilk adımı atmıştır. Daha sonrada, katılan devletlere hukuki yükümlülükler yükleyen, bildirgede yer alan haklara saygı gösterilip gösterilmediğini belirleyecek bir denetim sistemini öngören bağlayıcı sözleşmeler hazırlanmıştır.[53] Bu kapsamda 1966'da Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi, 23 Mart 1976'da yeterli sayıda devletin onay vermesi ile yürürlüğe girmiştir. İnsan haklarıyla ilgili literatürde bunların ikisi birlikte *İnsan Hakları Uluslararası Yasası* olarak anılmaktadır.[54] Bu Sözleşmelerin bazı hükümleri ortaktır. Hakların hakları ve kolektif haklar bu ortak hükümlerdendir. Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ile doğal zenginlikler ve kaynaklardan

[51] Bozkurt, 2006, s. 70.
[52] Rona Aybay, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildiri*si, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 113, Ankara, 2006, s. 6.
[53] Kapani, 1996, s. 30-31.
[54] Türkiye İnsan Hakları Kurumu, *İnsan Hakları*, Matus Basımevi, Ankara, 2006, s. 26.

özgürce yararlanabilme hakları bu haklara örnektir. Her iki Sözleşme de ayrı birer yürütme mekanizması düzenlenmiştir.[55]

a. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve üye devletlerin imzasına açılmış ve 35 devletin onay işleminin tamamlanması ile 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[56] İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile bağlantılı durumda olan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, bu Bildirideki hak ve özgürlükleri daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir ve uluslara yönelik bildiride ele alınmayan bazı haklar da tanımıştır.[57]

Yapısal olarak incelendiğinde, Sözleşme başlangıç bölümünü izleyen 54 maddeden oluşmakta ve Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nde düzenlenen hükümleri genişleterek somut bir kapsam ve bağlayıcılık kazanan bir hukuk metnidir. Sözleşme gerek içerik gerekse dayandığı kültürel temeller açısından daha kapsamlı görülmektedir. Bunun asıl sebebi ise, Bildirinin yürürlüğe girdiği uluslararası sistemin zaman içerisinde evrilmesidir. 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda batı dünyasının sayısal ve siyasi ağırlığı vardı. 1966 yılına gelindiğinde ise sömürgecilikten kurtulup bağımsızlığını kazanan çok sayıda devletin katılımı ile dengeler değişmiştir. Bu gelişme ise 1966 Sözleşmelerinin tamamen batı etkisinde hazırlanmasına engel olmuş ve Sözleşmelere evrensel bir temel kazandırmıştır.[58]

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6 ile 27 maddeleri arasında bulunan haklar öğretide "klasik haklar" olarak tanımlanmaktadır. Yaşam hakkı (madde 6), işkence yasağı (madde 7), adil yargılanma hakkı (madde 14), düşünce, vicdan ve din hürriyeti (madde 18), evlenme ve aile kurma (madde 23), hukuk önünde eşitlik (madde 26) gibi haklar bunlardan bazılarıdır. Klasik haklar 6. maddeden başlamaktadır. Sözleşmenin bundan önceki maddeleri ise halkların kendi kaderini tayin etme hakkı (madde 1) ve Sözleşmeyi uygulama ilkeleri (madde 2-5)'dir. Halkların kendi kaderini tayin hakkı, yukarıda bahsettiğimiz uluslararası siyasi değişikliğin direkt sonucudur.

[55] Döner, 2003, s. 41.
[56] Ünal, 2001, s. 116.
[57] Reisoğlu, 2001, s. 13; Bozkurt, 2006, s. 73.
[58] Çağıran, 2011, s. 94.

Sözleşmenin 2 ila 5. maddeleri arasında Sözleşmede düzenlenen tüm haklara yönelik olarak devletlerin temel yükümlülükleri düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre sözleşmeci devletler, kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi tüm bireylere hiçbir ayrım gözetmeden Sözleşmede tanınan hakları sağlamak ve bunlara saygı göstermekle yükümlüdür. Olağanüstü hallerde (madde 4) ise devletlerin bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerine aykırı olarak haklarda sınırlamalara gidebileceği belirtilmiştir. Ancak olağanüstü durumlarda devletlere tanınan, hakları sınırlama yetkisi bazı koşullara bağlanmaktadır. Devlet sınırlama yetkisini; durumun gerektirdiği ölçüde, uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklere bağdaşır olarak ve ırk, renk, dil, din gibi sebeplere dayanan bir ayrım yapmaksızın kullanır.[59]

Evrensel Bildiri'de düzenlenmemiş olup Sözleşmede yer alan haklar (self determinasyon hakkı, her türlü savaş propagandasının yasaklanmasına ilişkin hükümler ve azınlıklar konusunda devletlere yükümlülükler getiren hükümler) olduğu gibi, Evrensel Bildiri'de yer alıp Sözleşmede olmayan (sığınma hakkı, bir vatandaşlığa sahip olma hakkı, mülkiyet hakkı vb.) haklar da mevcuttur.[60]

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin getirdiği en önemli yenilik, Sözleşmede yer alan insan haklarına taraf devletlerce saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemek için mekanizma kurmasıdır. Bu görevi yerine getirmek için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi oluşturulmuştur. Komitenin denetim mekanizması esas itibariyle raporlara dayanmaktadır. Ayrıca Sözleşme, devletlerarası başvuru ve bireysel başvuru yolunu açık tutmuştur. Ancak bir devletin başka bir devleti kendi ülkesinde Sözleşme hükümlerine uymadığı gerekçesiyle şikâyet edebilmesi için her ikisinin de önceden Komitenin 41. maddesiyle öngörülmüş olan yetkisini özel bir beyanla kabul etmiş olması gerekmektedir. Yani devletlerarası başvurunun işlerlik kazanabilmesi için devletin rızası ve isteği aranmaktadır. Aynı şekilde bireysel başvurunun işlerlik kazanabilmesi için her devletin kendi isteğine bağlı olarak, bireysel başvuru hakkını düzenleyen Ek Protokolü kabul edip onaylaması gerekmektedir.[61]

[59] Bozkurt, 2006, s. 73.
[60] Kapani, 1996, s. 32-33.
[61] Bülent Doğan ve Huriye Seven, "İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 438, 2003, ss. 91-116, s. 98.

b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yönündeki eksikliği gidermek amacı ile Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde olduğu gibi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1966 tarihli aynı kararıyla kabul edilerek imzaya açılmış ve Sözleşme yeterli sayıda devlet onayı ile 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[62]

Sözleşme, ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve özgürlükleri düzenlemekte ve Medeni ve Siyasi haklara İlişkin Sözleşmesi'ni tamamlamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde sadece altı maddede düzenlenmiş olan haklar, bu Sözleşme ile genişletilmiştir.[63] Sözleşmede taraf devletlere insanların özgürce seçtiği bir işte çalışma hakkını tanımak, Sözleşmede bulunan haklardan yararlanma konusunda kadınlara ve erkeklere eşit şartlar tanımak, işçilere adil ücret vermek, toplumsal güvenliği sağlamak, insanlara ırk, renk, dil, din, etnik ayrım yapılmaksızın eğitim hakkı sağlamak ve düzenlemek yükümlülüğü getirilmiştir.[64]

Sistematik olarak Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile aynı olan bu Sözleşme 5 bölüm içerisinde toplam 31 maddeden oluşmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere her iki Sözleşmeninde birinci bölümünü oluşturan ve halkların kendi kaderini tayin eden 1. madde ortaktır. 2. bölümde (madde 2-5) Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin temel ilkeler belirtilmiştir. 3. bölümde (madde 6-15) ise Sözleşmenin düzenlediği maddi haklar sayılmaktadır. 4. bölüm (madde 16-25) Sözleşmenin uluslararası alanda uygulanmasına yönelik tedbirleri içermektedir. Son bölümde ise (madde 26-31) Sözleşmenin onay, yürürlüğe giriş ve değişiklikle ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

Yukarıdada ifade edildiği üzere Sözleşmenin 2 ila 5. maddeleri arasında Sözleşmeye taraf olan devletlerin temel yükümlülükleri düzenlenmiştir. Ancak bu Sözleşmeye göre; her devlet bu yükümlülükleri kendi imkânları ölçüsünde ve zaman içinde karşılamakla yükümlüdür. Kısacası sözleşme devletlere bireyler açısından doğrudan doğruya kullanılabilir olan hukuki yükümlülükler yüklememektedir.

[62] Ünal, 2001, s. 117.
[63] Giritli-Güngör, 2002, s. 67.
[64] Ünal, 2001, s. 118.

Sözleşmeye uyulup uyulmadığının denetlenmesi için Sözleşmenin 16. maddesiyle sadece devletlerin belirli aralıklarla Ekonomik ve Sosyal Konseye sunmak zorunda oldukları rapor usulü getirilmiştir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Sözleşme tarafından kendisine verilen yükümlülükleri yerine getirme konusunda kendisine yardımcı olmak üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 68. maddesine göre, 1985 yılında "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi" adında bir yardımcı birim kurmuştur. Devletler tarafından gönderilen raporların incelenmesi Komite tarafından yapılmakta ve inceleme sonuçları Komite tarafından Ekonomik ve Sosyal Konsey'e sunulan yıllık rapora eklenmektedir.[65] Bu doğrultuda Sözleşmenin denetim mekanizması Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile karşılaştırıldığında zayıf görünmektedir.[66] Ancak her iki Sözleşmede etkin bir denetim mekanizması getirmemiştir. Daha çok yol gösterici ve yönlendirici olmuşlardır. Etkin bir denetim mekanizmasının kurulamamasının sebeplerinden ilki, Sözleşmelerin hazırlık aşamalarına katılan devletlerin arasındaki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkların mevcut olmasıdır. İkincisi ise devletlerin egemenlik konusundaki kaygıları ve bunun devletin iç işlerine müdahale sayılacağı yönündeki inançlarıdır.[67]

4. Birleşmiş Milletler'in Diğer Sözleşmeleri

Birleşmiş Milletler insan hakları düzenlemelerinde yukarıda incelenen 3 metin dışında bazı temel düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlar: [68]

- Her Türlü Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (4 Ocak 1969)
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muameleye ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (26 Haziran 1987)
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (3 Eylül 1981)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1990)
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Korunması Uluslararası Sözleşmesi (18 Aralık 1990)'dir.

[65] Tekin Akıllıoğlu, *İnsan Hakları I Kavramlar, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 17, Ankara, 1995, s. 397-398.
[66] Bozkurt, 2006, s. 78; Döner, 2003, s. 50.
[67] Gözlügöl, 1999, s. 56.
[68] Bozkurt, 2006 s. 71–72; Döner, 2003, s. 50-61.

5. Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme Dışı Usuller

Birleşmiş Milletler çerçevesinde kabul edilen sözleşmelerden bağımsız olarak bireyler, birey grupları ile uluslararası örgütlerin bazı organlarınca işletilen sözleşme dışı usuller de bulunmaktadır. Bu kapsamda bu usullere kısaca değinilecektir.

a. 1235 Usulü

Birleşmiş Milletler'nin kurulmasının ardından bireylerden, hükümet dışı örgütlerden çok fazla insan hakları ihlali alan, ancak uzun süre şikâyetlerin incelenmesi konusunda yetkili olmadığına karar veren İnsan Hakları Komisyonu kendisine bu konuda yapılan başvuruları reddetmiştir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1967'de aldığı 1235 (XLII) sayılı kararı ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve onun alt komisyonunu "insan hakları ve temel özgürlüklerin ağır ihlallerine ilişkin başvuruları inceleme" yetkisiyle yetkili kılmıştır.[69] Bu gibi durumlara özellikle ırk ayrımcılığı ve apartheid politikaları örnek verilmektedir.[70]

1235 Usulü ile Komisyona tanınan yetki ağır insan hakları ihlalleri konusundaki şikâyetlerin gerçekliğinin saptanmasıdır, yoksa soruşturma yetkisi değildir.[71] Bu usul uyarınca Komisyon önüne gelen bildirim sonrasında, ilgili devlet hakkında araştırmalar yapmakta ve aldığı tavsiye kararlarını Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bildirmektedir. İlgili ülkelerdeki insan hakları ihlallerinin değerlendirilmesi için açık toplantılar düzenlenmektedir. Bu usul, şeffaflığı sayesinde devletlere karşı bir baskı unsuru olabilmektedir.[72]

b. 1503 Usulü

1503 Usulü, Ekonomik ve Sosyal Konseyin 27 Mayıs 1970 tarih ve 1503 sayılı (XLVIII) kararı ile uygulamaya konulmuştur. Karar ile Komisyona, birbiri ile ilişkili delillere sahip ağır insan hakları ihlallerine yönelik şikâyetleri araştırma görevi verilmiştir. Bu usulde bireysel başvuru ile insan hakları ihlali ve tazmin

---

[69] Akıllıoğlu, 1995, s. 377.
[70] Turgut Tarhanlı, "Birleşmiş Milletler Örgütü ve İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Başlıca Usuller", (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 407-436, s. 412.
[71] Tarhanlı, 2000, s. 412; Döner, 2003, s. 63.
[72] Bozkurt, 2006, s. 88.

yükümlülüğünün ortaya çıkarılması değil; sistemli ve genel ihlallerin olduğu özel durumlar araştırma kapsamına alınmıştır. Uygulamada başvurular genel olarak işkence, yargısız infaz, kaybolma, yurt dışına çıkma yasağı ve keyfi tutuklamalar ile ilgili olmaktadır.[73]

1503 Usulüne göre başvurular bireyler, birey grupları ve hükümet dışı örgütler tarafından yapılabilir. Fakat başvuruların bu usul bakımından önemli olan yanı, belirtildiği üzere başvuruların kişisel olarak kabul edilmemesidir. Yapılan başvurular sonrasında, o kişilerin haklarının ihlal edilip edilmediği üzerinde durulmamaktadır. Ancak ilgili ülkelerdeki genel durum üzerinde karara varılmaya çalışarak bu hedefe ulaşılacaktır.[74]

1503 yönteminde usul, İnsan Hakları Komisyonu karar verip, Ekonomik ve Sosyal Konseye sunuluncaya kadar gizli devam etmektedir. Başvurular İnsan Hakları Merkezine geldikten sonra başvurunun bir örneği ilgili hükümete bildirilerek görüş bildirmeye çağırılır. Dilekçe özeti ile ilgili hükümetlerden gelen yanıtların tam metnini gizli olmak kaydıyla, her biri farklı bölgesel gruplardan olmak üzere beş kişiden oluşan alt komisyonun bir çalışma grubuna sevk edilir. Çalışma grubu, sistematik bir insan hakları ihlalinin olup olmadığını inceler.[75] Çalışma grubunun kendisine gelen ihbarı değerlendirebilmesi için bazı ön koşulların varlığı da gerekmektedir. Bunlar: [76]

- "Herhangi bir siyasi amacın güdülmemesi,
- İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin ağır bir şekilde ve sürekli olarak ihlal edildiğini ispatlayabilecek mantıki sebepler bulunması,
- Bu ihlallere maruz kalan şahıslar veya grupların şikâyet yoluna başvurmuş olması,
- İhlal edilen haklar, meydana gelen olaylar ve şikâyetin amacının belirtilmesi ve hakaret içeren bir dil kullanılmaması,
- Yerel başvuru yollarının tüketilmiş olması"dır.

Çalışma grubu yaptığı inceleme sonucunda, hangi konuların alt komisyonun toplantısına sunulacağına karar verir. Alt Komisyon kapalı bir oturumda, kendisine

[73] Döner, 2003, s. 63–64.
[74] Döner, s. 64; Tarhanlı, 2000, s. 413; Akılllıoğu, 1995, s. 379.
[75] Döner, 2003, s. 65; Tarhanlı, 2000, s. 413; Akılllıoğu, 1995, s. 379.
[76] Tarhanlı, 2000, s. 413

çalışma grubu tarafından sunulan konuları görüşür ve hangi ülkenin başvurularda sunulanlar sebebiyle Komisyon görüşmelerine sunulacağına karar verir.[77]

Komisyon önüne gelen ihlal durumlarını inceledikten sonra, iki farklı usulden birinin uygulanmasına karar verecektir. Söz konusu durum için Komisyon ya kapsamlı bir araştırma yapılmasına ve incelemeler sonunda kendi tavsiyesine ilişkin bir raporun Ekonomik ve Sosyal Konseye sunulmasına ya da Komisyon tarafından kurulacak geçici (ad hoc) bir Komite tarafından yürütülecek bir soruşturma yapılmasına karar verecektir.[78] Ancak bugüne kadar geçici Komite tarafından soruşturma yoluna başvurulmamıştır. Bu yola başvurulması halinde, incelemeye tabi tutulacak olan devlet, bunu açıkça kabul etmesi ve soruşturmanın yürütülmesi için koşulların bir anlaşma bağlamında belirlenmesi gerekmektedir. 1503 Usulünün asıl uygulaması ilk inceleme biçiminde gerçekleşmektedir.[79]

Sonuçta Komisyon her olaya, duruma ilişkin üç tür karar alabilir: Komisyon, usulün kapatılmasına, gelecek yıl için yeniden gündeme alınmasına ve elde ettiği bilgileri yayınlamaya karar verebilir.[80]

c. Özel Usuller

1980'lerden itibaren Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından kurulmaya başlanan insan hakları inceleme mekanizmalarında insan hakları ihlallerinin belirli bir çeşidi ile ilgilenilmesi ve bu ihlallere yönelik önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda insan haklarının belirli bir türüne yoğunlaşılmıştır. Özel usuller olarak adlandırılan bu inceleme mekanizmaları bir çalışma grubu ya da özel bir raportörün atanması ile oluşturulmaktadır.[81]

B. İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından insan haklarının gelişmesini ve korunmasını sağlamak için Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından evrensel düzeyde yürütülen kurumsallaştırma sürecinin yanı sıra bölgesel düzeyde de bir gelişim süreci yaşanmıştır.[82]

---

[77] Akılllıoğu, 1995, s. 377.
[78] Tarhanlı, 2000, s. 415.
[79] Döner, 2003, s. 66.
[80] Akıllıoğlu, 1995, s. 380.
[81] Bozkurt, 2006, s. 91.
[82] Gemalmaz, 2001, s. 359.

Çok geniş bir coğrafya üzerinde etkili olan Birleşmiş Milletler, bazı yerel ve bölgesel sorunların çözümünde başarılı olsa da, kuruluş ve işleyişinden kaynaklanan yapısal özelliklerinden dolayı etkin olamamıştır.[83] Birleşmiş Milletlerin uluslararası sorunlara ilişkin etkin olamamasının ilk sebebi, Birleşmiş Milletler kararlarının dünya kamuoyunda tesirli olmasına karşın, bağlayıcı hukuksal bir yaptırımın olmaması ve kararlara uyumun ilgili devletin isteğine bağlı kalmasıdır. Birleşmiş Milletlerin hedeflerini etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini engelleyen diğer bir neden ise, Güvenlik Konseyi'nin yapısal özelliğidir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde kararların alınabilmesi için daimi üye statüsündeki beş üyeninde karara katılması koşulunun aranması (veto hakkı), daimi üyelere Güvenlik Konseyi'nde ayrıcalıklı bir yetki tanımaktadır.[84] Birleşmiş Milletler'in işleyişini engelleyen en önemli özelliği ise farklı ideolojilerde çok fazla üyeye sahip olması ve çok fazla çıkar çatışması içinde tutarlı bir politika izlenememesidir.[85]

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün çok geniş bir coğrafyaya yerleşmesi ve farklı ideolojik devletlerden oluşması insan haklarının korunmasına yönelik etkili koruma mekanizmalarının kurulmasını mümkün kılmamıştır. Fakat gerek üye sayısının azlığı gerekse üyeleri arasındaki hukuki, sosyal ve kültürel yakınlıklarından dolayı bölgesel örgütlenmelerde insan haklarını korunmaya yönelik daha etkili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve etkili koruma mekanizmalarının kurulması mümkün olmuştur. Çünkü belirli bir coğrafi bölgedeki devletlerarasında kültürel, siyasi ve ekonomik özelliklerin benzer olması ortak bir sözleşme üzerinde anlaşmaya varmayı kolaylaştırmaktadır.[86] Ayrıca devletler, uluslararası inisiyatiflerden çok bölgesel inisiyatiflere uymaya daha yatkın olurlar ve bu durum bölgesel mekanizmaların kararlarına uyma seviyesinin, uluslararası emsallerine göre daha yüksek olması gibi bir avantaj sağlamaktadır.[87] Bölgesel düzenlemeler her bölgenin özel şartlarını da dikkate alarak hazırlandığından insan haklarına bakışta kültürel farklılıkları yansıtmakta, dolayısıyla gerçek anlamda uluslararası insan hakları anlayışının doğmasına hizmet etmektedirler.[88]

---

[83] Muzaffer Sencer, *İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler*, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 214, Ankara, 1986, s. 4.
[84] Sencer, 1986, s.4.
[85] Sencer, 1986, s.5.
[86] Rhona K. Smith, *International Human Rights*, 4th Edition, Oxford University Press, New York, 2010, s.84.
[87] Smith, 2010, s. 85.
[88] Smith, 2010, s. 85-86.

İnsan haklarının tanınmasına ve korunmasına yönelik olarak biçimlendirilen sözleşmeler ve bunlarla yapılaştırılan organlar ve usuller açısından bakıldığında, işlev görmekte olan üç temel bölgesel sistemden öncelikle bahsetmek gerekmektedir. Bunlar, Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü isimli üç bölgesel örgütlenme ve bunların ürettikleri çeşitli insan hakları sözleşmeleri, mekanizma ve usulleridir. İnsan haklarının tanınmasına ve korunmasına ilişkin bu bölgesel örgütlerin ürettiği üç temel insan hakları sözleşmesi bulunmaktadır.[89] Kronolojik olarak bu sözleşmelerden ilki Avrupa Konseyi tarafından imzalanıp 1953'te yürürlüğe giren "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın birleştirilmesi düşüncesi ve çabası ile ortaya çıkan bu Sözleşme, insan haklarının korunması için denetim mekanizması öngörmesi ve bireysel başvuru yolunu açması nedeniyle önemlidir. İkinci bölgesel sözleşme, Amerika kıtasında gerçekleştirilmiştir. 1969 yılında imzalanan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne varılan süreçte Amerikan Devletleri Örgütü bölgesel bütünleşmeye yönelik kurumsallaşmanın sağlanmasında etkili olmuştur. Bölgesel insan hakları sözleşmelerinin üçüncüsü ise, 1981 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından kabul edilerek 1986 yılında yürürlüğe giren Afrika Sözleşmesidir.

İnsan haklarının bölgesel düzeyde korunmasında özellikle Avrupa, Amerika ve Afrika sistemleri dikkat çekmektedir. Ancak mevcut düzenlemelerin yanında dünyanın geri kalan bölgelerinde de insan haklarını korumaya ve geliştirmeyi amaçlayan çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, kimi zaman bildiri ve şart şeklinde ifade edildiği için ve yeterli bir koruma sistemi oluşturmadığından insan haklarının bölgesel düzlemde kurumsallaştırılmasında başarısız olmuşlardır. Söz konusu çalışmalar Arap ve İslam dünyasındaki ve Asya kıtasındaki gelişmelerdir.[90]

1. Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları

Avrupa'da siyasal bütünleşme çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler'den dört yıl sonra İkinci Dünya Savaşı'nın

[89] Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş,* Legal Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 915.
[90] Çağıran, 2011, s. 278.

yıkıntılarının bir daha yaşanmaması için 1949'da Londra'da kurulmuştur.[91] Avrupa Konseyi'nin çalışmaları arasında insan haklarının korunması alanı Konseyin önceliklerden biri durumundadır. Bunu Konseyin kuruluşunu oluşturan statüde açıkça görmek mümkündür. Statünün, amaçları içeren 1. maddesinde insan hak ve ana hürriyetleri ile ilgili olarak "…insan hakları ve ana hürriyetlerin korunması ve daha ileri düzeylerde gerçekleşmesi konusunda sözleşmeler…" yapılacağından ve ortak eylem yolu ile bunların izleneceğinden söz edilmektedir. Statünün 3. maddesinde Konseye üye her ülkenin hukukun üstünlüğü ilkesiyle insan hakları ve temel özgürlüklerden kendi vatandaşlarını yararlandırma ilkesini peşinen kabul etmiş sayılacağı belirtilmekte ve 8. maddesinde de bunlara riayetsizlik halinde üye ülkenin temsil hakkının askıya alınabileceği, hatta Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce üyeliğinin sona erdirilebileceği ifade edilmiştir. [92]

Statünün 10. maddesine göre, Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi ve Parlamenter Meclisi olmak üzere iki temel organı mevcuttur. Bu iki organa idari ve teknik açıdan yardımcı olmakla görevli Avrupa Konseyi Sekreterliği bulunmaktadır. Bakanlar Komitesinde üye ülkeler Dışişleri Bakanları, Bakanlara vekâleten daha sık toplanan Delegeler Komitesinde daimi temsilciler yer almaktadır. Bakanları temsilen ayda bir kez bir araya gelen Delegeler Komitesi toplantıların gündemlerini belirlemektedirler. Bakanlar Komitesinde genellikle güncel siyasi konular ele alınmakta ve Avrupa Konseyinin izlemesi gereken yol belirlenmektedir.[93]

Parlamenterler Meclisi, Statünün 25. maddesine göre, her üye ülkenin kendi parlamentosundan seçtiği temsilcilerden oluşmaktadır. Parlamenterler Meclisi adının ifade ettiğinin tersine bir yasama organı olmayıp, Avrupa Konseyi'nin danışma organıdır. Her üye devlete ayrılan parlamenter sayısı, üye ülkenin nüfusuyla orantılıdır. Parlamenterler Meclisi, Avrupa Konseyi alanına giren her konuyu görüşerek Bakanlar Komitesine tavsiyelerde bulunabilir. Ayrıca Meclis uluslararası kamuoyuna belirli meseleler üzerine kendi görüşlerini izah etmek amacıyla hükümetlere, parlamentolara ve hükümet dışı örgütlere yönelik kararlar almaktadır.[94]

---

[91] Gölcüklü-Gözübüyük, 2002, s. 7-9; Ahmet Mumcu, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Savaş Yayınları, Ankara, 1992, s. 105.
[92] Meray, 1968, s. 267-269; Gölcüklü-Gözübüyük, 2002, s.7.
[93] Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2003, s. 8.
[94] Çağıran, 2011, s. 185; Döner, 2003, s. 81.

Konseyin sekreterlik hizmetlerini yerine getirmek için kurulan Genel Sekreterliğin oluşumu ve görevleri Statünün 36. ve 37. maddelerinde düzenlenmektedir. Genel Sekreterlik, bir Genel Sekreter, bir Genel Sekreter Yardımcısı ve gerekli olan personelden oluşmaktadır. Genel Sekreterliğin olağan görevlerinin yanında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan görevleride vardır.[95]

Avrupa Konseyi'nin insan hakları konusundaki en önemli düzenlemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanarak kabul edilmesi ve buna bağlı olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin oluşturulmasıdır.

a. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan haklarının ve temel özgürlüklerinin korunmasını kendisine amaç edinen Avrupa Konseyi, kuruluşu ile birlikte insan hakları sözleşmesinin hazırlanmasını kendine görev bilmiştir.[96] Parlamenterler Meclisi, 1949 yılında yapmış olduğu ilk toplantısında insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için Avrupa Konseyi dairesince bir örgütün yapılanmasını kararlaştırmıştır. Bu teklif sonrasında Konseyin Hukuki ve İdari İşler Komisyonu insan hakları alanında bir tasarı hazırlayarak Bakanlar Komitesine iletmiştir. Bakanlar Komiteside tasarının görüşülmesi ve düzenlenmesi maksadıyla, üye devletlerin yüksek memurlarından oluşan bir Uzmanlar Komitesini görevlendirmiştir.[97] Uzmanlar Komitesinin hazırladığı tasarı, Avrupa Konseyine üye devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanarak, 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir.[98] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin konusu devletlerarası ilişkiler olmayıp, insan hak ve özgürlüklerini ortak bir güvence sistemiyle teminat altına almak temel hedef olarak saptanmıştır. Bu yönüyle Sözleşme diğer uluslararası sözleşmelerden ayrılmaktadır.[99]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ifade edilen temel "kişisel ve siyasal hakların" Avrupa Konseyi kapsamında etkin bir şekilde tanınması ve uygulanması ve uluslararası güvenceye bağlanması amacıyla hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Sözleşmede ekonomik ve

[95] Çağıran, 2011, s. 185; Döner, 2003, s. 81.
[96] Ünal, 2001, s. 144.
[97] Meray, 1968, s. 257.
[98] Naz Çavuşoğlu, "Avrupa Konseyi: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Denetim Sistemi", (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 546-477, s. 456.
[99] Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması*, Asil Yayınları, Ankara, 2008, s. 92.

sosyal haklara yer verilmemiştir. Ekonomik ve Sosyal haklar ayrı bir sözleşmede, 18 Ekim 1961 tarihinde imzalanan "Avrupa Sosyal Şartı"nda düzenlenmiştir.[100] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi esinlendiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde olduğu gibi insan hak ve özgürlüklerini sadece genel ilkeler şeklinde saymakla yetinmeyerek, bunları daha ayrıntılı tanımlanması ve sınırlarını belirleme yoluna gitmiştir. Hakların hem ayrıntılı ve hem de dar kapsamlı tutulmasının nedeni Sözleşmenin etkin bir yargısal denetim mekanizması getirmesinden kaynaklanmaktadır.[101]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Sözleşmeye taraf devletlerin kendi yargı yetkileri içinde bulunan herkes için hak ve hürriyetleri güvence altına alma yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak amacıyla öngördüğü denetim mekanizması, uluslararası insan hakları hukukunda önemli bir gelişme sağlamıştır.[102]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurduğu koruma mekanizması ile insan haklarının korunması alanında devrimsel yenilikler getirmesinin yanı sıra; bir taraftan Sözleşmenin uygulanmasını denetleyecek iki uluslararası organ (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) kurması ile devletlerin kendi vatandaşlarına karşı olan işlemlerini uluslararası denetime tabi hale getirmesi, diğer taraftan bireysel başvuru hakkını tanıyarak; bireyleri de uluslararası hukukun konusu haline getirmesi açısından çok önemli işlevlere sahip olmuştur. Bununla beraber zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar, sistemde değişiklik yapan protokollerin kabul edilmesi yoluyla karşılanmaya çalışılmıştır.[103]

Ek Protokoller ile sisteme yeni haklar ve yeni yapılar eklenmiştir. 1. Protokol, mülkiyet, eğitim ve serbest seçim haklarını içermektedir. 2. Protokol, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tavsiye görüşü verme yetkisini tanımıştır. 4. Protokol, borçtan dolayı hapis yasağı, seyahat hürriyeti, vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı ve vatandaşların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağını içerir. 6. Protokol, barış dönemlerinde ölüm cezasını yasaklamaktadır. 7. Protokol yabancıların sınırdışı edilmesine dair usuli teminatlar, ceza davalarında temyiz hakkı, haksız mahkumiyetten

[100] Reisoğlu, 2001, s. 35.
[101] Kapani, 1996, s. 45.
[102] Çavuşoğlu, 2000, s. 457.
[103] Ali Rıza Çoban, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizması'nda Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur Mu?", *Ankara Üniversiteisi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 54, Sayı 2, 2005, ss. 319-345, s. 319–320.

dolayı tazminat, ikinci kez yargılanmama veya cezalandırılmama hakkı ve eşler arasında eşitlikle ilgili olan hakları içermektedir. 12. Protokol genel ayrımcılık yasağını düzenlemektedir. 11. Protokol Komisyonu ortadan kaldırarak ve tam zamanlı bir Mahkeme oluşturarak köklü bir yeniden yapılanma getirmiştir.[104]

1 Kasım 1998'te yürürlüğe giren 11 nolu Protokol ile Sözleşmenin denetim mekanizması değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 Nolu Protokol, 11 nolu Protokolle yenilenen denetim sisteminde, Mahkemenin iş yükünü hafifletmek ve yargılama sürecini hızlandırmak için önemli değişiklikler getirmiştir.[105]

b. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Sözleşmede düzenlenen haklar ve özgürlüklerin ihlallerinin denetlenmesinde görev almak üzere Sözleşmenin ilk şeklinde "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu" ve "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" adlı iki organ oluşturulmuştu. Bu iki organın yanında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de sistemin siyasal nitelikli bir birimi olarak görev almaktaydı. Ancak 1 Kasım 1998'de denetim mekanizmasının kurumsal yapısında değişiklikler öngören 11 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesiyle, sistemde çok köklü yapılanmalar meydana getirilmiştir.[106] Bu Protokol sonrasında Komisyon ve Divan kaldırılarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamasına geçilmiştir. Protokol ile yarı zamanlı çalışan Mahkeme, tek ve sürekli bir hale getirilmiş ve bireylerin de şikâyetlerini Mahkemeye getirmesi olanağı sağlanmıştır.[107]

11 Nolu Protokol, özellikle denetim sisteminin yapısını kolaylaştırmak, dava ve karar sürelerini kısaltmak, iş yükünü azaltmak, Bakanlar Komitesi'nin yargısal rolünü ortadan kaldırarak sistemi tamamen yargısal bir sürece çevirmek amacıyla kabul edilmiştir. Bunlardan iş yükünü azaltmak ve dava sürelerini kısaltmak dışındaki amaçlara ulaşılmıştır. Ancak iş yükü ve dava sürelerinin uzunluğu, 11 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra da büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni de başvuru sayısında yaşanan olağanüstü artış olmuştur. Mahkemenin iş

[104] 11. Protokol 3, 5, 8, 9, 10 sayılı Protokollerin yerine geçmiştir. Gözlügöl,1999, s. 133-140.
[105] Faruk Bilir, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s. 126.
[106] Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 28–32.
[107] Bozkurt, 2006, s. 235.

yükünü hafifletmek ve yargılama sürecini hızlandırmak için 14 Nolu Protokol yürürlüğe girmiştir.[108]

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Genel Kurulu, Sözleşmeye taraf devletlerin sayısına eşit yargıçlardan oluşmaktadır. Mahkemenin oluşumu, hakimlerin seçimi, özellikleri, görev süreleri, Sözleşmenin 19-25. maddelerinde belirtilmektedir. Yargıçlar dokuz yıl için taraf devletlerin gösterdiği üç aday arasından Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilirler.[109] Yargıçlar üstün ahlaki niteliklere ve yüksek bir yargısal göreve atanmak için gerekli özelliklere sahip ve ehliyetleriyle tanınmış hukukçu olmalıdırlar. Yargıçlar Mahkemeye kendi adlarına katılırlar. Bu yargıçlar en fazla yetmiş yaşına kadar bu görevde kalabilirler. Görev süreleri içerisinde yargıçlar, bağımsızlıkları, tarafsızlıkları ve daimi görevin gerekleri ile bağdaşmayan harhangi bir görev üstlenemezler.[110]

Mahkemenin çalışması tek hâkim[111], komiteler, daireler ve büyük daire şeklindedir. Bir de bütün üyelerden oluşan Mahkeme Genel Kurulu mevcuttur. Genel Kurul esas olarak idari nitelikteki görev ve yetkilere sahiptir.[112] Mahkemenin esas işlevi olan yargılama komiteler, daireler ve büyük daireler tarafından yapılmaktadır. Tek hâkim ilave inceleme gerektirmeyen, açıkca kabul edilemez bireysel başvuruları reddetme yetkisine sahiptir. Eğer ret kararı vermezse, başvuruyu komite ve daireye gönderir.[113]

Komiteler 3 hâkimden, daireler 7 hâkimden ve büyük daire 17 hâkimden oluşur. Mahkeme'nin daireleri belli bir süre için bir davanın kabul edilebilirliğine karar veren komiteleri oluşturur.[114] 7 hâkimden oluşan daireler ise tüm devletlerarası şikâyetlerin ve

[108] Bilir, 2011, s. 126.
[109] 14 Nolu Protokol öncesi altı yıl hakimler altı yıllığına seçiliyordu ve tekrar görev alabiliyordu. 14 Nolu Protokol görev süresini dokuz yıl olarak tekrar düzenlemiş ve yeniden seçilme imkanını ortadan kaldırmıştır (14 Nolu Protokol madde 2).
[110] Bilir, 2011, s. 127.
[111] Tek hakimli bir düzen 14 Nolu Protokolle Mahkeme'nin yapısına eklenmiştir.
[112] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 25'e göre; Genel Kurulun görev ve yetkileri Mahkeme başkanını, iki başkan yardımcısını ve Mahkeme dairelerinin seçmek, belirli bir süre görev yapacak Daireler kurmak, Mahkeme içtüzüğünü kabul etmek, Yazı işleri Müdürü ve yardımcılarını seçmek, Mahkeme Genel Kurulu'nun talebi üzerine Daire yargıçlarının sayısını oybirliği ile alacağı bir kararla ve belirli bir süre için beşe düşürebilir.
[113] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 27.
[114] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 26/1.

bireysel başvuruların esasına ilişkin karar alır.[115] Eğer bir daire önünde görülmekte olan dava Sözleşmenin ya da onun Protokollerinin yorumlanmasına dair ciddi bir sorun ortaya çıkaracak ya da bu daire önündeki bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önce verilen bir hükümle bağdaşmayan bir sonucu doğuracak olması halinde ilgili daire yargılama yetkisini on yedi hakimden oluşan büyük daireye bırakabilir.[116] Büyük dairenin kararları kesindir.[117] Bu sistemin nasıl işlediğini anlayabilmek için bireysel ve devletlerarası başvuru yolları ele alınmalıdır.

(1). Bireysel Başvuru Yolu

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kişiye Sözleşme ile garanti altına alınmış olan haklarını ihlal eden devlet aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma imkânı tanımaktadır. Sözleşmenin 34. maddesine göre, Sözleşme ve ek protokollerde tanınan hakların, taraf devletlerden biri tarafından ihlal edilmesinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş ve kişi grubu, Mahkemeye başvuruda bulunabilir. Taraf devletler, bu hakkın etkin bir biçimde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamakla yükümlüdür.

Bireysel başvuru yolu, 11. Protokol öncesinde seçimlik bir yol olarak düzenlenmiş olmasına karşın, 11. Protokolle bu hak devletlerin insiyatifinden çıkarılmış ve her devlet için zorunlu hale getirilmiştir. Zarar gördüğünü düşünen herkes bireysel başvuru yoluna sahiptir.[118]

Sözleşmenin birinci maddesi taraf devletlere "kendi yargı yetki alanlarında bulunan herkes için Sözleşme'de tanınan hak ve hürriyetleri güvence altına alma" yönünde getirdiği yükümlülükler nedeniyle, bireysel başvuru hakkı kullanımı, kişinin, hakkında şikâyette bulunduğu devletin vatandaşı olması koşuluna bağlı değildir. Nitekim Sözleşmeyle düzenlenen hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği ile ilgili herkes, yabancılar ya da Sözleşmeye taraf olmayan bir devletin vatandaşları da bireysel başvuruda bulunabilir.[119] Önemli olan husus, Sözleşmeye aykırılık iddiasının

[115] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 29/1-2.
[116] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 30.
[117] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 44/1.
[118] Ergül, 2003, s. 24; Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002, s. 55.
[119] Çavuşoğlu, 2000, s. 460; Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk, Temel Bilgiler-Örnek Kararlar*, 4. Bası, İstanbul, 2000, s. 300.

Sözleşmeye taraf devletin bir işlem ve eyleminden kaynaklanmasıdır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, Sözleşmeyi ve Protokolleri onaylamış devletler aleyhine başvuruda bulunabilir.[120] Bu noktada Sözleşmenin 1. maddesinde yer alan "yargı yetki alanı" ifadesi sadece ilgili taraf devletin ülke sınırlarını değil, aynı zamanda meşru veya meşru olmayan fiili hâkimiyetinin olduğu her yeri kapsamaktadır.[121]

Bireysel başvuru hakkının kullanılması için, başvuru konusunun Sözleşme ve Protokollerle imzalanan hakların ihlali ile alakalı olması gerekmektedir. Başvuruda bulunacak olan kişi de, Sözleşme ve Protokollerde belirtilen hakları ihlal edilmiş olan kişidir. Bundan dolayı ihlal edilen hak Sözleşme içerisinde yer almalı ve hakkı ihlal edilen kişi başvuruda bulunmalıdır. Hükümet dışı kuruluşlar ise üyelerinin zarar görmesinden dolayı değil, bizzat kendi kendi haklarının ihlali için başvurabilir.[122]

Bireysel başvuru hakkının kullanımında hakkında diğer önemli bir nokta ise Sözleşmenin zaman bakımından geçerliliği hususudur. Mahkemenin zaman yönünden yetkisi, Sözleşme ve Protokollerin yürürlüğe girmesi ile başlamaktadır. Ancak bir ihlal, Sözleşmeye taraf devlet bakımından Sözleşme yürürlüğe girmeden önce gerçekleşmiş bile olsa, ihlalin sonuçları Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra da devam ediyorsa, sorun Sözleşmenin organları tarafından incelenebilecektir.[123]

(2). Devletlerarası Başvuru

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bireysel başvuru ile birlikte, devletlerarası başvuru yolunuda düzenlemiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması, Sözleşmenin Başlangıç bölümünde ifade edildiği gibi, taraf devletlerin ortaklaşa yüklendikleri bir yükümlülüktür. Bu doğrultuda her devlet kendi ülkesindeki hak ve özgürlüklerin korunmasından sorumlu olduğu kadar, taraf diğer devletlercede korunmasından sorumludur. Taraf olan bir devlet, diğer taraf devletin Sözleşme ve Protokolleri ihlal ettiğini düşünüyorsa konuyu Mahkemeye götürebilmektedir. Bunun için bireysel başvurularda olduğu gibi, bir devletin hakkında başvuruda bulunduğu devletçe Sözleşmeye aykırı davranılmasından dolayı zarar görmüş

[120] Çavuşoğlu, 2000, s. 460.
[121] Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Ankara, 1998, s. 231-232.
[122] Giritli-Güngör, 2002, s. 78.
[123] Çavuşoğlu, 2000, s. 407.

olma koşulu aranmadığı gibi[124] başvurunun mutlaka kendi vatandaşlarının haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle de yapılması zorunlu değildir.[125]

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 33. maddesine göre, taraf bir devlet, Sözleşme ve onun Protokollerindeki hükümlerin, başka bir taraf devletçe ihlal edildiğine ilişkin herhangi bir savı Mahkeme önüne götürebilir. Dolayısıyla 33. maddeye göre, taraf devletlerden birisinin kendi vatandaşını karşı Sözleşmede korunan haklardan birisi ihlal etmesi, bundan mağdur olan bireyin yanında aynı zamanda diğer bütün devletlerin hakkını da ihlal etmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle taraf devletler hem Sözleşmedeki yükümlülüklerin muhatabı hem de bu yükümlülüklere tekabül eden hakların garantörü konumundadır.[126] Ancak bu garantörlük, Sözleşmenin "actio popularis" mantığına göre, savcı gibi bir kamu düzenini sağlamak ve suçladığı devletin uyruğunu korumak amacı ile harekete geçemezler. Taraf devletler ancak kendi haklarını korumak için harekete geçerler.[127]

Devletlerarası başvuru usulü, oldukça sınırlı kullanılmıştır.[128] Bunun nedeni de taraf devletlerin ortak menfaatleri korunması adına diğer devletlerle karşı karşıya gelmeme ve diğer bireysel menfaatleri riske atmayı göze alan bir siyaset izlememeyi tercih etmektedir.[129]

(3). Başvuruların Kabul Edilebilirlik Koşulları

Sözleşmenin 35. maddesine göre, Sözleşme ile güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin, Sözleşmeye taraf olan devletçe ihlal kanısında olan bireyin, ilgili devleti Mahkemeye şikâyet edebilmesi için, uluslararası hukuka uygun olarak, iç başvuru yollarını tüketmiş olması gerekmektedir. İç hukuk yollarının tüketilmiş olması koşulu sadece bireysel başvurulara değil, aynı zamanda devletlerarası başvurulara uygulanmaktadır. Bu koşul devletlerarası başvurular söz konusu olduğunda belli kişi veya kişilerin haklarının ihlalleri durumunda önem taşımaktadır.[130]

---

[124] Ömer Anayurt, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu,* Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 83.
[125] Çavuşoğlu, 2000, s. 461-462.
[126] Çağıran, 2011, s. 217-218.
[127] Gölcüklü-Gözübüyük, 2002, s. 31.
[128] Bugüne kadar toplam 22 adet devletlerarası başvuru yapılmıştır.
[129] Çağıran, 2011, s. 218.
[130] Çavuşoğlu, 2000, s. 463.

İç hukuk yollarının tüketilmesi mümkün görünmüyorsa, başvuruda bulunanın bu yükümlülüğü ortadan kalkabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunanın bu koşuldan muaf kılacak durumlar iç hukuk yolunun etkisiz olması, açık bir ulusal yasa hükmünün bulunması, yerleşmiş bir yargı içtihadının bulunması, Sözleşmeye aykırı yerleşmiş yönetsel uygulamalar, davanın sürüncemede kalması, engelleme özetlenebilir.[131]

Mahkeme iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğini kendiliğinden incelemektedir. Başvuran kişi, iç hukuk yollarının tüketildiğini kanıtlamak için, ilgili belgeleri Mahkemeye sunar. Eğer tüketilmesi gereken iç hukuk yolları mevcut ise, bunu kanıtlamak şikâyet edilen devletin görevidir.[132]

Gerek bireysel gerekse devletlerarası başvurular için Sözleşmede belirli bir sürede öngörülmüştür. İç hukuk yolları tüketildikten sonra ve kesin/nihai kararın alındığı tarihten itibaren Mahkemeye başvurabilir. Altı aylık süre hak düşürücü süredir. Eğer bu süre geçilirse, başvuru rededilir ve bu karar kesindir. Süreye uyulup uyulmadığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından doğrudan gözönünde bulundurulmaktadır.[133]

İç hukukta herhangi bir başvuru yolunun öngörülmemiş olması ya da yasa ile iç hukuk yollarının kapatılmış olması durumunda veya genel olarak iç hukuk yollarının etkili sonuç doğuracak yollar olmadığı gerekçesiyle bu yollara başvurulmaması halinde, Sözleşmenin ihlaline yol açan eylem veya işlemin yapıldığı tarihten itibaren başvuru süresi işlemeye başlar.[134]

Yukarıda belirtilen kabul edilebilirlik koşulları hem devletlerarası ve hem de bireysel başvurular için gerekli iken, Sözleşmenin 35. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında, bireysel başvurularda ayrıca uyulması gereken koşullar belirtilmiştir. Bu koşullara göre;

a. Başvuru sahibinin belli olması, başvurunun imzalanmış olması gerekmektedir.
b. Başvuru, Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş bir başvuruyla esas itibariyle aynı ise yeni bilgiler içermiyorsa reddedilir. Bir başvurunun iç hukuk

[131] Çavuşoğlu, 2000, s. 464.
[132] Kalabalık, 2009, s. 412.
[133] Anayurt, 2004, s. 221.
[134] Çavuşoğlu, 2000, s. 464; Anayurt, 2004, s. 227.

yollarını tüketmediği için reddedilmiş olması durumunda ise, kural olarak bu koşul yerine getirildikten sonra başvuru yeniden yapılabilir.

c. Mahkemeye yapılan başvuru, daha önce başka bir uluslararası soruşturma ya da çözüm yerine sunulmuş bir olaya ilişkinse ve yeni bilgiler içermiyorsa kabuledilemez bulunur.
d. Bir başvurunun yer, konu ve zaman bakımından Sözleşme ve Protokollerin hükümleriyle bağdaşır olması zorunludur.[135]
e. Başvurunun açıkça temelden yoksun olmaması gerekmektedir. Örneğin delil yokluğu ya da delil yetersizliği bulunan veya Sözleşmeye aykırılığı dile getirilen işlem ve eylemlerin Sözleşme ile bağdaşmaması nedeniyle kabul edilebilir bulunmayan başvurular temelden eksiktir.[136]
f. Başvuru hakkının kötüye kullanılmamış olması gerekir. Mahkeme kararına göre, siyasi propaganda amacı taşıyan, hakaret niteliği bulunan, denetim organlarını aldatmaya yönelik bilgiler içeren ve ciddiyetle bağdaşmayan başvurular, başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğindeki başvurulardır.[137]

14 Nolu Protokol 35. maddenin 3. fıkrasında değişiklik yaparak, ilave bir şart daha getirmiştir. Bu şarta göre, dilekçe sahibinin önemli bir zarara uğramamış olması kabul edilemezlik gerekçesi olabilir.[138] Ancak, Sözleşme ve Protokollerinde tanınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesinin gerektiği durumlarda ya da meselenin iç hukukta bir mahkeme tarafından gerektiği şekilde incelenmemiş olması halinde bu nedene dayanarak kabul edilemezlik kararı verilemeyecektir.[139]

(4). Mahkemenin Hüküm Vermesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin koruma sistemi bireysel ve devletlerarası başvurular ile harekete geçmektedir. Esasla ilgili yargılama ve karar yeri, bireysel başvurular için komiteler ve daireler, devletlerarası başvurular içinse dairelerdir.

---

[135] Çavuşoğlu, 2000, s. 464.
[136] Anayurt, 2004, s. 242-243.
[137] Anayurt, 2004, s. 240.
[138] Mehmet Emin Çağıran, "14 Nolu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* Sayı 13, 2007, ss. 1-29 s. 22-23.
[139] Çoban, 2005, s. 330.

14 Nolu Protokolle yapılan değişikliğe göre, 34. madde kapsamında yapılan bireysel başvurular, ayrıntılı bir incelemeye gerek olmadan reddedilebilir nitelikte ise, tek hâkim tarafından kabul edilmezlik kararı verilebilir ya da Mahkemenin dava listesinden çıkarılmasına karar verilebilir.[140] Bu kararlar kesindir. Eğer tek hâkim başvuruyu kabul edilemez bulmaz ya da dava listesinden çıkarılmasına karar vermez ise, başvuruyu ayrıntılı incelemek üzere komiteye veya daireye gönderir. Tek hâkime tanınan kabul edilmezlik kararı verme yetkisi, açık bir şekilde kabul edilemez olan başvuruları kapsamaktadır.[141]

Tek hâkim eğer başvuru konusunu kabul edilebilir kabul edilemez bulmaz ya da dava listesinden çıkarılmasına karar vermezse, dosyayı kendi görüşü ile birlikte üç hâkimden oluşan komiteye gönderir. Komite başvurunun kabul edilmezliğine oy birliği ile karar verebilir ve bu karar kesindir. Komite, kabul edilebilirlik kararı verebilir ve eğer başvuruda söz konusu olan uyuşmazlık Mahkemenin daha önce inceleyerek Sözleşmeyi yorumlayıp uyguladığı ve yerleşik içtihat oluşturduğu bir hususa ilişkin ise esas hakkında karar verebilir. Bu kararlar kesindir. Eğer Komite oybirliğini sağlayamazsa dosya yedi hâkimden oluşan daireye gönderilir.[142]

Protokolle, Sözleşmenin yorumunu gerektirmeyen ve daha önce Mahkeme tarafından incelenerek ilke kararı verilmiş olaylara benzer ya da tekrar nitelikteki başvurularda incelemenin daha hızlı sonuçlandırılması için üç kişilik bir komiteye bireysel başvurularda esas hakkında karar verme yetkisi tanınmaktadır.[143] Bu yetki doğrultusunda komitenin almış olduğu kararlar kesindir.[144] Komite tarafından bir karar ve hüküm verilmemişse, 34. maddeye göre yapılan bireysel başvuruların kabul edilebilirlik ve esası hakkındaki karar daire tarafından verilir. Kabul edilebilirlilik kararı ayrıca verilebilir. Devlet başvularında kabul edilebilirlik kararını daire vermektedir, ancak Mahkeme tarafından aksi kararlaştırılmadıkça kabul edilebilirlik kararının ayrı

[140] Çoban, 2005, s. 329. Mahkemenin eleme kapasitesi tek yargıç tarafından bireysel başvurularda kabul edilemezlik ya da listeden çıkarma kararı verilmesi yetkisinin tanınması yoluyla arttırılmıştır. Böylece hem kabul edilemezlik kararlarının yargısal niteliği korunmuş, hem de Mahkemenin karar alma kapasitesi arttırılmıştır. Burada tek hâkime yazı işlerinin personeli olan hukukçu raportörler yardımcı olmaktadır.
[141] Çoban, 2005, s. 333.
[142] Kalabalık, 2009, s. 415.
[143] Çoban, 2005, s. 330.
[144] Kalabalık, 2009, s. 415.

verilmesi ilkesi devletlerarası başvurularda kural haline gelmiştir.[145] Daire başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermezse davalı devletten başvuruya ilişkin görüşlerini ister ve başvurucuyada cevap hakkı tanınır. Sonrasında uygun görülürse duruşma yapılabilir. Duruşmada hem kabul edilirliğe hem de esasa ilişkin hususlar incelenir. Daire başvuruyu kabul edilemez bulursa bu karar kesindir.

Daire belirli şartların bulunması halinde önünde görülmekte olan davadan büyük daire lehine çekilebilir. 30. maddede belirtilen bu şartlardan ilki, davanın Sözleşmenin yorumuyla ilgili önemli sonuçlar doğuracak olmasıdır. Diğeri ise dairenin vereceği muhtemel hükmün Mahkemenin içtihadıyla bağdaşmayacak unsurlar içermesidir.[146] Ayrıca, Bakanlar Komitesince bir devletin Mahkemenin kararlarına uymamakla direnmesi halinde kararı ve Sözleşmenin 46. maddesindeki belirtilen yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar verilmesi taleplerini büyük daire karara bağlar.[147]

Daire kararları oy çokluğu ile alanabilir ve karşı oylarda karara eklenir. Dairenin esasa ilişkin kararları kesin değildir. Dairenin verdiği hüküm şu iki durumdan birinin var olması halinde kesinlik kazanır: Davanın büyük daireye gönderilmesi talebinde bulunmayacaklarına yönünde tarafların bir açıklamada bulunması veya hüküm tarihinden itibaren üç aylık sürede taraflardan dosyanın büyük daireye gönderilmesi için taraflardan talep gelmemesidir.[148] Eğer taraflardan bir başvuru olursa, yeniden inceleme talebi önce beş hakimden oluşan bir kurul tarafından incelenir. Başvurunun Sözleşmenin yorumunu gerektiren önemli bir husus içerip içermediği ya da önemli bir durumun varlığı dikkate alınır. Kurul yeniden inceleme kararı verirse başvuru onyedi hakimli büyük daire tarafından incelenir ve kararlar oy çokluğu ile alınır. Büyük dairenin kararları kesindir; esasla olduğu ilgili olduğu gibi, kabul edilebilirlik üzerine yeniden karar verebilir. [149]

Mahkeme her incelemenin her aşamasında davanın Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygı temelinde bir dostane çözümle sonuçlanması için taraflara yardım etmekle yükümlüdür. Dostane çözüme ulaşılırsa, Mahkeme davanın Mahkeme listesinden çıkarılmasına karar verebilir. 14. Protokol öncesi dostane çözüm

[145] Çoban, 2005, s. 335.
[146] Çağıran, 2011, s. 224.
[147] Kalabalık, 2009, s. 416.
[148] Çağıran, 2011, s. 224.
[149] Kalabalık, 2009, s. 416.

arayışına girebilmek için kabul edilebilirlik kararının beklenmesi gerekmekteydi. Artık dostane çözüme incelemenin her aşamasında gidilebilmektedir. Yapılan yeni düzenleme ile Mahkemeye yapılan başvuruların tekrar iç hukuka aktarılma amacı olduğunu söyleyebiliriz.[150]

(5). Hükümlerin Bağlayıcılığı ve Uygulanması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları Sözleşmeye taraf devletler açısından bağlayıcıdır. Sözleşmenin 46. maddesine göre, "Sözleşmeye taraf devletler, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler". Sözleşmenin vermiş olduğu kararlar, ulusal mahkeme kararlarını ortadan kaldıramaz onları değiştiremez. Mahkeme vermiş olduğu kararlarla Sözleşme ihlallerini tespit eder. Taraf devletler, Mahkeme kararlarının uygulanması için gereken tedbirleri almakla sorumludur. İlgili devletin bu sorumlululuğu yerine getirip getirmediğini denetimi ise Bakanlar Komitesi tarafından yapılmaktadır.[151]

Sözleşmenin 46. maddesinde kararların nasıl yerine getirileceğine dair bir düzenleme yer almamaktadır. Taraf devletler kararın nasıl yerine getirileceğini kendileri belirlemektedir. İlgili devlet ihlali sona erdirmek ve mümkün olduğunca ihlal öncesi durumu sağlayacak şekilde ihlalin sonuçlarını gidermekle yükümlüdür.[152] Mahkeme ihlal tespit etmiş ise, ilgili devletin yükümlülüğü bu ihlali sona erdirmektir. İhlal sona erdikten sonra mümkün olduğu kadar ihlal öncesi eski hale iade için uğraşılır. Eski hale iade söz konusu olamıyorsa, ilgili devlet Mahkemenin tespit ettiği ihlale ilişkin kararıyla bağdaşabilecek kararları kendi seçecektir.[153]

Mahkemenin kesinleşmiş kararının uygulanmasını denetleyen Bakanlar Komitesi, kesin kararın icrasının denetlenmesini kararın yorumlanmasına dair bir mesele tarafından engellendiği görüşünde ise, konuyu yorum meselesi hakkında bir hüküm vermesi için Mahkemeye gönderebilir. Gönderme kararının, Komiteye

---

[150] Bilir, 2011, s. 146.

[151] Vahit Bıçak, "Uluslararası İnsan Hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", *Anayasa Yargısı 17*, Ankara, 2000, ss. 87-115, s. 110.

[152] Naz Çavuşoğlu, *İnsan Hakları Mahkemesi: Kararların Uygulanması*, Türkiye Kararları, İstanbul, 2003, s. 35.

[153] Naz Çavuşoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını, Ankara, 1994, s. 70.

katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki çoğunluğu ile verilmesi gerekmektedir. Bakanlar Komitesi ilgili devletin davada verilen kesin karara uymayı reddettiği görüşünde ise, Komitenin üçte iki oy çokluğuyla aldıkları kararla, ilgili tarafın karara uyup uymadığı meselesini Mahkemeye taşıyabilirler.[154] Mahkeme, ilgili devletin verilen karara uymadığını tespit ederse, alınacak önlemlerin değerlendirilmesi için Bakanlar Komitesine gönderir. Mahkeme ihlal tespit etmez ise, davayı davanın incelenmesini bitirecek olan Bakanlar Komitesine gönderir (14 Nolu Protokol md. 16). Kararların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti açısından Bakanlar Komitesinin yanında Mahkemenin de yetkili kılınması, bu konudaki siyasal tutumları önleyecektir.[155]

Mahkeme kararlarının gereği gibi yerine getirilmemesi halinde Avrupa Konseyinin 8. maddesine göre, insan haklarını ciddi biçimde ihlal eden taraf devletin Konseyde temsil hakkı askıya alınabilir ya da Konsey üyeliği sona erdirilebilir.

c. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Düzenlenen Diğer İnsan Hakları Belgeleri

(1). Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ekonomik ve sosyal haklar bakımından karşılığı olan Avrupa Sosyal Şartı, 18 Ekim 1961'de kabul edilmiş ve 26 Şubat 1965'te yürürlüğe girmiştir. Bu Şart ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ikinci kuşak haklar alanında var olan boşluğu doldurmak amacıyla düzenlenmiştir. [156]

Şartta, çalışma hakkı (madde 1), adil çalışma şartları hakkı (madde 2), güvenli ve sağlıklı çalışma şartları hakkı (madde 3), adil ücret hakkı (madde 4), örgütlenme hakkı (madde 5), toplu pazarlık hakkı (madde 6), çocuk ve gençlerin korunma hakkı (madde 7), çalışan kadınların korunma hakkı (madde 8), mesleğe yöneltme hakkı (madde 9), mesleki eğitim hakkı (madde 10), sağlığın korunması hakkı (madde 11), sosyal güvenlik hakkı (madde 12), sağlık ve sosyal yardım hakkı (madde 13), sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı (madde 14), bedensel ve zihinsel özürlülerin mesleki eğitimi, mesleki ve sosyal uyum hakkı (madde 15), ailenin sosyal, hukuki ve ekonomik korunma hakkı (madde 16), ana ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkı (madde 17), diğer sözleşmeci tarafların ülkelerinde gelir getirici bir iş edinme

[154] Bilir, 2011, s. 149.
[155] Bilir, 2011, s. 150-151.
[156] Kapani, 1996, s. 65.

hakkı (madde 18), çalışan göçmenlerin ve ailelerin korunması ve yardım hakkı (madde 19) hakları ve ilkeleri yer almaktadır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin getirmiş olduğu denetim mekanizmasına göre, Avrupa Sosyal Şartı'nın sahip olduğu denetim mekanizması zayıf kalmaktadır. Bireysel ya da devletlerarası başvuru usulü öngörülmemiştir. Sözleşmeye taraf devletler için sadece zorunlu rapor usulü öngörülmüştür. Şarta taraf devletlere iki tür rapor sunma zorunluluğu getirmiştir. Bunlardan ilki, taraf devletler Avrupa Konseyine iki yılda bir, Şartın kabul etmiş oldukları hükümlerine ilişkin rapor vermesidir. Devletlerin ikinci tür sunmak zorunda oldukları raporlar, Şart'a taraf olurken kabul etmedikleri hükümleri hakkındaki raporlardır.[157]

Genel Sekreterliğe gelen raporlar "Uzmanlar Komitesi"ne sevk edilir.[158] Uzmanlar Komitesi, raporları inceler ve sonuçları, her taraf devletin hükümet temsilcilerinde oluşan Avrupa Konseyi Hükümetler Sosyal Komitesinin Alt Komitesine sunar. Alt Komite görüşmeleri sonunda, Bakanlar Komitesine sunulmak üzere vardığı sonuçları içeren bir rapor düzenler. Bu arada Parlamenterler Meclisininde görüşleri istenir. Nihayetinde, Bakanlar Komitesi bu organlarında görüşlerini de alarak ilgili devlete tavsiyelerde bulunur.[159] Herhangi bir yaptırım sözkonusu değildir. Ancak denetim organlarının görüş ve tavsiyeleri üye devletler üzerinde moral bir ağırlığa sahiptir.[160]

(2). İşkencenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi

1988 yılında kabul edilen sözleşmenin asıl adı "Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Ceza Muamelenin Önlenmesi Sözleşmesi"dir. Sözleşmenin temel amacı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki işkence yasağını daha etkin hale getirmektir. Sözleşme, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin kararı doğrultusunda 26 Kasım 1987 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme 26 Şubat 1988 tarihinde onaylanmış, 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

---

[157] Mesut Gülmez, "Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye", *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 12, 1990, ss. 91-124, s. 113-114.

[158] Uzmanlar Komitesi, Şarta taraf devletlerce aday gösterilen ve üstün karakterli ve uluslararası sosyal konulardaki ehliyeti ile tanınmış bağımsız uzmanlardan oluşan bir listeden Bakanlar Komitesi tarafından altı yıllık süre için atanan yedi üyeden oluşmaktadır (madde 25).

[159] Gülmez, 1990, s. 115-116.

[160] Kapani, 1996, s. 66.

Sözleşmede, işkence ile ilgili yeni kavramlar dile getirilmemekte, Komitenin kuruluşu, amacı ve yetkileri belirtilmektir. Sözleşmenin 1. maddesine uygun olarak Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi kurulmuştur. Komite, taraf devletin, ülkesinde işkence ve kötü muameleleri önleme, bu konudaki durumu iyileştirme, bu eğilimlere son verecek düzenlemeleri yapma ve uygulama konusunda kararlı olmaması, bu konuda çaba göstermemesi, kendisi ile işbirliğine yanaşmaması, kendisinin verdiği öneri ve kararları uygulamaması karşısında yaptırım olarak, düzenlenen raporları kamuoyuna açıklama yetkisine sahiptir. Bu Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesiyle ilgili mağdur olduklarını ileri süren kişilerin korunmasını ve işkencenin önlenmesini amaçlamaktadır. Bu koruma, önleyici niteliktedir. Korumanın temel yöntemi, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu her türden yerlere yapılacak ziyaretlerdir.[161]

(3). Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Çerçeve Sözleşmesi

Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunması için Sözleşmeyi 5 Kasım 1992'de imzaya açmıştır. Sözleşmenin girişinde Avrupa Konseyinin amacının, üyeleri arasında ortak mirasları olan idealleri ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek için daha yoğun bir birlik meydana getirmek olduğunu belirterek bu amacın yerine getirilmesi için izlenecek yöntemlerden birinin insan haklarını ve temel özgürlükleri korumak ve daha fazla geliştirmek olduğu sözleşmeye eklenmiştir. Yine sözleşmenin girişinde Avrupa kıtasındaki istikrar, demokratik güvenlik ve barış için ulusal azınlıkların korunmasının temel bir öğe olduğu saptamasında bulunulmuş, çoğulcu ve gerçek bir toplumun, ulusal bir azınlığa üye olan kimselerin sadece etnik, dilsel ve dinsel kimliklerine saygı göstermekle kalmayıp, aynı zamanda bu kimliklerini ifade edebilmeleri, korumaları ve geliştirmeleri için gerekli şartların yaratılması gerektiği belirtilmiştir.[162]

[161] Mesut Gülmez, "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Yönelik Açık Bildirimleri", *Amme İdaresi Dergisi*, C 31, S 1, 1991, ss. 13-44, s. 20.
[162] Gemalmaz, 2001, s. 404.

2. Afrika İnsan Hakları Sistemi

a. Afrika Birliği Örgütü

Afrika'da sömürge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanması ile birlikte, bölgeselleşme akımının da etkisi ile 25 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın başkentinde Addis'de bir araya gelen 32 Afrika ülkesinin katıldığı konferansta Afrika Birliği Örgütü Şartı imzalanarak Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur.[163] Örgütün temel amacı, üyeler arası işbirliği ve dayanışma sağlamak, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kapsamında uluslararası işbirliğine katılmak olarak açıklanmıştır. Ancak Şartın içerisinde herhangi bir hak listesi yer almıyordu. Şartın hazırlandığı tarihlerde yapılan sömürgecilikle mücadele, Şartın ana metninde herhangi bir insan hakları hükmünün bulunmamasının nedeni açıklamaktadır.[164] Örgütün başlıca organları, Şartın 7. maddesine göre, Devlet ve Hükümet Başkanları Genel Kurulu, Bakanlar Konseyi, Genel Sekreterlik, Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Hakemlik Komisyonudur.[165]

Afrika Birliği Örgütünün, insan haklarına öncelikli amaçlar arasında yer vermemesi, bölgedeki sistemetik insan ihlallerine ve çeşitli askeri rejimlere müdahalede isteksiz kalmasıyla nedeniyle tenkitler arttırmış ve bu gelişmeler örgüt içerisinde bir insan hakları düzenlemesi yapılması yolundaki teşebbüslerin başlangıcı olmuştur.[166] Bu çalışmaların sonucu olarak 1981 yılında Afrika Birliği Devlet ve Hükümetleri Başkanları Konferansında Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı kabul edilmiştir. Bu Şartla birlikte Afrika insan hakları alanında bir normatif altyapıya sahip olmuştur. Şartta yer alan hakların korunmasını sağlamak maksadıyla Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun kurulmasıyla oluşturulan kurumsal denetim mekanizması 1998 yılından kabul edilen Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesinin kurulmasına Dair Protokolü ile daha da geliştirilmiştir. Afrika Birliği Örgütü, ekonomik ve siyasi bütünleşme yolunda adım atmak amacıyla 9 Temmuz 2002'de Afrika Birliğine dönüştü.[167] 11 Haziran 2000'de

[163] Seha Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, İkinci Cilt, Yeniden Gözden geçirilmiş Dördüncü Bası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 206, Ankara, 1975, s. 311.
[164] Vincent O. Orlu Nmehielle, *The African Human Rights System: Its Laws, Practice and Institutions*, Martinus Nijhoff, The Hague, 2001, s. 67.
[165] Meray, 1975, s. 312-314.
[166] Smith, 2010, s. 134.
[167] Bozkurt, 2006, s. 140.

kabul edilen Afrika Birliği kurucu Antlaşması, Afrika Birliği Örgütü Şartının yerine geçmiştir.[168] Ancak halen, Afrika Devletleri Örgütü gereği insan haklarının izlenmesi, korunması ve uygulanması mekanizmasında bir değişiklik söz konusu değildir. Birlikle ilgili belgeler, bölgede ve örgütte insan haklarının rolünü vurgulamakta, insan haklarının geliştirilmesinin Afrika Birliğinin amaçlarından birisi olduğu belirtilmektedir.[169]

b. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Sömürgeciliğin gerilemesi ve ırk ayrımcılığın sorununa ilişkin gelişmeler, Afrika insan Hakları Sisteminin geliştirilmesinin ciddi bir şekilde düşünülmesi için gerekli potansiyeli sağlamıştır.[170] Neticede de, Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı ortaya çıkmıştır. Sözleşme 1981 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından kabul edilerek, 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. 68 maddeden oluşan Şart, 3 ana bölümden meydana gelmektedir. 1. bölüm haklar ve ödevler başlığını taşımaktadır. 2. bölümde ise koruyucu önlemler yer almıştır. 3. bölümde ise genel hükümler işlenmiştir. [171] Afrika Şartı, taşıdığı bazı özelliklerden dolayı diğer Sözleşmelerden ayrılmaktadır. Şart, medeni ve siyasi haklarla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarıda ele alması yönünden diğer insan hakları belgelerinden farklı bir yol izlemiştir.[172] Bunun yanında Şart, Afrika kültürünü yansıtarak, kendi zenginliklerini ve doğal kaynaklarını özgürce kullanma hakkı gibi kolektif haklar öngörmektedir.[173]

Afrika Şartı'nın yalnızca hakları değil, ödevleride düzenlemesi Sözleşmenin bir başka ayırt edici özelliğidir.[174] Afrika Şartı, en kapsayı hak ve özgürlükler listesini içermekle birlikte, birey özgürlüklerinden çok insan ödevleri ve kolektif haklar üzerinde

[168] Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş,* 2010, s. 1322.
[169] Smith, 2010, s. 134.
[170] Orlu Nmehielle, 2001, s. 67
[171] Mehmet Semih Gemalmaz, "Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Şartı Üzerine Düşünceler", İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl 7, Sayı 2, 1987,ss.131-146, s. 137.
[172] Nsongurua J. Udombana, "Toward the African Court on Human and Peoples' Rights: Better Late Than Never", *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 3:45, 2000, ss. 45-111, s. 60.
[173] Udombana, 2000, s. 61; Smith, 2010, s. 34; Sözleşmede, kolektif özellik taşıyan haklara 19-24. maddelerinde yer verilmiştir. Bu haklara göre, bütün halklar var olma hakkına, gelişme için elverişli bir genel tatminkâr çevreye sahip olma hakkına ve ulusal ve uluslar arası düzeyde barış ve güvenlik hakkına sahiptir.
[174] Akıllıoğlu, 1995, s. 225.

vurgu yapmaktadır.[175] Şarta göre her bireyin, ailesine[176], topluma[177] ve devlete[178] karşı ödevleri vardır. Şartın bir başka ayırt edici özelliği de genel ve özel sınırlama maddelerinin bulunmamasıdır.[179] Afrika Şartı olağanüstü dönemlerde hakların askıya alınması yetkisini düzenlememiştir.[180] Hakların sınırına ilişkin olarak sadece Şartın 27. maddesinde; "bireyin hakları ve özgürlükleri, başkalarının hakları, kolektif güvenlik, ahlaka uygunluk ve ortak çıkarlar gereğince dikkate alınarak kullanılacaktır" ifadesi yer almaktadır.[181]

c. Denetim Mekanizması

(1). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, kıtada insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi için 1986'da Afrika Şartı ile kurulmuştur. Afrika Şartı, Komisyonun kuruluşu, seçimi ve üyeliği ile ilgili pek çok hüküm içermektedir.[182] İlgili hükümlere göre Komisyon, devlet ve hükümet başkanları kurulunca seçilen 11 uzmandan oluşmakta, 6 yıl için seçilmekte ve kendi adlarına görev yapmaktadır.[183]

Afrika Komisyonuna insan ve halklarının haklarını geliştirme adı altında birçok yetki verilmiştir. Afrika'nın sorunlarına ilişkin belge toplamak, araştırmalar ve çalışmalar yapmak, insan ve halkların hakları ile ilgili ulusal ve yerel kuruluşları teşvik etmek, seminer, sempozyum ve konferanslar düzenlemek, bilgi yaymak, insan ve halkların haklarının geliştirilme ve korunmasıyla ilgili diğer Afrikalı ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak, insan ve halkların haklarının korunmasını bu Şartta belirlenen koşullar altında temin etmek.[184] Afrika Komisyonu, ayrıca madde 45/3-4 hükümlerinde belirtildiği üzere bir taraf devletin, Afrika Birliği Örgütünün bir kuruluşunun ya da Afrika Birliği Örgütü tarafından tanınan bir Afrika örgütünün talebi

[175] İbrahim Kaboğlu, "XXI. Yüzyıl Başında İnsan Hakları Haritası", *İnsan Hakları ve Güvenlik*, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2001, ss. 25-39, s. 34.
[176] Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı madde 29 (1).
[177] Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı madde 28.
[178] Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı madde 29 (2).
[179] Smith, 2010, s. 135.
[180] Akıllıoğlu, 1995, s. 226.
[181] Smith, 2010, s. 136.
[182] Smith, 2010, s. 139.
[183] Bozkurt, 2006, s. 143
[184] Bozkurt, 2006, s. 143; Udombana, 2000, s. 65.

üzerine, bu Şartın tüm hükümlerini yorumlama yetksine sahip olduğu gibi Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi tarafından kendisine verilebilecek diğer işleri görür.[185] Komisyonun Afrika Şartında düzenlenmemiş fakat Komisyonun Usul Kurallarında, Komisyona geçici önlem alma kararı verme yetkisi tanınmıştır.[186]Afrika Komisyonu, gerek devletlerarası gerekse bireysel şikâyetlere bakarak görevini yürütmektedir.[187]

(a). Devletlerarası Başvuru Yolu

Afrika Şartında diğer sözleşme sistemlerinde görülen şikâyet başvurusu usulü kabul edilmiştir. Bunlar devletlerarası ve bireysel başvuru usulleridir. Önemli hususu ise, bir devletin Afrika Şartına taraf olması ile şikâyet başvurularının incelenmesine dair Komisyonun yetkisinin kendiliğinden tanınmış olmasıdır. Komisyonun yetkisinin tanınması için ayrı ve özel bir bildirime gerek duyulmamıştır.[188]

Afrika Sözleşmesi devlet başvurularında iki yöntem öngörmektedir. Yöntemlerin ilkinde, Afrika Komisyonunun konuyu resmen ele almasından önce, ilgili devletlerarasında irtibat kurulması sağlanmaktadır. Bir başka deyişle, konu Komisyonun önüne gelmeden, Şarta taraf bir devlet, öteki taraf devletin Şartın hükümlerini ihlal ettiğini sağlam gerekçelere sahip olduğunda yazılı bir başvuruda bulunarak o devletin meseleye dikkatini çekebilir (Afrika Şartı madde 47). Yazılı bildirimden itibaren üç ay içerisinde sorun ilgili devletlerarasında tatmin edici bir şekilde çözüme ulaştırılamazsa, her iki devlet meseleyi Komisyona götürebilir (Afrika Şartı madde 48). İkinci yöntemde Şart tarafı bir devlet, bir diğeri aleyhine Şart hükümlerinin ihlal ettiği gerekçesiyle Komisyona doğrudan başvurma olanağı tanınmıştır (Afrika Şartı madde 49).[189] İster doğrudan ister dolaylı yoldan başvurulmuş olsun, başvuru konusu ihlalle ilgili olarak, var olan tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olması aranır (Afrika Şartı madde 50). Komisyon başvuruyu incelemeye karar verdiğinde, gerekli gördüğünde taraflardan her türlü bilginin gönderilmesini ister ve dostane çözüme varmak için uygun tüm yolları dener. Ancak dostane çözüme varılamamışsa, Komisyon saptadığı olayları açıklayan bir rapor hazırlar. Komisyon raporunu iletirken, devlet ve hükümet başkanlarına yararlı göreceği tavsiyelerde bulunabilir (Afrika Şartı madde 52-53).[190]

[185] Udombana, 2000, s. 65.
[186] Gemalmaz, 2010, s. 1338.
[187] Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı madde 55.
[188] Gemalmaz, 2010, s. 1336.
[189] Akıllıoğlu, 1995, s. 422; Gemalmaz, 2010, s. 1336.
[190] Kalabalık, 2009, s. 446.

(b). Bireysel Başvuru Yolu

Bireysel şikâyet başvularında, devletlerarası başvurulardan farklı bir takım şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Komisyon tarafından bireysel başvuruların incelenmesi için, öncelikle Komisyon üyelerinin bu yönde basit bir çoğunlukla karar alması gerekmektedir (Afrika Şartı madde 55/2). Ayrıca bireysel başvuruların şu kabul edilebilirlik koşullarını taşıması gerekmektedir: Şikâyetler imzasız olmamalıdır, hakaret unsuru taşımamalı, Afrika Şartıyla Afrika Birliği Örgütü ilkelerine aykırı olmamalıdır. Ayrıca, Şikâyetle iç hukuk yolları tüketilmiş olmalı, başvuru makul bir sürede yapılmış olmalı, tek dayanağın kitle iletişim araçlarıyla yayılan haber olmaması gerekmektedir. Nihayet başvurusu konusu, Afrika Birliği Örgütü ve Afrika Şartı ilkelerine uygun olarak daha önceden bir çözüme bağlanmamış olmalıdır (Afrika Şartı madde 56). Tüm başvurular, esasa ilişkin bir inceleme yapılmadan önce, Komisyon başkanı tarafından ilgili devletin bilgisine sunulmaktadır. Eğer başvuru insan ve halkların haklarının yoğun ve şiddetli bir şekilde ihlal edildiğini gösteriyorsa ve acil bir vakayı ilgilendiriyorsa, Komisyon durumu Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisine bildirerek daha ayrıntılı bir araştırma yapılmasını ve rapor hazırlanmasını isteyebilir. Komisyonun hazırlayacağı rapor gizli kalacaktır. Raporun yayınlanmasına Meclis karar verecektir (Afrika Şartı madde 57-59).

Afrika Şartında öngörülen bireysel başvuru usulü diğer sözleşmelerde öngörülen bireysel başvurulardan farklı olarak, Komisyon tek tek olaylara ilişkin illallere değil, kitlesel, yoğun ve belirli bir ağırlığı olan Sözleşme ihlallerine bakmaktadır.[191]

(2). Mahkeme

Afrika Şartı, düzenlediği hakların korunması ve güvencesi açısından gerekli olan hiçbir yargısal organa yer vermemiştir. Bunun nedeni, yapıldığı dönemde böyle bir insan hakları mahkemesinin Şartın kabulüne engel olabileceği fikri olmuştur. Afrika Şartı'nda yer alan koruma sistemine, 9 Haziran 1998 tarihinde kabul edilen ve 25 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe giren, "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Kurulmasına Dair Protokol" ile yargısal koruma da ilave edilmiştir. Protokolde Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin, Şartta öngörülen hakları koruma konusunda

[191] Anayurt, 2004, s. 51.

görevlendirilen Komisyonun tamamlayıcı unsuru olacağı bildirilmiştir. 2006 yılında Mahkemenin ilk hakimleri Afrika Birliği tarafından seçilmiştir. 2007 senesinden itibaren Mahkemenin merkezi Tanzanya'nın Arusha kentindedir. Mahkeme ilk olarak Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da kurulmuş ancak daha sonra Arusha'ya taşınmıştır.[192]

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Kurulmasına Dair Protokol, Mahkemenin oluşumu, yapısı ve hâkimlerin atanmasına ilişkin olarak çeşitli hükümler içerimektedir. Bu hükümlere göre Mahkeme, örgüte üye olan devletlerin vatandaşları arasından, bireysel sıfatlarıyla seçilmiş 11 hâkimden oluşmaktadır. Mahkeme üyeleri 6 yıllık bir süre için seçilmekte ve ancak bir kez daha seçilebilmektedirler.

Mahkemeye başvuru yapmaya; Komisyon, Komisyona şikayet başvurusu yapmış olan taraf devlet, aleyhinde Komisyona şikayet başvurusu yapılmış olan taraf devlet, vatandaşı insan hakları ihlalinin bir mağduru olan taraf devlet ve Afrikalı Hükümetler-arası örgütler yetkilidir (Afrika Şartı Mahkeme Protokolü madde 5/1). Şahıslar ve hükümetler-dışı örgütler doğrudan başvuru yapamazlar. Ancak devletlerin böyle bir beyanda bulunması ile doğrudan Afrika Mahkemesi'ne başvurabilirler (Afrika Şartı Mahkeme Protokolü madde 5/3). Bu düzenleme ile bireylere ve hükümet dışı gruplara Mahkemeye başvuru için iki yol açılmıştır. Afrika Mahkemesi gerek çekişmeli yargı yetkisine[193] gerekse tavsiye kararları alma yetkisine[194] sahiptir.

3.Amerikan Devletleri Örgütü ve İnsan Hakları

Bölgesel anlamda Amerika'da insan hakları ile ilgili gelişmeler, 1776 Virginia Haklar Bildirisi ile başlamış ve aynı tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile de önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1787 tarihli Amerikan Anayasası'nda da uluslararası insan hakları konusuna atıf yapılmıştır. Bu konudaki sistemli gelişme ise 1948 yılında, Kolombiya'nın Bogoto kentinde yapılan Dokuzuncu Amerikalılararası Konferansta Amerikan Devletleri Örgütü'nün kurulması ile atılmıştır. Konferansta Amerikan Devletleri Örgütü'nün kurulmasının yanında, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi kabul edilmiştir ki bu dikkate değer bir başarıdır. Bununla birlikte, Bildiri

[192] Gemalmaz, 2010, s. 1360-1361.
[193] Afrika İnsan ve Halkların Hakkı Şartı Mahkeme Kurulmasına Dair Protokol, madde 3.
[194] Afrika İnsan ve Halkların Hakkı ŞartıMahkeme Kurulmasına Dair Protokol, madde 4.

herhangi bir mekanizma ile desteklenmemiştir. İnsan haklarının izlenmesi, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışmaları ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ni kuran 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile şekillenmiştir.

Çalışma kapsamında temel inceleme alanımız Amerikan sisteminde insan haklarının korunması olduğu için, bir sonraki bölümde ayrıntılı değerlendirmeler sunulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKAN SİSTEMİ VE İNSAN HAKLARI

Avrupa kıtasından sonra insan hakları alanında bölgesel düzlemde en gelişmiş düzenlemeler Amerika kıtasında gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki insan hakları gelişmeleri sistematik olarak Amerikan Devletleri Örgütü'nün kuruluşuyla başlamıştır. Başlangıçta Amerikan Devletleri Örgütü'nün sunduğu kurumsal yapısı içerisinde sürdürülen insan haklarını koruma ve geliştirme çalışmaları Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ile yeni normatif temeller ve kurumsal yapısıyla hız kazanmış ve günümüze kadar gelmiştir. Fakat Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile kurulan yeni düzen Amerikan Devletleri Örgütünün Şartı'nın öngördüğü normatif düzenin ve kurumsal yapının tamamen yerine geçmemiştir. Sözleşmeye taraf olmayan devletler açısından Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın öngördüğü düzenlemeler geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla, Amerika kıtasındaki insan hakları düzenlemelerini Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi öncesi ve sonrası olarak incelemek gerekmektedir.[195] Bu nedenle çalışmanın bu bölümünün bir kısmı sistemin insan haklarına dair yaklaşımını anlamak adına Amerikan sisteminin gelişim sürecine ayrılmıştır. Diğer kısımda ise, çalışmanın odak noktası olan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşmenin düzenlediği haklar, özgürlükler ve prosedürler ele alınmaktadır.

I. AMERİKA KITASINDA BÖLGESEL ÖRGÜTLENME VE İNSAN HAKLARI

A. Amerikan Devletleri Örgütü'ne Kadar Kurumsallaşma ve İnsan Hakları

Amerika kıtasında bölgesel örgütlenmenin ilk örneği, Avrupa kıtasından çok daha önce ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında Güney Amerika devletleri arasında görülen birleşme ve örgütlenme akımları ile Pan-Amerikanizmin[196] (Amerikalılar arasındaki birlik) temeli atılmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik

[195] Çağıran, 2011, s. 259.

[196] Pan-Amerikanizm terimi, 7 Eylül 1889'da The New York Evening Post gazetesinde, Amerikan Devletleri arasında örgütlenmeyi belirtmek için kullanılmıştır. Meray, 1975, s. 297.

Devletleri'nin de örgütlenme çabalarına katılışı Pan-Amerikanizm akımını güçlendirmiştir. [197]

19. yüzyılın sonunda örgütlenmeye yönelik çabalar dönem dönem gelişerek, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda çok geniş kapsamlı bir bölge örgütü olan Amerikan Devletleri Örgütü'nün kurulmasını sağlamıştır.[198] Amerika kıtasındaki örgütlenmeyi dört dönemde inceleyebiliriz: 1826-1928 arasını kapsayan birinci dönem, Amerikan kıtasındaki örgütlenmenin doğuşunu ve Pan-Amerikan konferanslarını içermektedir. İkinci dönem, 1928'den İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 tarihine kadar süren dönemdir. Üçüncü dönem, 1939'dan 1948 Bogoto Uluslararası Amerikan Konferansı'na kadar devam eder. Dördüncü dönem ise, 1948 Bogoto Konferansında imzalan Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması ile başlayan dönemdir.[199]

1. Panama Konferansından (1826) Havana Konferansına (1928)

Amerikan kıtasındaki bölgesel örgütlenme çabasına ilk olarak Latin Amerikan Devletleri Konfederasyonunu kurma girişiminde bulunan Kolombiya Başkanı Simon Bolivar tarafından teşvik edilen 1826 Panama Konferansında rastlamaktayız.[200] Bu kongrede uzun müzakereler sonrasında Sürekli Birlik ve Konfederasyon Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayı Kolombiya (Ekvador, Panama ve Venezuela'yı kapsıyordu), Meksika, Orta Amerika Devletleri ve Peru imzalamıştır. Ancak antlaşmayı sadece Kolombiya onaylamıştır. Bu antlaşma yürürlüğe girmemekle birlikte yine de bu konferans, Amerikan ülkeleri arasında işbirliğini sağlama ve kolektif güvenlik idealini gerçekleştirmek için bir dizi bölgesel toplantılara öncülük etmiştir.[201] Antlaşma ilkelerinin yerine getirilmesi maksadıyla Latin Amerika Devletleri söz konusu girişime takiben başka toplantılar yapmışlar (örneğin, Lima 1847, 1864 Kongreleri) yeni antlaşmalar imzalamışlardır.[202] Ancak 1889'lu yıllardan sonra Amerika kıtasında uluslararası örgütlenme somut olarak gerçekleşmiştir.[203]

---

[197] Zeki Mesud Alsan, *Milletlerarası Hayatın Düzeni ve Panamerikanizm*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1949, s. 127.
[198] Alsan, 1949, s. 141; Meray, 1975, s. 297.
[199] Alsan, 1949, s. 141.
[200] Meray, 1975, s. 298; Dinah Shelton, *Regional Protection of Human Rights*, Oxford University Press, New York, 2008, s. 68; Barbara Leee Bloom, *The Organization of American States*, New York, Infobase Publishing, 2008, s. 28.
[201] Charles G. Fenwick, *The Organization of American States: The Inter American Regional System*, Kaufman Printing, Washington, 1963, s. 14-19; Shelton, 2008, s. 68.
[202] Alsan, 1949, s. 144-145.
[203] Meray, 1975, s. 298; Shelton, 2008, s. 68-69.

Modern Amerikan sisteminin kökenleri, 2 Ekim 1889 ile 9 Nisan 1890 tarihleri arasında Washington DC'de düzenlenen Birinci Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı'nda "Amerikan Cumhuriyetleri Uluslararası Birliği"nin ortaya çıkmasına dayanır.[204] Uluslararası Birlik günümüzde kabul edilen anlamıyla tam bir uluslararası organizasyon değildi. Devletlerin amaçları ticari deneyim ve bilgi alışverişinin geliştirilmesini ve devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamaktı.[205] Uluslararası Birlik, çalışmalarında en büyük desteği yine aynı zamanlarda kurulmuş olan "Ticaret Bürosu"ndan görmüştür.[206] Merkezi Washington DC'de bulunan Büro, Birliğin sekreteryası olarak faaliyet göstermiş ve ticari deneyim ve bilgi adına bir takas merkezi işlevi görmüştür.[207] Amerikan ülkeleri ile ilişkilere dair bu başlangıç tavrı çok önceleri, 1823 yılında Başkan Monroe tarafından da dillendirilen Amerika Birleşik Devletleri'nin yarım küredeki hâkimiyet isteğinin aslında bir yansımasıdır. Monroe Doktrini'nin temel dayanağı Amerika kıtasındaki Avrupalı güçlerin müdahalesinin engellenmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgenin lider gücü olarak tesis edilmesidir. Amerika Birleşik Devletleri aslen ticari olarak doğuya doğru yönelten bir sistemin ortaya çıkmasına ön ayak olmak ve bu sistemi desteklemek Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı Yarım kürede ekonomik ve siyasi nüfuzunu da pekiştirip sağlamlaştırmıştır. Birliğin kurulmasının ve gelişiminin arkasında her ne sebep yatarsa yatsın Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa etkisinden ve müdahalesinden neredeyse tamamıyla bağımsız ve yarım kürenin tamamı adına konuşabilecek bölgesel bir organizasyonun hayat bulmasında tesiri büyüktür.[208]

Birinci Dünya Savaşına kadar üç konferans toplanmıştır.[209] *İkinci* Konferans Mexico City'de (22 Ekim 1901-22 Ocak 1903) yapılmıştır. Konferansta, konferansların her beş yılda bir yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Konferansta, Birinci Konferansın

[204] Scott Davidson, *Inter-American Human Rights System*, Darmouth Publishing Company, England, 1997, s. 1; Alsan, 1949, s. 146-147.
[205] Shelton, 2008, s. 68-69.
[206] Charles G. Fenwick, "The Inter-American Regional System: Fifty Years of Progress", *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 1, 1956, ss. 18-31, s. 19.
[207] Davidson,1997, s. 1.
[208] Davidson,1997, s. 1-2.
[209] Uluslararası Amerikan Devletleri konferansları II. Dünya Savaşı ile ara verilinceye kadar 1938 yılına değin düzenli yapılmıştır. İkinci Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı (Mexico City, 1901-1902, Üçüncü Konferans (Rio de Janeiro, 1906, Dördüncü Konferans (Buones Aires, 1910), Beşinci Konferans (Santiago, 1923), Altıncı Konferans (Havana, 1928), Yedinci Konferans (Montevideo, 1933), Sekizinci Konferans (Lima, 1938), Dokuzuncu Konferans (Botogo 1948).

kurmuş olduğu "Amerikan Cumhuriyetleri Uluslararası Birliği"nin güçlendirilip, Amerikan Devletlerinin Washingtonda'ki temsilcileri ile Amerika Birleşik Devletlerin dışişleri sekreterinden oluşan bir Yönetim Kurulu kurulmuştur. Bu Yönetim Kurulu, Amerika devletleri arasında halledilmesi gereken işlerde temas, derleme ve haberleşme organı olarak görevlendirilmiştir.[210] Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde yapılan *Üçüncü* Konferans (21 Temmuz-26 Ağustos 1906) sonucunda Birliğin sürekli komisyon haline getirilmesi kararlaştırılmış ve gelecek konferansların toplantı yerlerinin ve konferans gündemlerinin hazırlanması görevi de Birliğe devredilmiştir.[211]

Arjantin'in Buenos Aires kentinde toplanan *Dördüncü* Konferansta (12 Temmuz-30 Ağustos 1910) "Uluslararası Birlik" ve "Ticaret Bürosu" birleşerek örgütün adı "Pan Amerikan Birliği" (Pan-American Union) olarak yeniden adlandırılmıştır.[212]

Yeni Birliğin yeniden düzenlenen yetkileri Amerika Birleşik Devletleri hâkimiyetini yeniden ifade etmekten öteye geçmezken birliğin işlevi geniş çapta ekonomik boyutta kalmıştı ve siyasi ve askeri niteliğe sahip değildi. Konferanslar 1938 yılına dek Birliğin himayesinde devam etmiştir.[213] Takip eden yıllarda "Pan Amerikan Birliği"nin fonksiyonları genişletilmiştir. Birlik, Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ile Amerikan Devletleri Örgütü'nün Genel Sekreterliğine dönüşmüştür.[214]

Buenos Aires Konferansı sonrasında, Birinci Dünya Savaşı yaşandığı için savaş sürecinde konferanslara ara verilmiştir. Savaştan sonra Şili'nin Santiago kentinde *Beşinci* Konferans (25 Mart- 3Mayıs 1923) toplanmıştır. Pan Amerikan Birliği Yönetim Kurulu, ticari ve ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi, Amerika'da iş ve işçiler meselelerinin tanzimi ve kültür alanında iş birliğinin sağlanması maksadıyla üç devamlı komisyonun kurulması için gereken projelerin hazırlanılması ile görevlendirilmiştir.[215]

2. Havana Konferansından (1928) İkinci Dünya Savaşına

Amerika kıtasında örgütlenmeye ilişkin, Boliver'in 1826 yılındaki ilk girişimden beşinci Uluslararası Konferansın tarihi olan 1923 yılına kadar geçen bir asırlık dönemde

[210] Alsan, 1949, s. 148.
[211] Alsan, 1949, s. 148.
[212] Fenwick, 1956, s. 19; Shelton, 2008, s. 69.
[213] Davidson,1997, s. 2.
[214] Shelton, 2008, s. 69.
[215] Alsan, 1949, s. 149.

gelişen fikirler, olaylar Panamerikanizm idealinin adım adım gelişmesini sağlamıştır. 16 Ocak-20 Şubat 1928 tarihinde Küba'nın Havana kentinde düzenen *Altıncı* Konferansında, bu gelişimin önemi ve gücü daha da netleşmiştir. Amerikan Birliğinin teşkilatlanması açısından Pan-Amerikan Birliği Statüsü bu konferansta kabul edilmiştir. Bu açıdan konferans, Amerika kıtasında örgütlenmenin gelişmesinde önemli bir basamak teşkil etmiştir.[216] Havana Sözleşmesiyle Pan-Amerikan Birliği siyasi niteliği olmayan bir örgüt olarak kurulmuştur. Ancak 1933'lerden sonra Birlik siyasi konularla da uğraşmıştır. Birliğin siyasal konularla uğraşmasının başlıca iki nedeni vardır. Birisi Amerika Birleşik Devletleri'nin 1932 yılında Başkan seçilen Franklin D. Roosevelt'in "iyi komşuculuk" ve Latin Amerika Devletlerinin içişlerine karışmama politikasını izlemesi diğeri ise Almanya'daki Nasyonel-Sosyalist rejimdir. [217] Bu gelişmelerin yansıması olarak, 1933 yılında Uruguay'da Montevideo'da yapılan *Yedinci* Konferansta, (3-26 Aralık 1933), "iyi komşuluk" politikasınca "Devletlerin Hakları ve Ödevleri Sözleşmesi"[218] imzalandı. Sözleşme'de "Hiçbir devletin, bir diğerinin iç ve dışişlerine karışma hakkı yoktur" hükmü açıkça belirtilmiştir.

Savaştan önceki son konferans olan *Sekizinci* Konferans (9-27 Aralık 1938) Peru'nun Lima kentinde toplanmıştır. Konferans Amerikalılararası dayanışmaya ilişkin olan ve Amerikan Devletleri Dışişleri Bakanlarının anlaştıkları "Lima Bildirisi" ile sonuçlandı. Bu toplantıda herhangi bir anlaşma imzalanmamıştır. Bununla birlikte, yüz on iki "bildiri" "karar" ya da "tavsiye" kabul edilmiştir. Önemli bildirilerden biri " Amerika Kıtası Devletleri Arasında Dayanışmayla İlgili Bildirisi"dir. Bu Bildiri, Amerika Devletlerinden birinin askeri ve siyasal anlamda tehdit edilirse, devletlerin dayanışmayı sağlamak amacıyla gerekli önlemleri almaları için, Dışişleri Bakanlarının danışmalarda bulunmasını da amaçlamaktaydı.[219]

3. İkinci Dünya Savaşı Yılları

İkinci Dünya Savaşına kadar yaşanan süreçte, Panamerikanizm sadece Amerikan uluslararası hayatını düzenleme maksadı güdüyordu ve Monroe doktrini kapsamında, başka kıtaların Amerikan işlerine karışmaması ve Amerikan devletlerininde onlara

[216] Alsan, 1949, s. 156-160.
[217] Meray, 1975, s. 300-301.
[218] "Convention on the Rights and Duties of States"
[219] Meray, 1975, s. 301.

müdahale etmemesi esasına göre hareket ediyordu. Hatta Birinci Dünya Savaşı miletllerarası hayata etki ederken, özellikle de bu hayatın ağırlık merkezinin Avrupa kıtasından, Amerikan kıtasına geçmesine sebep olmuşsada, Panamerikan siyasetinde değişiklikere neden olmamıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sadece Avrupa hayatının değil, aynı zamanda Amerikan uluslararası hayatı üzerinde tesirli olmuştur. Bu duruma karşı Amerikan devletleri önce koruyucu sonra ise önleyici tedbirler almak zorunda kaldılar.[220]

İkinci Dünya Savaşı öncesi oluşan durumlar karşısında, Uluslararası Konferansların düzenli olarak yapılmasının yanında, Amerikan Devletleri 1939-1948 yılları arasında savaş, barış ve güvenlik konularıyla ilgili problemlerini değerlendirmek için "Amerikan Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanlarının Danışma Konferansı" adı altında toplanmaya başladı.[221] Bu toplantıların temeli, 1936'da Buenos Aires'de düzenlenen barışın korunması konulu Amerika Ülkeleri Konferansı'na dayanmaktadır. Bu konferansta "danışma" denilen yeni bir işbirliği sistemi geliştirilmiştir. Sistem sayesinde Amerika Ülkeleri yarı kürede meydana gelen olaylara hemen müdahale edebilecekleri bir sisteme kavuşmuştur.[222] Savaş, barış ve güvenlik ile ilgili çok sayıda danışma toplantısı İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yapıldı. Savaş sürecinde Amerikan Devletleri Dışişleri Bakanları dört danışma toplantısı düzenlemişlerdir. Bu konferanslar önemli dünya olaylarını takip etmiştir.[223]

Birinci Danışma Konferansı (23 Eylül-3Ekim 1939) Panama'da yapılmıştır. Toplantı, "Amerika Cumhuriyetlerinin Tarafsızlığı Konusunda Genel Bildiri" ile sonuçlanmıştır. *İkinci* Danışma Konferansı (21-30 Temmuz 1940) Havana'da Fransa, Hollanda ve Belçika'nın yenilmesinden sonra yapılmıştır. Özellikle Fransa ve Hollanda'nın Amerika Kıtasındaki sömürgelerinin durumu görüşüldü. Ayrıca, "Amerika Uluslararası Karşılıklı Yardım ve Ortak Savunma Bildirisi" ile bir Amerikan devletine tehdit oluşturan her saldırı Bildiri'yi imzalamış bütün devletlere yapılmış kabul ediliyordu. *Üçüncü* Danışma Konferansı (15-28 Ocak 1942) Rio de Janerio'da Pearl Harbour baskınından sonra yapılmıştır. Toplantıda Japonya, Almanya ve İtalya ile ticaret, diplomasi ve mali ilişkilerin kesilmesi kararlaştırılmıştır.[224]

[220] Alsan, 1949, s. 163.
[221] Alsan, 1949, s. 164.
[222] Davidson, 1997, s. 2.
[223] Meray, 1975, s. 301.
[224] Alsan, 1949, s.164-169.

1943 yılında Kolombiya'nın Bogoto kentinde toplanması planlanan *Dokuzuncu* Konferans savaş nedeniyle ertelenmiştir. Savaş sürecinde Amerikan Devletleri Dışişleri Bakanları dört danışma toplantısı düzenlemişlerdir. Savaşın sona ermesinden hemen önce Mexico City'de kentinde düzenlenen *Dördüncü* Danışma Konferansında (21 Şubat-9 Mart 1945) Amerikan sistemini güçlendirmesi bakımından önemli bir basamak olarak kabul edilen ve önemli bir belge olan Chapultepec Senedi kabul edilmiştir.[225] 3 Mart 1945'te biçimlendirilip 4 Nisan 1945'te yirmi devlet tarafından imzalanıp yürürlüğe giren Chapultepec Senedi, Amerikan Devletleri Örgütü öncesi önemli bir gelişmedir. Bu senet başlangıç ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Amerika kıtasındaki devletlerin karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma ilkelerini düzenlemektedir. İkinci bölümde, savaştan sonra herhangi bir saldırıya karşı alınacak tedbirleri belirlemek için Amerika kıtası devletlerinin bir antlaşma imzalayacakları belirtilmiştir. Üçüncü bölüm Chapultepec Senedini imzalayan devletlerle, kurulacak olan dünya örgütü arasında ortak amaçlar doğrultusunda uyum içerisinde çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.[226]

Chapultepec senedinin başlıca maddeleri şunlardır:

- Bütün egemen devletler hukuksal açıdan eşittir.
- Her devletin üyesi olduğu uluslararası toplum içinde bağımsızlık ve varlığına saygı gösterilmesini beklemek, istemek hakkı vardır.
- Amerika devletlerinden her hangi birinin bütünlüğü, bölünmez egemenliği ya da siyasal bağımsızlığına karşı yapılacak saldırı, buna taraf diğer devletlere karşı yapılmış olur.
- Bir saldırı ya da olası bir saldırıya ilişkin güçlü belirtiler bulunduğunda, taraf devletler gerekli önlemlerin alınması için görüş alış verişinde bulunurlar.
- Amerikan uluslarına saldırı durumunda, Birleşmiş Milletler barış gücünün de karışmasıyla şu önlemlere başvurabilir: diplomatik misyonun harekete geçirilmesi; diplomatik ilişkilerin kesilmesi; ekonomik, mali ya da ticari ilişkilerin durdurulması; iletişimin kesilmesi; saldırıyı önlemek ya da geri püskürtmek için askeri güç kullanılması[227]

[225] Meray, 1975, s. 303.
[226] Meray, 1975, s. 303.
[227] Mehmet Semih Gemalmaz, *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*, Kavram Ajans Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 41

Chapultepec Antlaşmasında öngörülen "Amerikalılararası Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması" 30 Ağustos 1947 tarihinde Rio de Janerio'da kabul edilmiştir. Bu sebeple Rio Antlaşması olarak bilinmektedir. Bu antlaşma yirmi bir Amerika devletinden ondokuzu[228] tarafından 2 Eylül 1947 tarihinde imzalanarak; 3 Aralık 1948'de yürürlüğe girmiştir.[229] Rio Sözleşmesi Chapultepec Senedinde belirtilen siyasi taahhütleri yasal olarak bağlayıcı yükümlülüklere dönüştürürken bölgedeki barış ve güvenliğin silahlı güçlerce tehdit edilmesi durumunda bir araya gelecek dışişleri bakanlarından oluşan istişari bir organın da oluşumuna neden olmuştur. Rio Sözleşmesi aynı zamanda ana sözleşmesi 1948 yılında Bogota, Kolombiya'da düzenlenen Dokuzuncu Uluslararası Amerika Devletleri Konferansı'nda kabul edilen Amerika Devletleri Organizasyonu'nun da öncüsü rolünü üstlenmiştir.[230]

Rio Antlaşmasının esas hükmü şudur:

"Bir Amerikan devletine karşı yapılacak herhangi bir silahlı tecavüz, Amerikan Devletlerinin hepsine birden yapılmış sayılacaktır. Bu itibarla onlardan her biri, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesinin sağladığı bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkına dayanarak bu tecavüze karşı duracaktır."[231]

1947'lere kadar gerçekleştirilen kıta düzeyindeki örgütlenme teşebbüsleri yaşanan uyuşmazlıkların barışçıl çözümüne odaklanması hasebiyle insan hakları ile doğrudan bağdaştırılmaktadır. Bu girişimler, Pan-Amerikanizmin kurumsallaşan öncül göstergeleridir.

4. 1826-1948 Yılları Arasında Yaşananların İnsan Hakları Açısından Önemi

Amerikan devletlerinin, Amerikan sisteminin başlangıcından bu yana insan haklarının korunması ile ilgili olduğu açıktır. 1826 tarihli Panama Antlaşmasının 23. ve 27. maddeleri insan hakları açısından önemlidir. 23. madde "yabancıların ve yurttlaşların yargı önünde eşitliği ilkesi"ni ifade ederken 27. madde "taraf devletlerin köle ticaretinin ortadan kaldırılması konusunda işbirliğini yüklenmeleri"ni dile getirmektedir.[232]

[228] Ekvador ve Nikaragua ülkelerinde askeri darbe olduğundan taraf olamamışlardır.
[229] Küba 29 Mart 1960'da Rio Antlaşmasının tarafı olmaktan uzaklaştırılmıştır.
[230] Davidson, 1997, s. 3.
[231] Alsan, 1949, s. 178.
[232] Shelton, 2008, s. 69.

Amerikan konferanslarında devamlı olmasa da medeni ve siyasi haklarla ilgili anlaşmalar yer verilmiştir. Örneğin; 1906 yılında Üçüncü Uluslararası Amerikan Konferansında vatandaşlık verme statüsü ile alakalı sözleşme imzalanmıştır.[233] 1928 yılında Havana'da düzenlenen Altıncı Amerikan Devletleri Konferansında mülteci hakları ve yabancıların statüleri ile ilgili sözleşmeler yapılmıştır. Yedinci Uluslararası Amerikan Konferansı yapıldıktan sonra Latin Amerika Cumhuriyetleri "Devletlerinin Hakları ve Görevleri Sözleşmesi"ni imzalamıştır. Sözleşmeye göre: "Hiçbir devlet, başka bir devletin iç ve dış ilişkilerine müdahale edemez." Konferansta ayrıca siyasi mülteciler ve suçluların ülkesine iadesi ile alakalı sözleşmeler imzalanmıştır. 1936 yılında barışın sürdürülmesi için yapılan Amerikan Konferansında, sebep görmeksizin herhangi bir müdahale şeklinin kabul edilemez olduğunu bildiren protokol Amerikan devletleri tarafından onaylanmıştır. Konferansta ayrıca barış problemlerine riayet etmek için kadın hakları ve ödevleri ile ilgili karar alınmıştır.[234]

Amerikan devletlerinin 1938 yılında Lima'daki toplantısında, işçiler için dernek kurma özgürlüğü ve ifade özgürlüğü ile alakalı iki önemli karara varılmıştır. Bu haklar İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar uygulama alanı bulmasa da bölgesel bir konu olmasının yanı sıra dünyanın dikkatini çekmiştir. Amerikan Devletleri, Chapultepec Konferansı (1945) denilen Amerikalılararası "savaş ve barış sorunları" konferansında insan haklarının korunması için bölgesel bir programı biçimlendirmeye başlamıştır. Bu konferansta Amerikan sisteminin savaş sonrası yönergelerini değerlendirmek için toplanılmıştır. Katılımcılar, temel insan haklarının uluslararası korunması kararını kabul etmişlerdir. Alınan bu karara göre;[235]

"İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasıyla, yurtdışında vatandaşların diplomatik korunmalarının kötüye kullanılması engelleneceği gibi vatandaş ve yabancılar arasındaki eşitliğin ve başka devletlerin işine karışmama politikasının prensiplerine saygısızlığı ortadan kaldıracaktır."

Görüldüğü üzere Konferansta alınan karar insan haklarının sadece devletlerin iç meselesi olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Ayrıca

[233] Robert K. Goldman, "History and Action: The Inter-American Human Rights System and the Role of the Inter- American Commission on Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol: 31, 2009, ss. 856-887, s. 857.
[234] Goldman, 2009, s. 858.
[235] Goldman, 2009, s. 858.

Konferansta, Uluslararası Amerikan Hukukçuları Konferansında sunulması için Amerikalılararası Hukuk Komitesine uluslararası insan hakları ve ödevleri sözleşmesi hazırlama görevi verilmiştir.[236]

B. Amerikan Devletleri Örgütü

Amerika kıtasında örgütlemenin dördüncü aşaması, Pan Amerikan Birliğinin Amerikan Devletleri Örgütüne dönüşümü ile başlamaktadır. Bu dönüşüm ile birlikte, Amerika kıtasındaki örgütlenme insan haklarının bölgesel düzeyde kurumsallaşmasının önemli bir aşamasını gerçekleştirmiştir.[237]

Savaşta toplanamayan Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı Kolombiya'nın Bogoto kentinde toplanmıştır (30 Mart-2 Mayıs 1948) ve 30 Nisan 1948 tarihinde "Amerikan Devletleri Örgütü Şartı", 21 Amerika devleti[238] tarafından imzalanmış ve Amerikan Devletleri Örgütü Şartı 13 Aralık 1951 tarihinde Kolombiya'nın 14. Devlet olarak onay vermesiyle yürürlüğü girmiştir.[239] Amerikan Devletleri Örgütünü oluşturan Şart çok taraflı bir anlaşma hükmündedir ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün anayasası niteliğindedir.[240]

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, 27 Şubat 1967 tarihinde değişikliğe uğramıştır. Buenos Aires protokolü olarak bilinen bu değişiklik Amerikan Devletleri Örgütü'nün insan hakları alanında etkinleşmesini sağlayacak nitelikteki bir değişikliktir. Protokol 27 Şubat 1970'de yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu değişiklikten sonra Şart, sırasıyla Cartagena da Indias (1985), Washington (1992), Managua (1993) Protokolleri ile değişikliklere uğramıştır.[241]

---

[236] Goldman, 2009, s. 858

[237] Meray, 1975, s. 303.

[238] Amerikan Devletleri Örgütü'nün kuruluşunda yer alan alan 21 kurucu üye; Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolombiya, Küba, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Şili, Uruguay, Venezuela'dır. Daha sonraki yıllarda, Barbados, Trinidad ve Tobago, Jamaika, Grenada, Surinam, Dominik, Saint Lucia, Antigua ve Barbuda, Saint Vincent ve Grenadinler, Bahamalar, Saint Kitts ve Nevis, Kanada, Belize ve Guyana ülkelerinin katılımı ile Amerikan Kıtasında bulunan 35 bağımsız devlet Amerikan Devletleri Örgütü'nün üyesi olmuştur. Devletlerin imza, onay ve belgeyi depo etme tarihleri için bakınız Ek 1.

[239] Gemalmaz, 2010, s. 1223.

[240] Shelton, 2008, s. 70.

[241] Bu Protokollerin yürürlüğe giriş tarihleri sırasıyla şu şekildedir: Cartagena da Indias (1988), Managua (1996), Washington (1997). Shelton, 2008, s. 70.

Her değişiklikle, Amerikan Devletleri Örgütü'nün yapısında ve bölgesel dayanışma, müşterek güvenlik, müdahale etmeme politikası, demokrasi ve insan hakları gibi temel ilkeleri dile getirişinde fark edilen eksikliklerin düzeltilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Amerikan Devletleri Örgütü'nün üye devletleri 1964 yılında Başkan Kennedy'nin Kalkınma İttifakı'nı açıklamasını takiben bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmaya daha fazla önem vermeye karar verdi. Bu nedenle 1965 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen İkinci Özel Amerikalılararası Konferansında bu alanlardaki kalkınmanın en iyi nasıl gerçekleştirilebileceği sorusuna cevap arandı ve üye devletler, Şartın yapısının Örgütün bizzat kendisinin koyacağı herhangi bir yeni sosyal ya da kalkınma ile ilgili hedefin gerçekleştirilmesi için yetersiz olduğu kararını verdi. Bu nedenle ekonomik ve sosyal alanlardaki koordinasyon ve işbirliğinin iyileştirilmesi için kurumsal değişikliğe gidilmesi fikri kabul edilmiştir. Alınan kararlar, 1967 yılında Buenos Aires'de toplanan Üçüncü Özel Amerikalılararası Konferansı'na kadar gerçekleştirilmemiştir.[242] 1967 Konferansında kabul edilen ancak 1970 yılına kadar yürürlüğe giren Buenos Aires Protokolü günümüzde hala kullanımda olan Amerika Devletleri Örgütü'nün temel kurumsal yapısının temellerini atmıştır. Genel Kurul, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nu Amerikan Devletleri mutlak organı olarak atarken geniş yönetsel yetkilerle donatılmış üç adet Konsey de oluşturulmuştur. Bu konseyler Daimi Konsey, Amerika Ülkeleri Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Amerika Ülkeleri Eğitim Konseyidir.[243]

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı üzerindeki ikinci değişikliğe ilişkin karar Kolombiya'nın Cartagena de Indias şehrinde 1985 yılında düzenlenen toplantıda alınmıştır. Bu toplantı Latin Amerika'nın siyasi gelişiminin çok can alıcı bir döneminde düzenlendi. Sol ve sağ kökenli totaliter rejimler Latin ve Orta Amerika'da hala iktidardayken Arjantin'deki askeri cuntanın devrilmesi bölgenin demokratikleşmeye doğru yol aldığını müjdelemiştir. Cartagena de Indias Protokolü'nde temsili demokrasi ve müdahale etmeme politikası kavramlarını Amerikan Devletleri Örgütü'nün "ana ilkeleri"[244] olarak belirlenmiş ve sonraki çeşitli kurumsal değişikliklerin de başlatıcısı olmuştur. Ayrıca Amerikan Devletleri Örgütü'nün Genel Sekreterlik makamı

[242] A. H. Robertson, "Revision of the Charter of the Organisation of American States", *International & Comporative Law Quarterly*, Vol. 17, 1968, ss. 346-367, s. 352-354.
[243] Davidson, 1997, s. 3.
[244] Değiştilen Şartın 2. Maddesi.

oluşturulmuştur. Bu makamın sahibi Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 99. maddesi uyarınca Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verilen benzer yetkilerle donatılmıştır.[245]

Bölgedeki zayıf ekonomik gelişme ve demokrasiye yönelik tehditler 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında çok daha ciddi bir hal almıştır ve 1992 yılında sırf bu konuları değerlendirmek üzere toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıyı takiben 14 Aralık 1992 tarihinde Washington Protokolü imzalanmıştır[21]. Washington Protokolü, özellikle üye devletlerden birinde demokratik yollarla iktidara gelmiş bir hükümetin devrilmesiyle, sorunlu üye devletlerin Amerikan Devletleri Örgütü'nün katılımlarının askıya alınmasını sağlarken yarı küredeki aşırı yoksulluk ile mücadelede işbirliği ve ortak çalışmaya dayalı yöntemlerin gelişmesini de mümkün kılmıştır. Sözleşme'nin değiştirilmiş 33 nolu maddesi üye devletlerin ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesi için "var güçleriyle" çalışacaklarını şart koşmuştur.[246]

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'ndaki dördüncü ve son değişiklik Amerikan Devletleri Örgütünün kurulduğu günden bu yana kuşatan hemen hemen aynı zorunluluklarla gündeme gelmiştir. Bunlar kurumsal ahenk ve tutarlılığın olmaması, belirli alanlarda çalışmaların çeşitli organlarca tekrarlanması ve azalan kaynaklar gibi günümüzde dahi Amerikan Devletleri Örgütünün başını ağrıtan geniş kapsamlı sorunlardır. Söz konusu sorunlarla mücadele edebilmek için Amerikan Devletleri Örgüt'nün Genel Kurulu 10 Haziran 1993 tarihinde Nikaragua'nın başkenti Managua'da bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıda kabul edilen Protokol Şarta kayda değer kurumsal değişiklikler getirdi. Amerikan Devletleri Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Amerikan Devletleri Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi birleştirilerek Amerika Ülkeleri Bütünsel Gelişim Konseyi kuruldu. Yeni Konsey Organizasyon kalkınma hedefleri ve politikalarının gerçekleştirilmesi ile bu geniş kapsamlı alandaki çalışmaların teşvik ve koordine edilmesi hususlarında Genel Kurulun işlevlerini destekleyici rol ile görevlendirilmiştir.[247]

[245] Davidson, 1997, s. 3.
[246] Davidson, 1997, s. 3.
[247] Davidson, 1997, s. 4.

1. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı

Amerikan Devletleri Şartı bir başlangıç, üç ana kısımdan, 22 bölümden ve 146 maddeden oluşmaktadır.[248] Antlaşmanın başlangıcında ve birinci ana kısmında örgütün amaç ve ilkeleri belirtilmektedir. Birinci kısımda ayrıca "Devletin temel hakları ve ödevleri" açıklanmaktadır. İkinci kısım örgütün organlarından bahsedilmektedir. Üçüncü kısımda Birleşmiş Milletler ile ilişkilere, geçici kararlara yer verilmiştir.

Şartın 1. maddesinde; Şart tarafından kurulan bu uluslararası Örgütün, barışçıl ve adil bir düzenin kurulması, dayanışmanın geliştirilmesi, ilişkilerin güçlendirilmesi, egemenlik, bütünlük ve bağımsızlığın savunulması amaçlarına yönelen bir bölgesel birim olarak kurulduğu vurgulanmaktadır.

Bölüm II, madde 3'te sayılan ilkelerin bir kısmı insan hakları ile alakalıdır. Özellikle dikkat çekenler; "Amerikan devletleri bireyin ırk, uyruk, inanç veya cinsiyet ayrımı olmaksızın temel haklarını ilan ederler" (madde 3/l); "toplumsal adalet ve toplumsal güvenlik sürekli barışın temelleridir" (madde 3/J). Bölüm IV, Devletlerin Temel Hakları ve Ödevleri; Bölüm V, Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü, doğrudan görüşmeler, iyi ilişkiler, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik, yargısal çözümler, hakem yolu ile çözüm gibi (madde 26); Bölüm VI, Kollektif Güvenlik (madde 29 Amerikan devletlerinin her hangi birine yapılan saldırı diğer Amerikan devletlerine yapılmış olarak kabul edilmektedir); Bölüm VII, Integral Development (bütün insanlar ırk, cinsiyet, uyrukluk, inanç ya da toplumsal konum farklarına bakılmaksızın özgür, onurlu, fırsat eşitliği ve ekonomik güvenlik koşulları altında maddi ve manevi gelişme hakkına sahiptir madde 45(a); çalışma hak ve ödevdir, madde 45 (b); Etkin sosyal güvenlik politikaları oluşturmak madde 45(h); Sosyal adalet ve demokrasinin kurulması için bireyin eğitimsel, bilimsel ve kültürel standartları geliştirilmeli madde 47; Eğitim hakkı, madde 49) gibi konular ADÖ Şartında düzenlenmiştir.

Takiben Bölüm VIII'den Bölüm XIX'e kadar Amerikan Devletleri Örgütü'nün organlarından bahsedilmektedir.

[248] http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm(2. 07.2013) Şartın tamamına bu adresten ulaşılabilir.

2. Amerikan Devletleri Örgütü'nün Organları

Amerika Devletleri Örgütü'nün organları, Antlaşmanın 2. kısmında düzenlenmektedir. Antlaşmanın 53. maddesine göre, Örgütün başlıca organları şunlardır; a)Genel Kurul; b)Dışişleri Bakanlarının Danışma Kurulu; c)Konseyler; d)Amerikalılararası Hukuk Komitesi; e)Amerikan İnsan Hakları Komisyonu; f)Genel Sekreterlik; g)Uzmanlık Konferansları; g)Uzmanlık Kurumları.

Genel Kurul (madde 54-60), Örgütün en yüksek organıdır. Örgütün politikalarına karar verir ve örgütün programını hazırlamakla görevlidir. Her üyenin temsil edildiği kurulda, devletler bir oy hakkına sahiptir ve kararlar oyçokluğu ile alınmaktadır.[249] Şartı değiştirmek için üçte ikilik çoğunluk gerekmektedir. Genel itibariyle örgütün davranış ve tutumlarını belirler.

Dışişleri Bakanlarının Danışma Kurulu (madde 61-69), üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşur. Herhangi bir devletin istemi üzerine toplanır. Amerikan Devletleri için acil ve ortak çıkarları ilgilendiren sorunları incelemekle görevlidir.

Konseyler dendiğinde iki birim söz konusu olmaktadır. Bunlar, Örgütün Sürekli Konseyi (madde 80-92) ve Bütünsel Gelişim (madde 93-98) Konseyidir. Bu konseyler Genel kurula karşı sorumludur. Tüm üye devletler, iki konseyde de temsil edilme hakkına sahiptir ve her devletin bir oy hakkı mevcuttur (70-71). Sürekli Konsey, Örgüt Şartı ve Amerikan devletleri Sözleşmeleri ile belirlenen sınırlar içerisinde, Genel Kurul ve Dışişleri Bakanlarının Danışma Kurulu'nun kendisine bildirdiği herhangi bir konu üzerinde karar verdiği gibi geçici olarak danışma organı olarak tavsiyelerde de bulunabilir (madde 70-72). Bütünsel Gelişim Konseyi'nin amacı ise Amerika devletleri arasındaki işbirliğini teşvik edilerek, ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik, bilimsel alanlarla gerekli gelişiminin sağlanması ve özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır (madde 94).

Amerikalılararası Hukuk Komitesi (madde 99-105)'nin amacı, hukuki konularda bir danışma organı olarak organizasyona hizmet etmektir. Uluslararası Hukukun ilerleyici gelişimini takip eder. Yarım kürede gelişmekte olan ülkelerin birleşmeye yönelik sorunlarını inceler (madde 99).[250]

---

[249] Genel Kurulda, Birleşmiş Milletler'deki veto mekanizması geçerli degildir.

[250] Amerikalılararası Hukuk Komitesi, üye devlet uyruğundan 11 hukukçudan oluşur. Üye devletlerin göstereceği üç adaydan, Genel Kurul tarafından 4 yıllık süre için seçilirler (madde 101).

Amerikan İnsan Hakları Komisyonu (madde 106), insan haklarının gözetilmesi, korunması ve geliştirilmesini teşvik eder ve bu konularda Örgütün bir danışma organı olarak hizmet etmektedir.

Genel Sekreterlik (madde 107-121), Örgütün merkezi ve sürekli organı olup (madde 107) merkezi Washington'dadır (madde 121), Genel Sekreter, Genel Kurulca 5 yıllık bir süre için seçilir ve Genel Kurula karşı sorumludur. Genel Sekreterin hiçbir oy hakkı yoktur (madde 108-110).

Uzmanlık Konferansları, özel teknik konular ile başa çıkmak için veya Amerikan işbirliğinin belirli yönlerini geliştirmek için yapılan hükümetlerarası toplantılardır (madde 122). Uzmanlık örgütleri ise, Amerikan Devletlerinin ortak ilgi alanına giren teknik konularla ilgili olarak çok taraflı anlaşmalar ve sahip özel fonksiyonlar tarafından kurulan hükümetlerarası kuruluşlardır (madde 124). Bu örgütlerin nüveleri olarak, "Amerikalılararası Kadın Komisyonu" (Washington), "Sağlık Örgütü" (Washington), "Amerikalılararası Çocuk Enstitüsü" (Montevideo), "Amerikalılararası Tarımsal Bilimler Enstitüsü" (San Jose) verilebilir.[251]

3. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda İnsan Hakları Düzenlemeleri

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda insan hakları ile ilgili az sayıda hükmün olduğu ve bu hükümlerin genel olarak ifa edildiği yönünde görüşler mevcuttur.[252] Şart, klasik haklar bakımından geniş bir kapsama sahip değildir. Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bakımından ele aldığımızda, Birleşmiş Milletler Antlaşmasından bile daha fazla insan haklarını konu edindiği de bir gerçektir.[253] Yine de Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın insan haklarına ilişkin hükümlerinin yetersiz ve bütünlük arz etmemektedir.[254]

Amerikan Devletleri Örgütü esas itibariyle siyasi nitelikte bir örgüt olmakla birlikte insan hakları meselesini tamamen göz ardı etmemiştir. Şartın başlangıç

[251] Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System (updated to february 2012), Secretariat of the Inter- American Court of Human Rights, San Jose, Costa Rica, 2012, s.3.
[252] Thomas Buergenthal, "The Inter-American System for the Protection of Human Rights", (Ed. Theodor Meron), *Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues*, Clarendon Press Oxford, New York, 1984, ss. 439-493, s. 470-471; Mark Freeman, Gibran Van Ert, *International Human Rights Law*, Irwin Law, 2004, s. 101.
[253] Çağıran, 2011, s. 260.
[254] Gemalmaz, 2010, s. 1223.

kısmında insan hakları konusu da ele alınmıştır. "Amerikan dayanışması ve iyi komşuculuğun gerçek manası ancak bu kıtada ve demokratik kurumlar çerçevesinde temel insan haklarına saygıya dayalı bireysel hürriyet ve toplumsal adalet rejimini sağlamlaştırarak kavranabilir".[255] Hüküm insan haklarının Amerika kıtasının birleşme sürecinin bir parçası olduğunu ilan etmektedir. Bu nedenle Şartın belirli hükümlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak insan haklarından bahsedilmektedir. Şartın en önemli hükmü örgütün ilkeleri arasındaki, klasik haklarla ilgili olan 3 (l)'dir. Bu hükme göre, bireylerin temel hakları ırk, uyrukluk, inanç ya da cinsiyet farklarına bakılmaksızın Amerikan devletlerince ilan edilmelidir. Üçüncü maddenin iki ayrı fıkrasında da ekonomik sosyal haklar ile ilgili hükümler düzenlenmiştir: "aşırı fakirliğin ortadan kaldırılması temsili demokrasinin gelişmesi ve sağlamlaşmasında önemli bir noktadır ve Amerikan devletlerinin ortaklaşa paylaştıklar bir sorumluluğu oluşturur" (madde 3, f); "toplumsal adalet ve toplumsal güvenlik sürekli barışın temelleridir" (madde 3, j).

İnsan hakları ile ilgili diğer bir önemli hüküm ise 17. maddede doğrudan kendini göstermektedir. Bu hüküm, her devletin ekonomik, siyasi ve kültürel hayatını serbestçe istediği gibi geliştirme hakkını tanıdıktan sonra, bu hakkın kullanılmasında devletlerin bireylerin haklarına ve evrensel değerlere saygı göstermekle yükümlü olduğunu belirtmektedir.

Şartın VII. Bölümünde ekonomik, sosyal ve kültürel hakları düzenleyen pek çok hüküm vardır. Madde 33 her ülkenin birinci sorumluluğu olan kalkınmanın bireyin kendisini geliştirmesi ve ifade etmesine imkân verecek daha adil bir iktisadi ve toplumsal düzenin kurulmasına hizmet etmesi gerektiğini, 34. madde milli gelirin eşit şekilde dağılımını, istihdam imkânlarını ve kabul edilebilir çalışma saatlerini, tarımsal verimliliği, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı, modern tıp biliminin geliştirilmesini, yeteri kadar konut imkânını, kentsel koşulların iyileştirilmesi ile ilgili hükümleri hedef olarak taraf devletlere benimsetmektedir. 45. madde: Üye devletler, insanın isteklerinin sadece ekonomik kalkınma ve gerçek barış ile birlikte, adil bir sosyal düzen içinde kendi tam olarak gerçekleşmesini inanarak, aşağıdaki ilke ve mekanizmalarının uygulanması için her türlü çaba gösterilecektir; a) Tüm insanların ırk, cinsiyet, uyrukluk, inanç ve ya toplumsal ayrım olmaksızın özgür, onurlu bir biçimde, fırsat

[255]Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın Başlangıç kısmı dördüncü paragraf.

eşitliği ve ekonomik güvenlik içerisinde maddi ve manevi gelişme hakkı; b) Çalışma insana onur veren hem hak ve hem de sosyal bir görevdir, çalışma adil ücret, çalışanların insanca yaşamını, sağlığını, aileleriyle birlikte belirli bir yaşam standardını, çalışanın çalışma yıllarında, yaşlılık ya da herhangi bir durumda çalışma olasılığından mahrum olması durumunda bile garanti altına alan şartları taşımalıdır; c) Çalışanların, kendi çıkarlarını savunmak için özgürce örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakkına sahiptir; h) etkili bir sosyal güvenlik politikası geliştirilmesi; madde 49-50'de eğitim hakkı düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, 1948 Şartında ilgili maddelerinde hakların geliştirilmesi için herhangi bir kurum oluşturulmuştur. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın 3. ve 17. maddelerinde bireylerin temel haklarından söz edilmesine rağmen, Şartta ne temel hakların anlamı ne de bunları koruma ve sağlamlaştırmaya ilişkin açıklamalar yer almıştır. Ancak Amerikan Devletleri Örgütü Şartının kabul edildiği diplomatik konferansta ilan edilen Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, Şartın insan haklarını tanımlayan belgesi konumuna gelmiştir.[256] Bir yandan Amerikan Devletleri Örgütü Şartının insan haklarına ilişkin hükümlerinin dağınık ve yetersiz olması diğer yandan Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin bildiri formundaki bir belgede düzenlenmesi, bu alandaki yenilenmeyi zorunlu hale getirmiştir.[257] Bu nedenle Amerikan Devletleri Örgütü Şartında, insan hakları alanında etkinleşmesini sağlayacak kapsamda değişikliklere gidilmiştir. Şart kapsamında en önemli değişiklik 27 Şubat 1967 tarihinde Buenos Aires protokolü ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikten sonra Şart, sırasıyla Cartagena da Indias (1988), Managua (1996), Washington (1997) Protokolleri ile değişikliklere uğramıştır.[258]

4. Amerikan Devletleri Örgütü Birimi Olarak İnsan Hakları Komisyonunun Gelişimi

Şili'de 1959 yılında düzenlenen Beşinci Dışişleri Bakanları Danışma toplantısında insan haklarını korunmasını ve gelişimini sağlamak için Konsey tarafından örgütlenen Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun kurulması kararı alınmıştır.

[256] Thomas Buergenthal-Dinah Shelton-David P. Stewart, *International Human Rights In a Nutshell*, West Publishing, United States of America, 2009, s.260-261; Shelton, 2008, s. 70.
[257] Gemalmaz, 2010, s. 1223-1224.
[258] Shelton, 2010, s. 70.

Amerikan Devletleri Örgütü Konseyi, Komisyonun Statüsünü 29 Haziran 1960 tarihinde onaylamış ve ilk olarak 7 tane komisyon üyesini seçmiştir.[259]

1960 statüsünün 1. maddesi Komisyonu Amerikan Devletleri Örgütünün "özerk bir birim"i olarak tanımlanmaktadır.[260] Ancak Komisyonun özerk bir birim olmasına rağmen, bir kararla üretildiği için tam olarak yasal bir statüye sahip olmadığı yönünde tartışmalara neden olmuştur.[261] Statünün 2. maddesinde Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde verilen haklar, bu statü çerçevesinde değerlendirilecek insan hakları listesi olarak görülmektedir. Böylelikle bağlayıcılık niteliği olmayan Amerikan Bildirisi temel ve önemli bir belge konumuna gelmiştir.[262]

1960 Statüsü 9. maddesi[263] ile Komisyona insan haklarını gelişmesini sağlamak amacıyla kısıtlıda olsa bazı yetkiler verilmiştir.[264] Bu yetkiler, insan hakları bilincini geliştirmek, üye devletlerin hükümetlerine tavsiye vermek ve üye devletlerin insan hakları alanında önlemler almasını sağlamak ve raporlar hazırlamaktır.[265]

Komisyon, Statünün 9. maddesinde verilen yetkilerinin kapsamını, "Komisyonun her bir devlete tavsiyelerde bulunabileceği gibi hepsi içinde tasarrufta bulunabilecektir" şeklinde yorumlamıştır.[266] Bu amaçla üye devletlerde ortaya çıkan insan hakları ihlalleri için rapor hazırlama ve devletleri önlem almaya zorlama hükümlerini aktifleştirildiği gibi Statü'nün 11. maddesine dayanarak ilgili ülkede araştırma ve inceleme ziyaretlerinin yapılmasının önünü açılmıştır.[267]

---

[259] L. Ronald Scheman, "The Inter American Commission on Human Rights", *The American Journal of International Law*, Vol. 59, No 2 April 1965, ss. 335-344, s. 336; Çağıran, 2011, s. 268; Gemalmaz, 2010, s. 1224.

[260] Davidson, 1997, s. 16.

[261] Scott Davidson, *Human Rights*, Open University Press, Bunkingham, Philadelphia, 1997, s. 129.

[262] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s.265; Jale Civelek, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul, 1984, s. 354.

[263] 1960 Statüsü madde 9: a. Amerika halkları arasında insan hakları bilinci geliştirmek; b. Genel olarak üye devletlerin hükümetlerine, bu tür tasarrufların tavsiyeye uygun olduğu görüşünde ise, kendi iç hukukları ve anayasal hükümleri çerçevesinde insan haklarını ilerletici nitelikteki önlemlerin alınmasını ve bu haklara uyulmasını daha da arttırıcı uygun önlemlerin alınmasına yönelik tavsiyelerde bulunmak; c. Bu görevlerini yerine getirirken tavsiye uygun gördüğü çalışmalar veya raporlar hazırlamak; d. İnsan hakları konularında onlar tarafından kabul edilen önlemlerle ilgili bilgi ile sağlamak için üye ülkelerin hükümetlerini teşvik etmek; e. İnsan hakları ile ilgili olarak bir danışma organı olarak Amerikan Devletleri Örgütü hizmet etmek.

[264] Nathaniel L. Nathanson, "The Inter American Commission on Human Rights", The *American Journal of International Law*, Vol. 65, No. 2, 1971, ss. 432-433, s. 432.

[265] Scheman, 1965, s. 338.

[266] Scheman, 1965, s. 339.

[267] Davidson, *Human Rights*, s. 129; Thomas Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 265.

17-30 Kasım 1965 yılında Rio de Janerio'da yapılan İkinci Özel Amerikalılararası Konferansta Komisyon'un Statüsünün gözden geçirilmesi ile bu konuda eklenen 9 (bis) maddesi[268] ile Komisyon'un yetkileri genişletilmiştir. Komisyona Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'ndeki bazı hakların ihlali ile ilgili olarak yapılan bireysel başvuruları işleme koyma ve Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerine insan hakları ihlallerine ilişkin itham yolu açıldı.[269] Bu haklar Amerikan Bildirisi'nin belirtilen hakların hepsi değil bir kısmı için geçerlidir. Dilekçe hakkı, kişinin yaşama hakkı, özgürlüğü ve kişinin güvenliği (madde 1), yasa önünde eşitlik (madde 2), din özgürlüğü (madde 3), ifade özgürlüğü (madde 4), keyfi tutuklanmanın yasaklanması (madde 25) ve usulune göre uygun yargılanma hakkı (madde 26) hakları bakımından uygulanacaktır. Statünün 9 (bis) maddesinin üslubuna göre Komisyonun sınırlıda olsa bireysel başvuru yolunu açtığı aşikardır.[270]

1967 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda yapılan değişikliğin 1970 yılında Buenos Aires Protokolü ile yürürlüğe girmesiyle Komisyonun statüsünde köklü bir değişim yaşanmıştır. Komisyon daha sağlam kurumsal temel kazanmıştır. Komisyon artık Amerikan Devletleri Örgütünün "özerk bir birimi" olmaktan ziyade, doğrudan Amerikan Devletleri Örgütünün "temel organı"[271] kabul edildi. Komisyonun temel fonksiyonu da "insan haklarının korunması ve geliştirilmesi…" olarak tayin edildi.[272] Böylelikle Komisyonun Statüsü'de Şartın bir parçası haline gelmiştir.[273] Amerikan Devletleri Örgütü Şartının 51 ve 112 (1), şimdiki 53 (e) ve 106[274] maddelerinde yapılan değişiklikler ile komisyon önceki konumuna göre daha güçlenerek yasal bir yapı elde etmiştir. Bu değişiklikler ayrıca Amerikan Bildirisi'nin normatif karakterinin güçlendirmiştir.[275]

---

[268] 9 bis madde (a) Amerikan İnsan Haklarına ve görevlerine ilişkin Bildirinin I, II, III, IV, XVIII, XXV, XXVI. Maddelerinde belirtilen insan haklarına özel bir önem vermek; (b) Kendisine gönderilen bilgileri incelemek; gerekli gördüğünde, her üye devlet hükümetinden bilgi istemek; gerektiğinde insan temel haklarının daha iyi gözetilmesini sağlamak amacı ile tavsiyeler hazırlamak; (c) Genel Kurula ya da Dışişleri Bakanlığı Danışma Toplantısına senelik rapor sunmak; (d) İç hukuk yollarının tüketildiğinden emin olmak.

[269] Nathanson, 1971, 432.

[270] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 265.

[271] Amerikan Devletleri Örgütü Şartı madde 51/e.

[272] Amerikan Devletleri Örgütü Şartı madde 112/2; Davidson, 1992, s. 15.

[273] Thomas Buergenthal-Robert Norris-Dinah Shelton, *Protecting Human Rights in the Americas: Selected Problems*, N.P. Engel Publisher, 2 Edition, 1986, s.7.

[274] Komisyonun temel işlevi, insan haklarının korunması ve buna uyulmasının geliştirilmesi ve Örgüte bu alanda danışma organı olarak hizmet sunmasıdır. Ayrıca, Amerikalılararası İnsan Hakları Sözleşmesi bu Komisyonun yapısını, yetkisini ve usullerini ve bu alanda yetkili diğer organları belirleyecektir.

[275] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, 261.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1978'de yürürlüğe girmesi ile Sözleşme, Komisyona Amerikan Devletleri Örgütü organı olarak ve Sözleşme organı olarak iki belirgin fonksiyon yüklemiştir. Komisyonun işlevlerini ele alan Sözleşmenin 41. maddesinin a-e,g bendleri, Komisyonun Amerikan Devletleri Örgütü organı olarak öncesinde var olan işlevlerinin Sözleşmeye yansımasıdır. Komisyona Sözleşmenin 41/f hükmünde "Şözleşme madde 44 ile 51 hükümleri arasında çerçevesinde şikayet dilekçeleri ve diğer iletiler hakkında gerekli işlem yapmak" yetkisi verilmiştir. Bu hükümler sadece Sözleşme tarafı devletlere uygulanmaktadır ve bu maddeler başvuru sistemi[276] kurmaktadır.[277]

Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurul'u 1979 yılında yeni bir Statü ilan etmiştir.[278] Statüde Komisyonun Amerikan Devletleri Örgütü Şartı organı ve Sözleşme organı olarak fonksiyonları ele alınmıştır. Komisyonun icra ettiği yetkileri Statüde aşağıdaki şekilde ayrılmıştır. Komisyon;

(a) Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletler bağlamında (madde 18);
(b) Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletler bağlamında (madde 19); ve
(c) Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan Örgüt üyesi devletler bağlamında (madde 20) yetkilere sahiptir.

Statü'nün 18. ve 20. maddelerinde Komisyonun eski Statüsü'nde sayılan yetkileri korunmuştur.[279] Komisyonun Statüsü madde 1/(2)'de insan hakları teriminden ne anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir.

Statünün amaçları bakımından, insan hakları teriminden şunlar anlaşılır.

a) Amerikan İnsan Haklarına taraf devletler bağlamında, bu Sözleşmede düzenlenen haklar,
b) Üye diğer devletler bağlamında, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinde düzenlenen haklar.

[276] Bu başvuru sistemi, Amerikan Devletleri Örgütü organı olarak Komisyon'un yetkisi dahilinde olan başvuru sistemi ile karıştırılmamalıdır.
[277] Shelton, 2008, s. 498; Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 286.
[278] Sözleşme madde 39 Komisyon onayını almak üzere Genel Kurula sunacak olduğu kendi Statüsünü hazırlayacaktır. Komisyon Usul Kurallarını bizzat tespit edecektir.
[279] Shelton, 2008, s. 499.

Bu hüküm Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'nin normatif karakterini güçlendirmiş ve Sözleşmeye taraf olmayan devlet bağlamında Komisyonun yetkisini meşrulaştırmıştır. Böylelikle, Sözleşmeye taraf olmayan Devletler için Amerikan Devletleri Örgütü organı Şartı ve Bildiride belirtilen insan haklarının uygulanmasında Komisyon Statüsü uyarınca yetkili kılınmıştır. [280]

5. Amerikan Devletleri Organı Olarak Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Etkinlikleri

(1). Ülke Çalışması ve Yerinde Gözlem Yapılması

İlk ülke raporları, 1960'ların başında Küba, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti ile ilgili hazırlandı. Küba ve Haiti Komisyonun ülke ziyareti talebini reddetti. Fakat Dominik Cumhuriyeti izin verdi ve yerinde araştırma yapılan ilk ülke unvanına sahip oldu.[281] Dominik Cumhuriyeti araştırması esnasında ülkede bir karışıklık söz konusuydu. Komisyon tarafından hükümetten kişiler, hükümet karşıtı liderler ve çeşitli kilise temsilcileri görüşülmüştür. İş ve sendika gruplarının yanı sıra özel kişilerle de bir araya gelinmiştir. Ayrıca ülkede sözlü ve yazılı olarak şikâyetlerin alınabilinmesi maksadıyla ofisler kurulmuştur. Dominik Cumhuriyeti araştırması boyunca kullanılan yöntem Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu model o günden sonra yerinde gözlemlerde kullanılmıştır.[282] Ancak Komisyon uzun bir süre yerinde gözlem usullerini belirleyen kurallar oluşturamamıştır. Bu sebeple, uygulamada karşılıklı görüşmelerle ülke ziyaretlerinde uygulanacak olan kuralları belirleniyordu.[283] Komisyon yerinde araştırma yetkisini belli bir sistematik içinde kullanabilmek maksadıyla 1975 tarihinde bir takım kurallar kabul etti. Daha sonra 1977'de Komisyon'un kabul ettiği bir karar ile daha kapsamlı bir yönerge ile usule ilişkin temel düzenleme ortaya çıktı.[284]

Sözleşmenin (1978) yürürlüğe girmesine kadar yerinde araştırma uygulamalarının yıllara göre dağılımı şu şekildedir; 1961-1(Dominik Cumhuriyeti); 1963-2 (Amerika Birleşik Devletleri ve Dominik Cumhuriyeti) ; 1965-1(Dominik Cumhuriyeti); 1969-2 (El Salvador- Honduras); 1974-1(Şili); 1977-1(Panama).[285]

---

[280] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 268; Shelton, 2010, s. 499.
[281] Davidson, *Human Rights*, s. 133.
[282] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 271.
[283] Gemalmaz, 1991, s. 57.
[284] Gemalmaz, 2010, s. 1226.
[285] http://www.oas.org/en/iachr/activities/countries_all.asp (09.09.2013).

Komisyon 1965 yılında Dominik Cumhuriyet'inde bir iç savaş ortamında ilk defa uzun bir süre kalıcı olarak genişletilmiş yetkileriyle çalışmıştır. Komisyon temsilcileri, Dominik Cumhuriyet'inde bir iç savaş ortamında, insan hakları ihlallerini soruşturmak için ülke içinde iç ziyaretlerde bulunarak olay yerlerine gitmişler ve dini, sivil, askeri ve adli makamlar, diplomatlar ve özel vatandaşlar görüşerek şikâyetleri dinlemişlerdir. Komisyon temsilcileri, cezaevlerine yapılan ziyaretler ile koşulların iyileştirilmesine katkıda bulunduğu gibi keyfi tutuklamalara engel olmuştur. Siyasi mültecilerin güvenlik içinde ülkeyi terk etmesi sağlanmıştır.[286] Komisyon ülke içerisindeki faaliyetleri ile insan haklarının koruyucusu olmuştur.

(2). Bireysel Başvurular

Komisyon başlangıçta 1960 tarihli Statüsüne göre, insan hakları ihlalleri yapıldığını iddia eden bireysel başvuruları alma yetkisine sahip değildi. 1965 yılında İkinci Özel Amerikalılararası Konferansta Komisyonun görevlerini genişletmek için eklenen 9 bis maddesi[287] ile Komisyona "öncelikli özgürlükler" ile ilişkili oldukları sürece bireysel şikâyetleri inceleme ve resmi olarak işleme koyma yetkisi verilmiştir. Komisyon'un yeni Statüsü bu özellikle belirtilen hakları devam ettirse de, Komisyonun Usul Kuralları[288], Amerikan Bildirisinde dile getirilen "öncelikli özgürlükler" ve diğer haklar arasında bir ayrım yapmadığı gibi; Bildiride belirtilen haklardan herhangi birinin ihlaline ilişkin bireysel başvuruların Komisyonca kabul edilmesine ve işleme alınmasına olanak veren bir süreç getirmiştir.[289]

Bireysel başvurular, Amerika Devletleri Örgütü Şartı veya Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi altında oluşsun veya oluşmasın aynı şekilde işlem görürler. Komisyon bu başvuruları, Sözleşme uyarınca gelen özel başvurularla aynı şekilde ele

[286] Report of the Inter-American Commission on Human Rights on its Actitivities in the Dominican Republic:September 1, 1965, to July 6, 1966; OEA/Ser.L/V/II.15 doc. 6 Rev. 28 October 1966, Chap. II. http://www.cidh.oas.org/countryrep/Rep.Dom.66eng/chap.2.htm (09.09.2013).

[287] 9 bis madde (a) Amerikan İnsan Haklarına ve görevlerine ilişkin Bildirinin I, II, III, IV, XVIII, XXV, XXVI. Maddelerinde belirtilen insan haklarına özel bir önem vermek; (b) Kendisine gönderilen bilgileri incelemek; gerekli gördüğünde, her üye devlet hükümetinden bilgi istemek; gerektiğinde insan temel haklarının daha iyi gözetilmesini sağlamak amacı ile tavsiyeler hazırlamak; (c) Genel Kurula ya da Dışişleri Bakanlığı Danışma Toplantısına senelik rapor sunmak; (d) İç hukuk yollarının tüketildiğinden emin olmak.

[288] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 49-50.

[289] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 276.

almaktadır.[290] Ancak bu iki başvuru türü Komisyon nezdindeki işlemlerin sonuçlanmasından sonra farklı olarak ele alınmaktadır. Çünkü Sözleşmeye taraf olan ve Mahkemenin yetkisini tanıyan devletlere ilişkin başvurular Mahkemeye intikal ettirilebilirken sözleşmeye taraf olmayan devletlere ilişkin devletlere ilişkin başvuru süreci "kesin rapor" ile sonuçlanmaktadır. Bu rapor genellikle Komisyonun sonuç ve önerilerini içermektedir. Komisyon, raporu ayrı bir belge gibi yayınlayabilir veya Komisyonun Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'na sunduğu rapora dâhil edebilir.[291]

Şarta dayalı bireysel başvuru sistemi, iki ciddi zayıflık nedeniyle sıkıntılıdır. Bunlardan ilki, başvuruların Sözleşmeye taraf olmayan devletlere yönelik olması nedeniyle vakanın Mahkeme önünde görülememesidir. İkincisi, Komisyonun bu davalarda kararlarını Genel Kurula iletmesine rağmen, bu kurumun bireysel başvurulara bakma konusuna çok az ilgi göstermesidir. Devletlerin bu davalardaki Komisyon kararlarına uymamaları sistemin etkinliğine sekte vurmaktadır.[292] Bu problemleri hafifletmek için Komisyon bir takip işlemi başlatmıştır. Komisyon Usul Kuralları madde 46. Komisyon, bir davada tavsiyeleri benimsedikten ya da dostane çözüme ulaştıktan sonra, tavsiyelere veya çözüm şartlarına uyulduğunu denetlemek için uygun gördüğü izleme önlemlerini alabilir. Uyuma dair raporlar hazırlanabilir.[293]

6. Amerikan Devletleri Örgütü'nde Demokrasi ve İnsan Hakları

Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü, Amerikan sisteminin çalışmaları ile bütünleşmiştir. Haziran 1991'de Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, Amerikan sisteminin demokrasisi ve yenilenmesi için Santiago taahhütnamesini kabul etmiş ve böylece Amerikan Devletlerin Örgütü, "temsili demokrasinin" tanıtımı ve savunmasını sağlayabilmek için etkili, güncel prosedürleri benimsemeye kararlaştırmıştır. Sonraki gün Genel Kurul, 1080 Kararını kabul ederek "üye devletlerin demokratik yollar ile seçilmiş olan hükümetlerine, iktidarın meşru faaliyetine ani veya düzensiz kesintiye sebebiyet veren her türlü olaya karşı Amerikan Devletleri Örgütüne

[290] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 50.
[291] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 276.
[292] Claudio Grossman, "The Inter-American System of Human Rights; Challenges for the Future", *Indiana Law Journal*, Vol. 83, Iss. 4, Article 5, 2008, ss. 1264-1282, s. 1267.
[293] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 278.

yanıt verebilme yetkisini" sağlamıştır. 1992 yılında Washington protokolü onaylanınca, 1080 Kararı bir antlaşma hükmü haline getirilmiştir. Protokol, bir devletin oluşturulan demokratik hükümeti kuvvet vasıtası ile devrilmiş olduğunda üye devletlerin üçte ikisinin oyuyla bölgesel örgüte katılımı askıya alınabilmesini sağlamaktadır.[294]

11 Eylül 2001'de Amerika Devletleri Örgütü Genel Kurulu, Amerikan Demokratik Şartı'nı kabul etmiştir. Bu Şart demokrasi hakkını kabul ederek şöyle açıklamaktadır. "Amerikan halkı demokrasiye hak sahibidir ve halkın ilgili hükümetleri de bu hakkı desteklemek ve savunmak için bir zorunluluk sahibi olmaktadır. Demokrasi Amerikan halkının sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri için gerekmektedir." Şart, demokrasiye geniş bir tanım vererek insan haklarına saygıyı bu Şartın unsurlarından biri olarak vurgulamaktadır. Şart üye devletlerin anayasal düzenleri için saygıyı "temsili demokrasiye" bağlamaktadır. Şartın 3. maddesi hukukun üstünlüğü ve hükümetlerin bağımsızlığını temsili demokrasi için temel unsurlar olduğunu belirtmektedir.[295]

Şart bu prosedürleri sadece bir darbe durumu için değil aynı zamanda da demokratik düzeni risk altında olabilecek hükümetler için kurmaktadır. Şartın 17. maddesi tehdit edilen hükümetin, Genel Sekreter veya Sürekli Konsey aracılığıyla yardım talep edebilmesine izin vermektedir. Şartın 19. maddesi ise, bir üye devletin demokratik düzeninin anayasal olmayan bir kesintiye ya da değişikliğe uğramasını, Amerikan Devletler Örgütüne katılması için ciddi ve aşılamaz engel olarak ilan etmektedir. Buna göre Genel Kurul, üyelerin üçte iki oyu ile anayasal düzeni bozulun herhangi bir üye devleti askıya alabilmektedir. 1991 yılından bu yana Amerikan Devletleri Örgütü Haiti'ye, 1992 ve 1993 yılında Peru ve Guatemala'da krizlerine ve 2009 yılında Honduras darbesine yanıt olarak harekete geçmiştir.[296]

II. AMERİKAN İNSAN HAKLARI VE ÖDEVLERİ BİLDİRİSİ

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı insan haklarından bahsetmekle birlikte ne insan hakları tanımlamakta ne de insan haklarının listesine yer vermektedir. Bu alanda insan hakları açısından önemli bir gelişme; Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında "Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi"nin (Amerikan

[294] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 324.
[295] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 32-325.
[296] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 325-326

Bildirisi) 2 Mayıs 1948 yılında kabul edilmesidir. Şarta dayalı İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi hakların detaylı bir listesini oluşturmaktadır.[297] Bildiride yer alan haklar, medeni ve siyasi haklardan ekonomik sosyal haklara kadar uzamaktadır.[298]

Dünyanın ilk temel uluslararası insan hakları belgesi olan Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden 7 ay öncedir. Ayrıca Amerikan Bildirisi bölgesel düzeyde olması nedeniyle uluslararası düzeyde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden ayrılmaktadır.[299]

Doğal hukuk teorisini yansıtan Amerikan Bildirisi "bireyin temel haklarının belirli bir devletin vatandaşlığından değil sırf insan olduğundan dolayı kazandığını" savunmaktadır. Hakların korunması ile ilgili olarak başlangıç metninde "hakların uluslararası korunmasının gelişen Amerikan Hukukunun temel rehberi" olduğu vurgulanmaktadır.

Amerikan Bildirisi medeni ve siyasi haklar kadar ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da ve ödevler listesini içermektedir. Medeni ve siyasi haklar büyük ölçüde Amerikan Devletlerinin anayasalarında garanti altına alınmıştır. Bu haklar; yasa önünde eşitlik, adil yargılanma, dilekçe hakkı, dinsel özgürlük, keyfi tutuklanmaya karşı korunma hakkı, konut dokunulmazlığı gibi haklardır. Ekonomik ve sosyal haklar ise Amerikan devletlerin birçoğunun anayasasında medeni ve siyasi haklar kadar yer almamıştır.[300]

A. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin Kapsamı

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, 27'si hakları, biri hakların sınırlanmasını göstermek suretiyle kapsamını ve 10'nu ise ödevleri düzenleyen toplam 38 maddelik bir belgedir. Bildiriyi madde sayısı açısından değerlendirdiğimizde, toplam 30 maddelik olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden daha kapsamlı olduğunu görmekteyiz.

[297] Davidson, 1997,s. 13.
[298] Davidson, 1997, s. 13.
[299] Gemalmaz, 2010, s. 1229.
[300] Goldman, 2009, s. 860.

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin birinci bölümünde "Haklar" başlığı altında yer alan haklar: yaşama, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (madde 1); yasa önünde eşitlik hakkı (madde 2); dinsel özgürlük ve ibadet hakkı (madde 3); araştırma, görüş sahibi olma, ifade etme ve yayma özgürlüğüne hak (madde 4); onurun, kişisel şöhretin, özel yaşamın ve aile yaşamının korunmasına hak (madde 5); aile kurma ve ailenin korunması hakkı (madde 6); anne ve çocuklarının korunmasına hak (madde 7); yerleşme ve seyahat hakları (madde 8); konut dokunulmazlığı hakkı (madde 9); haberleşmenin dokunulmazlığı hakkı (madde 10); sağlığın ve refahın korunması hakkı (madde 11); eğitim hakkı (madde 12); kültürden yararlanma hakkı (madde 13); çalışma ve adil ücret hakkı (madde 14); dinlenme zamanı ve bundan yararlanma hakkı (madde 15); sosyal güvenlik hakkı (madde 16); hukuksal kişiliğin ve medeni hakların tanınması hakkı (madde 17); adil yargılanma hakkı (madde 18); vatandaşlık hakkı (madde 19); oy kullanma ve yönetime katılma hakkı (madde 20); toplanma hakkı (madde 21); örgütlenme hakkı (madde 22); mülkiyet hakkı (madde 23); dilekçe hakkı (madde 24); keyfi gözaltına alınmaya karşı korunma (madde 25); usulüne uygun yargılanma hakkı (madde 26); sığınma hakkı (madde 27).

Birinci bölümün son maddesi olan 28. madde yukarıda sayılan hakların sınırlandırılmasına ilişkin ölçütleri belirtmektedir. Hükme göre; insan hakları, herkesin güvenliği, genel refahın adil gerekleri ve demokrasinin yetkinleştirilmesi ölçüleriyle sınırlandırılmıştır.

Bildirinin ikinci bölümünde bireylerin ödevleri sayılmaktadır: Topluma karşı ödevler (madde 29); çocuklar ve ebeveynlere karşı ödevler (madde 30); öğretim görme ödevi (madde 31); oy verme ödevi (madde 32); kanunlara riayet etme görevi (madde 33); toluma ve ulusa hizmet etme ödevi (madde 34); sosyal güvenlik ve refaha dair ödevler (madde 35); vergi verme ödevi (madde 36); çalışma ödevi (madde 37); yabancı bir ülkede siyasi faaliyette bulunmaktan kaçınma ödevi (madde 38).

Bireyin ödevleri diğer belgelerde başlangıç bölümünde yer almamasına rağmen Amerikan bildirisinde başlangıçta birkaç genel nitelikli ödeve yer verilmiştir. Bu ödevler, insanın bütün gücü ve kaynaklarıyla manevi gelişmesine hizmet etmek; kültürü her yolla muhafaza etmek, uygulamak, güçlendirmek ödevleridir. Başlangıç kısmında hak ve ödevler arasındaki ilişki "her bir bireyin ödevlerinin yerine getirmesi, herkesin

sahip olduğu hakların ön koşuludur" şeklinde ifade edildiği için, ödevleri haklara sahip olmanın ön koşulu olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

B. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin Hukuksal Niteliği

Amerikan Bildirisinin Amerikan Devletleri Örgütü Şartıyla aynı konferansta kabul edilmiş olmasına rağmen, Amerikan devletleri Bildirinin imza sahipleri için bağlayıcı olmasını seçmemiştir. Ne de herhangi bir mekanizma kurmuşlardır. Onlar sadece hakları ilan etmekle yetinmişlerdir.[301] Aynı Konferansta Amerikalılararası bir mahkemenin kurulup Bildiride geçen hakların koruması talep edilmiştir. Ayrıca Amerikalılararası Hukuk Komitesinden de böyle bir organ için statü taslağı istenmiştir. Amerikalılararası Hukuk Komitesi böyle bir statü için erken olduğunu ifade ederek böyle bir şeyin "bütün Amerikan devletlerinin anayasal sisteminde radikal bir değişikliğe neden olacağı" için reddetmiştir. Ayrıca teklif edilen mahkemenin statüsünden önce insan hakları anlaşmasının bağlayıcılığının hazırlanması ifade edilmiştir.[302] Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Bildirinin başlangıçta hukuki bağlayıcılığı olmayan bir hak ve ödevler listesi olarak görüldüğü açıktır. Nitekim Amerikan Devletleri Örgütü Şartının gelişimi ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonunun statüsündeki değişiklikler belgeyi aktifleştirmiştir.

1959 yılında düzenlenen Beşinci Dışişleri Bakanları Toplantısında, insan haklarına saygıyı geliştirmek amacıyla bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. 1960 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Konseyi, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsünü onaylamıştır. Statüye göre Komisyon, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin ortaya koyduğu haklara saygıyı geliştirmek maksadıyla, Amerikan Devletleri Örgütü'nün özerk birimi haline getirilmiştir. 1970 Buenoas Aires Protokolü ile Şartın değişmesiyle Bildirinin statüsü de değiştirilmiştir. Değişikliğe uğrayan Şart, Bildiriyi Şart tarafından korunan hakların kataloğunu içeren belgelerden birisi olarak kabul etmiştir.[303] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1989 yılında verdiği istişari nitelikteki kararında Amerikan Bildirisinin, Amerikan Devletleri Örgütü'ne üye

[301] Buergenthal, 1984, s. 471.
[302] Goldman, 2009, s. 860-861.
[303] Thomas Buergenthal, "The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights", *The American Journal of International Law*, Vol. 69, No. 4, 1975, ss. 828-836, s. 828-829.

devletler için yükümlülük doğuran bir metin olduğu ifade edilmiştir.[304] Halen pek çok Amerikan Devletleri Örgütü üyesi ülke, bağlayıcı bir belge olduğuna inanmamaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve Venezuela gelmektedir. [305]

Kısaca diyebiliriz ki; 1970'teki değişiklik ile Komisyon, Amerikan Devletleri Örgütünün resmi bir organına dönüşmesiyle hem öncesinde hem de sonrasında Komisyonun pratikleriyle Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'nin hukuksal bağlayıcılığı ortaya çıkmıştır. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin 1989 yılında verdiği tavsiye niteliğindeki kararı ile Amerikan Bildirisi Amerikan Devletleri Örgütüne üye devletler için bir yükümlülük metnine dönüşmüştür.

III. AMERİKAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

22 Kasım 1969 tarihinde Kosta Rika'nın San Jose kentinde yapılan Amerikalılararası diplomatik Konferansta Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi imzaya açılmış ve 18 Temmuz 1978 tarihinde 11. Onay belgesinin teslimi ile yürürlüğe girmiştir.[306] Avrupa sisteminden farklı olarak Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletler Sözleşmeyi onaylamada istekli değillerdi.[307] Amerikan Başkanı Jimmy Carter uluslararası onayın önemini vurgulayarak Sözleşmenin onaylanmasını teşvik etmiştir.[308]

Amerikan Sözleşmesi gerçek ve sürekli garantilerde bulunması ve kurumsal mekanizma oluşturması itibariyle uluslararası bir yapı tarafından geliştirilen iddialı ve geniş kapsamlı bir insan hakları belgesidir. Sözleşme, içerdiği spesifik ve ayrıntılı medeni ve siyasi haklar ile 1948 tarihli Amerikan Bildirisinin kapsam ve içeriğini oldukça genişletmektedir. Ayrıca Bildirinin zayıf hukuki statüsünü düzeltmiştir.[309] Sözleşme Bildiri'de yer alan bazı hakları dışarıda bırakırken, ödevlerin hiçbirine yer vermemiştir. Sözleşmenin içeriğini sadece medeni ve siyasi haklar kapsamaktadır.[310]

---

[304] Freeman-Van Ert, 2004, s. 104.
[305] Christina M. Cerna, "Human Rights Commitments in the Americas: From the Global to the Local:The Inter-American System for the Protection of Human Rights", *Florida Journal of International Law*, Vol 16, 2004, ss. 195-211, s. 195-196.
[306] Gemalmaz, 2010, s. 1232.
[307] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 279.
[308] J. P. McEvoy- Donald J. Fleming, "Canada, Human Rights and the OAS", *Review of Constitutional Studies*,Vol 4, No 1, 1997, ss. 124-149, s. 130.
[309] Freeman- Van Ert, 2004, s. 103.
[310] Smith, 2010, s. 117; A Glean Mower, *Regional Human Rights: A Comparative Study of the West Europan and Inter-American Systems*, Greenwood Press, United States of America, 1991, s. 46.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklar da medeni ve siyasi haklardır.[311] Ayrıca bu hakların korunmasını sağlayan birimler büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin orijinal formundaki kurumsal mekanizmalarına paraleldir.[312]

Amerikan Sözleşmesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte kıtanın tümünde insan haklarının korunması için etkili olan iki yapı oluşturmuştur. Amerikan Sözleşmesi, taraf devletlerin insan hakları ile ilgili yükümlülüklerin temel kaynağı konumuna gelmiştir. Bununla birlikte, Amerikan Bildirisi ve Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, Sözleşmeye taraf olmayan devletlerin yükümlülüklerini tanımlamaya devam etmektedir.[313]

Sözleşmeye taraf devletler; Arjantin, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, ve Venezuela'dır.[314] Sözleşmeyi onaylayanlar listesinde Kanada, Triniad ve Tabago[315] (1991 yılında imza koymaksızın onaylamışlar ancak daha sonra 1999 yılında feshettiklerini bildirmişlerdir), Amerika Birleşik Devletleri ve İngilizce Konuşan Küçük Karayip Milletleri mevcut değildir.

Görüldüğü gibi Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri sözleşmeyi onaylamayan devletlerarasındadır. Amerika Birleşik Devletleri imza koymasına rağmen onaylama işlemini yapmayan tek ülkedir. Amerika Birleşik Devletleri, Amerikan Bildirisi'ne imza koymuş olmakla, Kanada ise Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın tarafı olması hasebiyle Sözleşmeye onay vermeselerde, Bildiri çerçevesinde yapılabilecek olası bireysel şikayet başvurularının Amerikan İnsan Hakları Komisyonunca karara bağlanması biçiminde açığa çıkan bir denetime açık bulunmaktadırlar.[316]

[311] Mower, 1991, s. 53.
[312] Shelton, 2008, s. 102.
[313] Goldman, 2009, s. 866.
[314] 2013 itibariyle Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devlet sayısının 24 olduğu görülmekte Ülkelerin imza, katılım ve depo etme tarihleri için bakınız Ek 2.
[315] Sözleşmeyi 1991 yılında onaylayan Trinidad ve Tobago ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne imza koymaksızın; 03/04/1991 tarihinde onaylamış ve 28/05/1991 tarihinde ise onay belgesini depo ederek, katılım suretiyle bu Sözleşmeye taraf olmuştur. Ancak, Trinidad ve Tobago Devleti, 26/05/1998 tarihinde Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreterine, Amerikan Sözleşmesi ile bağlı iknasını feshettiği bildiriminde bulunmuştur. Sözleşme (madde 78/1) uyarınca, böyle bir fesih, buna ilişkin bildirim tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girmektedir. Dolayısıyla, bu Devlet 27/05/1999 tarihinden itibaren Sözleşme tarafı devlet olmaktan çıkmıştır.
[316] Gemalmaz, 2010, s. 1233.

Zaman içerisinde Sözleşmeye iki protokol eklenmiştir; Amerikan Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklarına ilişkin Ek Protokolü (Protokol of Salvador), 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Amerikan Sözleşmesi'nin insan Haklarına İlişkin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokolü 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu protokolu Brezilya, Kosta Rika, Ekvador, Nikaragua, Panama, Paraguay, Uruguay ve Venezuela imzalamıştır. San Salvador Protokolüne taraf olan devletler ise; Arjantin, Bolivya, Kolombiya, Kosta Rika, Şili, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela'dır.

A. Amerikan Sözleşmesi'nin Arka Planında Yaşananlar

Amerikan Bildirisi önceleri ülkeleri sadece ahlaki yükümlülüklerle bağlıyordu. Pek çok Amerikan devletinin temel hak ve özgürlükleri yaygın olarak ihlal etmesinden dolayı, Amerikan Devletleri Örgütü insan hakları ihlallerini önleyebilmek için en iyi çözümün ahlaki yükümlülüklerin yasal yükümlülüklere çevirebilmek olduğunu fark etti. Bu nedenle, 1959 yılındaki Beşinci Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısında iki önemli karar alınmıştır. Bu kararlardan ilki, insan haklarının korunması amacıyla bir Komisyonun kurulması diğeri ise Amerikalılararası Hukukçular Konseyine insan hakları sözleşmesi taslağı hazırlama görevi verilmesidir. İnsan hakları Komisyonunun oluşumu ve gelişimi hızlı bir seyir izlerken, Sözleşmenin ilerlemesi yavaş ve ayrıntılı olmuştur.[317]

11. Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında kabul edilmesi için hazırlanan sözleşme taslağı, Amerikalılararası Hukukçular Konseyinin Santiago'da yapılan dördüncü toplantısında 8 Eylül 1959 tarihinde kabul edilmiştir. Kabul edilen bu sözleşme metninde, medeni ve siyasi haklar kadar ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda yer almıştır. Ancak Bay of Pigs yenilgisinden dolayı 1961 yılında Amerikalılararası konferans yapılamamıştır ve sözleşme taslağının değerlendirilmesi İkinci Özel Amerikalılar Konferansına kadar ertelenmiştir.[318]

1965 yılında Rio de Janeiro'da yapılan İkinci Özel Amerikalılar Konferansında sözü edilen sözleşme taslağının yanında Şili ve Uruguay'dan gelen iki taslak daha

[317] Goldman, 2009, s. 863.
[318] Goldman, 2009, s. 863.

incelenmiştir. Konferansta Amerikan Devletleri Örgütü Konseyinden, Komisyondan ve diğer yetkili organlardan yardım alarak orijinal taslakta değişiklikler yapılması kararına varılmıştır. Taslağın son hali 1966 yılına kadar hazırlanacak ve Mart 1967 yılındaki insan hakları ile ilgili özel bir konferansta sunulacaktı. Ancak 1967 yılında yapılması planlanan yeni sözleşme taslağının görüşmeleri, yeni gelişmelerin yaşanması nedeniyle bir kez daha ertelenmiştir. Bu gelişmeler, 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel toplantısında Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin kabul edilmesidir. Eylül 1967'nin sonlarında ilk Sözleşmeyi Kosta Rika, Kolombiya, Honduras, El Salvador, Uruguay imzalamıştır. İkinci Sözleşmeyi ise aynı devletlerin yanında bir de Ekvador imzalamıştır. 1970 yılının sonuna kadar sadece Kosta Rika, Kolombiya, Ekvador ve Uruguay antlaşmaları onaylamıştır.[319]

Yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde Amerikan Devletleri Örgütü Konseyi 7 Haziran 1967'de üye devletlere danışma gereksinimi duymuştur. Konsey üye devletlere iki soru yöneltmiştir.

1. Amerikan devletleri yönetimleri, Birleşmiş Milletler Sözleşmelerini onaylayıp insan haklarının düzenlenmesi amacıyla sadece uluslararası bir sistem mi istiyorlar ya da halen bir Amerikan Sözleşmesi yapılmasını kabul ediyorlar mı?
2. Kabul ediyorlarsa Amerikan sözleşmesinin kapsamı ne olacak? Bu sözleşme, insan haklarını korumak için kurumsal bir sistem kurmakla mı yetinecektir?

Birinci soruya 12 devletten 10 devlet, Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin onaylanmasına koşut olarak ve onunla koordineli bir şekilde, Amerikan Sözleşmesinin oluşturulması çalışmalarının devam edilmesi gerektiği hususunda görüş bildirmiştir. Bunlar, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Guatemala, Meksika, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay ve Venezuela olup sadece iki devlet aleyhte görüş belirtmiştir. Bunlar ise Arjantin ve Brezilya'dır. Bu devletlerin yönetimine göre, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri kabul edilmiştir ve bölgesel bir sözleşmeye gereksinim duyulmamaktadır.

İkinci soruya ise Ekvador, Guatemala, Venezuela, Kolombiya ve Kosta Rika olmak üzere beş devlet cevap vermiştir. Bunlar Sözleşmenin sadece kurumsal ve usuli

[319] Goldman, 2009, s. 863-864.

yapıyı değil aynı zamanda esasa ilişkin (hak ve özgürlükler) normları da içermeli görüşünü savundu. Şili ve Uruguay sadece kurumsal ve usuli süreçlere yer verilmesinden yana oldu. Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika bu konuda belirli bir pozisyon almamıştır.

1968 tarihinde Amerikan Devletleri Örgütü Konseyi, Amerikalılararası Hukukçular Konseyine hazırlattığı sözleşmenin final metnini üye devletlere görüş bildirmesi için iletmiştir. Görüşler bildirildikten sonra 7-22 Kasım 1969 tarihinde San Jose'de İnsan Hakları Uzmanlık Konferansı düzenlendi ve Amerikan Sözleşmesinin imzaya açılacak konuma getiren final metni belirlendi. 22 Kasım 1969 tarihinde "San Jose" olarakta bilinen Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi imzalandı.[320] Onbirinci onay belgesinin teslim edilmesi ile 18 Temmuz 1978 yılında yürürlüğe girmiştir.[321]

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne sadece Amerikan Devletleri Örgütü üyeleri taraf olabilmektedir. Sözleşme, insan haklarını hukuki bağlayıcılığı olan bir belgede toplamış olmanın yanında, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nu yeniden düzenleyerek ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ni kurarak yeni bir kurumsal yapı oluşturmuştur.[322] Sözleşmenin özellikle kurumsal açıdan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni örnek alarak hazırlandığı[323] ve yer verdiği haklar kapsamında İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Amerikan İnsan Hakları Bildirisi öncelikli olmak üzere insan hakları sözleşmeleri göz önüne alınarak hazırlandığı kabul edilmektedir.[324]

B. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Kapsamı: Taraf Devletin Sözleşmeden Kaynaklanan Genel Sorumluluğu ve Yükümlülüğü

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 1. ve 2. maddesinde, taraf devletlerin Sözleşmeden kaynaklanan genel sorumlulukları ve yükümlülükleri düzenlenmiştir. Böylelikle Sözleşme, taraf devletlerin insan hakları ile ilgili yükümlülüklerin temel kaynağı konumuna gelmiştir. Sözleşme'nin 1. maddesi şöyledir:

---

[320] American Convention on Human Rights, July 18, 1978, O.A.S.T.S. 36, 1144 U.N.T.S. 123, http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-32.html (09.09.2013).
[321] Goldman, 2009, s. 864-865.
[322] Lea Shaver,"The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution For Regional Rights Protection?", *Washington University Global Studies Law Review*, Vol 9, Issue 4, 2010, ss. 640-676, s. 643.
[323] Jo M. Pasqualucci, *The Practice and Procudure of Inter-American Court of Human Rights*, Second Edition, Cambridge University Press, United States of America, 2003, s. 5.
[324] Buergenthal, 1984, s. 441; Shelton, 2008, s. 102.

"1. *Bu Sözleşmenin Tarafı Devletler, burada tanınan haklara ve özgürlüklere saygı göstermeyi ve kendi yargı yetkilerine tabi tüm kişilerin, söz konusu haklar ve özgürlükleri, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik statü, doğum ya da herhangi bir başka sosyal koşul gerekçeleriyle hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, özgürce ve tam olarak kullanabilmelerini temin etmeyi, üstlenirler.*

2. *Bu Sözleşmenin amaçları bakımından 'kişi' terimi, her bir insan anlamına gelir".*

Hükmün ilk fıkrası Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin, Sözleşmede güvence altına alınan haklara *saygı göstermekle* birlikte bu hakların özgürce ve tam olarak kullanılmasını *temin etmek* yükümlülüğünün olduğunu belirtmektedir. Sözleşme'nin denetim organı olan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletlerin, insan haklarına *saygı gösterme* ve insan haklarının kullanılmasını *temin etme* yükümlülüklerini Velasques davasındaki içtihadı ile belirlemiştir.[325] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinde tanınan haklara ve özgürlüklere *saygı gösterme* yükümlülüğünü Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi "... devletin söz konusu ihlali gereken özeni göstererek önlemediği ya da Sözleşmenin gerektirdiği şekilde ihlale karşı tavır koymadığı için o Devlet sorumlu tutulabilir" diyerek yorumlamıştır. Taraf devletlerin, hakların ve özgürlüklerin kullanılmasını *temin etme* yükümlülüğünü ise "Devlet herhangi bir hak ihlalini engellemek üzere makul önlemler almak ve kendi yargı yetki alanlarında gerçekleşen ihlaller hakkında ciddi soruşturma yürütmek, sorumluları tespit etmek, bunlara uygun cezalar vermek, mağdura yeterli tazminat ödemek yasal ödevi altındadır" diyerek belirtmiştir. Böylelikle Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 1. madde ile taraf devletlere ikili yükümlülük getirmiştir. Taraf Devletler bir yanda haklara saygı gösterilmesi yükümlülüğünü üstlenirken, diğer yanda hakların vatandaşları tarafından kullanılmasını sağlama yükümlülüğü altına girmiştir.[326]

[325] David Harris, "Regional Protection of Human Rights: The Inter American Achievement", (Ed. D. Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights*, Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 1-29, s.14.
[326] Gemalmaz, 2010, s.1234.

Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen hakların öznesi olarak belirlenen "kişi" terimi, "her insan tekine" karşılık gelir ve bu anlamda kullanılmaktadır. Bunun önemli sonucu, Sözleşme haklarının yararlanıcıları olarak tüzel kişilerin değil, bireylerin belirlendiğidir.[327]

Sözleşmenin 2. maddesi, Şözleşmenin iç hukuka etkisini ele almaktadır. Bu hükme göre;

Madde 1'de yollaması yapılan herhangi bir hakkın ya da özgürlüğün kullanımının yasal ya da diğer yollarla henüz temin edilmemiş bulunduğu yerlerde, Taraf Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, söz konusu haklara ve özgürlüklere işlerlik kazandırmak için gerekli olabilecek türdeki yasal ya da diğer önlemleri almayı üstlenirler."

Hükme göre, Sözleşme'de tanınan haklar ve özgürlüklerin kullanılması için "yasal ya da diğer yollar henüz temin edilmemişse" Sözleşmeyi imzalayan Taraf Devletler "kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, söz konusu haklara ve özgürlüklere işlerlik kazandırmak için gerekli olabilecek türdeki yasal ve diğer önlemleri almayı üstlenirler". Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi bir tavsiye kararında da, taraf devletlerin kendi iç hukukunu uluslararası hukuka uyarlaması gerektiğini ifade etmiştir.[328] Sonuç olarak diyebiliriz ki; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi hakların ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için taraf devletler açısından doğrudan uygulanabilirlik etkisi doğurmaktadır.[329]

C. Medeni ve Siyasi Haklar

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Bölüm II- Medeni ve Siyasi Haklar" başlığını taşıyan kısmı (madde 3-25), klasik hak ve özgürlüklere ilişkindir. İlgili maddeler ekseninde ayrıntılı düzenlemelere yer verilen medeni ve siyasal haklara bakıldığında genel tablo şudur:

Hukuk şahsiyetine hak (madde 3); yaşam hakkı (madde 4); insanca muamele görme hakkı (madde 5); köle olmama özgürlüğü (madde 6); kişi özgürlüğü hakkı (madde 7); adil yargılanma hakkı (madde 8); suç ve cezada geriye yürümezlik (madde

[327] Gemalmaz, 2010, s.1234.
[328] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin 18 Nolu Tavsiye Kararı Paragraf 166.
[329] Gemalmaz, 2010, s. 1238.

9); tazminat hakkı (madde 10); mahremiyete saygı gösterilmesi hakkı (madde 11); vicdan ve din özgürlüğü (madde 12); düşünce ve ifade özgürlüğü (madde 13); yanıt hakkı (madde 14); toplanma hakkı (madde 15); örgütlenme hakkı (madde 16); aileye dair haklar (madde 17); isim hakkı (madde 18); çocuk hakları (madde 19); vatandaşlık hakkı (madde 20); mülkiyet hakkı (madde 2l); seyahat ve yerleşme hakkı (madde 22); yönetime katılma hakkı (madde 23); eşit korunmaya hak (madde 24) ve yargısal korunmaya hak (madde 25).

Haklar listesi bakımından Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin maddeleri ile kıyaslandığında hakların içeriği bakımından özellik arz edenler şunlardır: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yaşam hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin aksine yaşamın başlangıcı veya ceninin bu haktan yararlanıp yararlanmayacağına kesin cevap vermektedir. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre yaşam hakkı, "gebe kalma anından başlayarak yasa ile korunacaktır" ve "hiç kimse yaşamından keyfi olarak mahrum bırakılmayacaktır". Bu hükümden, zorunlu haller dışında gebeliğe son verilmesinin yaşam hakkının ihlali anlamına geleceği sonucu çıkmaktadır.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer verilen fakat diğer insan hakları sözleşmelerinde yer verilmeyen cevap hakkı madde 14'te düzenlenmiştir. Cevap hakkı, bireyin şeref ve şöhretini medya organları ile yapılan saldırılardan etkili bir biçimde korunmasını amaçlamaktadır. Medya yoluyla doğru olmayan ya da suçlayıcı ifadelerin veya düşüncelerin kamuya yayılmasından dolayı zarar gören bir kimse, yasa tarafından öngörülen şartlar altında, aynı iletişim yolunu kullanarak cevap verme veya düzeltme hakkına sahiptir. Şahsın korunması için ilgili yayıncı, gazete, film, radyo ve televizyon şirketleri kadrolarında dokunulmazlık ya da özel imtiyazlarla koruma altında olmayan bir sorumlu yetkili bulunduracaktır.

Sadece Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer verilen diğer bir hak ise 18. maddede düzenlenen isim hakkıdır. İsim hakkında, herkesin kendisine verilen bir isme ve anne babasının yahut sadece birisinin soy ismine sahip olma hakkı vardır. Gerekli olması halinde, yasa herkese tanınacak bu hakkın tabi olacağı usulü denetleyecektir.

Çocukların haklarına ilişkin hüküm de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin aksine Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde mevcuttur. Madde 19'a göre, her küçük

çocuğun, ailenin, toplumun ve devletin küçük bir öğesi olarak koruyucu önlemlere kavuşması hakkı tanınmıştır.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Evrensel Bildiri'de yer verilen iltica hakkı, Amerikan Sözleşmesi'nde madde 22/7'de Evrensel Bildiri'den kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Bildiride adi suç kovuşturmaları dâhil edilmezken, Amerikan Sözleşmesi'nde siyasi suçların yanında siyasi suçlarla bağlantılı adi suçlardan dolayı takibata uğrayanların da bu haktan yararlanabileceği kabul edilmektedir.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ödevlere ilişkin olarak da tek bir madde vardır. Bu madde ile her kişinin ailesine, toplumuna ve insanlığa karşı sorumlu olduğu düzenlenmiştir (madde 32/l).

D. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üçüncü bölümde tek bir madde (madde 26) içerisinde ifade edilmiştir. Bu madde de kalkınma ilkesi ortaya konmuş ve bunun dinamik içeriği vurgulanmıştır.

Madde 26; Taraf Devletler, Buenos Aires Protokolüyle değişik Amerikan Devletleri Örgütü Şartında öngörülen ekonomik, sosyal, eğitimsel, bilimsel ve kültürel standartların içerdiği hakların, mevzuat çıkartılması ya da diğer uygun yollarla, tam olarak gerçekleştirilmesini aşamalı biçimde sağlamak amacıyla, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası işbirliği yaparak, özellikle ekonomik ve teknik nitelikler olmak üzere, önlemler almayı taahhüt ederler.

Hükümden anlaşıldığı üzere, taraf devletler gerek ulusal düzlemde gerekse uluslararası işbirliği bağlamında, Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve özellikle değişik Buenos Aires Protokolünü dikkate alarak ekonomik, sosyal, eğitimsel, bilimsel ve kültürel standartların tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için gerekli önlemleri alacaklardır. Burada özellikle, ekonomik ve teknik nitelikli önlemler ile bunlara ilişkin yasama ya da diğer birimlerin tasarruflarına yollama yapılmaktadır.

Sözleşme taslağının yapım aşamasında ekonomik, sosyal ve kültürel hakların düzenlenip düzenlenmemesi hususunda bazı tartışmalar yaşanmıştı.[330] San Jose

[330] J. Peddicord, "The American Convention on Human Rights: Potential Defects and Remedies" , *Texas İnternational Law*, Vol: 19, No. 1, 1984, ss. 139-160, s. 139.

konferansında devletlerin kendi iç ekonomik ve sosyal siyasalarında kalkınması yönünde teşvik edilmesi görüşünün ağır basması sözleşmenin bu haklardan yoksun bir şekilde oluşmasına neden oldu.[331] Sözleşmenin bu alandaki eksikliğini gidermek için 1999 yılında yürürlüğe giren kısaca San Salvador Protokolü de denilen "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü" kabul edilmiştir. San Salvador denilen bu protokol bazı hakları düzenlerken, hakların uygulanması ile ilgili bazı özellikleri de açıklamaktadır. Protokolde koruma altına alınan haklar şunlardır: çalışma hakkı (madde 6); adil, eşit ve tatminkâr çalışma şartları (madde 7); sendikal haklar (madde 8); sosyal güvenlik hakkı (madde 9); sağlık hakkı (madde 10); sağlıklı bir çevre hakkı (madde 11); beslenme hakkı (madde 12); eğitim hakkı (madde 13); kültürden yararlanma hakkı (madde 14); aile kurma ve ailelerin korunması hakkı (madde 15); çocukların hakları (madde 16); yaşlıların korunması (madde 17), özürlülerin korunması (madde 18).

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 26. maddesinde genel olarak öngörülen yükümlülük, Protokolün iki ayrı maddesinde de tekrarlanmıştır (madde1-2). Bu maddelerden sonra ayrımcılık yasağı ve kayıtlama ve sınırlamaların kapsamı düzenlenmiştir.

Protokol bu hakların uygulanmasını sağlamak maksadıyla kendine özgü bir denetim usulü belirlemiştir (madde 19). Protokole taraf devletler, insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için aldığı önlemler hakkında periyodik raporlar sunmaktadır. Raporlar Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreterine gönderilmekte ve örgütün diğer ilgili birimlerine iletilmektedir.

E. Olağanüstü Hal Düzenlemesi

Olağanüstü hal düzenlemesi sorununu Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 27) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 15) çerçevesinde karşılaştırmalı bir şekilde ele alacak olursak, şu farklılıklar göze batmaktadır.

[331] Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız. Matthew Craven, "The Protection of Economic, Social, and Cultural Rights under the Inter-American System of Human Rights", (Ed. D. Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 289-321.s. 299-321.

Olağanüstü hal koşulları ile ilgili olarak, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 27/1) ile "savaş, kamusal tehlike ya da taraf devletin bağımsızlığını ya da güvenliğini tehdit eden başka tehlike durumlarını" olağanüstü durumları sayarken, Avrupa Sözleşmesi ise "savaş ya da ulusun yaşamını tehdit eden başka kamusal tehlike zamanı"ndan bahsetmektedir.

Her iki sözleşmede de sözleşmedeki yükümlülüklere aykırılık teşkil edecek önlemlerin "zorunlulukların kesin bir biçimde gerektirdiği ölçüde" sınırlı olması gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Amerikan Sözleşmesi'nde bu sınır çizgisine bir de belirli bir "süre" kısıtlaması getirilmiştir.

Amerikan Sözleşmesi yükümlülüklere aykırı önlemlerde " ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da sosyal köken temelinde ayrımcılık yapılmaması koşulunu" getirmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde böyle bir sınıra yer verilmemiştir.

Amerikan Sözleşmesi'nde, olağanüstü durumlarda bile aykırı önlemlerin alınamayacağı haklar listesi şöyledir: Madde 3 (hukuk kişiliğine hak), madde 4 (yaşam hakkı), madde 5 (insanca muamele görme hakkı), madde 6 (köle olmama özgürlüğü), madde 9 (Ex post facto (fiilden sonra konan) yasalara tabi olmama özgürlüğü), madde 12 (vicdan ve din özgürlüğü), madde 17 (aileye ilişkin haklar), madde 18 (isim hakkı), madde 19 (çocuk hakları), madde 20 (vatandaşlık hakkı), madde 23 (yönetime katılma hakkı) ya da bu hakların korunması için zorunlu bulunan yargısal güvencelerdir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ise sınırlama getirilemeyecek olan haklar daha azdır. Olağanüstü durumlarda, hukuka uygun/meşru savaş eylemleri sonucunda gerçekleşen ölümler hariç madde 2 (yaşam hakkı), madde 3 (işkence yasağı), madde 4/1 (kölelik ve zorla çalıştırma yasağı), madde 7 (kanunsuz ceza olmaz ilkesi) hiç bir kısıtlama söz konusu olamaz.

Her iki sözleşmede de taraf devletlere, sözleşmelerden doğan genel yükümlülüklere aykırılık içeren önlemlerin duyurulması şartı getirilmiştir. Amerikan Sözleşmesi (madde 27/3) bu duyurunun "askıya alınan hükümlerin belirtilmesi"nin de dâhil edilerek "derhal" yapılacağı ifade edilirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ne askıya alınan hükümlerin belirtilmesi hususunda ne de süreye ilişkin bir ifade mevcuttur.

Sözleşmenin ikisi de olağanüstü hal nedenlerinin bildirilmesini hüküm altına almıştır. Ayrıca Amerikan Sözleşmesi "hakların askıya alınmasının sona ereceği tarihin", "ilk bildirimde" belirtilmesi şartını aramaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ise bitim süresi konusunda daha sonraki zamanlarda bildirim yapılmasını düzenlemiştir. Bildirimde bulunulmaması halinde nasıl hareket edileceğine yer verilmemiştir.

F. Hakları Sınırlama Ölçütleri

Amerikan Sözleşmesi'nde tanınan haklar ve özgürlükler, genel yarar gerekçesiyle çıkarılan yasalara ve sınırlandırmanın amacına uygun olarak sınırlandırılmaktadırlar (madde 30). Bu düzenlemeye göre Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması koşulunu maddelersek şu koşullar altında uygulanacağını görüyoruz. Bunlar: a. Genel Yararı Sağlamak, b. Hukuki düzenine uygun düzenlemeler yapılması, c. Sınırlandırmanın amacı.

Amerikan Sözleşmesi'nde hükümlerin yorumlanmasına ilişkin madde 29'daki ibarede, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırları açısından belirli ölçütler içermektedir. İlgili hükmün ilgili fıkralarında şunlar belirtilmiştir: Herhangi bir taraf devlet, grup ya da kişi tarafından sözleşmede yer alan haklar ve özgürlükler yararlanılması ya da onların kullanılması durduramazlar ya da mevcut sınırları daha fazla genişletemezler. Herhangi bir taraf devletin yasalarıyla ya da taraf olunan başka bir sözleşmeye bağlı olarak Amerikan Sözleşmesini sınırlayamazlar. İnsan kişiliğine bağlı olan ya da bir yönetim biçimi olarak temsili demokrasiden türeyen diğer hakları ve güvenceleri kaldıramazlar. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin ve diğer aynı nitelikteki uluslararası belgelerin etkisini sınırlandıramazlar (madde 29/a-d). Ayrıca Amerikan Sözleşmesinin başlangıç metninde de taraf devletler, bölgede demokratik kurumlar içerisinde, insanın temel haklarının saygıya dayanan kişi özgürlüğü ve sosyal adaletin baz alındığı, bir sistemi kurma yönünde kararlılıklarını vurgulamışlardır. Gerçekte Sözleşmedeki hak ve özgürlüklerin sınırlarını, bu ifadeler dikkate alınarak incelenmelidir. Bunlar Sözleşmenin genel sınırlamalarını oluşturmaktadır.

Amerikan Sözleşmesi'ndeki toplam 23 haktan 7 tanesinde (madde 8; 12; 13; 15; 16; 21 ve 22) özel sınırlamalardan bahsedilmektedir. Bu hakların

sınırlandırılmasında özel ölçütler getirilmiştir. Bu ölçütler şöyledir: "adalet yararının korunması" (madde 8/5); "kamu düzeni yararı/korunması" (madde 12/3; 13/2,b; 15; 16/2; 22/3); "kamu güvenliğinin yararı/korunması" (madde 12/3; 15; 16/2; 22/3); "ulusal güvenlik yararı/korunması"(madde 13/2.b; 15; 16/2; 22/3); "kamu sağlığı" (madde 12/3; 13/2,b; 15; 16/2; 22/3); "ahlakın korunması/genel ahlak" (madde 12/3; 13/2,b; 15; 16/2; 22/3); "toplum/kamu yararı"; (madde 21/1-2; 22/4); "kamu hizmeti" (madde 21/2); "çocukların ve gençlerin ahlakının korunması" (madde 13/4); "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" (madde 12/3; 15; 16/2; 22/3); "başkalarının haklarına ve şöhretine saygı gösterilmesi" (madde 13/2, a) ve "suçun önlenmesi" (madde 22/3).

Sözleşmede toplam 23 haktan bahsedildiğini göz önüne alırsak, sınırlandırılması mümkün olan hakların neredeyse üçte birlik bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Avrupa Sözleşmesi karşılaştırsak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde hakların düzenlendiği kısımda toplam 13 hak (madde 2-14) yer aldığı görülmektedir. Bu haklardan 5 tanesinde de (madde 6, 8, 9, 10, 11) sınırlamalar mevcuttur.[332]

Genel sınırlandırma Sözleşmede bu şekilde yerini bulmuştur. Sözleşmenin V bölümünde "kişisel sorumluluk" başlığı altında madde 32/2'de her kişinin haklarının, demokratik bir toplumda, başkalarının hakları, herkesin güvenliği ve genel refahın adalete (adil) uygun gerekleri ile sınırlı olduğu ifade edilmiştir.

G. Sözleşmede Değişiklik Yapılması

Sözleşmede değişikliğin yapılabilmesine ilişkin düzenleme madde 76'da yer almıştır. Bu maddeye göre: Sözleşmede değişiklik yapılabilmesine ilişkin teklif, her hangi bir taraf devlet tarafından doğrudan Genel Kurula ya da Komisyon ve Mahkeme tarafından Genel Sekretere sunulabilir. Değişiklikler, Sözleşmeye taraf devletlerin üçte ikisinin değişikliğe ilişkin onay belgelerini depo etmeleri ile yürürlüğe girer. Diğer taraf devletler açısından ise taraf devlerlerin her birinin kendi onay belgelerinin verildiği tarihte yürürlüğe girer.

[332] Gemalmaz, 2010, s. 1239-1240.

H. Sözleşmenin Fesih İhbarı

Taraf devletler Sözleşmenin feshi talebini, Amerikan Sözleşmesinin yürürlüğe girişinden itibaren beş yıllık sürenin bitiminde ve bir yıldan önce vereceği bildirim ile gerçekletirebilir. Fesih bildirimi, diğer Taraf Devletlere bilgi vermesi amacıyla Örgüt Genel Sekreterine gönderilir.[333]

İ. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokolleri

1. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Ek Protokolü (1988)

a. Protokolün Kabulü Öncesi Süreçte Yaşananlar

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanındaki boşluğu, bu alanda bir düzenlemenin yapılmasını zorunlu kılmıştır. 1988 yılında ekonomik haklara ilişkin bir ek Protokol hazırlanmıştır. Ancak Amerikan Devletleri Örgütü sistemi içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin belge hazırlama uğraşları daha da eskilere gitmektedir. Bu bağlamda, Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin bu alandaki haklara ilişkin hükümlerinden bahsetmek gerekmektedir.

1948 yılında kabul edilen Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, orijinal halinde sadece genel ifadeler içeren insan hakları hükümleri yer vermişti ve denetim için gerekli bir mekanizmadan bahsetmiyordu. Ancak 1970 yılında yürürlüğe giren Buenos Aires Protokolü ile Şarta, üye devletlerin ekonomik, sosyal, bilimsel ve kültürel gelişimi ile ilgili bir dizi hüküm eklendi. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda madde 45'te özellikle tüm insanların "maddi refahı" ve "manevi gelişmesi"nden bahsedilmekle birlikte, çalışma hakkından, işçi ve işveren haklarının korunmasından da söz edilmektedir. Madde 49'da ise eğitim hakkına yer verilmektedir. Şartın, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ile ilgili bu maddeleri ve diğer maddeleri göz önüne alındığında diğer haklar içerisinde tutarlı bir miktardadır denilebilir.[334]

[333] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 78.
[334] Craven, 1998, s. 290.

Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Konferansında alınan kararla 1948 yılında kabul edilen Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi, 1945 yılında Amerikalılararası Hukuk Komitesi tarafından hazırlanan ilk taslağında, medeni siyasi hakların yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel hakların içerdiği, çalışma hakkı, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik haklarının da dâhil edilmesi gerektiğini vurgulanmıştır.[335] Konferansta taslağın maddeleri büyük ölçüde değiştirilmesine rağmen, Bildiride çok sayıda ekonomik, sosyal ve kültürel haklar benimsenmiş ve kabul edilmiştir.[336] Amerikan Bildirisindeki ikinci kuşak haklar şunlardır: Aile kurma ve ailenin korunması hakkı (madde 6); gebelik ve lohusalık döneminde bütün kadınların ve bütün çocukların özel korunma, bakım ve yardım görme hakkı (madde 7); her kişinin beslenme, giyim, barınma ve tıbbı bakıma ilişkin sıhhi ve sosyal önlemler yoluyla sağlığının korunması hakkı (madde 11); asgari olarak ücretsiz öğrenim görme hakkı, fırsat eşitliği, hakkı, yaşam düzeyini yükseltecek ve onurlu bir yaşam sürdürülmesini sağlayacak eğitim görme ve eğitimin özgürlük, ahlak ve insani dayanışma ilkelerine dayalı olması hakkı dâhil olmak üzere, her kişinin eğitim hakkı (madde 12); her kişinin kültürel yaşama katılma, sanatsal, bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı ile edebi, bilimsel ve sanatsal çalışmalardan kaynaklanan maddi ve manevi haklarının korunması hakkı (madde 13); çalışma hakkı ve adil ücret hakkı (madde 14); dinlenme zamanı ve bunu kullanmaya hak (madde 15); sosyal Güvenlik hakkı (madde 16); her kişinin siyasal, ekonomik, dinsel, sosyal, kültürel, mesleki, sendikal yahut başka nitelikteki meşru çıkarlarını korumak ve kullanmak üzere başkalarıyla birleşerek örgütlenme hakkı (madde 22); mülkiyet hakkı (madde 23).

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi kabul edildiği zaman Evrensel Bildiri gibi hukuki bir bağlayıcılığı olmayan, sadece siyasi ve ahlaki yükümlülük içeren bir metin olarak tasavvur edilmişti.[337] Ancak daha sonraları Amerikan Konseyinin Statüsünü onayladığı Amerikan İnsan Hakları Komisyonun Statüsü madde 1(2)'de "insan hakları" teriminden Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi anlaşılması gerektiğinin belirtilmesi ile esas alınacak belge haline gelmesi ile birlikte ayrıca sonraki

[335] Lawrence J. Leblanc, "Economic, Social and Culturel Rights and Interamerican System", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 19, No. 1, February 1977, ss. 61-82, s. 63.
[336] Craven, 1998, s. 292.
[337] Lawrence J. Leblanc, *The Organization of American States and the Promotion and Protection of Human Rights*, Kluwer Academic Publishers, 1977, s. 16.

devlet uygulamaları ile Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi sonradan kazanılsa da normatif bir güç elde etmiştir.[338]

Komisyon, erken dönemde Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri kapsamında ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının ihlalleri üzerinde de çalışmıştır. Bu konuda Komisyonun 1977-1985 dönemine ilişkin raporlara bakılmalıdır.[339] Komisyon 1979 yılından önce (Ek Protokol hazırlanmadan önce) birinci ve ikinci kuşak haklar arasındaki ilişkiyi tam olarak tanıdığı gibi 1979-80 Yıllık Raporunda bu faaliyet alanı tanıtımında daha aktif olacağını netleştirmiştir.[340] Görüldüğü üzere, Ek Protokol yürürlüğe girmeden önce de ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, Amerikan Devletleri Örgütü Şartında yapılan değişiklikler ile Komisyonun aktif rol alması ve özellikle de Sözleşmenin organı Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin OC-10/89 Sayılı Tavsiye görüşü ile ortaya konulan standartlar ışığında, Amerikan Devletleri Örgütü insan hakları sistemi içerisinde normatif bir tanıtmanın çok daha ötesinde bir işlerliğe sahipti.[341]

b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü'nün Kabul Edilmesi

Amerikan sisteminde, yürürlükte olan insan hakları anlaşmasının tek bir sözleşme olarak kalması hususunda pek çok tartışma yapılmıştır. Nitekim Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu tarafından 1988 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü kabul edilmiştir. Bu Protokol San Salvador Protokolü olarak da bilinmektedir.

Amerikan Sözleşmesi'nin yapılması sürecinde geçerli olan sosyal, ekonomik ve kültürel hakların ekleneceği görüşü geçerli olmasına rağmen, bu konu daha sonraki bir tarihte düşünülmesi için ertelenmiştir. Böylece Amerikan Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra, Komisyon ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanması ile başa çıkmak için stratejileri tartışmaya başladı. Üç olasılık düşünülmüştür. Ek protokol hazırlanması, mevcut Sözleşmenin değiştirilmesi ve Birleşmiş Milletler örneğinde olduğu gibi ayrı bir sözleşme hazırlamak. Sonunda Komisyon ayrı bir protokol seçeneğinin iyi olduğunu kabul etmiştir. Bu öneri üzerine 1982 yılında Genel Kurul, Amerikan Devletleri Örgütü Sekreterliğinden taslak protokol hazırlanmasını talep etti.

[338] Craven, 1998, s. 292.
[339] Gemalmaz, 2010, s. 1276-1277.
[340] Davidson, 1997, s. 109.
[341] Craven, 1998, s. 291-292; Gemalmaz, 2010, s. 1276-1277.

Sekreterlik, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne, Amerikan Bildirisi'ne, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne ve diğer çeşitli insan hakları belgeleri üzerine dayalı bir ön taslak hazırladı.[342]

Komisyon, Sekreterliğin taslağını değerlendirerek 1983-1984 ve 1984-1985 yıllık raporlarında ve 778 (XV-0/85) karar uyarınca 1986 yılında bir taslak ek protokol hazırladı. Bu protokol taraf devletlerin yorumuna gönderildikten sonra çalışma grubunun hazırladığı çalışma metnine dayanarak final metni hazırlandı. Final metninde, üç temel hak (çalışma, eğitim ve sağlık) ve bu hakların ilgili olduğu haklar ele alınmıştır. Bu haklara ek olarak Komisyon, engelliler ve yaşlılara ilişkin özel gruplara ilişkin hakları belirtmiştir.[343]

Amerikan Sözleşmesi'ne taraf olan, 14 devletin temsilcisinden oluşan Çalışma Grubunun hazırladığı final metnini 1988 yılında Genel Kurul tarafından kabul edildi. Final Protokolü Komisyonun öngördüğü biçimde büyük ölçüde uluslararası standartlara (özellikle Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine) uygun hale getirildi.[344]

17/11/1988 tarihinde kabul edilen ve 16/11/1999 tarihinde yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolünü günümüze kadar 16 devlet onaylamıştır.[345]

c. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü'nün Kapsamı

San Salvador olarak da bilinen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü Başlangıç bölümünden ve toplam 22 maddeden oluşan bir protokoldür. Avrupa bölgesel sistemi ile karşılaştırıldığında, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların Avrupa Şartı gibi ayrı bir sözleşmede düzenlenmesi yerine Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek bir protokol ile düzenlendiği görülmektedir.[346]

---

[342] Craven, 1998, s. 307.
[343] Craven, 1998, s. 308.
[344] Craven, 1998, s. 308.
[345] Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Honduras, Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, 2012, s. 88.
[346] Bülent Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 225.

Protokoldeki ilgili haklara değinmeden önce başlangıç bölümünde yer alan ilkeler üzerinde durmak gerekmektedir. Bu ilkelerden birincisi (3. fıkra) "insanın temel haklarının, onun belli bir devletin vatandaşı olmasından kaynaklanmadığı ve fakat… insan olmak sıfatına dayanmakta olduğu" ilkesidir. Diğer önemli bir ilke ise başlangıç (4. fıkra) "Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile medeni ve siyasi haklar arasında yakın ilişki olduğu; insan onurunun tanınması temelinde, farklı kategorilerdeki hakların bölünmez bir bütün teşkil ettiği bazı hakların, diğerlerinin gerçekleştirilmesi adına ihlal edilmesinin asla haklı kılınamayacağı görüşü" hakimdir. Son bir ilke ise (6. fıkra) "Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş özgür insanlar idealine ancak, her bir kişinin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının yanı sıra, medeni ve siyasi haklarından da yararlanacağı koşulların yaratılmasıyla gerçekleştirilebileceğini" esası ifade edilmektedir.

Protokolün ilk 5 maddesinde genel hükümlerden bahsedilmektedir. Madde 1 taraf devletlerin hem ulusal hem de devletlerarasında "önlemler alma yükümlüğünü"nü getirmiştir. Birinci maddeyi takip eden iki madde de devletlere yönelik olarak iki genel yükümlülükten bahsedilmektedir. Bunlar ulusal mevzuat çıkartılması yükümlülüğü (madde 2) ve ayrımcılık yapmama yükümlülüğüdür (madde 3). Ayrıca, ulusal mevzuat ya da uluslararası sözleşmeler yoluyla bir devlette tanınmış ve yürürlükte bulunan bir hak, bu protokolde söz konusu hakkın tanınmadığı ya da daha az tanındığı bahanesiyle sınırlandırılamaz (madde 4). Bu genel hükümlerin son maddesinde ise düzenlenen haklarının kullanılmasına ya da onlardan yararlanılmasına, bir demokratik toplumda genel refahın korunması amacıyla ve uyumsuz olmama şartıyla öngörülen sınırlamalardan ötesine geçilemez (madde 5).

Haklar ise madde 6-18 yer almaktadır. Bu haklar sırasıyla şöyledir:

Çalışma hakkı (madde 6); adil, eşitlikçi ve tatminkâr çalışma koşullarına hak (madde 8); sendikal haklar (madde 9); sağlık hakkı (madde 10); sağlıklı çevre hakkı (madde 11); beslenme hakkı (madde 12); eğitim hakkı (madde 13); kültürden yararlanma hakkı (madde 14); aile kurma ve ailenin korunması hakkı (madde 15); çocuk hakları (madde 16); yaşlıların korunması (madde 17); engellilerin korunması.

Protokolde tanınan haklar büyük ölçüde Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nden esinlenmiştir. Örneğin 6, 7, 8, 9. maddeler hakların sıralanışı ve terminoloji açısından Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne birebir benzemektedir. Hem Protokol de hem de Uluslararası Sözleşmede çalışma hakkı (madde 6), adil, eşitlikçi ve tatminkâr çalışma koşullarına hak (madde 7), sendikal haklar (madde 8), sosyal güvenlik hakkını (madde 9) aynı sırada ve terminolojide düzenlemişlerdir. Sıralanış göz ardı edilirse benzer yorumlar sağlık hakkı (madde 10); eğitim hakkı (madde 13); kültürden yararlanma hakkı (madde 14) içinde yapılabilir.[347] Ayrıca Protokol çeşitli yerlerde, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin ifadelerini geliştirmiştir. Örneğin 9. madde de sosyal güvenlik hakkı daha da genişletilmiş ve özellikle sosyal güvenlikten yararlananları da üzerinde durulmuştur. Sağlık hakkı ile ilgili çok fazla özel konulara değinmiştir. İkisi arasındaki temel fark ise Protokolde sözleşmeden farklı olarak bazı yeni haklar tanınmasıdır. Bunlar; yaşlıların korunması (md. 17) ve engellilerin korunması (md. 18).

d. Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Protokolü'nün Denetim Sistemi

Protolokün denetim yolları madde 19'da belirtilmiştir. Buna göre; bu Protokolün tarafı devletler, Protokolde düzenlenen haklara gereken saygının gösterilmesi amacıyla temin edilen önlemler hakkında, Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'na periyodik rapor sunmayı taahhüt ederler. Bütün raporlar, ilgili madde hükümlerince incelenebilinmesi için Amerikalılararası Ekonomik, Sosyal Konseye ve Amerikalılararası Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyine iletecek olan, Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreterine sunulacaktır. Sekreterlikte bu raporların bir kopyasını Amerikan İnsan Hakları Komisyonuna iletecektir. Bu raporlar, Amerikan Devletleri Örgütü'nün uzmanlık örgütlerine de verilecektir. İlgili uzmanlık örgütleri, kendi alanları içerisinde olup bu protokolün hükümlerine uyulması hakkındaki raporları, Amerikalılararası Ekonomik, Sosyal Konseye ve Amerikalılararası Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyine sunabilirler. Amerikalılararası Ekonomik ve Sosyal Konseyi ve Amerikalılararası Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi tarafından Genel Kurula sunulacak yıllık raporlar içerisinde, Protokoldeki haklara saygı gösterilmesini temin etmek

[347] Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde ilgili haklar şu şekilde numaralandırılmıştır. Sağlık hakkı (madde 12/1) ve (madde 12/2, a,b,c ve d); eğitim hakkı (madde 13); kültürden yararlanma hakkı (madde 14).

amacıyla alınan önlemlere ve ilgili birimlerin bu bağlamda uygun olduğu değerlendirmesini yaptıkları genel tavsiyelere yer verilecektir (madde 19/1-5).

Ek olarak, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Genel Kurula sunacağı yıllık raporunda ya da hazırlayacağı bir özel raporda, taraf devletlerin tümünde ya da bazılarında bu Protokolde düzenlenen hakların durumuna ilişkin olarak alınması gereken önlemler hususunda uygun gördüğü tavsiyelerde bulunabilir. (madde 19/7)

Yukarıda ifade edildiği gibi rapor sunma şeklinde yapılan denetim şeklinin çokta etkili olduğu düşünülemez.[348] Nitekim, Protokolün daha etkili olabileceği (sınırlı da olsa) denetim yoluna 19. maddenin 6. fıkrasında yer verilmiştir. Buna göre;

"Madde 19/6: Madde 8 fıkra (a) ve madde 13 hükümlerinde yer alan hakların, bu Protokolün Tarafı bir Devlete doğrudan yüklenebilecek tasarrufla ihlal edilmesi halleri, Amerikan İnsan Hakları Komisyonunun ve uygulanabilirliği olduğunda da, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin sürece katılmaları suretiyle, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin madde 44 ila 51 ve madde 61 ila 69 hükümleriyle düzenlenen bireysel şikâyet dilekçeleri sisteminin uygulanmasına yol açabilir."

Yukarıda belirtilen hüküm çerçevesinde, Amerikan Sözleşmesinin denetim sisteminin Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü ile birlikte harekete geçirildiğini görmekteyiz. Şikayet mekanizmasını aralayan bu madde sadece iki hakkın ihlali ile sınırlı tutulmuştur. Bu haklar "sendika kurma/katılma" ve "eğitim hakkı"dır. Protokolde şikayet mekanizması sadece bu iki hak ile sınırlı tutulmuş olsa da Amerikan İnsan Hakları Komisyonuna bireysel şikayet başvurusu yolunun açıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.[349]

2. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü

Amerikan Sözleşmesi'nin ürettiği diğer bir protokol ise 08/06/1990 tarihinde kabul edilen ve 28/08/1991 tarihinde yürürlüğe giren "Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü"[350]dür. Bu Protokol 4 maddeden oluşmaktadır. Protokolün

[348] Gemalmaz, 2010, s. 1284.

[349] Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, I. Cilt Bölgesel Sistemler, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 898.

[350] "Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü"nün (Protokol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty) Türkçe Çevirisi için bakınız Gemalmaz, 2011, s. 901-904.

daha iyi anlaşılması için aynı konudaki Birleşmiş Milletler Protokolü (Birleşmiş Milletler Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesi 2. Ek Protokolü) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. Ek Protokolü ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, Avrupa'daki ilgili düzenleme, 2002 yılındaki ölüm cezasını hiçbir istisnaya yer vekmeksizin tümden kaldıran Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Protokolün çıkarılması ile etkisini kaybetmiştir.[351]

Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü, Birleşmiş Milletler Protokolü gibi ölüm cezasını, barış zamanında ortadan kaldırmaktadır. Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü md. 1'e göre, *"Taraf Devletler, kendi yargı yetkilerine tabi herhangi bir kişiye kendi ülkelerinde ölüm cezası uygulamayacaklardır."* Bu protokole taraf olan devlette, ölüm cezası almış olanların artık, ölüm cezası infaz edilmeyecektir. Ancak Birleşmiş Milletler Protokolünde ifade edildiği tarzda taraf devlete bir yükümlülük yüklediği açıkça ifade edilmemektedir. Birleşmiş Milletler Protokolünde madde 1/2'de "Her taraf devlet, kendi yargı yetki alanında ölüm cezasının ilgası için gerekli tüm önlemleri alır" hükmünün açık olarak yer alması yükümlülüğü net bir şekilde ortaya koymaktadır.[352]

Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü madde 2/1'e göre "… onaylama ya da katılma zamanında, bu belgeye taraf olan devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, savaş zamanında işlenen askeri nitelikli çok ciddi suçlar için ölüm cezası uygulama hakkını saklı tutuklarını beyan edebilirler." Birleşmiş Milletler Protokolüne koşut bir biçimde, ölüm cezasının saklı tutabilmenin istisnası "savaş zamanında işlenen askeri suçlar"dır. Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolü madde 2/1'de bir başka özellik ise, istisna "çok ciddi nitelikli askeri suçlar"a indirgenmiştir. Yani savaş zamanı olsa bile, her suç bakımından ölüm cezası öngörülemez. Yalnızca "çok ciddi nitelikli askeri suçlar" bakımından ölüm cezası muhafaza edilmektedir. Kısacası, ölüm cezasının taraf ülkelerin yasalarında var olabilmesi için suçun "askeri nitelikte ve "çok ciddi nitelikte" olması şarttır. Buna karşın Birleşmiş Milletler Protokolü, istisna alanı kapsamında olacak suçun "hem

[351] Gemalmaz, 2010, s. 1287.
[352] Gemalmaz, 2010, s. 1287.

işlenme zamanı" hem de hükmedilecek suçun "infaz zamanı", ayrıca "savaş zamanı" ile kısıtlandığından dolayı, Amerikan Protokolünden nettir.[353]

Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolünün yürürlüğe girmesi standart uygulamalardan ayrılmıştır. Yürürlüğe girebilmesi için belli sayıda devletin onaylaması aranmamış, bunun yerine *"Bu protokol onaylayan ya da katılan devletler onay ya da katılma belgesini Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreterine depo ettiğinde yürürlüğe gireceği"* (madde 4) öngörülmüştür.[354]

Protokole taraf olan 13 devlet mevcuttur.[355] Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ise Amerikan Devletleri Örgütü üyesi bazı devletlerin bu Protokolü onaylamamış olmasına karşılık kendi ulusal hukuk sisteminden bu cezayı kaldırmış olması ve aynı düzlemdeki Birleşmiş Milletler Protokolünü onaylamış olmalarıdır. Örneğin, Kolombiya Amerikan Sözleşmesinin Ölüm Cezasını Kaldıran Protokolünü, onaylamamış fakat Birleşmiş Milletler Protokolünü onaylamıştır. Ayrıca her iki Protokole de taraf olan devletlerde vardır. Bunlar: Kosta Rika, Ekvador, Panama, Uruguay ve Venezuela'dır.[356]

Devletlerin bir kısmı ise ölüm cezasını sadece adli suçlar için değil, tüm suçlar için kaldırmıştır. Bolivya (1997); Dominik Cumhuriyeti (1966); Haiti (1987); Paraguay (1992); Uruguay (1907); Venezuela (1863) ve Kanada (1998) ölüm cezasını kaldıran devletlerdir.[357]

J. Amerikan Sisteminde Diğer İnsan Hakları Sözleşmeleri

1. Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1985)

Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'nun Kolombiya'da düzenlenen on beşinci toplantısında 09/12/1985 tarihinde kabul edilmiş ve 28/02/1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 24

[353] Gemalmaz, 2010, s. 1288.
[354] Bu hükmün çerçevesinde Protokolün yürürlüğe giriş tarihi, Protokolün onay belgesini belirtilen tarihte depo eden ilk Devlet olan Panama'dır.
[355] Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Uruguay, Venezuela, Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, 2012, s. 93.
[356] Gemalmaz, 2010, s. 1286.
[357] Gemalmaz, 2010, s. 1286-1287.

maddeden oluşmaktadır. Uluslararası alanda konuyla alakalı olan sözleşmelerde üçüncü sırayı almaktadır. Önceki sözleşmeler; Birleşmiş Milletler "İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme"[358] (İşkenceyi Önleme Sözleşmesi) ve Avrupa Konseyi Belgesi "Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi"[359] (İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi)'dir.[360]

Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler belgesi olan İşkenceyi Önleme Sözleşmenin yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi işkencenin tanımını yapmıştır. Bu tanım ki Birleşmiş Milletler belgesi olan İşkenceyi Önleme Sözleşmesinden esinlenlenerek yapılmıştır. Birleşmiş Milletler belgesi olan İşkenceye Karşı Sözleşmesi (madde 2) şöyledir:

"Bu Sözleşmenin amaçları bakımından işkence, suç kovuşturması amacı çerçevesinde, bir kişiyi yıldırmanın, onu kişisel olarak cezalandırmanın bir yöntemi olarak ya da engelleyici nitelikli bir tedbir ya da doğrudan bir ceza uygulaması olarak tatbik edilen bedensel/maddi ya da ruhsal/manevi acı yahut elem veren herhangi bir eylem olarak anlaşılacaktır. Ayrıca, bir kişi üzerinde tatbik edilen yöntemler bedensel acıya ya da manevi şiddetli endişeye/ıstıraba yol açmasa bile, mağdurun kişiliğimi yok etmek yahut onun bedensel ya da akli yetilerini zayıflatmak kastıyla uygulandığında da işkence olarak mütalaa edilecektir.

İşkence kavramı, bu maddede yollaması yapılan eylemlerin icra edilmesini ya da yöntemlerin kullanılmasının içermemesi kaydıyla, hukuka uygun önlemlerin sadece bir yansıması olarak ya da onlara yerleşik biçimde açığa çıkan bedensel yahut manevi acıyı ya da elemi içermeyecektir."

Tanım sadece işkence için verilmiştir. Bunun yanı sıra Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi madde 6/3 ve madde 7/2'de yer alan ve genel insan hakları sözleşmelerinin işkence yasağını düzenleyen ilgili

[358] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10/12/1984 tarih ve 39/46 satılı kararıyla kabul edilen ve 26/06/1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. "Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment"

[359] Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 26/11/1987 tarihinde imza ve onaya açılmıştır. "European Convention fort he Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment"

[360] Gemalmaz, 2010, s. 1291.

hükümlerde (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 3; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 5/2; Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi madde 7) geçen "…diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza" terimleri bağlamında bir tanım getirmemiştir. Bu alanda ifade edilen bir görüşe göre; işkence dışında kötü muamelelerinin neler olduğunun tanımlanmaması konuyu tamamen boşlukta bırakmaktadır. Başka bir görüş ise, olası tanımın hükmünü uygulayacak olan birim açısından engelleyici bir unsur oluşturmayacağını ileri sürmektedir.[361] Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (madde 2) işkenceden sözedebilmek için, yapılan eylemin maddi ya da manevi acı ya da ıstıraba neden olması gerekmektedir. Böyle bir unsurun aranışı, şiddet derecesini baz aldığı için eleştirilmektedir.[362]

Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile "Taraf devletler, bu Sözleşme hükümleri uyarınca, işkenceyi önlemeyi ve cezalandırmayı üstlenirler" (madde 1). Bu nedenle taraf devletler kendi yargı yetkileri alanları içerisinde işkenceyi önlemek ve cezalandırmak için etkin önlemler alacak ve ceza mevzuatında işkence yapmayı ve teşebbüsü bir suç olarak düzenlenecek ayrıca mevzuatta bu suçun ağırlığı ile orantılı olarak cezaları öngörmekle yükümlüdür (madde 6/1-2). Görüldüğü gibi, yapılacak düzenlemelerin iki boyutu vardır. Bir yandan önleyici tedbirler alınırken diğer yandan cezalandırıcı hükümler içermektedir. Ayrıca taraf devletler kendi yargı alanları içerisinde diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesine yönelik önlemler almakla sorumludur (madde 6/3). Diyebiliriz ki; işkence ile alakalı devletlere getirilen yükümlülük ve sorumluluk, işkence dışındaki kötü muamele bağlamında devlete yüklenen sorumluluktan daha geniştir.[363]

Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi madde 3'te kimlerin işkence suçunu işlemekten suçlu sayılacağı belirtilmiştir. Hükme göre; bu eylemi doğrudan yapan ya da yapılmasına katılan kimselerle sınırlı değildir. Aynı zamanda, işkencenin yapılmasını emreden, kışkırtan ya da teşvik eden, engelleyebilecek durumda olmasına rağmen bunu yapmayan kişiler de sorumlu tutulacaktır. Eylemi yapan, emreden ya da göz yuman kişilerin "kamu görevlisi" ya da "kamu görevlisi

[361] Gemalmaz, 2010, s. 1291.
[362] Gemalmaz, 2010, s. 1291.
[363] Gemalmaz, 2010, s. 1292.

sıfatıyla hareket eden" olmasıdır. İfade edildiği gibi Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kural olarak, devletin alakalı olduğu birim ve kişilerle birey ilişkisinde söz konusudur. Özel kişiler arasındaki uyuşmazlık ise ulusal hukuka göre çözümlenecektir. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken önemli bir hususta özel kişiler arasındaki işkence ve kötü muameleyi teşkil eden eylemler tamamıyla bu sözleşmenin dışarısında kalmayacaktır. Devletin önleyici ve caydırıcı önlem almamasından dolayı taraf olduğu sözleşmenin yükümlülüğünü ihlal etmiş olacaktır.[364]

5. maddenin birinci fıkrasına göre; "Savaş hali, savaş tehlikesi, sıkıyönetim ya da olağanüstü hal, iç kargaşa ya da ayaklanma, anayasal hakların askıya alınması, iç siyasal istikrarsızlık ya da diğer kamusal tehlike yahut doğal felaket gibi durumların varlığı, işkence suçunu meşrulaştırmak üzere ileri sürülemez ya da bu gerekçelere dayanılamaz" kısacası hiçbir nedenle işkencenin makul görülmeyeceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, işkence yasağını savunun bir sözleşmenin, işkence ile alınan ifadelerinde geçersiz olacağı hükmünü getirmesi olağandır.[365]

Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi denetim maksadıyla farklı bir organ kurulmamıştır. Bu yönüyle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi sözleşmelerinden ayrılmaktadır. Hem Amerikan Devletleri Örgütü organı hem de Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin organı olan Amerikan İnsan Hakları Komisyonuna Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kapsamında işlevler yüklenmiştir. Madde 17'de şöyle denmektedir: *"Taraf Devletler, bu sözleşmenin uygulanmasında kabul ettikleri herhangi yasal, yargısal, yönetsel ya da diğer önlemler hakkında, Amerikan İnsan Hakları Komisyonunu bilgilendirmeyi üstlenirler.*

Genel görev ve sorumlulukları saklı kalarak, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu yıllık raporlarında, işkencenin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak Amerikan Devletleri Örgütü üyesi Devletlerdeki mevcut durumu analiz edecektir."

---

[364] Gemalmaz, 2010, s. 1293.

[365] Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi madde 10: İşkence yapılması suretiyle alındığı doğrulanmış/(teyit edilmiş) hiçbir ifade, bu ifadeyi işkence eylemiyle almış olmakla suçlanan kişi ya da kişiler aleyhine ikame edilecek bir davada kullanılması ve sadece suçlama yöneltilenin o ifadeyi işkence yoluyla aldığına dair bir kanıt sayılması hariç, bir davada kanıt olarak kabul edilmeyecektir.

Yukarıdaki ilgili hükmü göz önüne alığımız zaman denetimin, sadece mevcut durum analizi ve rapor halinde sunulması olarak görülebilir. Lakin Amerikan Komisyonu'nun 2001'de yürürlüğe giren yeni usul kuralları madde 23'te Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni de şikâyet başvurusu denetim usulünün kapsamına dâhil edilmiştir.

Madde 23. Dilekçelerin Sunulması

"Herhangi bir kişi ya da kişiler grubu ya da Amerikan Devletleri Örgütü Üyesi Devletlerin birinde ya da daha fazlasında yasal olarak tanınmış bulunan hükümetler dışı birim, kendi adlarına yahut üçüncü kişiler namına, durumuna göre, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinde;…Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinde…tanınmış bulunan insan haklarının ihlali iddialarına ilişkin olarak, Komisyon Statüsü ve bu Usul Kuralları hükümleri uyarınca, Komisyona dilekçeler sunabilirler…"

Yukarıdaki hüküm, insan hakları hukukunda en etkili denetim usulü olduğu kabul edilen "şikayet başvurusu" usulü çerçevesinde "bireysel şikayet başvurusu" konusuna ilişkindir. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, yeni Usul Kuralları ile Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin ihlal iddiasını içeren şikâyet başvurularını almanın ve incelemenin önünü açmış bulunmaktadır.[366] 2013 yılı itibariyle 18 üye devlet bu sözleşmeyi onaylamıştır.[367]

2. Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi (1994)

"Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi", Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'nun Belem do Para/Brezilya'da yapılan 24. Olağan oturumunda 09/06/1994 tarihinde kabul edilmiş ve 28/03/1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2013 itibariyle 14 üye devlet onaylamıştır.[368] Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi madde 19'a göre devletler, bu sözleşmeyi

[366] Gemalmaz, 2010, s.1289-1294.

[367] Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Panama, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela, Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, 2012, s. 101.

[368] Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Paraguay, Panama, Peru, Uruguay, Venezuela, Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, 2012, s. 112.

imzalama, onaylama ya da katılım zamanında, Sözleşmenin konusu ve amacına uygun olmak kaydıyla, bir ya da daha çok maddesine çekince koyabilir. Buna karşılık, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20/12/2006 tarih ve 61/177 sayılı kararıyla kabul edilerek 06/02/2007 tarihinde imzaya açılan "Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Uluslararası Sözleşmesinde" bir genel çekinceye yer verilmemektedir.

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18/12/1992 tarih ve 47/133 sayılı kararıyla kabul edilen "Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Bildirisi"nin bölgesel düzeyde Amerikan Devletleri Örgütü tarafından ortaya konulmuş insan hakları sözleşmesidir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20/12/2006 tarih ve 61/177 sayılı kararıyla kabul edilerek 06/02/2007 tarihinde imzaya açılan Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Uluslararası Sözleşmesi bu konuyu evrensel düzlemde ve sözleşme formunda bir belgede düzenlemiştir.

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi madde 2 *"Bu Sözleşmenin amaçları bakımından cebri kaybedilme, her ne şekilde olursa olsun, Devlet ajanları tarafından işlenen yahut Devletin izni, desteği ya da rıza göstermesi yoluyla kişiler ya da kişiler grubu tarafından gerçekleştirilen ve bunu takiben, kaybedilen kişi hakkında bir bilginin bulunmaması yahut bu kişinin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı hususunu teyit edecek ya da bu kişinin nerede bulunduğu hususunu açıklayacak bilgi verilmesinin reddedilmesi şeklinde açığa çıkan, ve bu kişinin uygulanabilir olan hukuk yollarına ve usuli güvencelere başvurması olanağının engellenmesi sonucunu doğuran bir uygulama olarak, bir kişinin ya da kişilerin özgürlüğünden ya da özgürlüklerinden yoksun bırakılması tasarrufudur."*

Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Bildirisi *"Madde 1-1. Cebri kaybedilme teşkil eden herhangi bir eylem, insan onuruna karşı işlenmiş bir suçtur. Bu suç, BM Şartında öngörülen amaçların bir inkarı ve Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde ilan edilen ve bu alandaki uluslar arası belgelerde yeniden teyit edilen ve geliştirilen insan haklarının ve temel özgürlüklerin ağır ve aşikar bir ihlali olarak cezalandırılır.*

2. Cebri kaybedilme teşkil eden herhangi bir eylem, bunu maruz bırakılan kişileri hukukun/yasanın koruması dışına çıkartır ve bu kişiler ve ailelerinin şiddetli ıstırap duymalarına yol açar. Bu eylem diğer unsurların yanı sıra, yasa/hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkını, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ve işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz bırakılmama hakkını güvence altına alan uluslararası hukuk kurallarının bir ihlalinin oluşturur. Bu eylem ayrıca, yaşam hakkını ihlal eder yahut yaşam hakkına yönelik ağır bir tehdit teşkil eder."

Görüldüğü üzere Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi cebri kaybedilme suçunun tanımını vermiştir. Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Bildirisi, cebri kaybetme ihlalinin bir insanlık hakkı ihlali olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Bildiride suçun işlenmesi ile alakalı hangi insan hakların ihlal edildiği ifade edilirken, Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde ise bu hak ihlallerinden söz etmemiştir. Cebri kaybedilme suçunun birden fazla hak ihlaline yol açtığı aşikardır. Bu suçtan kişiler zarar gördüğü gibi onların yakınları ve akrabaları da zarar görmektedir. Bu açıdan bakıldığından denetim usulü açısından "mağdur sıfatı" adı altında bu suçtan zarar görenler şikâyet başvurusunda bulunabilirler. [369]

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi'nin (madde 10) ve Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Bildirisi'nin (madde 7) ilgili maddelerinde her ikisinde de paralel olarak; savaş, savaş hali, savaş tehdidi, iç siyasal istikrarsızlık ya da herhangi bir başka kamusal tehlike hali gibi istisnai hallere hiçbir biçimde kişilerin cebri kaybedilmelerini haklı göstermek üzere dayanılamayacağı hükmü yer almaktadır. Böylelikle cebri kaybedilme suçuna ilişkin herhangi bir sebeple sınırlandırma getirilmemektedir.[370]

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi'nin ilgili hükmüne göre, taraf devletler bazı yükümlülükler üstlenmiştir. Olağanüstü hallerde bile Kişilerin cebri kaybedilmeleri şeklindeki uygulamaları yapmamayı, izin vermemeyi ya da hoşgörü göstermemeyi; suçu işlemeye teşebbüs eden ve suçun işlenmesine katılan ya

[369] Gemalmaz, 2010, s. 1297-1298.
[370] Gemalmaz, 2010, s. 1299.

da yardımcı olanları cezalandırmayı; gerektiğinde işbirliği yapmayı; bu amaçla yasal, yönetsel, yargısal ve herhangi bir başka örnek almayı üstlenirler (madde 1). Bu suç, mağdurun yazgısı ya da nerede bulunduğu hususları belirlenemediği sürece devam eden ya da süreklilik arz eden/(mütemadi) bir suç sayılacaktır. Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi'ne paralel düzenlemeler, Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Bildirisi'nin (2-4 ve 17) ve Cebri Kaybedilmeye Karşı Bütün Kişilerin Korunması Uluslararası Sözleşmesi (7,8 ve 14) hükümlerinde yer almaktadır.

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi madde 8'e göre "Bu sözleşmenin amaçları bakımından, kişilerin cebri kaybedildikleri iddiasıyla Amerikan İnsan Hakları Komisyonuna sunulan dilekçelere ya da iletilere dair işlemler, önleyici tedbirlere ilişkin hükümler dahil olmak üzere Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü ve Usul Kuralları ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü ve Usul Kuralları ile düzenlenen usullere tabi olacaktır."

Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmesi'nin denetim organları, aslında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin organları olan Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesidir. Bunların şikâyet inceleme usulleri de, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Komisyonun ve Mahkemenin kendi statüleri ile Usul Kurallarında belirlenmiştir.[371]

3. Kadın Haklarına İlişkin Sözleşmeler

Amerikan Devletleri Örgütü sistemi içerisinde kadın haklarının korunmasına ilişkin 4 ayrı sözleşme bulunmaktadır. Bunlar:

a. Kadınların Uyrukluğu Hakkında Sözleşme (1933)

Amerikan Devletleri Yedinci Uluslar arası Konferansında, 26/12/1933'te kabul edilerek imzaya açılan "Kadınların Uyrukluğu Hakkında Sözleşme"[372] 29/08/1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, Amerikan sisteminin kurumsallaşma sürecinde, İkinci Dünya Savaşı öncesinde hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu açıdan

[371] Gemalmaz, 2010, s. 1301-1302.
[372] "Convention on the Nationality of Women"

diğer sözleşmelerden ayrılmaktadır. Kadın haklarının uluslararası bir belge ile düzenlenmesinin ilk örneği olan bu Sözleşme aslında haklara ilişkin tek bir maddeye yer vermiştir. Kadınların Uyrukluğu Hakkında Sözleşme madde 1 hükmüne göre; Amerikan Devletlerinin mevzuat ya da uygulamalarında, uyrukluk bakımından cinsiyete dayalı hiçbir farklılık olmayacaktır.[373]

b. Kadınların Medeni Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1948)

"Kadınların Medeni Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme"[374], 30/03-02/05/1948 tarihleri arasında, Bogoto/Kolombiya'da yapılan Amerikan Devletleri Dokuzuncu Uluslararası Konferansında kabul edilerek 02/05 1948 tarihinde imzaya açılmış ve 17/03/1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme iki maddeden oluşmaktadır. Sözleşmede sadece kadın erkek eşitliğine vurgu yapılmaktadır. Madde 1 hükmüne göre; Amerikan Devletleri, erkeklerin yaralanmakta oldukları medeni hakların aynısını kadınlara da tanımak hususunda anlaşmışlardır.

2013 yılı itibariyle Sözleşmeyi 21 devlet onaylamıştır.[375] Üye devletler Sözleşme'nin genel nitelik taşımasından dolayı daha kolay onaylamıştır.[376]

c. Kadınların Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1948)[377]

"Kadınların Siyasal Haklarının Tanınması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme"[378] Kolombiya Bogoto'da 30/03-02/05/1948 tarihinde yapılan Amerikan Devletleri Dokuzuncu Uluslararası Konferansında kabul edilerek 02/05/1948'de imzaya açılmış ve 17/03/1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2013 yılı itibariyle 24 devlet belgeyi onaylamıştır.[379]

---

[373] Gemalmaz, 2010, s. 1301-1303.
[374] "Convention on the Nationality of Women"
[375] Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemela, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Suriname, Uruguay, Venezuela, http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/a-45.html, (24.12.2013).
[376] Gemalmaz, 2010, s. 1304.
[377] "Inter-American Convention on the Granting of Political Rights to Women"
[378] "Inter-American Convention on the Granting of Political Rights to Women"
[379] Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemela, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Venezuela, http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-44.html, (24.12.2013).

Başlangıç ve iki maddeden oluşmaktadır. Başlangıç metninde: Amerikan Devletleri Sekizinci Uluslararası Konferansının XXIII sayılı kararında açık şekilde "Kadınlar, erkekler ile eşitlik temelinde siyasal tasarrufta bulunmaya hak sahibidir" denmektedir ve "Erkek ve kadınlar bakımından insan haklarında eşitlik ilkesinin Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yeraldığı" ifade edilmiştir. Henüz Evrensel Bildiri hazırlanmamış olduğu için Bildiriye atıf sözkonusu değildir. Nitekim Bildiride yer verilen ilkenin esin kaynaklarından birinin bu Amerikan Sözleşmesi olduğu söylenebilir.[380]

Sözleşmede haklarla ilgili bir liste mevcut değildir ve madde 1'de sadece bir tek haktan bahsedilmiştir. Düzenlenen hakkın içeriği "oy kullanma ve ulusal makamlara seçilme hakkı"dır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermektedir. Kadınların Medeni Hakları Hakkında Amerikan Sözleşmesi ile Kadınların Siyasi Hakları Amerikan Sözleşmesinin belirli özelliklerine değinmek gerekirse; İlk özellikleri, her ikisinin de başlangıç metninden ve iki maddeden oluşmasıdır. Kadınların hakları ile ilgili ayrıntılı bir liste sunulmamıştır. İkincisi her ikiside bir denetim mekanizması geliştirmemiştir. Ancak o dönemdeki yani İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sözleşmelerin denetim mekanizması kurma gibi birikimi söz konusu değildir. Bu iki Sözleşme Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'nin kabul edildiği konferansta kabul edilmiştir.[381]

d. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (1994)

Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunun 24. Olağan oturumunda Brezilya'nın Belem Do Para kentinde 09/06/1994 tarihinde kabul edilen "Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme" (bundan böyle, "Belem Do Para Sözleşmesi" olarak gösterilecektir) 05/03/1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2013 itibariyle, Amerika ve Kanada dışındaki tüm üye devletler tarafından onaylanmıştır.[382]

Bu Sözleşme Amerikan Devletleri Örgütü üyesi her devletin imzasına açıktır (madde 15), ayrıca herhangi başka bir devletin katılımına da açıktır (madde 17). Yani Belem Do Para Sözleşmesi doğrudan kendisi, Amerikan Devletleri Örgütü'nün her

[380] Gemalmaz, 2010, s.1305.
[381] Gemalmaz, 2010, s. 1306.
[382] http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-61.html, (24.12.2013).

hangi bir birimini devreye girmeksizin Sözleşmeye katılımının yolunu açmıştır. Fakat Avrupa Konseyi belgesi olan Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'ne katılım için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin bu yönde görüşünün alınması koşulu vardır.[383]

Belem Do Para Sözleşmesi, büyük ölçüde Birleşmiş Milletlerin kadın konulu belgesinin izlerini taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20/12/1993 tarih ve 44/104 sayılı karar ile kabul edilen "Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi"[384] ile ortaya konulan standartların bölgesel düzlemde ve sözleşme formunda ilk somut verimi, Amerikan sisteminde görülmektedir.[385]

Belem Do Para Sözleşmesi toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Sözleşme kadın haklarının hepsinden bahsetmekten ziyade kadına karşı şiddetin önlenmesi için yapılmıştır. Sözleşmede kadının şiddete maruz bırakılmama hakkından başka haklara da yer verilmiştir.[386]

Belem Do Para Sözleşmesi (madde 4) "*Her kadın, bölgesel ve uluslararası belgelerde düzenlenen bütün insan haklarının ve özgürlüklerinin tanınması, bunlardan yararlanması, bunları kullanması ve bunların korunması hakkına sahiptir. Bu haklara, diğerlerinin yanı sıra,ü aşağıdakilerde dahildir.: a. Yaşamına saygı gösterilmesi hakkı; b. Bedeni, akli ve manevi bütünlüğüne saygı gösterilmesi hakkı; c. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; d. İşkenceye maruz bırakılmama hakkı; e. Kişiliğine mündemiç onuruna saygı gösterilmesi hakkı ve ailesinin korunması; f. Kanun önünde ve kanunla eşit şekilde korunma hakkı; g. Haklarının ihlal eden eylemlere/tasarruflara karşı korunmak üzere yetkili bir mahkemeye basit şekilde ve ivedilikle başvurma hakkı; h. Serbestçe öğrenme hakkı; i. Kanun çerçevesinde dinsel ya da inançları uyarınca serbestçe ibadette bulunma hakkı; ve j. Ülkesinin kamu hizmetlerine eşit şekilde girme ve karar alma süreci dahil olmak üzere, kamusal işlerin yürütümünde yer alma hakkı*"

Bu hükme karşılık gelen düzenleme, Birleşmiş Milletlerin belgesi olan Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi (madde 3)'te düzenlenmiştir. Belem Do Para Sözleşmesi madde 1'de kadına yönelik şiddeti tanımlamaktadır.

[383] Gemalmaz, 2010, s. 1307.
[384] "Declaration on the Elimination of Violence against Woman"
[385] Gemalmaz, 2010, s. 1308.
[386] Gemalmaz, 2010, s. 1309.

Madde 1 *Bu Sözleşmenin amaçları bakımından, kadınlara karşı şiddet ifadesi, ister kamusal ister özel alanda gerçekleşsin, kadınların ölmelerine ya da bedensel, cinsel yahut psikolojik zarar görmelerine yahut ıstırap duymalarına yol açan cinsiyete dayalı herhangi bir eylem ya da davranış olarak anlaşılacaktır.*

Birleşmiş Milletlerin belgesi olan Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi madde 1 *"Bu bildirinin amaçları bakımından, "kadına karşı şiddet" terimi, ister kamusal isterse özel yaşamda vuku bulsun, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dâhil olmak üzere, kadınların bedensel, cinsel ya da psikolojik zarar görmelerini yahut ıstırap duymalarına yol açan yahut böyle bir sonucu doğurması olası bulunan, cinsiyete dayalı herhangi bir şiddet anlamına gelir."*

Belem Do Para Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletlerin belgesi olan Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi'nin 2. maddeleri, madde 1'deki tanımı açıklamakta ve kadına karşı şiddetin türlerine yer vermektedir. Her iki Sözleşmede yer alan şiddet türlerinden bazıları şunlardır: tecavüz, cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti, fahişelik, insan kaçırma.

Belem Do Para Sözleşmesinde ve Birleşmiş Milletlerin belgesi olan Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması devletin yükümlülükleri "ödevleri" belirtilmiştir.[387] Belem Do Para Sözleşmesinin öngördüğü denetim sistemi, Sözleşmenin 10-12. maddelerinde düzenlenmiştir. 10. maddeye göre Sözleşmeye taraf devletler, Amerikalılararası Kadın Komisyonuna, kadınlara karşı şiddetin önlenmesine ve yasaklanması konusunda, aldıkları önlemleri, uygulamadaki güçlükler ve soruna yol açan etkenler konusunda bilgi içeren ulusal raporlarını sunmakla yükümlüdürler. Madde 11'de Sözleşmenin hükümlerinin yorumlanmasına ilişkin, taraf devletlerin ve Amerikalılararası Kadın Komisyonunun Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nden tavsiye görüşü talep edebileceği belirtilmiştir. Madde 12'de de bireysel başvuru usulü öngörülmüştür. Bu hükme göre, kişi, kişi grubu ya da hükümet dışı örgütler taraf devletler aleyhinde, madde 7 (devletlerin ödevleri) hükmünün ihlal edildiğine ilişkin Komisyona başvuruda bulunabilirler. Nitekim Komisyonun yeni usul kurallarıyla

[387] Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme madde 7/a-h, madde 8/a-i ve madde 9 ve Birleşmiş Milletlerin belgesi olan Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi madde 4/a-q.

getirilen değişiklik ile diğer belgelerin yanı sıra, Belem Do Para Sözleşmesinde tanınan hakları ihlali iddiası ile Komisyona başvuru yapılacağı ve Komisyonun bunları inceleyeceği belirtilmiştir.[388]

4. Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme

1999 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu tarafından Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme'yi kabul edilmiştir. Bu Sözleşme 14 Eylül 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amacı engelli kişilerin topluma tam entegrasyonunu sağlamak ve bu kişilere karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Bu antlaşma görevin yerine getirilmesi için ayrı bir organın yani bir Komitenin kurulmasını öngörmüştür. Komite her üye devlet tarafından gönderilen birer temsilciden oluşmaktadır. 2013 itibariyle bu antlaşmayı 19 üye devlet onaylamıştır.[389]

[388] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 23.

[389] Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Panama, Peru, Uruguay, Venezuela, Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System, 2012, s. 131-132.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNİN DENETİM MEKANİZMASI

Amerikan sistemi, insan haklarının korunması için çift kurumsal yapılı olarak karakterize edilmiştir. İlk sistem, zaman içinde gelişen Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'na ve Amerikan İnsan Hakları Bildirisi'ne dayalı olarak geliştirilmiştir. İkinci sistem ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nden doğmuştur.[390] Bu hukuki dayanaklar bağlamında denetim işlevini Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi yerine getirmektedir.[391]

Amerikan sistemi, Avrupa sistemine ve diğer denetim sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Amerikan sisteminin ikili yapı üzerine kurulması, buna göre Komisyonun Sözleşmeye taraf olup olmadığına bakılmaksızın devletler üzerinde yetkisinin olması, Mahkemenin ise çekişmeli davalarda sadece Sözleşme taraflarını ve Mahkemenin yetkisini tanıyan devletleri yargılama yetkisine sahip olması, Amerikan sistemini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü sisteme göre daha karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, dilekçeleri incelemenin yanında yerinde ziyaretler (in loco) yapmakta ve ülke raporları hazırlamaktadır.[392]

I. AMERİKAN İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Amerikan Devletleri Örgütünün organı olarak 1959 yılında Beşinci Dışişleri Bakanları Danışma toplantısında kurulmuştur.[393] Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu 1960 yılında Komisyonun Statüsünü kabul etmiştir. Şarta dayalı bir organ olarak Komisyon insan haklarının tatbiki için Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'ni kullandı.[394]

Komisyon başlangıçta insan hakları alanında araştırma yapan bir çalışma grubu olarak düşünülmüştür. Komisyonu kuranlar, mağdur kimselerin insan hakları ihlalleri

[390] Davidson, 1997, s. 8; Shelton, 2008, s. 68.
[391] Lea Shaver 2010, s. 643; Harris, 1998, s.1.
[392] Harris, 1998, s. 1-2.
[393] Richard B. Lillich and Hurst Hannum, *İnternational Human Rights: Problems of Law, Policy and Practice*, 3d ed., Little, Brown, United States of America, 1995, s. 782.
[394] Davidson, 1997, s. 15.

için Komisyonun önemli ve etkin bir kurum olacağını öngörmemişlerdir. Komisyonun kurulmasının hemen ardından insan haklarıyla ilgili pek çok şikâyet Komisyonun önüne gönderilmiştir.[395]

Komisyon kurulduğu ilk yıllarda insan haklarının geliştirilmesi konusunda "kitlesel ve sistematik insan hakları ihlalleri"ne karşı ülke raporları hazırlamakta ve üye ülke hükümetlerine genel nitelikte önerilerde bulunmakta fakat bireysel başvuruları incelememekteydi. 1965 tarihli İkinci Özel Amerikalılararası Konferansı ile Komisyona Amerikan Bildirisinde yer alan bazı haklara ilişkin bireysel başvuruları inceleme yetkisi tanınmıştır. Komisyon, Buenos Aires Protokolü ile Amerikan Devletleri Örgütü Şartında değişikliğe gidilinceye kadar sınırlı yetkilere sahipti. Protokolün 1970 yılında yürürlüğe girmesiyle, Komisyonun yetkileri insan hakları alanında genişletilmiş ve Komisyon Amerikan Devletleri Örgütü'nün resmi organlarından biri haline gelmiş ve kurumsal temeli güçlenmiştir. Bu düzeltmeye rağmen usul ve yetki konuları daha sonra yürürlüğe girecek olan Amerikan Sözleşmesi'ne bırakılmıştır.[396] Dolayısıyla Komisyon, Amerikan sistemi içerisinde Amerikan Devletleri Örgütünün Şartından ve Sözleşmeden kaynaklanan ikili yetki ve görev üstlenmektedir.

Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi ile Sözleşmeye uygun bir şekilde hazırlanan "Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü" 1979 yılında kabul edilmiştir. Bu gelişmenin ardından Komisyon kendi "Usul Kurallarını" hazırlamış ve 1980 tarihinde kabul etmiştir.[397] Bu noktada Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun yapısını, işlevini anlayabilmek için Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsünü ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kurallarını birlikte değerlendirilmek gerekir. Statü'de (madde 1/1) ve Usul Kurallarında (madde 1/1) belirtildiği üzere Komisyon, Amerikan Devletleri Örgütü'nün insan haklarına riayet edilmesini ve geliştirilmesini sağlamak ve bu konuda Amerikan Devletleri Örgütü'ne danışma organı olarak hizmet sunmak üzere kurulmuş bir organdır. Komisyonun insan

[395] Lillich- Hannum, 1995, s. 782.
[396] Davidson, 1997, s. 15.
[397] "Amerikalılararası İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları" günümüze kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. En köklü değişiklik 04-08/12/ 2000 tarihinde edilmiş ve 01/05/2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu değişilikten sonra sırasıyla, 2002, 2003, 2006 ve 2008 tarihlerindeki değişiklikler izlemiştir. Bakınız, Gemalmaz, 2011, s. 77.

hakları dairesini oluşturan haklar ise, Statü'nün ilgili hükmüne göre (madde 1/2 a-b) hem Amerikan Sözleşmesi hem de Amerikan Bildirisinde yer alan haklardır.

A. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Yapısı

Amerikan İnsan Hakları Komisyon'u, Sözleşmenin 34. maddesi temelinde yapılanmıştır. Bu hüküm Komisyonun üstün ahlaki nitelikleri olan ve insan hakları alanında yetkinliği ile tanınmış olan yedi üyeden oluşacağını ifade etmektedir.[398] Komisyon, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi bütün devletleri temsil etmektedir.[399] Üyeler, kişisel sıfatlarıyla görev yapmak üzere Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'nca[400] dört yıllık süre için seçilir ve sadece bir kez daha yeniden seçilebilirler.[401] Fakat ilk seçimde seçilmiş üyelerden üçünün görev süreleri iki yılın sonunda bitecektir. İlk seçimin hemen ardından Genel Kurul bu üç üyenin adlarını kura yoluyla belirleyecektir.[402] Ayrıca aynı devletin vatandaşı iki kişi Komisyonda yer alamaz.[403]

Komisyon üye adayları, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin saptayacağı en çok üç adayın yer aldığı listelerden seçilir. Adaylar, onları öneren devletlerin ya da Amerikan Devletleri Örgütü üyesi herhangi bir devletin vatandaşlarından olabilmektedir. Üç aday içeren bir liste belirlendiğinde adaylardan en az birinin aday listesini öneren devletin dışında farklı bir devletin vatandaşı olması gerekmektedir.[404] Genel kurulca gizli oyla seçilen üye[405] seçildiği yılı izleyen yılın 1 Ocak tarihinde göreve başlamaktadır.[406]

Komisyonda bir üyenin görev süresinin olağan şekilde sona ermesi dışında başka nedenlerle boşalan bir üyelik Amerikan Devletleri Örgütü Sürekli Konseyi

---

[398] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 34; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 2/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/3.
[399] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 35; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 2/2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/2; Scott Davidson, 1997, s. 101
[400] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 36/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 3/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/3.
[401] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 6; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 2/1.
[402] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/1
[403] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 7.
[404] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 36; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 3.
[405] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 5.
[406] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 6.

tarafından Komisyon Statüsü hükümlerine göre doldurulur.[407] Komisyon üyeleri, bağımsızlığını ya da tarafsızlığını yahut Komisyondaki görevinin onurunu ya da saygınlığını etkileyecek her hangi bir görevde bulunamazlar. Komisyon üyeliği ile bağdaşmayan bir durum olduğunda, en az beş üyenin olumlu kararı ile bu vakanın karara bağlanması için Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kuruluna iletilir. Genel Kurul tarafından bağdaşmazlık bulunduğuna dair bir karar, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin üçte ikilik çoğunluğu ile kabul edilecektir.[408]

B. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun İşlev ve Yetkileri

Komisyon, çeşitli görevleri yerine getirmek üzere Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından yetkilendirilmiştir. Şartın 106. maddesi, Komisyonun temel işlevinin "insan haklarının korunmasını ve yerine getirilmesini teşvik etmek ve bu konularda örgütünde danışma organı görevi görmek" olduğunu belirtmektedir, Sözleşmenin 41. maddesi Komisyonun başlıca işlevinin "insan haklarına saygıyı geliştirmek ve insan haklarını korumak" olduğunu ifade etmektedir. 41. madde de Komisyonun bu maksatla hangi yetki ve işlevi kullanacağı belirtilmiştir. Komisyon'un temel işlevleri, insan haklarını geliştirici ve koruyucu nitelikte olanlar şeklinde ikiye ayrılabilir.[409] Bu iki işlev kategorisi arasındaki fark çok fazla belirgin olmasa da, yine de bu sayede Komisyon'un işleyişinde bu iki başlık altında toplanan çeşitli işlevleri belirlemek mümkündür. Bu temel işlevlerin yanında; ayrıca Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun önemli yetkilerinden biri olan yerinde gözlem (mahallinde tespit) ve ülke raporları hazırlama pratiğinin üzerinde durmak gerekmektedir.

1. Komisyon'un Temel İşlev ve Yetkileri

a. İnsan Haklarının Gelişimini Sağlamak

Bu kategoride Komisyon, geniş bir yelpazede yer alan faaliyetler yürütmektedir. Sözleşmenin 41(a) maddesi ile "Amerikan halklarının insan haklarını geliştirmek" hususu belirtildiği için Komisyon, insan haklarının geliştirilmesini sağlamak için

[407] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 38; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 11.
[408] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 8; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 4.
[409] Davidson, 1997, s. 107.

kapsamlı bir eğitici işleve sahiptir denilebilir. Komisyon, konferanslar ve seminerler düzenlemekle birlikte; Amerikan ülkelerinde insan hakları bilincinin artmasını sağlamak üzere bilgilendirici dokümanlar ve broşürler yayınlamaktadır.[410] Komisyonun daha en başından benimsediği ancak şimdiye kadar çok az bir etkisi olan bu alandaki önemli teşebbüslerden biri de ülkeleri insan hakları hususunda ulusal komiteler kurmaya teşvik etmek olmuştur. Bu komitelerin işlevi, Amerikan halkları arasında insan hakları bilinci uyandırma konusunda Komisyon ile işbirliği yapmak ve insan hakları tanıtımı ve Amerikan ülkelerinin yasaları aracılığıyla bu hakların korunmasını güvence altına almak hususlarında Komisyona önerilerde bulunmaktır. Ulusal komiteler oluşturmak fikrini hayata geçirmek için aralıklı girişimlerde bulunulsa da, birtakım engeller bunun gerçekleşmesinin önüne geçmektedir.[411]

Sözleşmenin 41(c) ve Komisyon Statüsü 18(c) maddeleri aynı zamanda Komisyonu "yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için uygun görülen çalışmaların veya raporların hazırlanması" hususunda yetkilendirmiştir. Bu, Komisyonun 1960 yılından beri elinde bulundurduğu bir yetkidir ve birçok kullanım örneği bulunmaktadır. Bu raporları hazırlamak amacı ile Komisyon, ülkelerden insan hakları hususunda aldıkları önlemlere dair raporlarını sunmalarını isteyebilir.[412] İnsan haklarının geliştirilmesinde Komisyonun rolü, aynı zamanda insan haklarıyla ilgili olan konular hakkında üye devletler tarafından gerçekleştirilen soruşturmalara cevap vermesine ve bu devletlere ihtiyaçları olan öneri niteliğindeki danışma hizmetini sağlamasına izin veren Statünün 18(e) maddesi ile kolaylaştırılmıştır. Komisyonun Amerika devletlerinde insan haklarının korunması ile ilgili Sözleşmenin veya diğer anlaşmaların yorumlanmasında insan haklarına ilişkin Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne danışma yetkisi bununla ilgilidir.[413] Bu, Komisyon'un özgürce kullandığı ve Amerikan Sözleşmesi'nin birçok hükmünün anlamına açıklık getirmesini sağlayan bir yetkidir. Tavsiye niteliğindeki görüşler için talepler hususunda Mahkeme hükümleri yasal olarak bağlayıcı olmamalarına karşın, ileride gösterileceği gibi yine de önemli yetkilerdir ve dolayısıyla Amerika kıtasında insan haklarının gelişimini etkileyebilmektedirler.[414]

---

[410] Davidson, 1997, s. 108.
[411] Cecilia Medina Quiroga, *Battle of Human Rights: Gross, Systematic Violations and the Inter-American Human Rights*, 1 Edition, Martinus Nijhoff Publishers, United States of America, 1988, s.122.
[412] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 18/d.
[413] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 19/d.
[414] Davidson, 1997, s. 109.

Somut sonuçlar açısından Komisyonun insan haklarının geliştirilmesi ile ilgili uygulamalarının belki de en önemlisi insan hakları konularında birçok Amerikan Sözleşmesinin tasarlanması üzerine olan rolüdür.[415] Komisyon, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tasarlanmasında önemli bir rol oynadığı gibi, aynı zamanda İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin, Kişilerin Cebri Kaybedilmelerine İlişkin Sözleşmenin, kadın haklarına ilişkin sözleşmelerin tasarlanmasında da insiyatif almıştır. Bu gelişmelerden daha önemli olanı Komisyonun San Salvador Protokolünün kabulünü tasarlama rolüdür. Komisyon 1979 yılından önce birinci ve ikinci kuşak haklar arasındaki ilişkiyi tam olarak tanımıştır ancak 1979-80 Yıllık Raporunda bu faaliyet alanı tanıtımında daha aktif olacağını netleştirmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tanıtımında Komisyonun çabalarının bir sonucu olarak Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu sadece üye devletlerin hükümetlerinin bu hakların etkili olarak korunmasını taahhüt etme sorumluluğuna sahip olmalarını doğrulamamış aynı zamanda Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanması gereken ek protokolü için bir tasarı hazırlanmasını da buyurmuştur.[416]

Komisyon tarafından yıllık raporunun ilanı aynı zamanda insan haklarının geliştirilmesini sağlayan işlevlerinin bir parçası olarak nitelendirilebilir. Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'na sunduğu yıllık raporunda Komisyon önceki on iki ayda gerçekleştirdiği dikkate değer faaliyetlerin detaylarını temin eder. Raporun içeriği Komisyon Usul Kurallarının 57. maddesinde belirlenmiştir ve raporun temel konularına ek olarak Komisyon, Amerikan Bildirisi ve Amerika Sözleşmesi'nde ortaya koyulan hedeflere erişmek hususunda kat edilen yolun niteliksel değerlendirmesini ve insan haklarının yerine getirilmesini ilerletmek için önlem alınması gereken alanların bir raporunu sunar.[417]

b. İnsan Haklarının Korunması

Yukarıda belirtildiği gibi Komisyonun, Amerikan devletlerinin insan hakları yükümlülüklerine uymalarını garantiye alan yetkileri iki yasal kaynaktan türemektedir: Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve Amerikan Sözleşmesi.[418] Amerikan Devletleri

[415] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 19/e.
[416] Davidson, 1997, s. 109-110.
[417] Davidson, 1997, s. 110.
[418] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 1/2.

Örgütü Şartı altında, Komisyon çalışmalar yapmak,[419] insan hakları ile ilgili alınan önlemlere ilişkin bilgi sahibi olmak için hükümetlere başvuruda bulunmak[420] ve söz konusu devletin hükümetinin daveti veya rızası ile yerinde inceleme yürütmekle yükümlüdür.[421] Buna ek olarak Komisyon Statüsünün 20. maddesine göre Komisyon bireysel iletişim sağlama ve söz konusu hakların daha etkili bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak için üye devletlere önerilerde bulunma yetkisine sahiptir.[422] Amerikan Sözleşmesi altında Komisyona bireysel dilekçeleri[423] ve devletlerarası başvuruları[424] değerlendirme ve bireylere telafisi imkânsız zararlar vermekten kaçınmak için gerekliyse Mahkemenin geçici önlemler almasını talep etme yetkisi verilmiştir.[425] Dahası, bireysel dilekçeler ve diğer uygulamalar altındaki prosedürler boyunca, Komisyon ciddi veya acil durumların farkındaysa ve bu dilekçe veya uygulama kabul edilebilirlik için resmi şartları yerine getiriyorsa ilgili devletin rızasıyla yerinde inceleme yürütebilir.[426]

2. Ülke Çalışmaları ve Yerinde Gözlemler

Komisyon kuruluşundan itibaren, çeşitli kaynaklardan birçok Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devlete insan hakları ihlalleri yapıldığını iddia eden şikâyetler almıştır. Komisyonun 1960 tarihli Statüsü, Komisyonun bu bireysel şikâyetler üzerine bir işlem yapmasına izin vermiyordu ancak Statünün 9 numaralı maddesi Komisyonun görevlerini ifa edebilmesi için tavsiye niteliğinde raporların ve çalışmaların hazırlanmasına olanak sağlıyordu. Buna ek olarak 11 numaralı madde Komisyona "kesin çoğunluğun oylarıyla ve ilgili hükümetin rızası ile karar verildiğinde herhangi bir Amerika devletinin bölgesine girme" yetkisi vermiştir. Buergenthal'ın ifade ettiği gibi "Statünün bu iki hükmü ülke çalışmaları ve "yerinde" gözlem sistemini geliştirmek için Komisyona yetki vermiştir."[427]

[419] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 18/c.
[420] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 18/d.
[421] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 18/g.
[422] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 20/b.
[423] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 44; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 19/a.
[424] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 45; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 19/b.
[425] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 19/c.
[426] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/2.
[427] Buergenthal, 1984, s. 480; Cerna, 2004, s. 199.

Ülke çalışması, Amerikan Devletleri Örgütü'ne üye bir devletin insan hakları durumu üzerine yapılan etraflı bir incelemedir. Normalde, söz konusu devletin hükümetinin geniş kapsamlı insan hakları ihlalleri yaptığı ile ilgili hükümet dışı örgütlerden veya güvenilir kaynaklardan alınan bireysel şikâyetler aracılığıyla sağlam kanıtlar elde ettiğinde Komisyon tarafından başlatılır. Ülke çalışması aynı zamanda Genel Kurul gibi üye devletlerden birindeki geniş çaplı insan hakları ihlalleri hususunda uyarılabilecek Amerikan Devletleri Örgütü siyasi organlarının birinin talebi üzerine[428] Komisyon tarafından başlatılabilir. Komisyon, çalışmadaki tavsiyelerin ilgili devletle uyumlu olup olmadığını veya uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek için kendi iradesiyle bir ülke çalışması üstlenebilir. Dahası, hükümet kendi iradesiyle Komisyondan kendi devletinde çalışma yürütmesini ve rapor hazırlanmasını isteyebilir.[429] Hükümetlerin Komisyona bu şekilde bir yaklaşımda bulunmalarının farklı nedenleri olabilir. Hükümet, devletinde ülke çalışması yapılmasını isteyerek, Komisyonu her şeyin yolunda olduğu ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri ile ilgili bir kanıt bulmayı beklememesi ile ilgili ikna etmeyi umabilir. Hükümet yine de devlet içerisindeki insan hakları problemlerine bir çözüm bulunmasını isteyebilir ve dolayısıyla ordu gibi devlet birimlerinin ilişkili bazı bölümlerine baskı kuran bir araç olarak Komisyonla birlikte hareket edebilir. Buna ek olarak, insan haklarının genelde makul bir biçimde iyi korunduğu kabul edilen bir devletin hükümeti yurt içindeki pozisyonuna destek olmak ve bu pozisyonu geliştirmek için Komisyon tarafından hazırlanmış olumlu bir ülke raporunu kullanmak isteyebilir. Yine de kabul edilmelidir ki ülke raporlarının büyük bir çoğunluğu, Komisyonun söz konusu ülkede ciddi insan hakları ihlallerinin olduğuna inanması için iyi bir sebebi olduğunda başlatılmaktadır.[430] Cecilia Medina'nın belirttiği gibi, yerinde gözlemler Amerikan Devletleri Örgütü üye devletleri tarafından kabul edilmiştir ve çok az bir kısmı Komisyonun doğrudan bir ziyaret gerçekleştirme talebini reddetmiştir.[431] Gerçekten de Komisyon tarafından yerinde gözleme yanaşmayan devletler beklemek için bahaneler üretmişlerdir.

---

[428] Amerikan Devletleri Örgütü Dışişleri Bakanları Toplantısında Sürekli Konseyin'in Haiti için talebi.

[429] Panama örneği Cecilia Medina, "The Role of Country Reports in the American System of Human Rights", (Ed. D. Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 115-132, s. 118-119; Robert E. Norris, "Observation In Loco: Practice and Procedure of the Inter American Commission on Human Rights, 1979-1983," *Texas İnternational Law Journal*, Vol. 19, 1984, ss. 285-319, s. 285.

[430] Davidson, 1997, s. 113.

[431] Quiroga, 1988, s.134.

Komisyonun ülke çalışması yürütme ve ülke raporu hazırlama hususlarındaki çalışma biçimi var oluşunun erken dönemlerinde belirlenmiştir. Küba, Haiti ve Dominik Cumhuriyetindeki ilk üç ülke çalışması bilgi toplama ve değerlendirme ve rapor tasarlama konularında prosedürler ve mekanizmalar geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Komisyonun bir ülke çalışması gerçekleştirirken görevi gereği yerinde incelemelerde bulunması; bilgi toplamak veya hali hazırda elde edilmiş bilgilerin doğrulanması için son derece önemli olmasına rağmen devletlerin hükümetleri Komisyona yerinde gözlem (mahallinde inceleme) için yetki verilmesine karşı çıkabilir. Küba ve Haiti'deki ilk iki çalışmasında söz konusu devletlerin hükümetleri Komisyona yerinde gözlem için yetki verilmesine karşı çıkmıştır. Yine de bu durum Komisyonun tanıkları dinlemesine ve diğer kaynaklardan bilgi toplamasına engel olamamıştır.[432]

Yerinde gözlemlerin gerçekleştirilmesi yöntemi, Komisyonun Usul Kurallarında belirtilmiştir.[433] Komisyon yerinde gözlem için her olayda bir özel komisyon kurulacaktır[434]; Özel Komisyonda ziyaret edilecek olan ilgili devletin vatandaşı ya da o devletin ülkesinde ikamet etmekte olan bir üyesi yer alamaz böylece Özel Komisyon'un tarafsızlığı ve önyargısızlığı korunmuş olur.[435] Özel Komisyon kendi faaliyetlerini organize eder ve bu görevle ilgili bir faaliyeti yerine getirmesi için üyelerinden birini yönlendirebilir. [436]

Özel Komisyonun yerinde inceleme yapabilmesinden önce söz konusu devletten davet almalıdır. Bu davet Komisyon tarafından talep edilebilir veya ilgili devlet kendisi düzenleyebilir. Küba ve Haiti çalışmalarının açıkça gösterdiği gibi devletin Komisyonun yerinde gözlem gerçekleştirilmesine izin vermesi talebine uyması için bir şart yoktur. Ancak izin alındığında devlet belirli birkaç garantiyi sağlamakla yükümlüdür.[437] Komisyonun Usul Kuralları madde 54 yerinde gözleme izin veren bir devletin "görevini yapması için Özel Komisyon'a gerekli olan tüm kolaylıkları sağlamasını" şart koşar. Dahası, devletin birincil yükümlülüğü "Özel Komisyonla işbirliği yapan veya ona bilgi temin eden veya şahitlik yapan herhangi bir kişi ya da kuruma karşı herhangi bir şekilde misilleme yapmamayı" görev edinmektir.

[432] Davidson, 1997, s. 113.
[433] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 51-55.
[434] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 51.
[435] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 52.
[436] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 53.
[437] Davidson, 1997, s. 114.

Devletlerin bu yükümlülüğü yerine getirmesi Özel Komisyon tarafından etkili bir yerinde gözlem gerçekleştirilmesi için çok önemlidir, eğer bireyler ya da kurumlar özgürce ve devlet veya ajanları tarafından misilleme yapılması korkusu olmadan konuşamazlarsa Özel Komisyon önemli bilgileri edinemeyecektir. Komisyonun ülke raporlarından belli olduğu üzere devletler, Özel Komisyon ziyareti öncesi devletin aleyhine olabilecek kanıt bulunmadığından emin olmak için çeşitli hilelere başvurmaktadır. Örneğin Arjantin'de siyasi tutuklular Özel Komisyonun ziyaretinden önce kendilerine Kızıl Haç temsilcisi süsü veren devlet ajanları tarafından ziyaret edilerek hangi mahkumların Özel Komisyona devlet aleyhinde zarar verici kanıt sunmaya yatkın olduğunu belirlenmiş ve bu mahkumlar hapishaneden uzaklaştırılmıştır.[438]

Yerinde gözlemlerin gerçekleştirilmesi için uygun standartlar Komisyon Usul Kurallarının 55. maddesinde belirlenmiştir. İlk olarak 1975 yılında formüle edilen bu standartlar, sonradan 1977 yılında yerinde gözlemlerle ilgilenen Komisyonun yetkilerini belirlemek için düzeltilmiştir.[439] Bunlar sonradan düzeltlerek Komisyon Usul Kurallarına eklenmiştir. İlgili standartlar şunlardır.

- Özel komisyon yahut onun herhangi bir üyesi, herhangi bir kişiyle, gruplarla, birimlerle yahut kurumlarla serbest bir şekilde ve özel olarak görüşebilme olanağına sahip olacaktır.
- İlgili devlet, özel komisyona bilgi veren, tanıklık yapan ya da herhangi bir türde delil sunan kişiler bakımından gerekli güvenceleri sağlayacaktır.
- İlgili ülkenin her tarafına seyahat edebilme olanağına sahip olacaklar ve ilgili devlet gerekli belgeler için gerekli tüm kolaylığı sağlayacaktır.
- İlgili devlet, mahalli ulaşım araçlarından yararlanılmasını sağlayacaktır.
- Özel komisyon, hapishanelere, tüm nezarethanelere ve sorgulama yerlerine girme ve hapsedilen, alıkonulan kişilerle özel olarak görüşebilme olanağına sahip olacaktır.
- Özel komisyon yararlı olduğu düşünülen bilginin derlenmesi, fotoğrafının çekilmesi, kaydının tutulması, çoğaltabilme yetkisine sahip olacaktır.

[438] Davidson, 1997, s. 114.
[439] Davidson, 1997, s. 115.

- İlgili devlet, özel komisyonun korunması için gerekli güvenlik önlemlerini alacaktır.
- İlgili devlet, özel komisyon üyeleri için uygun koşulları haiz geçici konaklama olanaklarını temin edecektir.
- Özel Komisyon üyelerine sağlanan güvenceler ve kolaylıklar; Genel Sekreterlik memurlarını da kapsamaktadır.
- Özel komisyon üyelerinin ve Genel Sekreterlik memurlarının yaptığı harcamalar, Amerikan Devletleri Örgütü tarafından karşılanacaktır.[440]

Görüldüğü üzere yerinde gözlem yapılırken, Komisyon ilgili devlete ciddi anlamda bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların varlığı Komisyonun gerçek anlamda güçlü bir yetkiye haiz olduğunu kanıtlamaktadır. Avrupa'da bu yetkinin benzerine sahip olan birim, Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ile yapılandırılan Avrupa İşkence Önlenmesi Komitesi'dir. Ancak iki birim arasında farklılıklar mevcuttur. Komite özel bir misyon için tasarlanmıştır. Komisyon ise Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve Amerikan Sözleşmesi'nden kaynaklanan düalist misyona sahiptir. Ayrıca Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun ise yerinde araştırma yapmak tek görevi değildir. Komite konu bakımından sınırlıyken Komisyon çok çeşitli hak ve hürriyetlerin ihlaline bakmaktadır.[441]

Komisyon ülke araştırmaları sonunda, elde ettiği bilgi ve bulguları toplar ve bir rapor hazırlar. Bu durum raporunun hazırlanmasından sonra, söz konusu üye devletin hükümetine iletir; İlgili devletin değerlendirmesini sunması için zaman sınırı belirler; Komisyon anılan tespitleri bu devletten aldığında üzerinde çalışma yapar ya hazırlamış olduğu raporda değişiklik yapabilir ya da aynen muhafaza edebilir; İlgili devlet tanınan süre içerisinde hiçbir değerlendirme sunmamış ise, Komisyon raporu uygun gördüğü tarzda yayınlar; raporun yayınlanmasından sonra Komisyon bu raporu Genel Sekreterlik aracılığı ile Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlere ve Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kuruluna iletecektir (Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58).

[440] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 55.
[441] Gemalmaz, 2010, 1227.

Bir ülke çalışmasının yerinde gözlem içerip içermediğine bakılmaksızın, ülke raporu hazırlayan Komisyon belirli bir prosedürü takip eder. Ülke raporu hazırlama prosedürü Komisyonun Usul Kurallarında düzenlenmiştir.[442] İlk olarak bir taslak rapor hazırlanmalı ve Komisyon tarafından kabul edilmelidir. Komisyonun Usul kuralları madde 18/1-c hükmüne göre; hazırlanan taslağın kabülü için Komisyonun mutlak çoğunluğu oyu gerekir. Taslak rapor kabul edildikten sonra, dilediği gözlemi yapmasına olanak sağlamak için söz konusu devletin hükümetine iletilir.[443] Bu gözlemler Komisyon tarafından belirlenen süre içerisinde yapılmalıdır.[444] Zaman zaman Komisyon tarafından sunular rapor taslağı söz konusu devlet tarafından iğneleyici saldırılara uğrayabiliyor. Bu durumun dikkate değer bir örneği Komisyon'un Arjantin için hazırladığı 1980 raporudur. Bu raporda eşitlik ve tarafsızlık gereksinimlerini yerine getirmeyen hükümet, Komisyonun Arjantin hükümetini kötülemeye ve yargılamaya çalışarak Komisyonun Statüsünde belirtilen görevlerini ihlal ettiğini söylemiştir.[445] Komisyon söz konusu hükümetin gözlemlerini aldıktan sonra bunlar üzerine çalışır ve eğer uygun olduğunu düşünürse raporu değiştirir. Bunların ışığında Komisyon raporun yayınlanmasına veya nasıl yayınlanacağına karar verebilir.[446] Şu açıktır ki Komisyon bir ilerleme yolu olduğunu düşünürse o ülke raporunu yayınlamak yükümlülüğü altında değildir. Örneğin, eğer hükümet hali hazırda önlemler aldığını ve Komisyon tarafından belirlenen zorlukların bazılarını iyileştirme konusunda önemli bir ilerleme kaydettiğini belirtirse, Komisyon raporu yayınlamanın verimli olmayacağına karar verebilir.[447] Ancak söz konusu devletin hükümeti Komisyonun rapor taslağında belirttiği süre içerisinde herhangi bir değerlendirme sunulmamış ise, Komisyon raporu uygun gördüğü şekilde yayınlamak zorundadır.[448] Burada diyebiliriz ki, raporun yayınlanması sürecinin tasarı sürecine katılmaya isteksiz olan devletlere karşı bir yaptırım olarak işlev göstermesi olarak görülebilir.

Yayınlama konusunda dikkat çeken iki önemli husus vardır. Birincisi, ilgili devlete görüş sunma imkânı tanımasına rağmen ilgili devletin rapora bağlı kalmak

[442] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58.
[443] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58/a.
[444] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58/b.
[445] Davidson, 1997, s. 116.
[446] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58/c.
[447] Davidson, 1997, s. 116-117.
[448] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 58/d.

zorunluluğunun olmamasıdır. İkinci husus ise hazırlamış olduğu raporları yayınlama konusunda her hangi bir birimin onayına tabi değildir. Bu düzenleme de Komisyonun ne kadar yetkili olduğunu ispatlamaktadır. Avrupa'da benzer bir birim olan Avrupa İşkence Önlenmesi Komitesi ile karşılaştırmaya devam edersek her iki biriminde bu açıdan da ayrıştığını görürüz. Çünkü Avrupa İşkence Önlenmesi Komitesi ülke araştırmalarında hazırladığı raporları ancak ilgili tarafın onayı ile yayınlayabilmektedir. Ancak istisnai bir yetki olarak Avrupa İşkence Önlenmesi Sözleşmesi'nin 10. maddesine dayanarak "kamuya açıklama" zorunluluğu durumunda bilgilerini ve kanıtlarını resen açıklayabilir.[449]

Görüldüğü gibi Komisyonun ilgili ülke ile alakalı hazırladığı raporu, ülkenin adını dile getirerek "Bir Devlette İnsan Hakları Durumu Hakkında Rapor" başlıklı olarak yayınlanmaktadır.[450] Böylelikle Komisyonun şeffaf bir şekilde tasarrufta bulunması ülke raporlarının etkinliğini arttırdığı görülmektedir.

Komisyonun ziyaretlerinin yıllara ve ülkelere göre dağılımı, 1961-1(Dominik Cumhuriyeti); 1963-2 (Amerika Birleşik Devletleri ve Dominik Cumhuriyeti) ; 1965-1(Dominik Cumhuriyeti); 1969-2 (El Salvador-Honduras); 1974-1(Şili); 1977-1(Panama); 1978-3 (El Salvador, Haiti Nikaragua); 1979-1 (Arjantin); 1980-2 (Kolombiya, Nikaragua); 1982-5 (Nikaragua, Honduras, Amerika Birleşik Devletleri, Guatemala); 1983- 3 (Meksika, Honduras ve Nikaragua); 1985- 2 (Guatemala, Surinam); 1986-1 (El Salvador); 1987-3 (Haiti, El Salvador, Surinam); 1988-6 (French Guyan, Guatemala, Nikaragua, Nikaragua, Haiti, Surinam); 1989-2 (Panama, Peru); 1990-6 (Guatemala, Paraguay, Haiti, Panama, Haiti, Kolombiya; 1991-3 (Dominik Cumhuriyeti, Peru, Haiti); 1992-5 (Peru, Nikaragua, Kolombiya, Peru, Guatemala); 1993-3 (Peru, Haiti, Guatemala); 1994-7 (Guatemala, Haiti, Bahamas, Ekvador, Jamaika); 1995-5 (Haiti, Amerika Birleşik Devletleri, Guatemala, Brezilya); 1996-4 (Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela, Meksika); 1997-4 (Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Kanada, Kolombiya); 1998-3 (Amerika Birleşik Devletleri, Guatemela, Peru); 1999-2 (Amerika Birleşik Devletleri, Paraguay); 2000-1 (Haiti); 2001-2 (Panama, Kolombiya); 2002- 2 (Venezuela, Haiti); 2003-2 (Guatemala, Haiti); 2004-4

[449] Gemalmaz, 2010, 1229.
[450] Smith, 2010, s. 122.

(Kolombiya, Haiti, El Salvador ve Guatemela, Honduras; 2006-1 (Bolivya); 2008-1 (Jamaika); 2009-1 (Honduras); 2012-1 (Kolombiya).[451]

Görüldüğü üzere Komisyon 1961-2013 yılları arasında 50 yılı geçkin bir dönemde 23 devlette 92 tane yerinde inceleme yapmıştır. 1980-1990 yıllarda yerinde inceleme ziyaretlerinde bir artış olduğu net bir şekilde görülmektedir. Ancak daha sonraları Sözleşmenin davaların Mahkeme önüne getirilip nihai karar alınması yolunda düzen getirmesiyle birlikte Güney ve Orta Amerika ülkelerindeki demokrasi ve hukuk devleti anlayışının gelişmesiyle yerinde ziyaret uygulaması azalmıştır. Böylece bireysel başvuruların Komisyonun fonksiyonları açısından önemi artmıştır. [452]

C. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun Usulleri

1. Komisyonun Çalışma Usulü

Komisyon olağan ve olağandışı oturumlarda toplanabilir.[453] Her yıl daha önceden belirlemiş olduğu zamanlarda en az iki olağan oturum ve gerekli olduğunu düşündüğü özel oturumlarda toplanacaktır.[454] Komisyon oturumları, Komisyonun merkezinde yapılacaktır.[455] Komisyonun merkezi, Washington DC'dedir.[456] Komisyon, üyelerinin mutlak çoğunluğu kararı ve ilgili hükümetin rızası ya da daveti koşuluyla, başka bir yerde de toplanılabilir.[457]

Komisyon üyeleri şu koşullar söz konusu olduğunda her hangi bir konunun tartışmasına, soruşturmasına, müzakeresine ya da karara bağlanmasına katılamazlar: Üye Komisyonun önündeki genel ya da özel olarak değerlendirilen konunun ilgili bulunduğu devletin vatandaşı ise ya da o devletin diplomatik ajanları sıfatıyla tescil edilmişler ise; yahut daha önce aynı olgulara ilişkin bir kararın alınmasına ya da bu kararla menfaati bulunan taraflardan her hangi birinin bir danışmanı ya da temsilcisi sıfatıyla tasarrufta bulunmuşlar ise (Usul Kuralları madde 17/2, a,b). Ek olarak her hangi bir üye kendisi belirtilen süreçten yer almaktan çekileceği gibi, bir diğer üye

[451] http://www.oas.org/en/iachr/activities/countries_all.asp (24.12.2013).
[452] Harris, 1998, s. 21.
[453] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 16/3.
[454] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 14/1.
[455] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 14/2.
[456] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 16/1.
[457] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 16/2, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 14/2.

hakkında yukarıda sayılan gerekçeler ileri sürülerek engellilik durumunun bulunduğunu ileri sürebilir.[458]

Komisyonun toplantı yeter sayısı, üye tamsayısının salt çoğunluğudur.[459] Karar yeter sayısı ise bazı konularda üyelerin mutlak çoğunluk oyu ile karar bağlanır. Bu konular; Komisyon yöneticileri kurulunun seçimi; usul kurallarının uygulanmasının yorumlanması; belli bir devletteki insan hakları durumuna ilişkin bir raporun kabul edilmesi; Amerikan Sözleşmesi, Statü ve Usul Kuralları hükümleri çerçevesince bu tür bir çoğunluk olması şartı getirilmiş olan konular.[460] Buna karşılık, diğer sorunlara ilişkin kararların alınmasında, mevcut üyelerin çoğunluk oyu yeterli kabul edilmektedir.[461]

Komisyon üyeleri çoğunluk kararına katılsın ya da katılmasın üyeler, kullandıkları oyların gerekçesini, karara eklenmek üzere yazılı olarak sunarlar.[462] Komisyonun kullandığı resmi diller İspanyolca, Fransızca, İngilizce ve Portekizcedir. Komisyon üyelerinin konuştukları dil dikkate alınarak, her iki yılda bir çalışma dili Komisyonca karara bağlanır.[463]

2. Komisyona Başvurular

Komisyona, Sözleşmenin tarafı olan herhangi bir devlette, insan haklarının ihlal edildiği yönünde şikâyet ve ihbar başvuruları yapılabilir (Sözleşme madde 44, madde 45/1). Ayrıca, Komisyon İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmayan Örgüt üyesi devletlere ilişkin olarak, insan haklarının ihlal edildiği iddiası ihbarlarını içeren dilekçeleri kabul eder ve inceler. (Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 49).[464]

[458] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 17/3,4.
[459] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 17/1, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 16.
[460] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 18/1, a-d.
[461] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 18/2.
[462] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 19/1.
[463] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 22.
[464] Amerikan Devletleri Örgütü organı olarak Komisyonun görevlerindendir.

a. Başvuru Yapmaya Yetkili Olanlar

(1). Devlet Dışı Birimler

Herhangi "bir kişi" ya da "kişiler grubu" ya da Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin her birinde ya da daha fazlasında yasal olarak tanınmış bulunan "hükümetlerdışı" birim[465], kendi adlarına ya da üçüncü kişiler adına Komisyona başvurabilir.[466] Bu üç birim, duruma göre,[467] Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinde; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinde; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokolde; Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokolde; Amerikalılararası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinde; Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılararası Sözleşmede ve Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşmede tanınmış bulunan insan haklarının ihlali iddialarına ilişkin olarak, Komisyona dilekçe sunabilirler.[468]

Yeni düzenlemeden önce, başvurularda ihlallerin normatif dayanağı olarak sadece Amerikan Bildirisi ve Amerikan Sözleşmesi gösteriliyordu. Yeni düzenleme ile ilgili metinde ifade edildiği gibi biri Bildiri ve altısı Sözleşme/Protokol bağlamında 7 belge, Komisyonun şikayet başvuruları hakkında incelemeye yetkili olduğu belgeler olarak tespit edilmiştir.

Burada belirtilmesi gereken önemli nokta ise Komisyona Sözleşmeye taraf olan ve olmayan devletlere ilişkin olarak insan haklarının ihlali konusunda başvurular yapılmaktadır. Nitekim Komisyon, Sözleşmeye taraf olmayan örgüt üyesi devletlere ilişkin olarak, Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde düzenlenen insan haklarının ihlal edildiği ihbarını içeren herhangi bir dilekçeyi incelemektedir.[469] Komisyon bu başvuruları, Sözleşme uyarınca gelen özel başvurularla aynı şekilde ele almaktadır.[470] Ancak bu iki başvuru türü Komisyon nezdindeki işlemlerin sonuçlanmasından sonra farklı olarak ele alınmaktadır. Çünkü Sözleşmeye taraf olan ve

[465] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 44; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 23.
[466] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 23;
[467] Sözleşmeye taraf olan ve olmayan devletler bağlamında.
[468] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 23.
[469] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 49.
[470] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 50.

Mahkemenin yetkisini tanıyan devletlere ilişkin başvurular Mahkemeye intikal ettirilebilirken sözleşmeye taraf olmayan devletlere ilişkin devletlere ilişkin başvuru süreci "kesin rapor" ile sonuçlanmaktadır. Bu rapor genellikle Komisyonun sonuç ve önerilerini içermektedir. Komisyon, raporu ayrı bir belge gibi yayınlayabilir veya Komisyonun Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'na sunduğu rapora dâhil edebilir.[471]

(2). Devlet

Amerikan insan hakları sistemi, devletlerin insan hakları ihlali iddiaları için diğer devletler aleyhinde dava açma hakkını tanımaktadır.[472] Amerikan Sözleşmesi, Amerikan Komisyonunun devletlerarası başvurulara bakma yetkisini kabul etmiş devletlerin davacı ve davalı olarak davalara taraf olacağını belirtmiştir.[473] Yani Amerikan Sözleşmesi'ne taraf devletlerin Komisyona başvuru yapabilmesi için öncelikle hem başvuru yapan devletin hem de aleyhinde başvuru yapılan devletin, Komisyon'un yetkisini tanıdıklarını beyan etmiş olmaları gerekmektedir.[474] Sistem devletlerarası başvuruları ihtiyari görerek, kararı üye devletlere bırakmaktadır.[475] Bu özelliği ile Avrupa sisteminden ayrılmaktadır.[476]

Eğer Komisyonun yetkisini tanımamış olsa bile, yine de o vakaya özgü olarak Komisyonun yetkisini tanıma olanağı veren Sözleşme madde 45/3[477] hükmünce seçme yapma hakkını kullanabilmesine olanak sağlamak maksadıyla başvuru ilgili devlete iletilir.[478]

b. Dilekçenin İçeriği

Şikayet dilekçesinde, başvuruda bulunan kişi ya da kişilerin adı, uyruğu, imzası; ya da başvuru sahibinin hükümet dışı bir kuruluş olması halinde, bu kuruluşun yasal

---

[471] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 276-277.
[472] Smith, 2010, s. 141.
[473] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 45
[474] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 45/1-2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 28.
[475] Mower, 1991, s. 70.
[476] Dinah Shelton, *Remedies in International Human Rights Law*, Second Edition, Oxford University Press, United States of America, 2006, s. 112.
[477] Yetkinin tanınmasına ilişkin bir beyan, süresiz olarak, belirlenmiş bir dönem ya da belirli bir vaka için geçerli olacak şekilde yapılabilir.
[478] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 48/1.

temsilcisinin adı ve imzası bulunmalıdır.[479] Başvuranın kimliğinin ilgili devletten saklanmasını isteyip istemediği; komisyondan gönderilecek iletilerin alınacağı adres ve eğer uygunsa bir telefon numarası, faks numarası ve e-posta adresi; ileri sürülen ihlallerin yeri, tarihi ve başvuruya konu olan eylemin ya da durumun bir dökümü; mümkünse, mağdurun ve ileri sürülen olgudan ya da durumdan dolayı sorumluluk üstlenecek olan her hangi bir kamusal makamın ismi; sorumlu olduğu düşünülen devletin ismi; öngörülen zaman sınırına uyulduğu; iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği ve şikayetin başka bir uluslararası çözüm usulüne sunulmuş bulunup bulunmadığı başvuru dilekçesinde yer almalıdır.[480]

c. Başvurunun Kabul Edilmesi için Gerekli Koşullar

Komisyon tarafından başvurunun kabul edilebilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesi gereklidir. Bunlardan *ilki* iç hukuk yollarının tüketilmesidir. İç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu, Uluslararası Hukukun genel olarak tanıdığı ilkelere uygun olmalıdır.[481] Bir devlet belirtilen evrensel ilkelere aykırı düşerse iç hukuk yollarının tüketilmesini gerek kalmamaktadır. İç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu şu hallerde uygulanmamaktadır.[482]

a. İhlal edilen hak ya da hakların korunması için usulüne uygun yargılama olanağının bulunmaması,
b. Hakkı ihlal edilen tarafın, ulusal mevzuat çerçevesinde hukuk yollarına başvurmasının reddedilmiş ya da bunları tüketmekten alıkonulmuş olması,
c. Nihai bir hükmün verilmesinde uygun olmayan gecikmenin olmasıdır.

Başvuran taraf, gerekli usulü yerine getirdiğini kanıtlayamıyor ve kayıtlardaki bilgilerde bu konu açık bir şekilde ortaya çıkartılamıyorsa, aleyhine başvurulan devlet iç hukuk yollarının tüketilmiş bulunmadığını Komisyona kanıtlamak zorunda kalacaktır.[483]

Başvurunun kabul edilmesi için gerekli *ikinci* koşul ise altı aylık süredir. Hakları ihlal edilen taraf, iç hukuk yollarının kullanıldığı hallerde, nihai kararın kendisine

[479] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1-d, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 28/a.
[480] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 28/b,c, d, e, f, g, h.
[481] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1, a; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 31/1
[482] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 31/2, a-c.
[483] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 31/3.

bildirilmiş olan tarihten itibaren altı aylık bir süre içerisinde başvurusunu yapmalıdır.[484] Ancak, iç hukuk yollarının tüketilmesinin mümkün olmadığı vakalarda ise, son başvuru tarihi için makul bir sürenin göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir. Komisyon, her bir vakanın ileri sunulan vuku bulma tarihini, o vakanın koşullarını dikkate alarak değerlendirecektir.[485]

Başvurunun kabulü için diğer bir koşul ise, başvurunun konusunun bir başka uluslararası çözüme kavuşturma usulü çerçevesinde derdest bulunuyor olmamasıdır.[486]

Başvuru için gerekli koşulları taşımayan dilekçeler hakkında Komisyon'un Sekreterliğine başvuran ya da onun temsilcisinden yerine getirilmemiş bulunan koşulları tamamlaması için bildirimde bulunur.[487]

İç hukuk yollarının tüketilmemesi, altı aylık süre içerisinde şikayet dilekçesinin verilmemiş olması,[488] Amerikan Sözleşmesi'nde düzenlenen hakların ihlaline ilişkin olmayan, açıkça temelsiz bulunan ve kurallara aykırı olduğu saptanan, daha önce Komisyonca yahut diğer uluslararası örgütlerce incelenen olaylara ilişkin başvurular, Komisyonca reddedilir.[489]

3. Uyuşmazlığın İncelenmesi Usulü

a. Bireysel Başvuru Kapsamında Uyuşmazlığın incelenmesi

Komisyon, şikayet dilekçesini ya da başvuruyu kabul edilebilir görürse, başvuruyu aldıktan sonra suçlanan devletten bilgi talep eder ve başvurunun kopyalarını ilgili devlete gönderir. Söz konusu bilgiler, vakanın niteliği dikkate alınarak Komisyonun belirleyeceği makul bir süre içinde sunulacaktır.[490] Ancak ciddi ve acil vakalarda ya da bir kişinin yaşamının ya da beden bütünlüğünün tehlike altında bulunduğuna kanaat getirilirse, Komisyon bu amaçla en uygun olduğunu düşündüğü

[484] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1-b; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 32/1.
[485] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 32/1.
[486] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1-c; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 33/1.
[487] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 26/2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 29/1, b.
[488] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 47/a.
[489] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 47/b-c-d.
[490] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, a.

aracı kullanarak, söz konusu devletten en ivedi şekilde yanıtını sunmasını talep edecektir.[491]

Suçlanan devletten yanıt alındıktan sonra ya da devletin yanıt vermemesi halinde Komisyon başvurunun halen geçerli sebepleri olup olmadığını tespit eder. Başvurunun gerekçeleri ortadan kalkmış ise davayı kapatır. [492] Ayrıca ilgili devletten edindiği bilgi ya da kanıtlara dayanarak başvurunun kabul edilemez ve kurallara aykırı olduğunu açıklayabilir.[493] Eğer dava kapatılmadıysa gerekli görmesi halinde soruşturma açacaktır.[494] Bu süreçte Komisyon ilgili devletlerden uygun ve gerekli bilgilerin sağlanmasını isteyebilir. Böyle bir talepte bulunmuşsa ilgili tarafların sözlü ifadelerini dinleyebilir ya da yazılı ifadelerini alabilir.[495]

Komisyon taraflar arasındaki anlaşmazlığı dostane bir şekilde çözüme ulaştırmaya çalışır.[496] Dostça çözüme ulaşılması halinde, Komisyon bulgularını Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreterliğine rapor edecektir.[497]

Dostane çözüme varılamadığı zaman Komisyon dilekçeyi ve vakayı incelemeye devam edecektir.[498] Komisyon, Statü madde 23/2'de belirlenen süre olarak 180 gün içerisinde olguları ortaya koyan ve sonuçları açıklayan bir rapor düzenleyecektir. Raporda açıklanan görüşlerden ayrık düşen Komisyon üyeleri, bu rapora görüşünü ekleyebilir.[499]

---

[491] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 30/d. Ciddi ve acil durumlarda sorunun Komisyon tarafından incelenmesi için başvurunun sadece biçimsel başvuru koşullarını taşıyor olması ve suçlanan Devletin ön olurunun olması yeterlidir (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/2).

[492] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, b.

[493] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, c.

[494] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, d.

[495] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, e.

[496] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 48/1, f. Komisyon, kendi inisiyatifiyle ya da taraflardan herhangi birisinin isteği üzerine, bir dilekçe ve vakanın incelenmesinin her hangi bir aşamasında dostça çözüm girişiminde bulunabilir; Dostane çözüm usulu, Tarafların rızası temelinde başlatılır ve sürdürülür; Komisyon gerekli olduğu görüşünde ise tarafların arasındaki müzakerelerin kolaylaştırılması görevini bir ya da daha çok sayıdaki üyelerine tevdi eder. Taraflardan biri dostane çözüm usulüne istekli değil ya da Komisyon konunun böyle bir çözüm tarzına uygun olmadığını saptarsa dostane çözüm için mücadelesine son verir (Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde. 41/1,2,3,4)

[497] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 49. Dostane çözüme ulaşıldığı durumda Komisyon, olguların ve ulaşılan çözümün bir raporu kabul edecek, bu raporu ilgili taraflara iletilecek ve yayınlayacaktır. Komisyon bu raporu kabul etmeden önce, ihlal mağdurunu ya da mağdurlarının bu dostane çözüme rıza gösterip göstermedikleri teyit edilecektir (Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları, madde 41/5).

[498] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 41/6.

[499] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 50/1.

Rapor yayınlanmamak koşuluyla ilgili devletlere iletilir. Komite raporu iletirken, önerilerde ve tavsiyelerde bulunabilir.[500] Bu tarihten itibaren üç aylık süre içerisinde mesele çözüme kavuşturulmadıysa ya da Komisyon yahut ilgili devlet tarafından dava Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürülmemiş ve Mahkeme yetkisi kabul edilmişse, Komisyon mutlak çoğunlukla alacağı kararla meseleyle ilgili nihai tavsiyesini açıklayacak ve uygun görürse kusurlu ülkeye tavsiyeye uyması için süre verecektir.[501] Saptanan süre dolduğunda Komisyon yine mutlak çoğunlukla ilgili devletin gerekli önlemleri alıp almadığına ve bu hususta raporunu yayınlayıp yayınlayamayacağına ilişkin kararını verir.[502]

Sözleşme tarafı olan devlet Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmişse ve Komisyon, raporunda belirttiği tavsiyelere ilgili devletin uymadığı görüşünde ise üyelerinin mutlak çoğunluğu tarafından verilen kararla vaka Mahkemeye sunulacaktır.[503]

Komisyon dostane çözüme ilişkin yahut tavsiyelerinin yer verdiği vakaların esasına ilişkin bir rapor yayınladığında, tavsiyelerinin uygulanıp uygulanmadığını izlemek için bir sistem geliştirmiştir. Komisyonun Usul Kurallarının 46. Maddesine göre Komisyona ilgili devletin tavsiyelerine uyup uyulmadığını tespit etmek için taraflardan bilgi talep edebilir ve onları dinleyeceği oturumlar düzenleyebilir.

b. Devlet Başvurusu Kapsamında Uyuşmazlığın İncelenmesi

Komisyon, Amerikan Sözleşmesi'ne taraf bir devletin Sözleşme'ye taraf diğer bir devlet aleyhine yapılan başvuruları alma ve inceleme yetkisine sahiptir. Aleyhine başvuru yapılan devlet Komisyonun bu bağlamdaki yetkisine sahip olsun ya da olmasın taraf devlete iletilir. Eğer Komisyonun yetkisini tanımamış olsa bile, yine de o vakaya özgü olarak Komisyonun yetkisini tanıma olanağı veren Sözleşme madde 45/3[504] hükmünce seçme yapma hakkını kullanabilmesini olanak sağlamak maksadıyla ilgili devlete iletilir.[505] Eğer söz konusu devlet, Komisyonun bir diğer taraf devletten gelen

[500] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 50/2,3.
[501] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 51/1-2.
[502] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 51/3.
[503] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 44/1.
[504] Yetkinin tanınmasına ilişkin bir beyan, süresiz olarak, belirlenmiş bir dönem ya da belirli bir vaka için geçerli olacak şekilde yapılabilir.
[505] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 48/1.

bir başvuruyu inceleme yetkisini tanımış ise, izlenecek usul bireysel başvuruda takip edilen prosedürle aynıdır.[506]

D. Komisyon'un Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ile İlişkileri

1. Delegeler ve Yardımcılar

Komisyon, Mahkeme önündeki her hangi bir meselenin incelenmesi sürecinde kendini temsil etmesi için bir ya da daha çok sayıda üyesini ve Genel Sekreterini görevlendirir. Birden çok delege görevlendirildiğinde, bu kişilerden birisi talimatlarda öngörülmeyen hallerin çözüme bağlanması ve bir delegenin müteredditi kaldığı her hangi bir hususun açıklığa kavuşturulması işlerinden sorumlu olacaktır. Ayrıca bu delegeler için Komisyon yardımcı atayabilir.[507]

2.Tanıklar ve Uzmanlar

Komisyon uygun gördüğünde Mahkeme usulleri çerçevesinde diğer kişilerin tanık ya da uzman olarak sorgulanmaları isteminde bulunabilir.[508]

3.Mahkeme Önündeki Usul

Komisyon Sözleşmenin madde 61 uyarınca bir vakanın Mahkeme önüne götürülmesine karar verdiğinde; vakanın tarafları, olguların takdimi, dilekçenin kabul edilebilirliği, esasa ilişkin iddialar, Komisyon delegelerinin isimleri, tanık ve uzmanların kimliklerinin belirtildiği bir başvuru yapacaktır.[509]

Komisyon Mahkemenin istemi üzerine sonuçsuz kalan dostça çözüm girişimlerine ilişkin belgeler hariç vakaya ilişkin bilgileri, belgeleri ve kanıtları ve dilekçeleri iletir.[510] Komisyon, gerekli gördüğünde vahim ve acil nitelik arz eden vakalarda, incelenmesi için henüz Mahkemeye sunulmamış bir konuda kişilerin telafisi olanaksız zararlara uğramaması için geçici önlemler almasını Mahkemeden talep edebilir. Bu istem Komisyonun toplanma halinde olmadığı zaman, Başkan ya da onun bulunmaması halinde Başkan yardımcılarından daha kıdemli olanı tarafından yapılır.[511]

---

[506] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 48/2.
[507] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 69/1-4.
[508] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 70.
[509] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 72.
[510] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 73.
[511] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 74.

II. AMERİKAN İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

A. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kurulma Süreci

1948 tarihli Dokuzuncu Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansında, insan hakları ile ilgili üç önemli gelişme yaşanmıştır. Bu konferansta Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ile Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi kabul edilmiştir. Konferansta bir Amerikan Mahkemesinin kurulup Bildiride geçen hakların koruması talep edilmiştir. Ayrıca Amerikalılararası Hukuk Komitesinden de böyle bir organ için statü taslağı istenmiştir. Amerikalılararası Hukuk Komitesi böyle bir statü için erken olduğunu ifade ederek böyle bir şeyin "bütün Amerikan devletlerinin anayasal sisteminde radikal bir değişikliğe neden olacağı" için reddetmiştir. 1954 yılında Karakas'ta yapılan 10. Amerikalılararası Konferansta, insan haklarının korunması maksadıyla Mahkeme'nin kurulması gerektiği yeniden ifade edilmiştir.[512]

1959 yılındaki Beşinci Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısında iki önemli karar alınmıştır. İlki insan haklarının korunması amacıyla bir Komisyonun kurulması diğeri ise Amerikalılararası Hukukçular Konseyine insan hakları sözleşmesi taslağı hazırlama görevi verilmesi kararlaştırılmıştır. Yine 1959 yılında Santiago'da yapılan Amerikalılararası Hukukçular Konseyi toplantısında bu Konsey sözleşme taslağı sunmuştur. Bu taslakta, klasik haklarla birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda yer almıştır. Taslakta hakları korumak için Komisyon ve Mahkeme yer almıştır. Ayrıca Mahkemenin yapısı, örgütlenmesi ve yargı yetkisi taslakta düzenlenmiştir.[513] 1965'de İkinci Özel Amerikalılararası Konferansta Hukukçular Konseyi ve Şili ile Uruguay'ın hazırladıkları sözleşme taslakları incelendi. 1966 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Sürekli Konseyi, üç taslağı Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na göndererek yeni bir taslak oluşturulmasını istemiştir. Komisyon tarafından oluşturulan taslakta Mahkemeye ilişkin hükümler 42. madde ila 58. madde arasında düzenlenmiştir.[514] Bu taslak, 2 Ekim 1968'de Amerikan Devletleri Örgütü tarafından özel konferansta sunulmak üzere kabul edilip onaylanmıştır. 22 Kasım 1969 tarihinde Kosta Rika'nın San Jose kentinde yapılan Amerikalılararası diplomatik Konferansta Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi imzaya

[512] Carlos Alberto Dunshee de Abranches, "Inter-American Court of Human Rights", *American University Law Review*, Vol. 30, 1980, Number. 1, ss. 79-125, s. 80-83.
[513] Abranches, 1980,s. 83.
[514] Abranches, 1980,s. 84.

açılmıştır. Sözleşmenin 1978 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Mahkeme hukuken yürürlüğe girmiştir.[515]

B. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Çalışma Usulü

1 Ocak 1980 tarihinde Kosta Rika'nın San Jose kentinde göreve başlayan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin örgütsel yapısını anlayabilmek için Amerikan Sözleşmesi (madde 52-60), Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü (madde 4-14), Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları (madde 3-18) dikkate alınmalıdır.[516]

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin uyruğundan olan 7 yargıçtan oluşur.[517] Sözleşme uyarınca yargıçlar, "…en üst düzeyde ahlaki niteliklere haiz ve insan hakları alanında yetkinlikleri tanınmış hukukçular…" arasından seçilir. Mahkemede aynı devletin vatandaşı olan iki yargıç yer alamaz.[518] Mahkeme yargıçları, Sözleşme tarafı devletlerce gösterilen adaylar arasından, Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunda, Sözleşme tarafı devletlerin mutlak çoğunluğunun gizli oyu ile 6 yıl için seçilirler ve bu yargıçlar sadece bir kez daha yeniden seçilebilir.[519] Taraf devletlerin her biri, onları öneren devletin ya da Amerikan Devletleri Örgütü üyesi herhangi bir diğer devletin vatandaşları olan en çok üç aday önerebilir; eğer üç aday önerilmişse, adaylar arasından en az biri aday listesini öneren dışındaki bir devletin vatandaşı olmalıdır.[520]

---

[515] Abranches, 1980,s. 85.

[516] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü (Statute of the Inter-American Court of Human Rights), Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'nun Ekim 1979 tarihli 9. Olağan toplantısında (La Paz, Bolivya) Karar No. 448 ile onaylandı. Sonrasında Genel Kurulun, Kasım/1982 tarihli on ikinci toplantısında (Washington DC, Amerika Birleşik Devletleri), 625 nolu karar ile değişiklik yapıldı.

Amerikan İnsan Hakları İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları (Rules of Procedure of the Inter-American Court on HumanRights) Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin, 30/06-09.08.1980 tarihleri arasında yapılan III. Olağan oturumunda onaylanmıştır. Günümüze kadar Mahkemenin Usul Kurallarında pek çok değişiklik yaşanmıştır. Bu değişiklikler sırasıyla; 09-18/01/1991 tarihinde yapılan XXIII. Olağan oturumunda; 09-20/09/1996 tarihleri arasında yapılan XXXIV. Olağan oturumunda; 16-25/11/2000 tarihleri arasında yapılan XLIX. Olağan oturumunda değiştirilmiştir. 20/11-04/12/2003 tarihinde kabul edilen değişiklikler 01/01/2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. En son değişiklik 19-31/01/2009 tarihleri arasında yapılan LXXXII. Olağan oturumunda 29/01/2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

[517] Akıllıoğlu, 1995, s. 420.

[518] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 52.

[519] Antonio Augusto Cançoda Trindade, "The Operation of the Inter-American Court of Human Rights", (Ed. D. Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights*, Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 133-149, s. 134.

[520] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 53-54.

Yargıç seçiminde dikkat edilmesi gereken nokta, Komisyonun yargıç seçiminden farklı olarak, sadece Sözleşme tarafı devletler seçim sürecinde yer almaktadır. Ancak uygulamada Sözleşmeye taraf olan devletler sadece ama sadece kendi vatandaşlarından olan yargıçları aday olarak gösteriyor yargısına varmak doğru olmaz.[521]

Mahkeme, kendi üyeleri arasından 2 yıllık bir süre için Başkan ve Başkan Yardımcısı seçer. Bunlar yeniden seçilebilir.[522] Sekreter Mahkeme tarafından atanır ve Mahkeme ile birlikte hareket eder.[523] Ölüm, hastalık, ayrılma gibi nedenlerle yargıç üyeliği boşalırsa bu makam Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunun yapılan ilk toplantısında doldurulur.[524]

Mahkemenin, Başkan, Başkan Yardımcısı ve Sekretaryası dışında, sürekli Komisyon ve gerektiğinde atanacak diğer komisyonlar olmak üzere çeşitli organları da vardır. Mahkeme Başkanı, yardımcısı ve üçüncü bir yargıçtan oluşan sürekli Komisyon, Başkana işlevlerini yerine getirme sürecinde yardımcı olur ve önerilerde bulunur.[525]

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi sürekli çalışan bir Mahkeme değildir. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, olağan ve olağanüstü (özel) oturumlar halinde toplanır.[526] Mahkeme müzakerelerinin yapılması için yeter sayısı 5 yargıçtır. Kararlar hazır bulunan yargıçların çoğunluğu ile alınır. Oyların eşit olması durumunda Başkanın oyu belirleyicidir. Duruşmalar aksi yönde karar verilmedikçe alenidir. Müzakereler kapalı oturum yapılmaktadır. Hükümler aleni okunur.[527]

Sözleşme madde 55'e göre Mahkemeye seçilecek olağan yargıçların dışında bazı hallerde *"ad hoc"* yargıç atanabilir.[528] Amerikan Sözleşmesi, yargıcın vatandaşı olduğu

[521] Gemalmaz, 2010, s. 1247.
[522] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde madde 12; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 3.
[523] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 58; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 14; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 7-8.
[524] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 6/2.
[525] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları, madde 6.
[526] Harris, 1998, s.3.
[527] Gemalmaz, 2010, s. 1247.
[528] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 55/2-3; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 10/2-3; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 19.

devlete ilişkin bir vaka Mahkemenin önüne geldiği zaman o yargıcın o vakaya bakmasının önünü kapatmamıştır.[529] Ayrıca her hangi bir devlet o vaka ile ilgili, Mahkemede *ad hoc* yargıç olarak görev almak üzere kendi seçeceği her hangi bir kimseyi atayabilir. *Ad hoc* hâkimin atanma koşulları şöyledir:

Madde 55/2-3: *"Bir vakayı görmek üzere göreve çağrılan yargıçlardan biri o vakaya Taraf Devletlerden birinin vatandaşıysa, bu vakadaki her hangi bir başka Taraf Devlet, Mahkemede ad hoc yargıç olarak görev yapmak üzere kendi seçeceği bir kişiyi atayabilir".*

"Bir vakayı görmek üzere göreve çağırılan yargıçlar arasından hiçbiri o vakaya Taraf Devletlerden herhangi birisinin vatandaşı değilse, bu taraf devletlerden her biri bir ad hoc yargıç atayabilir".

Ad hoc uygulama ile en azından bir üyenin ilgili ülkenin iç hukuk sistemini bilmesi açısından önemlidir. Özellikle de hukuk yollarının tüketilmesi ile ilgili Ad hoc yargıç çok daha yararlıdır.[530]

Mahkemede yer alan olağan ve ad hoc yargıçlarının dışında bir de "geçici yargıç" atanması durumu da Mahkeme Statüsünün madde 6/3'te öngörülmektedir. Bu hükme göre; Mahkemenin toplantı yeter sayısını sağlanabilmesi için, Sözleşmeye taraf devletler, Amerikan Devletleri Örgütü Sürekli Konseyinin bir toplantısında ve Mahkeme başkanının isteği üzerine, seçimle gelebilecek yargıçlara yerlerini bırakacakları tarihe dek hizmet görecek olan bir ya da birden çok geçici yargıç atayacaktır.

Yargıçların tarafsızlığını sağlamak amacıyla, yargıçların belirtilen bazı makamlarda ve faaliyetlerde bulunması yasaktır. Yönetimin yürütme organına üye olmak ya da üst düzey görevde bulunmak yasaktır. İstisnası ise kendilerini doğrudan yürütme organının emri altında görevde bulunmaması ya da Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerde Misyon Şefi statüsünde bulunmayan diplomatik ajanlar dışındaki diplomatlardır.[531] Yargıçlar uluslararası örgütlerde görev alamazlar ya da yargıçların görevlerinin ifasını zorlaştıracak yahut

[529] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 55/1.
[530] Shaver, 2010, s. 645.
[531] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 18/1-a.

bağımsızlık ve tarafsızlık ya da görevin onur ve saygınlığını etkileyen her hangi bir başka etkinlik ya da iş yapamazlar.[532] Yargıcın tarafsızlığı hususunda bir tereddüt olması halinde Mahkeme sorun hakkında karar verir.

Yargıçların hangi somut uyuşmazlıklarda yargılama sürecinde yer alamayacakları Statü madde 19'da düzenlenmiştir. Hükme göre, yargıcın kendinin ya da ailesi mensuplarının doğrudan menfaati bulunduğu ya da ulusal ve uluslararası bir mahkeme ya da soruşturma komitesinde üye olarak, ya da danışman, danışman yahut avukat olarak ya da herhangi bir başka sıfatla daha önce yer almış bulundukları meselelerin görüşülmesinde görüş bildiremezler. Böyle bir durumda, Yargıcın kendisi Başkanı haberdar edebileceği gibi, doğrudan Başkan da bu doğrultuda tavsiyede bulunabilir. Bu hususlarda başkan ve yargıç arasında görüş birliği bulunmaması halinde kararı Mahkeme verecektir. Bir ya da birkaç yargıcın görevlerinde engelli durumda olması halinde ise, Başkan ilgili yargıçların yerine geçici yargıçların atanmasını Sözleşmeye taraf devletlerden talep edebilir.

Mahkeme yargıçları, seçildikleri andan itibaren görevleri süresi boyunca uluslararası hukuk çerçevesinde diplomatlara tanınan ayrıcalıklardan yararlanacaktır.[533] Ayrıca yargıçlar, görevlerini yerine getirirken verdikleri hüküm ya da açıkladıkları görüşlerden ötürü sorumlu tutulmazlar. Sözleşme tarafı devletlerde durum bu şekildedir. Ayrıca Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin tarafı bulunduğu 15 Mayıs 1949 tarihli "Amerikan Devletleri Örgütü Ayrıcalıklar ve Muafiyetler Hakkında Antlaşma" çerçevesinde, Amerikan Mahkemesi yargıçları, görevleri sırasındaki oyları, görüşleri ya da diğer tasarruflarından doğabilecek tüm hukuksal sorumluluklardan muaftır. Çünkü bu antlaşmanın 10. maddesi, Pan-Amerikan Birliğinin görevlerine dokunulmazlık tanımıştır. Bunlara karşı, görevleri ile ilişkili olmayan bir tasarrufla işlenen şuçlardan dolayı dokunulmazlık yoktur; aksine suç işleyen yargıç hakkında yaptırım uygulanır.[534]

C. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yetkileri

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun yetkileri birçok yönden farklılık göstermektedir. Komisyonun çeşitli görevleri varken

[532] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 18/b-c.
[533] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 70/1; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 15/1.
[534] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 73.

Mahkeme daha çok yargılamadan sorumludur. Mahkeme, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal eden taraf devletlerin hakkında gerekli hükümleri vermek için "çekişmeli yargı yetkisi"ne sahip olduğu gibi, Sözleşme ve diğer belirli insan hakları antlaşmalarının yorumlanması ile ilişkin olarak "tavsiye kararları üretme yetkisi"ne[535] ve bireylerin giderilmesi olanaksız zarara uğramalarının engellenmesi amacıyla "geçici önlem alma" yetkisine sahiptir.[536]

Sözleşme uyarınca Mahkeme, çekişmeli davalara bakma, tavsiye görüşü verme ve geçici önlem kararı verme yetkisine sahip olduğu gibi Mahkemenin yargı yetkisi kapsamınca kendi verdiği hükümleri yorumlayabilme ve tazminata hükmedebilme yetkilerine de sahiptir.[537]

1. Yargı Yetkisi

Mahkemenin yargı yetkisi, Amerikan Sözleşmesini ihlal eden taraf devletler hakkında gerekli hükümleri vermek için görevlendirilmiş "çekişmeli yargı yetkisi"ni ve aynı zamanda Sözleşme ve diğer belirli insan hakları antlaşmalarının yorumlanması konusunda "tavsiye kararları üretme yetkisi"ni kapsadığı[538] gibi "geçici önlem alma" yetkisini de kapsar.[539]

a. Çekişmeli Yargı Yetkisi

(1).Genel Olarak

Sözleşme madde 61/1 hükmüne göre çekişmeli davalarda, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yetkisi sadece Komisyon ve ilgili taraf devletlere aittir. Bireysel şikâyet başvurucusu birey tek başına Mahkeme önüne bir dava getiremez.[540]

Mahkemenin çekişmeli yargı yetkisinin söz konusu olabilmesinin ön şartı, aleyhine dava açılan devletin Mahkemenin yargı yetkisini tanımış olması[541] ve

---

[535] Thomas Buergenthal, "The Inter-American Court of Human Rights", *American Society of International Law*, Vol 76, No 2, 1982, ss.. 231-245, s. 235.
[536] Trindade, 1998, s. 145; Smith, 2010, s. 123.
[537] Gemalmaz**,** 1994, s. 175-188.
[538] Buergenthal, 1982, s. 235; Davidson, 1997, s. 232.
[539] Trindade, 1998, s. 145; Smith, 2010, s. 123.
[540] Buergenthal, 1982, s. 236. Ancak, Mahkemenin Usul Kuralına (madde 24) göre; Mağdur ve onun temsilcileri kendi haklarının savunabilmek için aleni yapılan duruşmalar dâhil yargılama işlemleri sırasında taleplerini, görüşlerini ve delillerini sunabilirler. Çekişmeli yargı yetkisi kapsamında yazılı ve sözlü birkaç aşamadan geçilerek karar verilir. Sözlü aşamada aleni duruşma açılabilir.
[541] Lillich- Hannum, 1995 s. 785; Davidson, 1997, s. 101.

Sözleşmenin 48 ila 50. madde hükümlerinde düzenlenen, Komisyon aşamasındaki usullerin tamamlanmış olmasıdır.[542] Aksi takdirde Mahkemenin yetkisini kabul etmeyen bir devlet aleyhine yapılan başvuru sadece Komisyonda incelenecek ve Mahkemenin önüne getirilmeyecektir.

Sözleşmenin 62. maddesinde Mahkemenin yargı yetkisinin sınırları şu şekilde ifade edilmektedir.

Madde 62 hükmüne göre:

1. Bir taraf Devlet bu Sözleşmeyi onaylama ya da Sözleşmeye katılma belgesini depo ederken ya da herhangi bir müteakip zamanda, bu Sözleşmenin yorumlanmasına ya da uygulanmasına ilişkin tüm meselelerde Mahkemenin yargı yetkisini, ipso facto (kendiliğinden) ve özel anlaşma/(işlem) gerekmeksizin, bağlayıcı olarak tanıdığını beyan edebilir.

2. Bu tür bir beyan, koşulsuz olarak, karşılıklılık koşuluyla, belirlenmiş bir süre ya da belirli vakalar için olacak şekilde yapılabilir. Bu beyan, örneklerini Örgüt üyesi diğer Devletlere ve Mahkeme Sekreterine iletilecek olan Örgüt Genel Sekreterine sunulacaktır.

3. Mahkemenin yargı yetkisi, vakaya Taraf Devletlerin bu yargı yetkisini yukarıdaki paragraflar hükümleri uyarınca özel bir beyanda bulunmak ya da özel anlaşma yapmak suretiyle tanımaları ya da tanınmış bulunmaları halinde, bu Sözleşmenin hükümlerinin yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin olarak kendisine sunulan tüm vakaları kapsar.

Bu hükümler göstermektedir ki; bir taraf devlet onayladığı Sözleşme ile Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş sayılmaz. Bunu yapabilmesi için, bir taraf devlet Mahkemenin yargı yetkisini, kendiliğinden ya da bir özel anlaşma ile tanıdığını beyan etmelidir. Hükümde belirtildiği gibi Mahkmemenin yargı yetkisi Sözleşmenin yorum ve uygulanmasına ilişkin tüm uyuşmazlıkları kapsamaktadır.[543]

Mahkemenin yargılama yetkisinin kabul edilmesi için genel beyanlar, Arjantin, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti,

[542] Davidson, 1997, s. 142; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 61/2.
[543] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 296; Buergenthal, 1982, s. 231-236; Trindade, 1998, s. 135.

Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela'nın yer aldığı toplam 21 devlet tarafından yapılmıştır.[544]

Mahkemenin bir vakayı dinleyebilmesi için, kesinlikle Sözleşmedeki 48 ila 50. madde hükümleri düzenlenen usullerin tamamlanmış olması gerekmektedir (madde 61/2). Örneğin Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin çekişmeli yargı yetkisi çerçevesinde karara bağladığı ilk vaka olan "Gallardo" davasında Kosta Rika Hükümeti, uyuşmazlığın çözülmesi için Komisyondan önce doğrudan Mahkemeye müracaat etmiştir. Mahkeme verdiği kesin hükmünde; Komisyon vaka ile karara varıncaya kadar Mahkemenin bu dava da yargı yetkisine sahip olmadığını ifade etmiş ve Komisyonun "… sadece Devletlerin yararını gözetilerek değil, aynı zamanda, özellikle mağdurlar olmak üzere, önemli bireysel hakların kullanılabilmesine imkân da tanımak için kurulmuş…"[545] bir kurum olduğu vurgulamıştır.

Mahkemenin çekişmeli yargı yetkisi bağlamında karar verilinceye kadar mahkeme önünde yazılı ve sözlü olarak yargılama usulleri uygulanır.[546] Gerekirse ikinci aşama olan sözlü yargılama işlemine geçilir ve gerekli olabilecek aleni duruşmalar için çağrı yapılır.[547] Mahkeme önünde vakanın görülmesinde taraf devletlerce, bir ajan görevlendirilir. Komisyon ise bu amaçla görevlendirdiği delegeleri tarafından temsil edilir.[548] Bireyler başvuruyu Mahkeme'nin önüne doğrudan götüremeseler de Komisyon ve ilgili taraf devletçe başvuru Mahkemenin önüne götürülür. Mahkemenin başvuru kabul etmesiyle mağdur olduğu ileri sürülen kişiler ve onların usulunce atanmış temsilcileri, yargılama işlemleri boyunca, bağımsız olarak taleplerini, görüşlerini ve delillerini sunabilirler.[549] Birden çok mağdurun ve temsilcinin olması durumunda, bunlar aleni yapılan duruşmalar dâhil yargılama işlemleri sırasında talepleri, görüşleri

[544] Dominik, Grenada ve Jamaika Devletleri imzalamalarına rağmen bildirimde bulunmamıştır. Bakınız http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/b-32.html (12.08.2013).
[545] In The Matter of Viviana Gallerdo, Case No, GI/01/81, Decision of Nov. 13, 1981, I.-A. Court H.R., Series A: Judgments and Opinions, at Para. 25, 1984; Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 297.
[546] Yazılı yargılama usulleri (Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 33-41), Sözlü yargılama usulü (Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 42-45)
[547] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 42; Mahkeme uygun gördüğü zaman duruşma yapacaktır. Duruşmalar, Mahkeme bunların kapalı yapılmasının uygun olduğunu mütalaa etmedikçe, aleni olacaktır [547] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 15/1.
[548] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 22-23.
[549] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 24/1.

ve delilleri sunmak üzere sadece bir kişiyi görevlendirir.[550] Böylelikle bireylerin aleni duruşmalar dâhil yargılama sürecine katılmalarının önü açılmıştır. Ancak bu düzenleme yine de bireyin davayı doğrudan Mahkemeye götürebilmesini sağlayan düzenlemenin yerini tutamaz.[551]

2012 yılında 12 yeni çekişmeli dava Mahkemeye sunulmuştur.[552] 2012 yılında Mahkemeye sunulan çekişmeli dava sayısı son iki yıla oranla daha azdır.[553] Ancak Mahkeme aynı yıl 21 karar vermiştir.[554] Mahkeme çekişmeli davalara ilişkin 14 aleni duruşma açmıştır. Bu duruşmalarda Mahkeme, mağdur olduğu ileri sürülen 22 kişiyi, 4 tanığı ve 25 uzmanı dinlemiştir.[555]

(2). Çekişmeli Davalarda Hükümlerin Verilmesi ve Uygulanması

Bir dava dilekçesinde öne sürülen deliller ile dava sürecince tarafların iddia ve verileri göz önünde bulunduran[556] Mahkeme dava da hüküm verilmesine hazır hale gelindiğinde, Mahkeme bunu kapalı oturumlarda müzakere eder ve sekretarya tarafından taraflara bildirim yapılan hükmünü kabul eder.[557] Mahkemenin verdiği hükümler kesindir ve bir üst başvuruya tabi değildir.[558] Taraf devletler Mahkemenin hükmünün yerine getirmeyi taahhüt ederler.[559] Mahkeme hükmünde incelediği vakaya ilişkin Sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine karar verir. Eğer Mahkeme Sözleşme ile korunan bir hakkın ya da özgürlüğün ihlalini saptarsa, ihlalin giderilmesi için uygun önlemlerin alınmasına ve adil bir tazminat ödenmesine karar verir.[560]

Mahkeme ihlal bulduğu zaman genellikle tazminata hükmeder ve tazmin açısından genellikle öncelikle insan haklarının ihlal edildiğini bildirir daha sonra tarafları tazminat üzerinde anlaşmaları için bir araya gelmelerini talep eder.[561]

---

[550] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 24/2.
[551] Gemalmaz, 2010, s. 1256.
[552] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2012, s. 9.
[553] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights, 2012, s. 12.
[554] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights, 2012, s. 13.
[555] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights, 2012, s. 13.
[556] Mahkemenin önüne gelmeden Komisyon tarafından yapılan incelemenin bulgularına bağlı kalmak zorunda değildir. Harris, 1998, s. 27.
[557] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 61/1.
[558] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 67; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 30/3.
[559] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 68/1.
[560] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 63/1.
[561] Dinah Shelton, "Reparations in the Inter-American System", (Ed. D Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights*, Clarendon Press, New York, Oxford, 1998, ss. 151-172, s. 169.

Tazminat terimi maddi tazminatı kapsadığı gibi koşulların iyileştirilmesini ve mağdurun memnuniyetini de kapsamaktadır.[562] Maddi tazminat en sık kullanılan biçimidir. Genel olarak Mahkeme, maddi kayıp ve gerçek tehlikeler halinde ilgili devlete zararın ödenmesi için maddi tazmin talebinde bulunmaktadır.[563] Gerçek tehlikeler ise kazanç kaybı, para ya da maddi mal iadesi ve taşınmaz mal kaybı olabilir.[564]

Mahkeme, manevi zararın tazminini mağdura sağlamak maksadıyla eşitlik ilkelerini göz önünde bulundurur. Tazminatın adil olabilmesi için de mağdurun önceki durumuna ilişkin çeşitli faktörler değerlendirir.[565] Konusu parasal tazmini kapsamayan kararlar, eski hale iade, mağdurların anısına kurumlara ve sokaklara mağdurun adının verilmesi, sağlık ve eğitim gibi devlet hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma hakkının verilmesi, ihlalin tekrarlanmaması için yasalarda değişikliklere gidilmesi gibi kararlardır.[566]

(3). Kararın Yerine Getirilmesinin Denetlenmesi

Mahkemenin yargı yetkisinin ürünleri olan Mahkeme kararları çekişmeli yargı yetkisini tanıyan tüm devletleri bağlamaktadır. İlgili hükme göre; "Sözleşmeye Taraf Devletler, tarafı oldukları herhangi bir vakada Mahkemenin hükmüne uymayı/(yerine getirmeyi) taahhüt ederler/(üstlenirler).[567] Ancak Amerikan sistemi kararların uygulanması bakımından Avrupa sistemi kadar etkili olamamaktadır. Çünkü kararların uygulanması açısından Avrupa sisteminde var olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi[568] gibi herhangi özel bir mekanizma kurmamıştır. [569]

Amerikan sisteminde kararın yerine getirilip getirilmediğinin gözlemini Mahkeme yapmaktadır. Mahkeme, ilk olarak ilgili devletten kararı yerine getirildiğine

[562] Jo M. Pasqualucci, "Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure", *Michigan Journal of International Law*, Vol. 18, 1996, ss. 1-58, s. 23.
[563] Arturo J. Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", (Ed. Pablo de Greiff), *The Handbook of Reparations*, Oxford University Press, United States of America, 2006, ss. 504-538, s. 512-513.
[564] Pasqualucci, 1996, s. 23.
[565] Carrillo, 2006, s. 520.
[566] Shelton, 2006, s. 289.
[567] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 68/1.
[568] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 46/2 "Mahkemenin kesin hükmü, bunun uygulamasını (icrasını) denetleyecek olan Bakanlar Komitesine iletecektir"
[569] Harris, 1998, s. 3; Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 301.

dair bilgi istemektedir. Daha sonra mağdur ile Komisyonun bilgisine başvurur. Mahkeme hem taraf devleti hem de mağduru daha iyi analiz etmek maksadıyla dava duruşma açabilir. Son olarak da devletin kararı uyguladığına ya da uygulamadığına kanaat getirmektedir. Eğer Mahkeme devletin kararın gereğini yerine getirmediğine karar verirse, Sözleşmenin 65. maddesi[570] uyarınca Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunun yıllık olağan oturumunda, Kurulun değerlendirmesi için hükümlerin gereğini yerine getirmemiş devletleri belirterek uygun tavsiyede bulunur.[571] Mahkeme karar denetlenmesi maksadıyla 2012 yılında 14 davaya ilişkin 5 özel duruşma, 1aleni duruşma açmış ve bu konu ile ilgili 32 karar vermiştir.[572]

(4). Mahkemenin Çekişmeli Yargı Yetkisi Pratikleri

Mahkeme, çekişmeli davalar hakkında verdiği hükümlerde, yaşam hakkı, insanca muamele görme hakkı, kişi özgürlüğü hakkı, adil yargılama hakkı, yargısal korunma hakkı, eşit korunma hakkı gibi Amerikan Sözleşmesi'nde ortaya konan temel insan hakları üzerinde oldukça durmuştur.[573] Çünkü Mahkeme, kurulduğu dönemden itibaren tutarsız politik sistemler, askeri dikdatörlükler ve ekonomik krizler içerisinde ciddi insan hakları ihlalleri ile uğraşmıştır.[574]

Velasquez Rodriguez ve *Godinez Cruz* davalarında kurbanlar Honduraslı yetkililerin isteği üzerine veya rızası ile "ortadan kaybolmuşlardır" ve ölü oldukları farz edilmiştir. Mahkeme, sırasıyla *Velasquez Rodriguez* ve *Godinez Cruz* davalarında, Honduras'ın madde 1/1'in yanında, Sözleşmenin 7. (kişisel özgürlük hakkı), 5. (kişisel bütünlük hakkı), ve 4. (yaşama hakkı) maddelerini ihlal ettiğini ilan etmiş ve hatta Honduras'ın, kurbanların akrabalarına "adil zarar tazminatı" ödemek zorunda olduğu kararına varmıştır. Bu davalar Mahkemenin, bir taraf devlet tarafından Amerikan Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine dair karar aldığı ilk davalardır. *Fairen Garbi* ve *Solis Corrales* davalarında ise F. Fairen Garbi ve Y. Solis Corrales'in (ikisi de Kosta Rika

[570] "Mahkeme, Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunun her olağan oturumuna, Kurulun değerlendirilmesi için, bir önceki yılda yaptığı çalışmalara ilişkin olarak bir rapor sunacaktır.…özellikle…Mahkemece verilmiş hükümlerin gereği yerine getirilmemiş vakaları, bunlarla ilintili uygun tavsiyelerde bulunarak belirtecektir"

[571] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights, 2012, s. 13.

[572] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights, 2012, s. 13.

[573] Trindade, 1998, s. 138.

[574] Thomas Buergenthal, "The Remembering Early Years of the American Court of Human Rights", Center For Human Rıghts And Global Justıce Workıng Paper, No. 1, 2005, ss. 1-17, s. 4.

uyrukluydu) Honduras'a isnat edilebilir bir sebeple "ortadan kaybolduklarının" ispat edilemediğini ilan etmiştir, dolayısıyla da herhangi bir sorumluluk doğmamıştır.[575]

Aloeboetoe davasında Saramaca aşiretine bağlı yedi genç, Surinam askerleri tarafından öldürülmüştür. Surinam'ın sorumluluğu kabul etmesiyle Mahkeme kurbanların akrabalarına veya bunların varislerine ödenecek tazminatın miktarının belirlenmesi yoluna gitmiştir dahası, Gujaba'da yer alan okulun yeniden açılması ve burada kurulu sağlık dispanserinin işlemesinin yanında iki adet emanet fonunun kurulmasına ve bir vakfın kurulmasına hükmetmiştir. *Cayara* davasında, Peru ordusunun hukuk dışı adam öldürme, işkencelerden, keyfi gözaltılardan ve "Sendero Luminoso" tarafından komuta edilen askerlerin köylülerin kaybolmalarından sorumlu oldukları iddia edilmiştir. Mahkeme, çok tartışılan bu kararında, davacı olan Komisyonun, Sözleşmenin 51/(1)'inci maddesinde tayin edilen zaman sınırlamasına uymadığı için davayı herhangi bir kanıta dayandırmaksızın reddetmiştir.[576]

Surinam hakkındaki *Gangaram Panday* davasında, kurban yurtdışından havayolu ile gelişinin ardından göç yasaları sebebiyle tutuklanmasını takiben devlet gözetimi altındayken ölmüştür. Mahkeme, Surinam'ın madde 1 (1) ile birlikte Sözleşmenin madde 7 (2)'sini (yasal olmayan tutuklama) ihlal ettiğine hükmetmiştir. Kurbanın gözaltında ölmüş olmasına rağmen, Mahkeme, dört kişiden üçünün oyu ile çoğunluk sağlayarak, madde 4 (1)'in (yaşama hakkı) ihlalinin olmadığına hükmetmiştir. Muhalif azınlık, Devletin kişiyi (yasal olmayan şekilde) gözaltında tuttuğu süreçte yaşamını koruma konusunda kendisinden beklenen bakımın maddi unsurlarına uymadığından dolayı, Surinam'ın madde 1 (1) ile birlikte Sözleşmenin madde 4 (1)'ini ihlal ettiğini düşünmektedir.

Neira Alegria davasında, isyancılar tarafından ele geçirilmiş bir hapishane binasının ordu tarafından patlatılması sonucunda üç mahkûm ölmüştür. Mahkeme, Sözleşmenin madde 1 (1)'i ile birlikte Peru'nun madde 4 (1) (yaşam hakkı) ve madde 7 (6)'yı (mahkemeye başvurma hakkı) ihlal ettiği, dolayısıyla da kurbanların akrabalarına adil tazminat ödeme sorumluluğu altında olduğu hükmüne varmıştır.

[575] Trindade, 1998, s. 138.
[576] Trindade, 1998, s. 139.

Caballero Delgado ve *Santana* davasında, iki kurban bir ordu devriyesi tarafından ele geçirilmiş ve öldürülmüştür. Mahkeme, Sözleşmenin madde 1 (1)'i ile birlikte Kolombiya'nın madde 7 (kişi özgürlüğü hakkı) ve madde 4'ü (yaşam hakkı) ihlal ettiği ve kurbanların akrabalarına adil tazminat ödeme görevinin olduğu hükmüne varmıştır.

Arjantin'e karşı açılan *Maqueda* davasında, siyasi bir gösteriye katıldıktan sonra kurban, anayasal düzen ve demokrasiyi tehdit eden şiddet faaliyetleri içeren davalar için uygulanan özel bir ceza mahkemeleri usulüne göre mahkûm edilmiş ve on yıl hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Mahkeme, madde 8 (adil yargılanma hakkı) ve madde 25'in (yargısal korunma hakkı) ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme, Komisyon ve taraflar tarafından ulaşılan ceza hafifletilmesini içeren dostane çözümü inceledikten ve buna riayeti doğruladıktan sonra, şikayetin *geri alınmasını* kabul etmiştir, fakat dostane çözümün ortaya çıkmasına sebep olan koşulların değişmesi halinde, davayı yeniden-açma ve daha da inceleme hakkını saklı tutmuştur.[577]

El Amparo'da on dört balıkçı, askerler ve polis tarafından vurularak öldürülmüştür. Mahkeme, Venezuela'ya düşen sorumluluğu tanıdıktan sonra, Venezuela'nın zararları tazmin etmesi ve hayatta kalan kurbanlara ve ölenlerin akrabalarına adil tazminat ödemesi zorunluluğu olduğuna karar vermiştir. Mahkemenin taraflara (tazminat ve zarar tazmini taahhüdü üzerinde) uzlaşmaları için verdiği altı aylık süre son bulduğu için, Mahkeme tazminatın vadesinin dolduğuna karar vermiştir. *Garrido* ve *Baigorria* davasında (1996) Mahkeme, Mendoza eyalet polisi tarafından yapılan tutuklamalar ve ardından Adolfo Garrido ve Raul Baigorria'nın kaybolması hususunda Arjantin tarafından uluslararası sorumluluğun kabulünü dikkate almıştır. Mahkemenin taraflara tazminat ve tazminler hususunda uzlaşmaları için altı-aylık süre vermiş ve anlaşmanın Mahkeme tarafından gözden geçirileceği kararına varmıştır.

Bu davaları, Nikaragua'ya karşı *Genie Lacayo*, Guatemala'ya karşı *Paniagua Morales* ve *Blake*, Peru'ya karşı *Castillo Paez* ve *Loayza Tamayo* davaları, Ekvator'a karşı *Benavides Cevallos*, Peru'ya karşı *Cantoral Benavides* ve *Durand* ve *Ugarte* ve Guatemala'ya karşı *Bamaca Velasquez* davaları izlemiştir.[578]

[577] Trindade, 1998, s. 139.
[578] Trindade, 1998, s. 140.

Mahkemenin buraya kadar incelediğimiz kararlarında, Sözleşmede belirtilen haklara (madde 3 ila 26) saygıyı gösterme yükümlülüğünü garanti altına alan Amerikan Sözleşmesi'nin 1. maddesini taraf devletlerin genel görevleri ile ilişkilendirmiştir. Ancak Mahkeme bu kararlarında, Sözleşme ile korunan hakların yürürlüğe konması için gerekli olabilecek yasal ve diğer önlemlerin uygulanması amacıyla Sözleşmenin 2. maddesindeki genel görevler üzerinde durmamıştır.

Mahkemenin ilerleyen tarihlerde verdiği birçok kararında ise taraf devletlerin Sözleşmenin 2. maddesinde belirtilen ulusal hukuk düzenini anlaşmalara uydurma yükümlülüğünden bahsetmiştir. Bu konuda Barrios Altos davası özel bir öneme sahiptir. Collina grubunun paramilit üyeleri tarafından Lima'nın merkezinde 15 kişi öldürülmüştür. Bu olayla ilgili Mahkemenin karar gerekçesinde başbakan Fujimori tarafından yürürlüğe konulan 1995 tarihli af yasasının, Sözleşmeye aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Bu durumdan dolayı Peru'nun, Sözleşmenin 2. maddesinde belirtilen ulusal hukuk düzenini anlaşmalara uydurmak yükümlülüğünü, "adil yargılanma hakkı" nı (Sözleşme madde 8) ve "yargısal korunma hakkı"nı (Sözleşme madde 25) ihlal ettiği tespit edilmiştir. Af yasası, olayın incelenmesi, kovuşturma ve suçluların yargılanması mümkün kılmadığı için Sözleşmenin 1. maddesine aykırılık oluşturmaktaydı. Af yasası bu sebeplerden dolayı Sözleşmenin amacı ile uyumsuzluk içerisindeydi. Mahkeme, ulusal yasanın uluslararası hukuku ihlal ettiği sonucuna vardı. Peru bu kanıyı onaylayıp af yasasını kaldırmıştır.[579]

Suarez Rosero davasında, şüpheli olarak belirlenen bir şahıs Ekvador'un Ceza Kanunu uyuşturucu şüphesi durumunda özel bir düzenleme öngördüğünden dolayı, uzun bir süre adil yargılanma hakkı verilmeksizin, gözaltına alınmıştır. Mahkeme, Ekvador'un ceza kanunlarını Sözleşmenin 2. maddesinin ihlali söz konusu olduğundan Sözleşmenin 7. ve 1/1 maddelerine uyumsuz bulmuştur. Bunun üzerine Ekvador kanunun söz konusu maddesini anayasaya aykırı olarak kabul etmiştir. Mahkeme, madde 2'nin devletler tarafından ihlal durumunu tespit etmeden önce, devlet kendiliğinden yasalarını aykırı olarak ilan edip, bir kısmını kaldırmış bir kısmını ise yeniden düzenlemiştir.[580]

---

[579] Christian Steiner-Simone Leyers, Initiators for Effective Protection of Basic Rights: The Inter-American Court of Human Rights, *KAS International Reports 7*, 2010, ss. 7-23, s. 14.

[580] Steiner-Leyers, 2010, s. 15.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, temel hakların ihlali ile ilgilenen Mahkeme, hemen hemen her davada Sözleşmenin 1. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Ayrıca Mahkeme vermiş olduğu kararların çoğunda madde 2 (Uluslararası düzenlemenin yapılması yükümlülüğü), madde 4 (yaşam hakkı), madde 5 (insanca muamele görme hakkı), madde 7 (kişi özgürlüğü hakkı), madde 8 (adil yargılanma hakkı) ve madde 25 (yargısal korunma hakkı)'e ilişkin hak ihlallerine değinmiştir. Bununla birlikte, Mahkemenin çekişmeli davaları sayısında sürekli bir artış olduğundan Mahkemenin bu haklardan dışında da diğer haklara ilişkin kararını bildireceğinden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla da ileride Sözleşmede yer alan tüm hakların garanti alınacağı şeklinde yorumda mümkün görünmektedir.[581]

(5). Çekişmeli Yargı Kararlarının İç Hukuka Etkisi

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, uluslararası insan hakları hukukundaki tazminatların gelişiminin ilerlemesinde özellikle etkili olmuştur. Mahkeme, devletlere Amerikan Sözleşmesi'ni ihlal eden ulusal yasaları değiştirmelerini ve devletlerin bireylerin lehine uygulanmasını reddettiği ulusal mahkeme hükümlerinin infazını emrederek Avrupa sisteminin çok ötesine geçmiştir. Mahkeme aynı zamanda yargı süreci teminatı sağlanmayan kurbanların serbest bırakılmasını emretmiştir ve endişelenen devletler Mahkeme emirlerine uymuşlardır.[582]

Amerika İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına göre devlet yasalarının Amerikan Sözleşmesini ihlal etmesi, bu yasaların feshedilmesiyle veya değiştirilmesiyle sonuçlanabilir.[583] Örneğin *Suarez Rosero Davasında*, Ekvador Anayasa Mahkemesi, kendi ceza kanunundaki bir hükmün, Amerika İnsan Hakları Mahkemesi bu hükmün Amerikan Sözleşmesini ihlal ettiğini belirttikten sonra, anayasaya aykırı olduğunu beyan etmiştir. Peru'da Askeri Yargı Temyiz Mahkemesi, Bay Cesti Hurtado aleyhinde verdiği yerel mahkeme kararını fesheden Amerika İnsan Hakları Mahkemesi kararına uygun hareket etmiştir. Daha sonra Devlet, kurbanın özgürlüğünü kısıtlayan ve mülkiyetine el koyan kurban aleyhindeki emirlerin askıya alındığı ile ilgili olarak Mahkemeyi bilgilendirmiştir ve kurban, davanın tazminat aşamasından önce serbest bırakılmıştır.[584]

[581] Trindade, 1998, s. 141.
[582] Pasqualucci, 2003, s. 338.
[583] Steiner-Leyers, 2010, s. 14.
[584] Pasqualucci, 2003, s. 338-339.

Genel olarak, tam bir uyma olmasa da devletler Mahkeme tarafından emredilen mali tazminatları uygulamaktadır. Bazı devletler, örneğin, *Gangaram Panday Davasında* Surinam, *Blake Davasında* Guatemala, *Benavides Cevallos Davasında* Ekvador, *Velasquez Rodriquez ve Godinez Cruz Davalarında* Honduras, *Garrido ve Baigorria Davasında* Arjantin ve *El Amparo Davasında* Venezuela, ödemede gecikme olduğu için hala faiz borcu olsa da, hak sahiplerine ödeme yapmıştır. Peru, *Castillo Paez, Neira Alegria, Loayza Tamayo* ve *Anayasa Mahkemesi Davalarında* tam ödeme ve *Durand ve Ugarte* ve *Ivcher Bronstein Davalarında* kısmi ödeme yapmıştır. Bununla birlikte, Devletlerin tazminat ödemesi ve gelecekteki ihlaller için caydırıcı olan Mahkeme tarafından emredilen diğer telafilere uyum sağlamayı ihmal etmesi yeterli değildir. Devletler insan haklarını ihlal eden icraatleri dolayısıyla ödeme yapan kurumlar olarak algılanmamalıdır. [585]

b. Mahkemenin Tavsiye Niteliğinde Karar Üretmesine İlişkin Yargı Yetkisi

(1). Genel Olarak

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Sözleşme ve diğer belirli insan hakları antlaşmalarının yorumlanmasına ilişkin olarak tavsiye kararları üretme yetkisi bulunmaktadır.[586] Mahkemenin tavsiye görüşlerine ilişkin yargı yetkisinin kapsamı çok geniştir. Bu yetkiyi düzenleyen Sözleşmenin 64. maddesine göre;

1. Örgüt üyesi Devletler, bu Sözleşmenin ve insan haklarının korunmasına ilişkin Amerikan Devletlerindeki diğer antlaşmalarının yorumu hususunda Mahkemeye danışabilirler. Buenos Aires Protokolüyle Değişik Amerikan Devletleri Örgütü Şartının X. Bölümünde sayılan organlar da, kendi yetki alanları ile çerçeveli olarak, aynı şekilde Mahkemeye danışabilirler.

2. Mahkeme, Örgüt üyesi bir devletin talebi üzerine, o Devletin ulusal yasalarından herhangi birinin yukarıda anılan uluslararası belgelerle bağdaşabilirliği hususundaki görüşlerini o Devlete sağlayabilir.

Madde 64/1 hükmüne göre; "Amerikan Sözleşmesi", "İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikan Devletlerindeki diğer antlaşmaları" ve "Amerikan

[585] Pasqualucci, 2003, s. 339.
[586] Buergenthal, 1982, s. 235.

Devletleri Örgütü Üyesi Devletlerin iç hukuk düzenlemeleri" Mahkeme tarafından yorumlanabilir ve tavsiye görüşü üretilebilir.[587] Tavsiye görüşünü, "Amerikan Devletleri Örgütü Üyesi Devletler" ve "Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın X bölümünde sayılan organlar"[588] (yetki alanlarına giren konularla sınırlı olmak kaydıyla) talep etme hakkına sahiptir.[589] Hükümde Mahkemenin tavsiye görüşü verme yetkisi, hem tavsiye verilebilecek konular bakımından hem de tavsiye görüşünde bulanabilecek birimler açısından geniş tutulmuştur. Bu doğrultuda Mahkemeye tanınan tavsiye görüşü verme yetkisi, benzeri yetkiyi kullanan diğer örneklerinin sahip olduğu yetkilerden daha geniştir.[590]

Tavsiye niteliğindeki kararlar, Amerikan Devletleri Örgütü organlarının hareket alanını engelleyen karmaşık yasal hususları açıklığa kavuşturarak bu organların etkin biçimde faaliyet göstermesini kolaylaştırabilir. Örneğin, Amerikan Kadın Komisyonu, Amerikan Devletleri Örgütü sözleşmeleri uyarınca kadınlar ile ilgili insan hakları maddelerinin iyileştirilmesine yönelik çabalarına dair Mahkemeye tavsiye görüşü talebinde bulunabilir.[591] Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu da Amerikan Sözleşmesi ve diğer sözleşmeler uyarınca bir Amerikan Devletleri Örgütü üye devletine insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesini hatırlatan herhangi bir taslak karardaki ihtilafları gidermek için bir tavsiye görüşü isteyebilir.[592] Ayrıca, Genel Sekreterin siyasi güçleri göz önüne alındığında söz konusu makam Mahkemeden insan haklarına dair yasal hususlarda tavsiye görüşü talep etme yetkisinin verilmesiyle çok daha etkili bir konuma gelebilir.[593] Tavsiye görüşü talebinde bulunan organların payına düşecek faydaların bilinmesine karşın Komisyon bugüne kadar Mahkemenin tavsiye görüşü verme yetkisinden faydalanan tek organ olmuştur.[594]

Mahkemenin 1982 tarihli tavsiye görüşü kararına göre; tavsiye görüşü talebinde bulunan Amerikan Devletleri Örgütü organlarının belirli şartları yerine getirmiş olması

[587] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2012, s. 19.
[588] Tüm Amerikan Devletleri Örgütü organları, Genel Kurul, Sürekli Konsey ve diğerleri.
[589] Shaver, 2010, s. 652.
[590] Gemalmaz, 2010, s. 1270.
[591] Buergenthal, 1985, s. 5.
[592] Scott Davidson, *The Inter-American Court of Human Rights*, Dartmounth, United States Of America, 1992, s. 102; Thomas Buergenthal, "The Advisory Practice of Inter-American Human Rights Court", *American Journal of International Law*, Vol. 79, No. 1, 1985, ss. 1-27, s. 4.
[593] Christine Cerna, "The Structure and Functioning of the Inter-American Court of Human Rights (1979-1992)", *British Yearbook of International Law*, 1992, ss. 135-229, s. 139.
[594] Pasqualucci, 2003, s. 41.

gerekmektedir. Bu şartlar, istemin adı geçen organların "kendi yetki alanı içine" girmesi ve ilgili konu çerçevesinde "meşru kurumsal alaka" bağının bulunması koşullarıdır.[595] Bu koşulları Komisyon açısından göz önününe aldığımızda, Amerikan Devletleri Örgütü'ün organlarından ayrı olarak, Sözleşmenin 64/1 hükmü çerçevesinde tavsiye görüşü talebinde bulunma hakkına kesin surette haizdir.

Mahkeme, "İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikan Devletlerindeki diğer antlaşmalar" ibaresinin anlam ve kapsamını ürettiği ilk tavsiye kararı ile belirlemiştir.[596] Mahkemeye göre bu ibare, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin taraf olduğu tüm insan hakları antlaşmalarını içermektedir.[597] Sadece Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikalılararası antlaşmalar değil aynı zamanda Amerikan sistemine bağlı bir devlette insan haklarının kurumsallaşması ve uygulanmasına ilişkin her hangi bir anlaşma düzenlemeye dâhil edilmiştir. Başka bir ifadeyle buradaki temel unsur antlaşmanın kimin tarafından yapıldığı değil, kimleri etkilediğidir.[598]

Madde 64/2 aynı zamanda Mahkemeye yetki vermektedir. Amerikan Devletleri Örgütü üyesi bir devletin talebi ile Mahkeme, o Devletin iç yasalarının Sözleşmenin ya da sözü geçen uluslararası belgelerle uyup uymadığına karar verebilmektedir.[599]

Sözleşmenin madde 64/2 hükmü, hakkındaki tavsiye görüşü ile netleştirilmiştir. Mahkeme, ilgili kararı ile "ulusal yasalar" ifadesinden sadece yürürlükteki kanunlar değil aynı zamanda teklif edilen ya da beklemekte olan mevzuattın da dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[600]

Mahkeme bugüne kadar 22 tavsiye görüşünde bulunmuştur.[601] Tavsiye görüşü isteminin çoğunu üye devletler talep etmiştir az bir kısmını ise Komisyon talepte bulunmuştur.[602]

---

[595] Inter-American Court, Advisory Opinion OC-2/82 of Sep. 24, I.-A. Court H.R. , Series A: Judgments and Opinions, No. 2 (1982); Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 307.

[596] Inter-American Court, Advisory Opinion OC-1/82, I.-A. Court H.R. , Series A: Judgments and Opinions, No. 1 (1982); Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 307.

[597] David Weiisbrodt-Connie De La Vega, *International Human Rights Law*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, Pennsylvania, 2007, s. 333.

[598] Dinah Shelton, "Implementation Procedures of the American Convention on Human Rights", *German Yearbook of Intertanional Law*, Vol: 26, 1983, ss. 238-268, s. 253-257.

[599] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 306.

[600] Inter-American Court, Advisory Opinion OC-4/84, I.-A. Court H.R. , Series A: Judgments and Opinions, No. 4 (1984); Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 307.

[601] Inter-American Court, http://www.corteidh.or.cr/index.php/en/advisory-opinions (24.12.2013)

[602] Shaver, 2010, s. 649.

Amerikan sisteminin aksine, Avrupa Sisteminde Mahkeme'den tavsiye görüşü isteme yetkili organ sadece Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesidir. Tavsiye görüşünün kapsamı "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Protokollerinin yorumlanmasına ilişkin hukuksal sorunlar" ile kısıtlanmıştır. Amerikan sistemine kıyasla, Avrupa sisteminde tavsiye usulünün hem yetkili organ hem de konu bazında bu şekilde sınırlandırılması usulün uygulanmasını da kısıtlamaktadır. Avrupa sisteminde bu usul işletilmezken, Amerikan sistemi çok sayıda tavsiye görüşü üretmiştir.[603]

(2). Tavsiye Görüşlerinde Başvuru Koşulları

Mahkemenin tavsiye kararı verilmesi dair bir üye devlet ve Komisyon tarafından taleplerin başvurusunda; yorumlanması istenen hükümler, istemde bulunanların talebe yol açan değerlendirmeleri ve Ajanın yahut delegelerin isimlerini ve adresleri belirtilmelidir.[604] Talepte bulunan bir Amerikan Devletleri Örgütü organı ise, yukarıda değinilen bilgilere ilaveten, talebin hangi yönden söz konusu organın yetki alanına girdiği de belirtilmelidir.[605]

Yorum talebi, Amerikan devletlerinde insan haklarının korunmasına ilişkin diğer anlaşmalar ise başvuruda, söz konusu anlaşmanın başlığını ve taraflarını, Mahkemeden alınan görüşün hangi spesifik sorulara ilişkin olduğunu ve bu isteme neden olan değerlendirmeler bulunmalıdır.[606] Eğer bir Amerikan Devletleri Örgütü organı tarafından sunulmuş bir talep söz konusu ise talebin konusunun hangi yönden söz konusu organın yetki alanına girdiği belirtilmelidir.[607] Yorumlanması istenen ulusal yasalar da ise başvuruya, söz konusu talebin ilişkili bulunduğu ulusal yasanın ve Sözleşmenin yahut insan haklarının korunmasına dair diğer anlaşmalarının hükümleri; Mahkemede istenen görüşe dair spesifik sorular; başvurucunun ajanının ismi ve adresi [608] ve ulusal yasaların suretleri başvuruya eklenmektedir.[609] Tavsiye görüşü ile alakalı prosedür çekişmeli dava da izlenen prosedürden daha az resmidir. Çünkü özel bir dava

[603] Gemalmaz, 2010, s. 1271.
[604] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 64/2.
[605] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 64/3.
[606] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 65/1.
[607] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 65/2.
[608] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 66/1, a,b,c
[609] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 66/2.

ya da tartışma değildir bu nedenle Komisyon prosüdürüne ve iç hukuk yollarının tükeltilmesi zorunlu tutulmamaktadır.[610]

(3). Tavsiye Kararlarının Hukuki Sonuçları

Tavsiye kararlarının, Mahkemenin çekişmeli yargı kapsamında verdiği kararlarından farklı sonuçları olduğu açıktır. Bu durum tavsiye kararlarının doğasından kaynaklanmaktadır. Çekişmeli yargı yetkisi kapsamında verilen kararlar, bir devletin Sözleşme bağlamındaki hak ihlalini hüküm altına aldığı için bağlayıcı etkiye sahiptir. Ancak tavsiye görüşünün ise teknik anlamda böyle bir bağlayıcılığı söz konusu değildir.[611] Bu teknik özellikten dolayı tavsiye görüşlerinin tamamen işlevsiz olduğu söylenemez. Nitekim tavsiye görüşü ile Mahkeme, Sözleşme ve diğer belgelerin normlarına açıklık getirmekte, böylelikle sözleşme normlarının alanını genişletebilmektedir. Ayrıca tavsiye görüşleri Mahkemenin bir davada esas alacağı içtihadi standartların içinde yer almaktadır.[612] Bu sebeple, Mahkemenin çekişmeli davadan ziyade tavsiye görüşü olan karar bildiriminde bulunması Mahkemenin otoritesini ve meşruluğunu azaltmamaktadır.[613]

(4). Tavsiye Kararlarının İç Hukuka Etkisi

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin tavsiye niteliğindeki kararları, ulusal düzeyde insan hakları hukukunun uygulanmasını etkilemektedir. Ulusal mahkemeler, iç hukuklarının uygulamasında Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin tavsiye niteliğindeki kararlarına güvenmektedir ve bu kararlardan alıntı yapmaktadırlar.[614] Örneğin, Kosta Rika Yüksek Adalet Divanı Anayasa Dairesi, Mahkeme tarafından Amerikan Sözleşmesine aykırı bulunan ulusal yasaları iptal etmiş veya yeniden yorumlamıştır.[36] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin "Gazetecilik yapılmasına dair yasanın öngördüğü zorunlu örgüt üyeliği" hakkındaki tavsiye niteliğindeki kararına cevap olarak, Kosta Rika Yüksek Adalet Divanı Anayasa Dairesi, sadece belirli alanlarda uzmanlaşmış olan üniversite mezunları ile sınırlandırılmış bir kurula

---

[610] Shaver, 2010, s.658.
[611] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 308; Gemalmaz, 2010, s. 1273.
[612] Davidson, 1997, s. 147; Gemalmaz, 2010, s. 1273-1274.
[613] Dinah Shelton, "Form, Function and the Powers of International Courts" , *Chicago Journal of İnternational Law*, Vol. 9, No. 2, 2009, ss. 537-571, s. 537.
[614] Pasqualucci, 2003, s. 332-333.

gazetecilerin ve muhabirlerin zorunlu üyeliklerini şart koşan bir yerel yasayı iptal etmiştir.[37] Tavsiye niteliğindeki kararda, Amerika İnsan Hakları Mahkemesi Kosta Rika'ya, yasanın Sözleşmedeki ifade özgürlüğü ile bağdaşmadığını çünkü "herhangi bir kişi, fikirlerini ifade etme veya bilgi aktarımı açısından haber yayın organlarının kullanımına erişebilir" ifadesini reddettiğini belirtmiştir.[38] Anayasa Dairesi, kararında Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin muhakemesini yinelemiştir. Anayasa Dairesi aynı zamanda şöyle belirtmiştir, bir Devlet ulusal yasalarının Amerikan Sözleşmesine veya diğer anlaşmalar ile uyumu üzerine tavsiye niteliğinde bir görüş istediğinde, bu görüşü talep eden hükümet için bağlayıcı ve zorunlu olur. Anayasa Dairesi, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin, "Kosta Rika Anayasasının vatandaşlığa kabul konusundaki hükümlerinin değiştirilmesine dair teklifler" hakkındaki tavsiye görüşüne uygun olarak, eşlerin millileştirilmesi üzerine olan bir devlet yasası, cinsiyet bazında bir ayrım yapamaz beyanında bulunmuştur.[615]

"Yanıt ya da düzeltme hakkının uygulanabilirliliği" hakkındaki tavsiye kararına istinaden, Arjantin Yüksek Mahkemesi, Amerikan Sözleşmesinde ayrı bir iç mevzuata gerek olmaksızın Arjantin'de direkt olarak yasal cevap hakkını oluşturduğuna hükmetmiştir. Amerikan Sözleşmesi'nin ilgili hükmüne göre, "yasal olarak düzenlenmiş bir haberleşme aracı tarafından hatalı veya saldırgan beyanlarla veya genel olarak kamuya yayılmış fikirler yüzünden mağdur olmuş bir kişinin, yasanın kurabileceği koşullar altında aynı haberleşme araçlarını kullanarak cevap verme veya düzeltme hakkına sahiptir".[616] Amerika İnsan Hakları Mahkemesi tavsiye niteliğindeki kararında şöyle belirtmiştir, "cevap verme veya düzeltme hakkının özgürce ve tam olarak uygulanmasını garantiye almamış olan herhangi bir devlet tarafı, mevzuat veya iç yasal sistemi altında gerekli olabilecek herhangi diğer emirler vasıtasıyla, o sonuçtan doğacak olan yükümlülüğü altındadır.[617]

Bütün devletler ulusal hukuklarını Mahkemenin tavsiye niteliğindeki görüşlerine uyumlu olması için revize etmemiştir. Örneğin bazıları hala olağanüstü hallerde *habeas corpus* hakkının ihlaline yetki veren yasalara sahiptir. Bu uygulama *habeas corpus*

[615] Pasqualucci, 2003, s. 333.
[616] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 14/1.
[617] Pasqualucci, 2003, p. 334.

hakkının askıya alınmasını yasaklayarak Amerikan Sözleşmesini yorumlayan tavsiye niteliğindeki iki kararı yok saymaktadır.[618]

Tavsiye niteliğindeki kararlar, bir devleti kanun ve davaları gözden geçirmesi ve insan hakları yükümlülükleri ile uyumluluğunu sağlaması için teşvik edebilir. Bu tarz bir hükümet icraatının bir örneği, Guatemala'nın ölüm cezasını uzatmasının hukuki geçerliliği konusunda tavsiye kararı talebi üzerine bir açık duruşmada açığa kavuşturulmuştur. 1982 yılında, General Efriam Rios Montt önderliğindeki askeri darbe sonrasında, Guatemala bölünmeyle savaşmak için özel mahkemeler kurdu. Özel yetkilere sahip bu Mahkemeler tartışmaya açık bir şekilde sanıklara kanuni prosedürlerin minimum seviyede uygulanması ile ilgili bir garanti bile sağlamadı. Hükümet aynı zamanda Guatemala'nın Amerikan Sözleşmesini onayladığı zaman ölüm cezası çarptırılmamış suçlar için bile ölüm cezasının önünü açtı.[619] Guatemala yeni kanunlar altında suçlu bulunan bu sanıkların infazını gerçekleştirdi.[620] Komisyondan ve Guatemala'yı ziyaret etmek üzere olan Papa II. John Paul'dan gelen itirazlara rağmen, Devlet infazları gerçekleştirmeye devam etti.[621] Guatemala Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmediğinden çekişmeli bir dava görülmesede, Komisyon Mahkemeden tavsiye niteliğinde bir karar istedi. Guatemala, tavsiye niteliğindeki kararın kabul edilebilirliğini reddetti ancak konu ile ilgili duruşmaya katıldı. Duruşmada Guatemala beklenmedik bir şekilde infazların durdurulacağını duyurdu.[622] Bundan dolayı, uluslararası yasal yükümlülükleri ile bir devletin ulusal hukukunun uyumluluğunu belirleyen ve Amerikan Sözleşmesinin bağımsız hükümlerini yorumlayan tavsiye niteliğindeki görüşler devletleri ulusal hukuklarını ve icraatlerini revize etmeleri için teşvik etmiştir.[623]

Mahkemenin "çekincelerin, Amerikan İnsan Hakları Sözleşme'sinin yürürlüğe girmesi üzerine etkisi" tavsiye niteliğindeki kararı ile Amerikan Devletleri Örgütü politikasının değişmesine yol açmıştır. Tavsiye niteliğindeki karardan önce, Amerikan Sözleşmesini çekince koyarak onaylayan devletler anlaşmaya hemen taraf

[618] Pasqualucci, 2003, p. 335.
[619] Charles Moyer and David Padilla, "Executions in Guatemala as Decreed by the Courts of Special Jurisdiction in 1982-83: A Case Study", *Human Rights Quarterly*, Vol 6, No 4, 1984, ss.507-520, s. 509.
[620] Moyer-Padilla, 1984, s. 511.
[621] Moyer-Padilla, 1984, s. 508.
[622] Moyer-Padilla, 1984, s. 516-520.
[623] Pasqualucci, 2003, s. 336.

sayılmamışlardır. Tersini iddia eden Mahkemenin tavsiye niteliğindeki kararı sonrası, Genel Sekreter, Arjantin'in Sözleşmeye çekince koymasına rağmen, onay tarihinde devlet tarafı olmasını önermiştir.[624] Bu örneklerden hareketle, Mahkemenin tavsiye niteliğindeki kararları, insan hakları hukukunun kurumsal, ulusal ve uluslararası seviyelerde gelişmesine katkıda bulunmaktadır denebilir.

c. Geçici Önlem Alma

(1).Genel Olarak

Mahkeme, çekişmeli dava ve tavsiye kararları verme yetkilerinin yanı sıra kişilerin giderilmesi olanaksız zarara uğramalarının engellenmesi amacıyla "geçici önlem alma" yetkisine de sahiptir.[625]

Amerikan sisteminde geçici önlemlere ilişkin hukuki düzenlemeler Amerikan Sözleşmesi (madde 63/2) ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları (madde 26) hükümlerinde yer almaktadır. Amerikan Sözleşmesi, tedbirle ilgili emirlerin kesin bir yayınlanması/çıkarılmasında yetkili tek insan hakları sözleşmesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları madde 39'a göre bunu yapabilir fakat bu hüküm ne Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ne de Protokollerde ifade edilmiştir.[626]

Amerikan Sözleşmesi madde 63/2 hükmü Mahkemenin yetkisini şöyle ifade etmektedir:

Çok önemli ve acil vakalarda ve kişilerin giderilmesi olanaksız zarara uğramalarının engellenmesi gerektiği zamanlarda, Mahkeme, incelemekte bulunduğu meseleler bakımından yerinde/(gerekli) gördüğü geçici nitelikte önlemler alacaktır. Mahkeme, henüz kendisine sunulmamış bir vakaya ilişkin olarak, Komisyonun istemi üzerine harekete geçebilir.

Yukarıda ifade edildiği gibi Mahkemenin geçici önlem gösterme yetkisi iki şekilde olmaktadır. Mahkeme önünde bulunan vakalarda re'sen, yani kendi insiyatifiyle[627] geçici önlem tedbirinin bulunması yanında hem de Komisyonun istemi

[624] Buergenthal, 1985, s. 4.
[625] Trindade, 1998, s. 145.
[626] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 303.
[627] Örneğin bkz: I/A Court H.R., Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras. Merits. Judgment of July 29, 1988. Series C No. 4; Trindade, 1998, s. 145.

üzerine harekete geçmektedir.[628] Böylece bazı davalar niteliği itibariyle beklemede kalmadan mahkemeye sunulmasına olanak sağlamaktadır. Her şeyden önce Mahkemenin geçici önlem alma tedbirinde bulunabilmesi için gerekli ana koşul, ilgili devletin Mahkemenin yargı yetkisini tanımış olmasıdır.[629]

Mahkeme Usul Kurallarında "geçici önlemlere" dair hüküm 2000 tarihli versiyonda (madde 25) altında toplam 6 bent içeriyordu; 2003 ve 2009 değişiklikleri sonrası bu sayı 10'a ulaşmıştır. Görüldüğü gibi Mahkeme Usul Kurallarında "geçici önlemlere" ilişkin normları zaman içerisinde gelişmiştir.

Amerika İnsan Hakları Usul Kuralları madde 26'ya 2003 ve 2009 yıllarında yapılan değişiklikler ile yeni normlar eklenmiştir. Hüküm şöyledir:

1. Fevkalade ciddi/(vahim) ve acil nitelik arz eden vakalara ilişkin yargılama işlemlerinin herhangi bir aşamasında ve kişilerin telafisi olanaksız zararlara uğramasının önlenmesi bakımından gerekli olduğu zaman, Mahkeme, bir tarafın talebi üzerine yahut kendi inisiyatifiyle/(resen), Sözleşme madde 63 (2) hükmü uyarınca, gerekli gördüğü geçici önlemlere karar verebilir.
2. Henüz incelemesine sunulmamış bulunan meseleler bağlamında Mahkeme, Komisyonun talebi üzerine tasarrufta bulunabilir.
3. *Mahkemeye hali hazırda sunulmuş olan çekişmeli yargıya konu vakalarda, mağdurlar yahut mağdur olduğu ileri sürülen kişiler yahut onların usulünce atanmış temsilcileri, bu vakalarla bağlantılı olarak geçici önlemlere ilişkin bir talebi Mahkemeye doğrudan sunabilirler*.[630]
4. Bu talep, herhangi bir iletişim aracı kullanılarak, Mahkeme Başkanına, Mahkemenin herhangi bir yargıcına yahut Mahkeme Sekreterliğine sunulabilir. Her bir vakada, bu talebin alındığı hususu derhal Başkanın dikkatine sunulacaktır.

---

[628] Bustíos-Rojas Case, Order of the Court of June 5, 1990, Inter-Am. Ct. H.R. (Ser. E) (1990); Trindade, s. 146-147; Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 304; Chiristine Cerna "The Inter-American Commission on Human Rights: Its Organization and Examination of Petitions and Communications", (Ed. D. Harris and S. Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights*, Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 65-114, s. 111.

[629] Thomas Buergenthel, "Interim Measures in the Inter-American Court of Human Rights", (Ed. R. Bernhardt), *Interim Measures Indicated by International Courts*, Springer-Verlag, Berlin and New York, 1994, ss. 69-94, s. 71.

[630] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26'nın 3 numaralı bendi metne, Mahkemenin 20/11-04/12/2003 tarihleri arasında yapılan LXI. Olağan Oturumu sırasında 24/11/2003 tarihinde eklenmiştir.

5. *Mahkeme yahut Mahkeme oturum halinde değilse Başkan, bunun mümkün ve gerekli/zorunlu olduğunu düşündüğünde, talep edilen geçici önleme dair karar vermeden önce, Devletten, Komisyondan yahut yaralanıcıların temsilcilerinden bu geçici önlem talebi hakkında bilgi sunmalarını talep edebilir*.[631]
6. Mahkeme oturum halinde değilse, Başkan, Başkan Daimi Komisyon ve eğer olanaksıysa, diğer yargıçlarla istişarede bulunarak, Mahkemenin bir sonraki oturumunda karara bağlayabileceği herhangi bir geçici önlemin etkinliğini temin etmek üzere gerekebilecek türde acil önlemleri alması için ilgili hükümete çağrıda bulunacaktır.
7. *Karara bağlanan acil yahut geçici önlemlerin takibi/denetimi, Devletin raporlarının sunulması ve bu raporlara ilişkin olarak mütekabil görüşlerin/gözlemlerin yararlanıcıların temsilcileri tarafından (Mahkemeye) gönderilmesi suretiyle yürütülecektir*.[632] Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Devletin raporları ve önlemlerin yararlanıcılarının yahut onların temsilcilerinin görüşleri hakkındaki gözlemlerini Mahkemeye sunacaktır.[633]
8. Mahkeme bunun uygun/gerekli olduğunu düşündüğünde, konuyla ilgili olup durumun ağırlığı/vahameti ve aciliyetinin ve önlemlerin etkililiğinin değerlendirilmesine imkan veren herhangi bir veriyi, başka bilgi kaynaklarından talep edecektir. Bu amaçla, Mahkeme, uzman/bilirkişi raporlarını ve uygun gördüğü herhangi bir başka raporu talep edebilir.[634]
9. Mahkeme, ya da oturum halinde değilse Mahkeme Başkanı, tarafları geçici önlemlere ilişkin olarak yapılacak bir aleni *yahut kapalı*[635] duruşmaya çağırabilir.

---

[631] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26'nın 5. Bent hükmü metne, Mahkemenin LXXXII. Olağan Oturumusırasında 29/01/2009 tarihinde eklenmiştir.

[632] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26'nın 7. Bendinin birinci cümle hükmü metne, Mahkemenin LXXXII. Olağan O turumusırasında 29/01/2009 tarihinde eklenmiştir

[633] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/7' hükmü, 2009 değişikliğinden önce 25. maddenin 6 numaralı bendine karşılık geliyor idi. Mahkemenin 20/11-04/12/2003 tarihleri arasında yapılan LXI. Olağan Oturumunda sırasında 25/11/2003 tarihinde madde 25'e 6 numaralı yeni bir bent eklenmişti.

[634] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26'nın 8. Bendinin hükmü metne, Mahkemenin LXXXII. Olağan Oturumu sırasında 29/01/2009 tarihinde eklenmiştir.

[635] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26'nın 9. Bendinin hükmü metne, Mahkemenin LXXXII. Olağan Oturumu sırasında 29/01/2009 tarihinde eklenmiştir. 2009 değişikliğinde bende yahut kapalı ifadesi eklenmiştir.

10. Mahkeme Genel Kurula sunacağı Yıllık Raporuna, o raporun kapsadığı dönem içinde karara bağladığı geçici önlemlere ilişkin olarak bir açıklamayı dâhil edecektir. Eğer bu önlemler gerektiği biçimde yerine getirilmemiş ise, Mahkeme, bu hususta uygun gördüğü türde tavsiyelerde bulunacaktır.

Mahkeme oturum halinde değilse Başkan Mahkemenin bir sonraki oturumunda karara bağlayabileceği herhangi bir geçici önlemin etkinliğini temin etmek üzere gereken acil önlemleri alması için ilgili hükümete çağrıda bulunabilir.[636]

Karara bağlanan acil yahut geçici önlemlerin denetimi, devletin aldığı önlemler hakkında Mahkemeye rapor sunması ve bu rapora ilişkin gözlemlerin yararlanıcıların temsilcileri vasıtasıyla Mahkemeye sunulması ile yürütülmektedir.[637] Eğer Mahkeme uygun görürse, konunun aciliyetinin ve önlemlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi için başka bilgi kaynaklarından veri isteyebilir. Bu maksatla Mahkeme uzman raporlarını ya da uygun gördüğü herhangi bir başka raporu isteyebilir.[638]

Mahkeme, ya da oturum halinde değilse Mahkeme Başkanı, tarafları geçici önlemlere ilişkin olarak yapılacak bir aleni yahut kapalı duruşmaya çağırabilir.[639]

Mahkeme karara bağladığı geçici önlemleri Yıllık Raporunda yayınlar ve raporuna kapsadığı dönem içinde karara bağladığı geçici önlemlere ilişkin olarak bir açıklamayı dâhil edecektir. Eğer bu önlemler gerektiği biçimde yerine getirilmemiş ise, Mahkeme, bu hususta uygun gördüğü türde tavsiyelerde bulunur.[640]

Uygulamada taraf devletler açısından hem kişileri diğer kişilerin tehlikelerinden korumak hem de uygulamaların gecikmelerinden dolayı oluşabilecek mağduriyetlerden dolayı korumak amacıyla çok fazla kullanılmaktadır.[641] 2012 yılında, Mahkeme geçici önlemlere ilişkin 28 karar almıştır. Aynı yıl önceki yıllarda verilen söz konusu tedbirlerden 9 tanesi kaldırılmıştır.[642]

[636] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/6.
[637] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/7.
[638] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/8.
[639] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/9.
[640] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 26/9.
[641] Shaver, 2009, s. 649; Trindade, 1998, s. 146.
[642] Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2012, s. 20.

(2).Geçici Önlemlerin İç Hukuka Etkisi

Genel olarak, hükümetler geçici önemler için verilen emirlere uymak için çaba göstermektedir. Örneğin, *Gallardo Rodriguez Davasında* Meksikalı bir general iddiaya göre Meksika ordusu içerisindeki güç ihlalini eleştirmekten dolayı 1995 yılından beri tutuklu bulunmaktadır. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu dava üzerine çalışmış ve bu tutuklamanın yasal olmadığını beyan etmiştir. Amerikan Mahkemesi Başkanı, General Gallardo Rodriguez'i korumak için acil önlemler alınması gerektiğini belirtmiş ve 18 Şubat 2001 tarihinde aleni duruşma yapılması için çağrıda bulunmuştur. Meksika aleni duruşma yapılmadan önce uzun süredir tutuklu bulunan mahkûmu serbest bırakmıştır.[643] Hükümet uyumluluğunun bir diğer etkileyici örneğide *Chunima Davasındaki* geçici önlemler üzerine yapılan açık duruşmada gerçekleşmiştir. Bu duruşmada Guatemala Hükümeti suikastlerden sorumlu oldukları iddia edilen sivil devriye liderlerini Komisyon talebi doğrultusunda tutukladığını sürpriz bir şekilde duyurmuştur.[644]

Kişilerin zarar görmemesinin sebebinin hükümetin onların korunması için geçici önlemler alması olduğunu kanıtlamak zor olsa da, *Honduran Disappearance Davalarındaki* vakaları dikkate almak ilginçtir. Mahkeme huzuruna çıkan iki şahit ölüm tehditleri aldıklarında, Mahkeme Başkanı Honduras Hükümeti'nin bu şahitleri korumasını talep etmiştir. Hükümet beklenildiği şekilde Mahkemeyi şahitlerin emniyetinin talep edildiği gibi garanti edildiği ile ilgili olarak bilgilendirmiştir. Bu şahitler zarar görmese de, sonrasında Mahkeme huzuruna çıkacak veya delil göstermesi planlanan diğer üç şahit öldürülmüştür.[645]

Ancak tüm hükümetler geçici önlem emirlerine itaat etmemektedirler. Trinidad ve Tobago Mahkemenin emrettiği geçici önlemler tarafından korunan iki mahkumu infaz etmiştir. Önlemler, Devlet'in [mahkumların] hayatlarını korumak için gerekli tüm önlemleri almasını böylece Amerika Ülkeleri sistemi huzurunda davalarının seyrinin engellenmemesini talep etmiştir. Ancak Devlet önlemlerin diğer lehdarlarını infaz etmemiştir.

---

[643] Pasqualucci, 2003, s. 337.
[644] Pasqualucci, 2003, s. 337.
[645] Pasqualucci, 2003, s. 337-338.

2. Mahkemenin Diğer İşlev ve Yetkileri

a. Kendi Verdiği Hükümleri Yorumlama

Sözleşmenin 67. maddesine göre, Mahkemenin vermiş olduğu kararın anlamına ya da kapsamına ilişkin uyuşmazlık çıkması halinde, taraflardan birinin bu doğrultudaki istemi üzerine Mahkeme yorumlayacaktır. Böyle bir istem için; Mahkemenin hükmü bildirmesinden itibaren doksan gün içerisinde yapılmış olması gerekmektedir.

b. Tazminata Hükmetme

(1).Genel Olarak

Sözleşmede belirtilen hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi nedeniyle zarar görenlere, adil bir tazminat ödenmesine karar verme yetkisi Sözleşmenin 63/1 hükmünde düzenlenmiştir. Bu hükme göre;

"Mahkeme bu Sözleşmeyle korunan bir hakkın ya da özgürlüğün ihlal edildiğini saptarsa, Mahkeme zarar gören tarafın ihlal edilmiş olan haktan ya da özgürlükten yararlanmasının teminine karar verecektir. Mahkeme uygun olması halinde, hakkın ya da özgürlüğün bu şekilde ihlalini oluşturan tasarrufun/(önlemin) ya da durumun giderilmesini/düzeltilmesini ve zarar gören tarafa adil bir tazminat ödenmesine de karar verecektir."

Ayrıca Sözleşmenin 68/2 hükmüne göre; hükmün tazminata ilişkin kısmının yerine getirilmesi, aleyhinde hüküm verilen devlette olacağından, o devlet aleyhinde verilen hükümlerin icrasına ilişkin iç hukuk usullerine uygun olarak yerine getirilir. Bu hüküm taraf devletler için Mahkemenin tazminat kararlarının iç hukukta yerine getirilmesi için bir mekanizmasının kurulmasının gerekli olmadığını ifade etmektedir. Mahkeme, ihlallerinin hem tekrar edilmesine çare olabilmak için hem de Mahkeme kararlarını güçlendirmek için tazminat ödenmesine karar vermektedir.[646] Böylelikle Uluslararası insan hakları hukuku alanında zararın karşılanmasındaki en kapsamlı yasal sistemi Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi geliştirmiştir.[647]

[646] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, p. 300.
[647] Claudio Grossman, "Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach", *American University Law Review*, Vol. 56, No 6, 2007, ss. 1375-1464, s. 1376.

(2). Mahkeme'nin Tazminat Biçimleri

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin, tazminata ilişkin olarak vemiş olduğu kararlar neticesinde "Uluslararası insan hakları hukuku alanında zararın karşılanmasındaki en kapsamlı yasal usulü" oluşturduğu düşünülmektedir.[648] 1980'li yılların sonlarına doğru Mahkeme Orta ve Güney Amerika'daki baskıcı ve sert rejimlerden kaynaklanan birçok davaya baktı. Özellikle 1988 yılında Mahkeme *Velasquez-Rodríguez v. Honduras* davasındaki kararıyla tazminatlar hususunda yeni bir dönemin kapılarını aralamış oldu.[649] Honduras Silahlı Kuvvetleri tarafından Angel Manfredo Velásquez-Rodríguez'i gözaltına alınmıştır ve o tarihten itibaren kayıptır. Hükümet, Rodríguez'in ailesinin yerini tespit etmek için yaptığı çalışmaları da engellemiştir. Dava Mahkemeye intikal etmiştir. Vakada somut ihlaller tespit edilmiştir. Mahkeme Velásquez-Rodríguez'in ailesinin zararının tazminini sağlamak için; Devletin, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından tanınmış insan haklarına dair ihlallerin engellemesi, araştırması ve cezalandırmasını ve bunlara ek olarak mümkün olduğu durumlarda ihlal edilen hakkın düzeltmesi ve ihlalden kaynaklanan zararları tazmin etmesini şart koşan ilk insan hakları mahkemesi olmuştur. Mahkeme, çok çeşitli insan hakları ihlallerinden mağdur olmuş kişilere tazminat sağlanması için değerlendirilebilecek yenilikçi ve kapsamlı bir tazminatlar çerçevesinin zeminini *Velásquez-Rodríguez* davasındaki muhakemesiyle oluşturmuştur.[650]

Amerikan sistemindeki tazminatlar genellikle Amerikan Sözleşmesi uyarınca ihlallerden sorumlu olan devletin yasal olmayan işlemleri için özür dilemesinin farklı yöntemleri olarak kabul edilir.[651] "Tazminatlar" kavramı eski hale iade, maddi tazminat, koşulların iyileştirilmesini ve anlaşma durumlarını içermektedir.[652] Maddi tazminat iyileştirici devlet önlemlerinden en sık kullanılanıdır. Mahkeme karakteristik olarak devletin maddi ve manevi zararlar için maddi tazminat ödemesini hükmetmiştir.[653] Bilindiği üzere maddi zarar; kazançların kaybı, para ya da maddi mal varlıklarının

[648] Grossman, 2007, s. 1376;
[649] Bridget Mayeux-Justin Mirabal, *Collective and Moral Reparations In The Inter-American Court Of Human Rights*, Human Rights Clinic University of Texas School of Law, 2009, s. 1-2.
[650] Mayeux-Mirabal, 2009, s. 2.
[651] Carrillo, 2006, s. 512.
[652] Jo M. Pasqualucci, "Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure", *Michigan Journal of International Law*, Vol. 18, 1996, ss. 1-58, s. 23.
[653] Carrillo, 2006, s. 513.

iadesi ve taşınmaz varlık kaybını içermektedir. Mali ya da maddi tazminatlar kurbanların uğradığı ölçülebilir bir zararı karşılamış olmaktadır. [654]

Velasquez-Rodriguez davasında Mahkeme duygusal zarar hususunda özellikle insan hakları ihlali de söz konusuysa uluslararası hukuk uyarınca tazminat ödenebileceğine karar verdi. Zararın tazmininin eşitlik ilkelerine dayanması gerektiğini vurguladı. Mahkeme parasal tazminatların kapsamını mağdurun manevi zararını, duygusal kayıplarını, acı ve ızdırabını da karşılayacak biçimde genişletti.[655] Bu tür tazminatlar maddi olmayan ya da "manevi tazminatlar" olarak adlandırılır. Manevi tazminatlar doğrudan maktuller ya da yakın akrabalarında oluşan sıkıntı ya da acıyı, bu kişiler için yüksek önem arz eden değerlerin zarar görmesi ve maddi biçimde değerlenemeyecek diğer acı hallerini içerebilir.

Mahkeme, manevi zararın tazminini mağdura sağlamak maksadıyla eşitlik ilkelerini göz önünde bulundurur. Tazminatın adil olabilmesi için de mağdurun önceki durumuna ilişkin çeşitli etmenleri değerlendirir. Mahkeme bu etmenler arasında hak sahiplerinin ekonomik ve toplumsal statülerini göz ardı etmemelidir.[656]

Mahkeme bazı zarar türlerinin parasal açıdan kesin biçimde değerlenemeyeceğini kabul eder. Bu yüzden Mahkeme diğer zararı tazmin etme yollarını aramaktadır. Konusu parasal tazmini kapsamayan kararlar, eski hale iade, mağdurların anısına kurumlara ve sokaklara mağdurun adının verilmesi, sağlık ve eğitim gibi devlet hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanma hakkının verilmesi, ihlalin tekrarlanmaması için yasalarda değişikliklere gidilmesi gibi kararlardır.[657]

Kitleleri ilgilendiren insan hakları ihlallerin bilhassa bireylere indirgenemeyecek acıya sebep olmaktadır. Böylece tüm topluluklar devletin insan haklarını koruyamama gafletinin kurbanları olur. Toplu zarar toplu tazminatı gerektirmektedir. *Aloeboetoe davasında, Surinam'da*, Devletin silahlı kuvvetleri huzur bozucu bir gücün üyeleri olmakla suçladıkları yerli sivillere saldırarak şiddet uygulamış hatta bazılarını katletmiştir[19]. Mahkeme neden olunan zararlara yönelik tazminat zorunluluğunun kanuna aykırı eylemin sonuçlarından sadece bazılarından mağdur olmuş kişileri

[654] Pasqualucci, 1996, s. 23.
[655] Carrillo, 2006, s. 519.
[656] Carrillo, 2006, s. 520.
[657] Shelton, 2006, s. 289.

kapsayacak şekilde genişletildiğini ilan etmiştir. Toplu tazminatlar Mahkemeye toplumun genelini ilgilendiren insan hakları ihlallerine dair telafi çalışmaları yapması için devlete baskı yapma olanağını vermektedir.[658]

Toplu tazminatlar potansiyel olarak çok sayıda maktulu kapsayacağından sırf parasal tazminat zararın ödenmesi için uygulanabilir bir araç olmayabilir. Sadece parayı kullanarak hak sahiplerinin acısını dindirmek yerine Mahkeme, insan hakları ihlallerinden sorumlu devletin mağdurların anılarının yaşatılması, itibarlarının iadesi, yakın akrabalarının teselli edilmesi, söz konusu insan hakları ihlallerini yapanların mahkumiyetinin resmen ilan edilmesi ve aynı ihlallerin tekrar yaşanmasına mani olacak çalışmaların sürekliliğin sağlanması gibi kamusal nitelik ya da sosyal yansıma özelliği taşıyan eylem ve hareketleri yürürlüğe koymasını şart koşar. Söz konusu toplu tazminatlar şunları içerir: Devlet'in araştırma, kovuşturma ve cezalandırma görevi; devletin gelecekteki ihlalleri engelleme yükümlülüğü; yasal düzenin yeniden sağlanması; devletin insan hakları ihlallerine dair sorumluluğu kabul etmesi ve uygun savunması; mağdur toplulukların mağduriyetlerinin giderilmesi; mağdurların yakınlarının mağdurdan kalanların nerede olduğunu bilme hakkı; devletin mağdurları onurlandırmak adına anıt heykeller inşa etme görevi.[659]

Yukarıda bahsedilen manevi ve toplu tazminatlara bir çok ekleme yapılabilir. İfade edildiği üzere, Mahkemenin tazminle ilgili kararları zorla kaybedilenlerden geniş kapsamlı katliamlara kadar birçok zararın karşılanmasını kapsayacak şekilde kullanmaktadır.

c. Faaliyet Raporu Sunma

Mahkeme Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunun yaptığı düzenli toplantılara, Kurulun değerlendirmesi için bir önceki yılda yaptığı çalışmalara ilişkin rapor sunmaktadır. Mahkeme bu raporunda, özellikle verdiği kararlara uymayan devletlere ilişkin vakaları vurgular. Ayrıca Mahkeme Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kuruluna, kendi çalışmasını ilgilendirdiği unsurlarda, Amerikan insan hakları sistemini geliştirme yolları hakkında öneriler ve tavsiyeler sunabilir.[660]

[658] Mayeux-Mirabal, 2009, s. 3.
[659] Mayeux-Mirabal, 2009, s. 3.
[660] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 65; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 30.

III. AMERİKAN SİSTEMİ HAKKINDA ELEŞTİRİLER

Amerikan Sistemi, Amerikan Devletleri Örgütünün kuruluşundan bugüne kadar geçen 65 yılda Amerika kıtasının yaşadığı koşulları, bazı tarihsel dönemlerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde adapte etmiş ve insan haklarının korunması açısından başarılı sonuçlar doğurmuştur.[661] Komisyon kurulduğundan itibaren yerinde ziyaretler yaparak (in loco) pek çok insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmış, bunları raporları ve kararları vasıtasıyla ulusal ve uluslararası kamuoyuna sunmuş, insan hakları alanında yürütülen mücadeleyi meşrulaştırmıştır. Komisyon aynı zamanda bireysel başvuruların değerlendirilmesi açısından bir sistem geliştirerek, gelecekteki gelişmeler için bir potansiyel oluşturmuştur. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'de, insan hakları ihlallerinin yol açtığı zararların tazminini sağlayan kararları ve tavsiye kararları ile insan haklarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin çekişmeli davalardan biri olan Velasquaz davasında Mahkemenin yargılaması, uluslararası insan hakları davalarında güvenirliği elde etmiştir. Komisyonun zamanla Mahkemenin önüne daha fazla dava göndermesi, Mahkemenin rolünü daha önemli hale getirmiştir. Mahkemenin etkinleşmesi, Sözleşme maddelerinin yorumlanmasına ve daha çok dava çözümüne ulaşılmasını sağlamıştır.[662]

Komisyon ve Mahkeme, sistem içerisinde geliştirilen ve başarılı şekilde işleyen araçlar vasıtasıyla (bireysel başvuru mekanizması, yerinde gözlemler, ülke raporları, dostane çözümler, Mahkeme hükümleri, önleyici ve geçici önlemlerin kabulü) Amerika kıtasında insan haklarını etkin bir şekilde korumaktadır. Ancak Sistemin güçlü yanları olduğu gibi zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bu nedenle Amerikan sistemine yönelik değerlendirmeler, sistemin iyileştirilmesine, reformuna ve güçlendirilmesine yönelik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Amerikan sistemine yönelik tartışmalarda genellikle şu dört sorundan bahsedilmektedir: Bütçe açıkları, Komisyon ve Mahkemenin kararlarına uyulmaması, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmelerinin evrensel olarak onaylanmaması ve Uluslararası yükümlülüklerin ulusal hukuk seviyesinde entegrasyonu.[663]

---

[661] Ariel Dulitzky, "The Inter-American Human Rights System Fifty Years Later,: Time For Changes", *Quebec Journal of International Law* (Special Edition), 2011, ss.127-164, s. 128-129.
[662] Harris, 1998, s. 28.
[663] Shelton, 2008, s. 1027.

A. Sistemin Dört Ana Zorluğu ve Yapısal Eksiklikleri

1. Artan Mali Kaynak Gereksinimi

Sistem içerisinde kalıcı ve çok acil sorunlardan biri bütçe kısıtlamalarıdır. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu kendine verilen yetkiler kapsamında yıllardır görevlerini yerine getirerek, sisteme üye devletlere sistem içerisindeki hayati rolünü kanıtladığı gibi sistemin meşruiyetinin de kanıtlanmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Sistem içerisinde, Komisyonun geniş ve çeşitli yetkilerini yerine getirebilmesi için mali ve insani kaynaklarının etkin bir şekilde dağılımı sağlanmalıdır.[664]

2005 yılında Komisyonun toplam bütçesi Amerikan Devletleri Örgütü'nün toplam bütçesinin neredeyse %5'inden daha azına denktir. Komisyona ayrılan bu bütçe üye bir ülkeye yapılacak tek bir yerinde ziyareti, Mahkeme önünde dava açabilmeyi ve özel raportörlerinin faaliyetlerini karşılayabilecek düzeyde değildir. Bu durum Komisyonu görevlerini yerine getirebilmek için belli başlı üye ülkelerin gönüllü ve cömert desteklerine ve bölge dışındaki bazı ülkelerin hayırseverliğine mecbur bırakmıştır.[665] 2012 yılının verilerine göre, Komisyon ve Mahkemenin tüm faaliyetleri finanse etmek için ayrılan toplam bütçe 6, 903.900.000$ olduğu görülmektedir. Bu rakamda Amerikan Devletleri Örgütü'nün 2012 yılı itibariyle toplam bütçesi olan 85,350.000.000$'ın %10'undan daha düşüktür.

Görüldüğü üzere, Amerikan Devletleri Örgütü tarafından Komisyon ve Mahkemeye ayrılan bütçe kısıtlıdır. Ancak Komisyon ve Mahkemenin sistem tarafından kendilerine atfedilmiş tüm görevleri layıkıyla yerine getirebilmesini sağlamak için fonlarının artırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, Komisyonun ve Mahkemenin tam kapasite ile çalışmasını engelleyen mali şartların çözümüne yönelik bir yenilik getirmeyecek tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlanacaktır.[666]

2. İnsan Hakları Sözleşmelerinin Evrensel Onayını Güvenceye Alamama Eksikliği

Amerikan sistemi, Avrupa sistemi ile karşılaştırıldığında, koruma mekanizmaları açısından zayıf kalmaktadır. Çünkü sistemin koruyabileceği haklara ve sunduğu koruma yapısına göre üç farklı seviyede koruma modeli ortaya çıkmaktadır. İlk koruma modeli,

[664] Shelton, 2008, s. 1027.
[665] Shelton, 2008, s. 1027.
[666] Shelton, 2008, s. 1027.

Sözleşmeyi henüz imzalamamış Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin[667] vatandaşları açısından Amerikan İnsan Hakları Komisyonu vasıtasıyla Amerikan İnsan Hak ve Ödevleri Bildirisi'nden ve Örgüt Şartı'ndan kaynaklanan haklara ilişkin olarak minimal koruma sağlamaktadır. İkinci seviye koruma, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylamış fakat Mahkemenin yetkisini tanımamış devletleri kapsamaktadır.[668] İkinci düzey koruma biçimi, Sözleşme ile korunan hakları sadece Komisyon tarafından alınmış kararlar vasıtasıyla korur. Üçüncü düzey koruma ise Sözleşmeyi imzalamış ve Mahkemenin yetkisini tanımış Devletlere[669] uygulanan koruma şeklidir.[670]

Amerikan sisteminin, insan haklarını üç farklı düzeyde koruması sistemin eşitsizliğine yol açmaktadır. Çünkü bazı kişiler, Sözleşme'de yer alan haklardan, hükümlerden yararlanabiliyorken, bazıları ise sadece Bildiri'de yer alan haklardan faydalanabilmektedir. Aynı şekilde, bazılarının hakları Mahkemenin yargılaması sonucu garanti altına alınırken, diğerleri ise sadece Komisyon önünde çözüm arayabilmektedir.[671] Yine aynı şekilde bazılarının hakları Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi önünde zorlu uluslararası müzakerelerle temin edilirken diğerleri sadece Komisyon çözümüne tabidir.

Bazı üye devletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi gibi uluslararası seviyedeki diğer çok taraflı insan hakları sözleşmelerini onaylamamışlardır. İnsan hakları belgelerini onaylayanlar ile Mahkemenin yargı yetkisini tanıyanların sayısı Avrupa Konseyi ve Afrika Birliği ile karşılaştırıldığında umut verici değildir.[672]

---

[667] Antigua and Barbuda, Bahamas, Belize, Kanada, Küba, Guyana, St. Lucia, St. Kitts and Nevis, St Vincent and the Grenadine, Trinidad and Tobago, Amerika Birleşik Devletleri ve Venezuela. Bakınız http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/b-32.html (12.08.2013).

[668] Dominik, Grenada ve Jamaika Devletleri imzalamalarına rağmen bildirimde bulunmamıştır. Bkz. http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/b-32.html (12.08.2013).

[669] Arjantin, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Mexico, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela. http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/b-32.html (12.08.2013)

[670] Shelton, 2008, s. 1030.

[671] Dulitzky, 2011, s. 133.

[672] Shelton, 2008, s. 1031.

3. Denetim Organları Tarafından Verilen Kararlara Uyumun Düşük Kaldığı Bir Sistem

Sistemin iyileştirilmesine yönelik diğer bir zorunlu adım da Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerin Mahkemenin kararlarına bütünüyle ve etkin biçimde uygunluk göstermesi ve Komisyonun tavsiyelerini iyi niyetle yerine getirmesidir. Üye devletler bu süreci etkinleştirmek için Komisyon ve Mahkeme kararlarının ülkelerinde yürürlüğe girmelerini sağlayacak gerekli yasal ve siyasi tedbirleri almalıdır. Geçtiğimiz yıllarda çeşitli ülkeler benzer tedbirleri uygulamaya başladılar ancak çok daha fazla gelişimin gösterilmesi gerekliliği ortadadır.[673]

Taraf devletler, Sözleşmenin 68. maddesinde de şart koşulduğu üzere ve kendi yerel kanunlarının getirdiği zorunluluk ile Mahkeme kararlarına ahde vefa ilkesinin bir gereği olarak uymayı bireysel olarak taahhüt ederler. Amerikan Devletleri Örgütü üye devletleri aynı zamanda Mahkemenin yorumu uyarınca Amerika İnsan Hakları Komisyonu'nun tavsiyelerine iyi niyetle uygunluk gösterme yükümlülüğüne de sahiptir. Komisyon ve Mahkeme tarafından tebliğ edilen önergelere uygunluk artış gösterse de tazmin noktasında durum pek de iç açıcı değildir. [674]

Amerikan Devletleri Örgütüne üye devletlerin ilgili kararlara uygunluk göstermesini teşvik edecek yöntem ve araçların belirlenmesine gerek vardır. Bu yöntem ve araçlar özellikle diğerlerine ilaveten uluslararası kurum kararlarının bağlayıcı özelliğini de kapsayan yasal mekanizmaların kabulünü ve şu adımların atılmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır: yasal hükümlerin kabulü veya değiştirilmesi; tazminat ödemeleri; yargı kararlarının gözden geçirilmesi; soruşturmaların açılması ya da kapatılması. Aynı zamanda uluslararası kuruluşların kararlarına uygunluğun sağlanması ya da denetlenmesi ile ilgili en önde sorumluluk taşıyan ulusal organların tanımlanması yoksa kurulması sağlanmalıdır.[675]

4. Uluslararası Yükümlülüklerin Ulusal Hukuk Seviyesinde Entegrasyonu

Sistemin iyileştirilmesi için ülkelerin yasama organlarının uluslararası belgelerde öngörülen hakları güvence altına alacak gerekli tedbirleri alması ve uluslararası insan

[673] Shelton, 2008, s. 1031.
[674] Shelton, 2008, s. 1031.
[675] Shelton, 2008, s. 1032.

hakları sözleşmelerini ihlal eden hükümleri değiştirmesi ya da iptal etmesi gerekmektedir. Ülkelerin adli sistemleri de dolayısıyla sözleşmelerde belirtilen hükümler ile Komisyon ve Mahkeme içtihatlarını bütünüyle tatbik etmelidir. Bu da şu anlama gelir ki Amerikan sisteminin iyileştirilmesi sadece koruma organlarının etkinliklerini içermemektedir. Aksine hakların idame ettirilmesi ile ilgili en büyük sorumluluğa sahip olan devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerine olanak verecek en uygun uygulamalara vurgu yapmak gerekmektedir.[676]

Üye devletler Amerikan sisteminin amaç ve hedefleri uyarınca insan haklarının korunmasını yasama, içtihat ve diğer siyasi tedbirlerle sağlamak zorundadır. Sonuç olarak devletler, Sözleşme uyarınca elde edilen yükümlülüklere uygunluk göstermeyen iç hukuk hükümlerinin değiştirmek hatta iptal etmek durumunda kalabilir. Dolayısıyla Sözleşmenin etkinliğini kapsamlı bir şekilde analiz ederken ulusal mahkemelerce korunan hakların dahil edilmesi, hükümet politikasının uygun hale getirilmesi, hakların korutan yargısal korumanın etkinliği ve hakların ihlallerine karşılık uygun tazminatlar gibi hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır.[677]

Bazı taraf devletlerin Sözleşme uyarınca elde edilen yükümlülüklere uygunluğun sağlanması ve iyileştirilmesine dair belirli tedbirleri alması sevindirici bir gelişmedir. Örneğin bazı devletler Sözleşmedeki bazı hükümleri doğrudan kendi iç hukuklarına entegre ederken bazı devletler de Sözleşmeyi iç hukuklarının önüne koymuştur. Örneğin Kolombiya, Guatemala, Kosta Rika, Arjantin ve Meksika'da Sözleşme ülke içerisindeki kanunlardan üstün tutulmaktadır. Venezuela'da ise Anayasa'dan üstündür ve doğrudan uygulanabilmektedir.[678]

B. Reform İhtiyacı

Amerikan sistemine ilişkin tartışmalar genellikle, yukarıda bahsettiğimiz sorunlara değinmekle beraber bir çözüm getirmemektedir.[679] Burada asıl sorun sistemin değerlendirilmesidir. Sistemin değerlendirilmesi yalnızca kural ve yönetmelikleri ele alan *biçimsel* bir bakış açısı değil, aynı zamanda bölgenin insan hakları talepleriyle ile uyumlu ve bölgesel sistem içinde bunların nasıl ele alınacağını dikkate alan *temel* bakış

[676] Shelton, 2008, s. 1032.
[677] Shelton, 2008, s. 1032.
[678] Steiner-Leyers, 2010, s. 12.
[679] Dulitzky, 2011, s. 141.

açısına da dayanmalıdır.[680] Bu bakış açısına göre Amerikan sisteminin bölgenin yapısal problemlerini ve zayıflıklarının çözecek kamu politikalarının oluşturulması, uygulaması, değerlendirilmesi ve denetimini etkileme becerisini güçlendirmek gerekir. Bu amaca ulaşmak için de Amerikan sisteminin kurumsal yapısını ve üye ülkeler ile çalışma ilişkilerini yeniden düzenlemek gerekmektedir.[681] Böyle bir düzenleme için Sözleşmenin biçimsel unsurlarında reform yapılmalıdır. Reform yapılan Sözleşme, bireysel başvuruların Komisyon ve Mahkeme arasındaki işbölümünü daha açık bir şekilde belirlemelidir. Yeni modelde Komisyon sadece kabul ve dostane çözüm organı olmalı, Mahkeme ise kanıt toplamaktan, fiili ve hukuki hususları karara bağlamaktan sorumlu olmalıdır. Komisyonun bir başvurunun kabul edilirliğine ilişkin kararı kesin olacak ve Mahkemede temyiz edilemeyecek, Mahkeme bunları inceleme yetkisine sahip olmayacaktır.[682]

Böyle bir düzenleme ile Komisyon artık karar verici konumunda olmadığı ve aynı zamanda bir dava organı olmadığı için dostane çözüm sürecinde daha aktif ve tarafsız bir rol oynayabilir. Dostane çözüme ulaşılamaması durumunda belli bir zaman diliminden sonra davanın doğrudan Mahkemenin önüne gelmesi devletlerin, yargı kararı verilmeden önce çözüme ulaşmak için her türlü yolu denemesi için teşvik edici olabilir.

Mahkeme, duruşmayı ve gerektirici sebeplerin tespitini yürütmesi gereken bir yargı heyeti olmaya devam edecektir. Mahkeme, başvurunun kabul edilebilirliği ile ilgili ilk itirazları kabul etmeyecek, doğrudan kanıtların sunumuna geçecektir. Bu, ispatlanması, tartışılması ve çözümlenmesi gereken konu ve maddeleri azaltacaktır. Mevcut sistemle tek farkı, Komisyon tarafından sunulan kanıtlar ya da Komisyonun yaptığı fiili tespitlere dayanmayacak olmasıdır. Mahkemenin Komisyon nezdinde sunulan kanıtları çok az ağırlık vereceği veya hiç ağırlık vermeyeceği göz önüne alındığında bu durum Mahkemeye fazladan bir yük getirmeyecektir. Böyle bir usulün izlenmesi tekrarlanan işlemlerin azaltılmasını sağladığı gibi Komisyon nezdindeki dostane çözümlere ve mahkeme kararlarına uyumu arttıracaktır. Ayrıca, Komisyonun kendisine sunulan başvurulara ilişkin tarafsız rolü ve sonradan Mahkeme önündeki davacı rolü arasındaki tutarsızlık ortadan kaldırılacaktır. Devletin, Komisyon ve

[680] Dulitzky, 2011, s. 142.
[681] Dulitzky, 2011, s. 142.
[682] Dulitzky, 2011, s. 151-152.

mağdurun savunmalarına aynı anda yanıt vermek zorunda kalması nedeniyle Mahkeme önünde maruz kaldığı dezavantajı da ortadan kaldıracaktır. [683]

Bu teklif Komisyonun iş yükünü önemli ölçüde hafifletecek, davaların sistem içinde görülme süresini azaltacaktır. Böylelikle Komisyonun ayıracağı vaktin artması daha temel nitelikteki faaliyetlere yoğunlaşmasını sağlayacaktır.

IV. AMERİKAN İNSAN HAKLARI SİSTEMİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Amerikan sisteminin ele alındığı bölümde yeri geldikçe Avrupa insan hakları sistemi ile arasındaki farklılıklar ve ortak yönlerden bahsedilmiştir. Bazı kriterleri göz önüne alarak söz konusu farklılıkları tekrar belirtmek gerekmektedir.

A. İnsan Hakları İhlallerinin Biçimi

Bölgesel insan hakları sistemlerinin ortaya çıkışının anlaşılabilmesi için insan hakları ihlallerine neden olan faktörlerin incelenmesi gerekir. Böyle bir analize gerek duyulmasının sebebi, Avrupa ve Amerikan insan hakları sistemlerini karşılaştırarak farklı bölgesel sistemlerin var olma nedenini incelemektir.[684]

1. Amerikan Devletlerinde İnsan Hakları İhlalleri

Latin Amerika'da insan haklarının gelişimi kolay olmayan bir aşamadan geçmiştir. Yıllarca Latin Amerika'da devletlerin hemen hemen hepsi ya askeri yönetimin ya da devrim karmaşasının içinde yaşamıştır.[685] Latin Amerika'nın politik ve ekonomik ilişkilerinden dolayı özellikle 1980'lı yıllarda çok sayıda insan hakları ihlalleri olmuştur. Temel insan hakları olan yaşam, hürriyet ve can güvenliği hakları ihlal edilmiştir. O dönem içerisinde Latin Amerika ülkelerinde kaçırılmalar, kötü muameleler, işkenceler, keyfi tutuklamalar, ölümler meydana gelmiştir.[686] İnsan hakları ihlalleri, sadece otoriter devletlerde işlenen suçlardan değil, aynı zamanda yüksek korumaya önem veren ülkelerinde yasa ihlallerinden de kaynaklanmaktaydı. Örneğin Arjantin'de demokrasiye geçilmesine rağmen kayıtlara geçen sayısız yasa ihlali

[683] Dulitzky, 2011, s. 155.
[684] Kerstin Wolny, "Menschenrechtsschutz auf regionaler Ebene: dasinteramerikanische System zum Schutz der Menschenrechte im Vergleich zum europäischen Schutzsystem", recht - Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, recht 2003 S. 93, Stämpfli Verlag AG, Bern, ss. 1-11, s. 9.
[685] Smith, 2010, s. 116.
[686] Mower, 1991, s. 30; Smith, 2010, s. 116-117.

mevcuttu. Polisin suçluları öldürmesi ya da suçlulara işkence yapılması rutin insan hakları ihlallerine dönüşmüştü. Şüpheli şahıslar bile herhangi bir suçlama bulunmaksızın günlerce tutuklu kalabiliyordu. Suçları olsun ya da olmasın itirafa zorlanıyorlardı.[687] Bolivya'da uyuşturucu kaçakçılığı, şiddet ve rüşvet ön plandaydı bu da yönetimi ve adalet sistemini olumsuz etkiliyordu. Adalet sistemi içerisindeki çarpıklık, tutuklama ve dava sürecinin gereğinden fazla uzamasına neden oluyordu.[688] Bölgede değinilen yasa ihlallerinin yanı sıra, aşırı fakirlik, kadın ve çocuklara istismar ve ayrımcılık, göç problemleri gibi sorunlar yer alıyordu. 1987 yılında uluslararası bir çalışma çerçevesinde yedi farklı Latin Amerika devletinde (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, Kolombiya, Honduras, Jamaika) yoğun bir şekilde insan haklarının ihlal edildiği ispatlanmıştır.[689]

2. Avrupa Ülkelerinde İnsan Hakları İhlalleri

Latin Amerika devletlerinde kişinin yaşam, hürriyet ve can güvenliği hakları ön plandayken, Avrupa'da ise yasal sürecin işlemesine ve sonuçlanmasına önem veriliyordu. Avrupa ülkelerinde terör olaylarına uygulanan şiddet dâhil, nadiren suçlulara kötü muamele söz konusu olabiliyordu ancak idam gibi eylemler söz konusu değildi. Amerika kıtasının aksine, Avrupa'da adil yargılama süreci, düşünce ve ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, özel hayatın ve ailenin korunması ve mülkiyet gibi hakların ihlal edilmemesi son derece önem verilmektedir.[690]

3. Karşılaştırma

Her iki bölgesel sistemde meydana gelen insan hakları ihlalleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Latin Amerikan ülkelerinde insanların can ve mal güvenliğini sağlamak, kişi hürriyetlerinin kısıtlanmasını önlemek ve kişilerin kaçırılmalarının önlemek gibi önlemler ön plandayken, Avrupa ülkelerinde ise mevcut hakların korunması, denetlenmesi ve uygulanması ön plandadır.[691]

---

[687] U.S. Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for 1987*, U.S. Government Printing Office, Washington DC, 1988, ss. 371-374.
[688] U.S. Department of State, 1988, ss. 391-393.
[689] Wolny, 2003, s. 9.
[690] Wolny, 2003, s. 9-10.
[691] Mower, 1991, s. 30; Wolny, 2003, s. 10.

B. İnsan Haklarının Korunmasının Gelişimi ve Yasal Dayanağı

1. Amerikan Sisteminin Gelişimi ve İnsan Hakları Belgeleri

Amerikan sistemin varoluşu, Amerikan Devletleri Örgütünün kurulması ile başlamaktadır.[692] Amerikan sistemi insan haklarının korunması için çift kurumsal yapılı olarak karakterize edilmiştir. Birinci sistem, zaman içinde gelişen Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'na dayalı sistemden geliştirilmiştir; diğer sistem ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nden doğmuştur.[693] Bu hukuki dayanaklar bağlamında denetim işlevini Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi yerine getirmektedir.[694]

Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'na dayalı sistemin bir belgesini Şart'ın[695] kendisi ikinci belgesini İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi[696] oluşturmaktadır. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, insan haklarına az yer vermiştir.[697] Fakat İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi ile hakların detaylı bir listesi oluşturulmuştur.[698] Bildiride yer alan haklar, medeni ve siyasi haklardan ekonomik sosyal haklara kadar değişmektedir. Ayrıca, Bildiri bireyin bir kaç ödevini içermektedir. [699]

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin hukuki niteliği bakımından, diğer bildiriler gibi bağlayıcılığı olmayan bir belgedir. Amerikan Devletleri Örgütü Şartıyla aynı konferansta kabul edilmiş olmasına rağmen, Şartın parçası olarak biçimlendirilmemiştir. Amerikan Devletleri Örgütü'nün bir organı olan Amerikalılararası Hukuk Komitesi 1949 yılında açıkladığı görüşünde Bildirinin Şarttan ayrı bir metin olduğunu ifade etmiş ve Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nin yasal sözleşmesel yükümlülükler doğurmadığını belirtmiştir.[700] 1970 yılında yürürlüğe giren Buenos Aires Protokolü ile Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın değişmesiyle birlikte Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisinin statüsü de değişmiştir.

---

[692] Meray, 1975, s. 303.
[693] Davidson, 1997, s. 8.
[694] Shaver, 2010, s. 643; Harris, 1998, s.1.
[695] 30 Nisan 1948 tarihinde "Amerikan Devletleri Örgütü", 21 Amerika devleti tarafından imzalanarak Amerikan Devletleri Örgütü Şartı 13 Aralık 1951 tarihinde Kolombiya'nın 14. Devlet olarak onay vermesiyle yürürlüğü girmiştir.
[696] "Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi" 2 Mayıs 1948 yılında kabul edilmiştir.
[697] Buergenthal, 1984, s. 470-471; Freeman-Van Ert, 2004, s. 101.
[698] Davidson, 1997,s. 13.
[699] Davidson, 1997, s. 13.
[700] Buergenthal, 1984, s. 471.

Değişikliğe uğrayan Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, Bildiriyi Şart tarafından korunan hakların kataloğunu içeren belge olarak kabul etmiştir.[701] Ayrıca Amerikan Sisteminin denetim organlarından olan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin 1989 yılında verdiği istişari nitelikteki kararında Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi Amerikan Devletleri Örgütüne üye devletler için bir yükümlülük içeren bir metin olduğunu vurgulanmıştır.[702] Halen pek çok Amerikan Devletleri Örgütü üyesi ülke, bağlayıcı bir belge olduğuna inanmamaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri ve Venezuela gelmektedir.[703]

Amerikan Sisteminin ikinci ayağını 22 Kasım 1969 tarihinde Kosta Rika San Jose'de yapılan Amerikalılararası diplomatik Konferansta imzaya açılan ve 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe giren Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır.[704] Avrupa sisteminden farklı olarak Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletler sözleşmeyi onaylamada istekli değillerdi.[705]

Sözleşme, içerdiği spesifik ve ayrıntılı medeni ve siyasi haklar ile 1948 tarihli Amerikan Bildirisinin kapsam ve içeriğini oldukça genişletmektedir. Ayrıca Bildirinin zayıf hukuki statüsünü düzeltmiştir.[706] Sözleşme Bildiride yer alan bazı hakları dışarıda bırakırken, ödevlerin hiçbirini içermemiştir. Sözleşmenin içeriğini sadece medeni ve siyasi haklar kapsamaktadır.[707]

Sistemin protokolleri ve diğer insan hakları antlaşmaları; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar alanında Ek Protokol (1988), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokol (1990), İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1985), Kişilerin Cebri Kaybedilmelerine İlişkin Sözleşme (1994) ve Kadına haklarına ilişkin Sözleşmeler.[708]

[701] Thomas Buergenthal, 1975, s. 828-829.
[702] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 262.
[703] Cerna, 2004, s. 195-196.
[704] Mower, 1991, s. 43.
[705] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 279.
[706] Freeman-Ert, 2004, s. 103.
[707] Mower, 1991, s. 46.
[708] Smith, 2010, s. 118-120.

2. Avrupa İnsan Hakları Sisteminin Gelişimi ve İnsan Hakları Belgeleri

Avrupa sistemi, Avrupa Konseyi himayesinde kurulmuştur.[709] Sistemin esas Sözleşmesi 3 Eylül 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesidir.[710] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan haklar medeni ve siyasi haklardır.[711] Sözleşme ile düzenlenen hak ve özgürlükler şunlardır; yaşama hakkı (madde 2), işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza verme yasağı (madde 3), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (madde 4), özgürlük ve güvenlik hakkı (madde 5), adil yargılanma hakkı (madde 6), suç ve cezaların kanuniliği (madde 7), özel hayata ve aile hayatına, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı hakkı (madde 8), Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (madde 9), ifade özgürlüğü (madde 10), toplantı ve örgütlenme özgürlüğü (madde 11), evlenme ve aile kurma hakkı (madde 12), etkili başvuru hakkı (madde 13), ayrımcılık yasağı (madde 14). Sözleşmenin ekonomik ve sosyal haklar bakımından boşluğunu 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı doldurmuştur.[712]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmuştur. Bu sebeple Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde değişikliklere ve ilavelere gidilmiştir.[713] Zaman içerisinde, ek Protokoller ile sisteme daha fazla hak ve yeni yapılar eklenmiştir. 1. Protokol, mülkiyet, eğitim, ve serbest seçim haklarını içerir. 2. Protokol, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tavsiye görüşü verme yetkisini tanımıştır. 4. Protokol, borçtan dolayı hapis yasağı, seyahat hürriyeti, vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı ve vatandaşların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağını içerir. 6. Protokol, barış dönemlerinde ölüm cezasını yasaklar. 7. Protokol yabancıların sınırdışı edilmesine dair usuli teminatlar, ceza davalarında temyiz hakkı, haksız mahkûmiyetten dolayı tazminat, ikinci kez yargılanmama veya cezalandırılmama hakkı ve eşler arasında eşitlikle ilgili olan hakları içerir. 12. Protokol genel ayrımcılık yasağını düzenlemektedir. 11. Protokol Komisyonu ortadan kaldırarak ve tam zamanlı bir Mahkeme oluşturarak büyük bir yeniden

[709] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 160.
[710] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 163; Smith, 2010, s. 95.
[711] Mower, 1991, s. 53.
[712] Döner, 2003, s. 96.
[713] Çağıran, 2007, s. 2.

yapılanma getirir.[714] 14. Protokolle yenilenen denetim sisteminde önemli değişiklikler getirmiştir.[715]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi orijinal şeklinde insan haklarının korunmasında; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi olmak üzere üçlü bir denetim mekanizması öngörüyordu. 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11. Protokol ile İnsan Hakları Komisyonunu kaldırılarak yargılama süreciyle ilgili bütün yetkiler kuruluş ve yapısı yeniden düzenlenen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde toplanmıştır. Böylelikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmenin tek denetim organı olmuştur.[716] Ayrıca 11. Protokol ile Bakanlar Komitesinin yargılama sürecinde sahip olduğu yetkileri de yeniden düzenleyerek, Komiteyi esas olarak Mahkemenin aldığı kararların uygulanmasını denetleyen organ haline getirmiştir.[717] 11 Nolu Protokolle yapılan reformdan sonra ortaya çıkan yeni yapının daha iyi işlemesi için 14 Nolu Protokol ilave tedbirler getirmiştir;

Yukarıda bahsettiğimiz Protokollere ek olarak, sistem çeşitli Sözleşmeler içerir. Bu Sözleşmeler: Avrupa Sosyal Şartı (1961), Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi (1987), Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesinin Protokolleri (1993), Evlilik Dışı Doğan Çocukların Yasal Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1975), Çocuk haklarının kullanımına ilişkin Sözleşme (1996), Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı (1992), Ulusal Azınlıkları Korunması için Çerçeve Sözleşmesi (1995),[718] İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (1997)'dir.[719]

3. Karşılaştırma

Kuzey ve Güney Amerika'daki değişken politik durum ve yapıdan dolayı Amerikan hakları sistemi insan haklarının korunmasına yönelik gelişmeler Avrupa'ya göre daha yavaş ilerlemiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa sisteminin temel insan hakları belgesini oluşturmaktadır. Amerikan Sisteminde ise, Amerikan Devletleri Örgütü Şartını ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini olmak üzere iki temel insan

[714] 11. Protokol 3,5,8,9,10,13 sayılı Protokollerin yerine geçmiştir.
[715] Bilir, 2011, s. 2-3; Çağıran, 2011, s. 187-188.
[716] Weiisbrodt- Vega, 2007, s. 313.
[717] Çağıran, 2011, s. 5.
[718] Gemalmaz, 2001, s. 389-404.
[719] Smith, 2010, s. 97-99.

hakları belgesi bulunmaktadır.[720] İlk başlarda Amerikan Devletleri Örgütü Şartı insan haklarını desteklemeye ve korumaya yönelik düzenlemelere yer vermediği gibi bağlayıcı bir özelliğe sahip değildi. Ancak 1970 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Şartının değişmesiyle bağlayıcı uluslararası sözleşme olarak kabul edilmiştir.[721]

Her iki Sisteminde yasal dayanakları olan insan hakları sözleşmelerinde paralellikler de bulunmaktadır. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 82 maddeden oluşan kapsamlı bir metin olmasına rağmen, Sözleşmenin 26. maddesi hariç, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi medeni ve siyasi hak ve özgürlüklerden yani klasik haklardan oluşan bir belgedir.[722] Her iki sistemde de ekonomik ve sosyal haklar alanındaki eksiklik ayrı düzenlemeler ile doldurulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ekonomik ve sosyal haklar bakımından boşluğu 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe giren "Avrupa Sosyal Şartı" doldururken, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de ekonomik ve sosyal haklara ilişkin eksiklik çıkarılan "Amerikan Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Ek Protokolü" ile doldurulmuştur.[723]

C. İnsan Hakları Sistemlerinin Denetim Organları

1. Amerikan Sisteminin Denetim Organları

İnsan haklarının korunması ile ilgili Amerikan sistem iki ayrı hukuki dayanağa sahip olduğundan, çift kurumsal yapıya sahiptir.[724] Kurumlardan ilki, Amerikan Devletleri Örgütü'nün Şartı ile kurulan Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu diğeri ise Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi'dir.[725]

---

[720] Mower, 1991, s. 63.
[721] Wolny, 2003, s. 10.
[722] Sözleşmenin gönderme yapan 26. maddesi dışında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer verilmemiştir. Madde 26'da sadece Buenos Aires Protokolüyle değişik Amerikan Devletleri Örgütünde ekonomik, sosyal, eğitimsel, bilimsel ve kültürel standartların içerdiği hakların mevzuat çıkartılması ya da diğer uygun yollarla, tam olarak gerçekleştirilmesini aşamalı biçimde sağlamak amacıyla, Taraf devletlerin ulusal ve uluslar arası işbirliği yapmayı ve önlemler almayı taahhüt edeceği öngörülmektedir
[723] Bu konudaki ayrıntılı bilgi "Amerikan Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Ek Protokolü" başlığında verilmektedir.
[724] Shelton, 2008, s. 68.
[725] Davidson, 1997, s. 8.

Komisyon siyasi ve yarı yargısal yetkilere sahip soruşturma ve uzlaştırma birimidir. Mahkeme ise önüne getirilen davaları kesin olarak karara bağlayan yargı birimidir.[726]

a. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu

Bölgede insan haklarının korunmasında önemli bir rol oynayan, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu 1959 yılında 5. Dışişleri Bakanları Danışma toplantısında kabul edilen karar ile kurulmuştur[727] ve Amerikan Devletleri Örgütünün Konseyinin statüsünü 1960 yılında onaylaması ile çalışmaya başlamıştır[728]. 1960 Statüsü 9. madde ile Komisyona insan haklarını gelişmesini sağlamak amacıyla sınırlıda olsa da bazı yetkiler vermiştir. Bu yetkiler, ülke raporları hazırlamak, üye devletlerin hükümetlerine tavsiye vermek ve üye devletlerin insan hakları alanında önlemler almasını sağlamaktır.[729] 1965 yılında Rio de Janerio'da yapılan İkinci Özel Amerikalılararası konferansta Komisyon'un yetkileri bireysel başvuru almasına izin verecek şekilde düzeltildi. Bununla beraber, bu yetkilendirme, sadece bazı haklara[730] ilişkin bireysel başvuruları kabul etmekle sınırlı tutuldu.[731]

Komisyonun statüsü 1970 yılında yürürlüğe giren Buenos Aires Protokolü ile daha sağlam kurumsal temel kazanmıştır. Komisyon artık Amerikan Devletleri Örgütünün "özerk bir birimi" olmaktan ziyade, doğrudan Amerikan Devletleri Örgütünün "temel organı" kabul edilmiştir. Komisyonun temel fonksiyonu da "insan haklarının korunması ve geliştirilmesi…" olarak belirtilmiştir. Komisyon bu Protokol ile Amerikan Devletleri Örgütünün resmi organı haline getirildi.[732]

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin 1978'de yürürlüğe girmesi ile Komisyon hem Amerikan Devletleri Örgütü organı olarak ve hem de Sözleşme organı olarak ikili

[726] Gözlügöl, 1999, s. 75.
[727] Resolution VII, Fifth Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affaiers; Santiago, Chile, 12-18/August/1959; Final Act. OEA/Ser, C/II.5 (English), 1960.
[728] Scheman, 1965, s. 336.
[729] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 264-265; Scheman, 1965, s. 338.
[730] Bireysel başvuru, Amerikan Bildirisinde belirtilen hakların hepsi değil bir kısmı için geçerlidir. Bu haklar: Kişinin yaşama hakkı, özgürlüğü ve kişinin güvenliği hakkı (md 1), yasa önünde eşitlik (madde 2), din özgürlüğü (madde 3), ifade özgürlüğü (madde 4), keyfi tutuklanmanın yasaklanması (madde 25) ve Usulüne göre uygun yargılanma hakkı (madde 26) bakımından uygulanacaktı. Dineh Shelton, s. 498.
[731] Shelton, 2008, s. 498.
[732] Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009 s. 265.

işlev ve görev üstlenmiştir.[733] Buna göre Komisyon hem Sözleşme tarafı devletlerin hem de Sözleşme dışındaki Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletlerinde insan haklarını geliştirme ve koruma yetkisine sahiptir. Ancak Komisyonun ikisi için kullandığı insan hakları belgeleri farklıdır.[734] Komisyonun Statüsünün 1. maddesinin 2. bendine göre; Komisyon, Sözleşme dışındaki Amerikan Devletleri Örgütü üyesi devletler için, İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisini kullanmaktadır. Sözleşmeye taraf devletler bağlamında ise Sözleşme düzenlenen hakları esas almaktadır.

Üstün ahlaki nitelikleri olan ve insan hakları alanında yetkinliği tanınmış olan yedi üyeden oluşan[735] Komisyon, Amerikan Devletleri Örgütü üyesi bütün devletleri temsil eder[736] Üyeler, kişisel sıfatlarıyla (görev yapmak üzere) Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunca[737] dört yıllık süre için seçilir ve sadece bir kez yeniden seçilebilirler.[738] Fakat ilk seçimde seçilmiş üyelerden üçünün görev süreleri iki yılın sonunda bitecektir. İlk seçimin hemen ardından Genel Kurul bu üç üyenin adlarını kura yoluyla belirleyecektir.[739] Ayrıca aynı devletin vatandaşı iki kişi komisyonda yer alamaz.[740]

Komisyon, sahip olduğu fonksiyonların çeşitliliği ile benzer kurumlardan ayrılmaktadır. Uygulamada bir yandan yerinde ziyaretler (in loco)[741] yaparak rapor hazırlamak diğer yandan da bireysel başvuruları inceleme gibi iki temel görevi bulunmaktadır. Bu görevlerinin yanı sıra anlaşma ve diğer belgelerin hazırlanmasında yardımcı olmakta ve bölgede insan haklarının korunması için tematik rapor hazırlamaktadır. Amerikan Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesine kadar yerinde ziyaretler

[733] Smith, 2010, s. 120-121.
[734] Smith, 2010, s. 121.
[735] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 34; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 2/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/3.
[736] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 35; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 2/2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/2; Scott Davidson, 1997, s. 101
[737] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 36/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 3/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 1/3.
[738] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/1; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 6; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Usul Kuralları madde 2/1.
[739] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/1
[740] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 37/2; Amerikan İnsan Hakları Komisyonu Statüsü madde 7.
[741] İlk ülke raporları, 1960'ların başında Küba, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti ile ilgili hazırlandı. Küba ve Haiti Komisyonun ilkeye ziyaretlerinin iznini reddetti. Fakat Dominik Cumhuriyeti izin verdi ve yerinde araştırma yapılan ilk ülke unvanına sahip oldu. Bu ülkelerle ilgili ülke raporları oluşturuldu. Davidson, *Human Rights*, s. 133; Dominik Cumhuriyeti araştırması boyunca kullanılan yöntem Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu model o günden sonra yerinde araştırmalarda kullanılmıştır. Buergenthal-Shelton-Stewart, 2009, s. 271.

ve ülke raporları Komisyonun çalışmalarında önemli bir rol oynarken, son yıllarda özellikle Mahkemenin kurulması ve verdiği kararlarının bağlayıcı olması nedeniyle bireysel başvuruların önemi daha fazla artmıştır.[742] Komisyon Sözleşmenin 44. maddesi uyarınca bireylerden, birey topluluklarından ve hükümet dışı kuruluşlarından gelen başvuruları incelemeye yetkilidir.[743] Bireysel şikâyetlerin yanı sıra devletlerarası şikâyetleri de incelemektedir.[744] Ancak her iki başvurunun usulünün işleyişe geçmeleri noktasında aralarında fark bulunmaktadır. Çünkü Sözleşmeye taraf olmakla bir devlet kendiliğinden bireysel başvuru usulünü kabul etmiş olurken devletlerarası başvuru usulünün işleyebilmesi için ilgili taraf devletlerin Komisyonun yetkisini tanıdıklarına dair ayrı ve özel beyanda bulunmaları gerekmektedir.[745] 2013 yılı itibariyle Komisyonun devlet başvurularını kabul eden devlet sayısı 10'dur.[746] Ancak bugüne kadar hiçbir devletlerarası başvuru yapılmamıştır. Bu usulün bölgede neden kullanılmadığına dair olası tespitler mevcuttur. Tespitlerden ilki, Komisyonun kullanabileceği diğer usullerin varlığı, diğeri ise bölgenin kendine has tarihi, özellikle müdahale etmeme politikasının benimsenmesidir. Bu sebeplerden dolayı devletler bu usulden yararlanma konusunda isteksizdirler.[747]

Devletlerarası şikâyet başvurusunun ve bireysel başvuruların kabul edilebilir bulunması için bazı şartları taşıması gerekmektedir.[748] Bunlar, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması ve nihai hükmün alınmasından itibaren 6 aylık süre içerisinde başvuruda bulunmak, başvuru konusunun bir başka uluslararası mekanizma çerçevesinde inceleniyor olmamasıdır.

---

[742] Harris, 1998, s. 19-20.
[743] Akıllıoğlu, 1995, s. 419.
[744] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 45.
[745] Gemalmaz, 2010, s.1248. Bireysel ve devletlerarası şikayet başvuruları kapsamında, Amerikan Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi orijinal formu birbirlerinin aksi mekanizmaları öngörüyorlardı. Avrupa sisteminde, devletlerarası şikâyet başvurusu otomatik olarak işlemeye başlamaktaydı ve bireysel başvuru ise opsiyoneldi. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. Protokol ile değiştirilmesi ile Komisyon kaldırılmış, şikâyetler doğrudan Avrupa Mahkemesi'ne yapılmaya başlanmıştır ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince her iki başvuru usulü de zorunlu hale getirilmiştir.
[746] Arjantin, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Jamaika, Nikaragua, Peru, Uruguay ve Venezuela.
[747] Scott Leckie, "Inter-State Complaint Procedure in International Human Rights: Hopeful Prospect or Wishful Thinking?", Human Rights Quarterly, Vol 10, No 2, ss. 249-303, s. 261.
[748] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1 a,b,c.

b. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi temel alınarak 1979 yılında kurulmuştur.[749] Merkezi Kosta Rika'da San Jose'de bulunmaktadır. Mahkeme, Amerikan Devletleri Örgütü Üyesi Devletlerin uyruğundan olan 7 yargıçtan oluşur. [750]Sözleşme uyarınca yargıçlar, "…en üst düzeyde ahlaki niteliklere haiz ve insan hakları alanında yetkinlikleri tanınmış hukukçular…" arasından seçilir.[751] Mahkeme yargıçları, Sözleşme Tarafı devletlerce gösterilen adaylar arasından Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulunda, Sözleşme tarafı devletlerin mutlak çoğunluğunun gizli oyu ile 6 yıl için seçilirler. Taraf Devletler en çok üç aday gösterebilir; eğer üç aday önerilmişse, adaylar arasından en az biri aday listesini öneren dışındaki bir devletin vatandaşı olmalıdır.[752] Mahkeme, kendi üyeleri arasından iki yıllık bir süre için Başkan ve Başkan Yardımcısı seçer; tekrar seçilmeleri mümkündür.[753] Sekreter Mahkeme tarafından atanır ve Mahkeme ile birlikte hareket eder.[754]

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi sürekli çalışan bir mahkeme değildir. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, olağan ve olağanüstü (özel) oturumlar halinde toplanır.[755] Mahkeme müzakerelerinin yapılması için yeter sayısı 5 yargıçtır. Kararlar hazır bulunan yargıçların çoğunluğu ile alınır. Oyların eşit olması durumunda Başkanın oyu belirleyicidir. Duruşmalar aksi yönde karar verilmedikçe alenidir. Müzakereler kapalı oturum yapılmaktadır. Hükümler aleni okunur. [756]

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun yetkileri birçok yönden farklılık göstermektedir. Komisyonun çeşitli görevleri varken mahkeme daha çok yargılamadan sorumludur. Mahkeme, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal eden taraf devletlerin hakkında gerekli hükümleri vermek için "çekişmeli yargı yetkisi"ne sahip olduğu gibi, Sözleşme ve diğer belirli insan hakları

[749] Pasqualucci, 2003, s. 7.
[750] Akıllıoğlu, 1995, s. 420.
[751] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 52.
[752] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 53-54.
[753] Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 12; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 3.
[754] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 58; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 14; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 7-8.
[755] Harris, 1998, p. 3.
[756] Gemalmaz, 2010, s. 1247; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü madde 22-25; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Usul Kuralları madde 11-16.

antlaşmalarının yorumlanması ile ilişkin olarak "tavsiye kararları üretme yetkisi"ne[757] ve bireylerin giderilmesi olanaksız zarara uğramalarının engellenmesi amacıyla "geçici önlem alma" yetkisine sahiptir. [758]

2. Avrupa İnsan Hakları Sisteminin Denetim Organları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin orijinal şeklinde koruma mekanizmasının organı olarak iki kurum öngörülmüştü. Bu kurumlar Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanıdır. Bu iki sözleşme organı tarafından yürütülen faaliyete Avrupa Konseyi'nin bir organı olarak kurulmuş ve Sözleşmenin uygulanmasında da bir takım işlevler yüklenmiş olan Bakanlar Komitesi'de katılmaktaydı. Sözleşmede tanınan haklardan birisinin ihlal edildiği yönünde başvurunun ilk ulaştığı ve görüşülmeye başlandığı yer Komisyondu. Komisyon başvurunun kabul edilebilir olup olmadığı yönünde inceleme yapabilirdi. Bu incelemenin sonunda başvuruyu reddedebilirler ya da kayıttan düşürülmesine karar verebilirlerdi. Eğer Komisyon tarafından kabul edilebilirlik kararı verilmiş ve Sözleşmenin ihlali hakkında rapor hazırlanmışsa diğer denetim organları devreye girebiliyordu. Komisyon'un hazırladığı rapor bağlayıcı değildi, diğer organların karar vermesinde sadece yol gösteri niteliğe sahipti. Bağlayıcı kesin karar duruma göre, Komisyon tarafından ya da Bakanlar Komitesi tarafından verilmekteydi.[759]

Sözleşme, Divan önüne dava götürülmesini belli kişilere ve belli koşullara bağlamıştır. Her şeyden önce aleyhine başvuru yapılan devletin ayrı bir beyanla Divanın yetkisini tanımış olması gerekiyordu. Divana sadece Komisyon ve taraf devletler gidebiliyordu. Mahkemenin bir davaya bakabilmesi için; Komisyon dostça çözüm için çabalarının başarısız olduğunu bildirdikten sonra üç ay içerisinde mesele ilgili tarafların bu konuda nihai ve uyulması bir karar vermek üzere mahkeme önüne götürmesi gerekiyordu.[760] Bir vakanın Komisyon ve ilgili devlet tarafından Divanın önüne getirilmemesi yahut üye ülkenin Divanın zorunlu yargı yetkisini kabul etmemesi halinde, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine karar vermesi halinde de mağdura uygun bir tazminat verilmesini kararlaştırabiliyordu.

[757] Buergenthal, 1982, s. 235
[758] Smith, 2010, s.123; Trindade, 1998, s. 145.
[759] Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2002, s. 97.
[760] Çağıran, 2011, s. 208.

Bakanlar Komitesi bu görevinin yanında bugün de olduğu gibi, Mahkemenin kararlarının yerine getirilmesini ayrıca denetlemekle görevliydi.[761]

1998 yılında yürürlüğe giren 11. Protokol ile Komisyon ve Divandan oluşan ikili denetim sistemi yerini, dostça uzlaşma sağlama görevi yanında, başvuruların kabul edilebilirliği ile birlikte bütün mekanizmanın aşamalarını ele alıp inceleyecek, sürekli bir denetim sistemi olarak Mahkeme almıştır.[762] 11. Protokol ile Bakanlar Komitesinin fonksiyonu, Mahkeme kararlarının yerine getirilmesini izlemek ve bu amaçla ilgili işlemlerde bulunmak olarak düzenlenmiştir. Mahkemenin iş yükünü hafifletmek ve yargılama sürecini hızlandırmak için 14 Nolu Protokol yürürlüğe girmiştir.[763]

a. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Mevcut olan sistemden önce Avrupa Sisteminde bir Komisyon ve bir Mahkeme bulunmaktaydı.[764] Şuan mevcut sistemde sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bulunmaktadır ve Mahkeme, bireysel ve devlet başvuruları dâhil olmak üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve Protokollerinin yorumu ve uygulanması ile ilgili bütün konularda yetkilidir.[765] Mevcut sistemde Mahkemenin yargılama yetkisi artık bütün Sözleşmeci devletler bakımından zorunlu hale getirilmiştir.[766] Mahkemenin yetkili olduğu bir diğer konu ise Mahkemenin Bakanlar Komitesinin talebi üzerine tavsiye görüşü verebilmesidir.[767]

11. Protokol ile oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Genel Kurulu, Sözleşmeye taraf devletlerin sayısına eşit yargıçlardan oluşmaktadır. Mahkemenin oluşumu, hakimlerin seçimi, özellikleri, görev süreleri, Sözleşmenin 19-25. maddelerinde belirtilmektedir. Yargıçlar dokuz yıl için taraf devletlerin gösterdiği üç aday arasından Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından oy çokluğu ile

[761] Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2002, s. 97.
[762] Gözlügöl, 1999, s. 192.
[763] Bilir, 2011, s. 126.
[764] 11 Nolu Protokolün 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kurulan denetim mekanizmasında yeniden yapılandırma yoluna gidilmiştir.
[765] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 32.
[766] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 33-34.
[767] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 47/1.

seçilirler.[768] Yargıçlar üstün ahlaki niteliklere ve yüksek bir yargısal göreve atanmak için gerekli özelliklere sahip ve ehliyetleriyle tanınmış hukukçu olmalıdırlar. Yargıçlar Mahkemeye kendi adlarına katılırlar. Bu yargıçlar en fazla yetmiş yaşına kadar bu görevde kalabilirler. Görev süreleri içerisinde yargıçlar, bağımsızlıkları, tarafsızlıkları ve daimi görevin gerekleri ile bağdaşmayan harhangi bir görev üstlenemezler.[769]

Mahkemenin çalışması tek hâkim, komiteler, daireler ve büyük daire şeklindedir. Bir de bütün üyelerden oluşan Mahkeme Genel Kurulu mevcuttur. Genel Kurul esas olarak idari nitelikteki görev ve yetkilere sahiptir.[770] Mahkemenin esas işlevi olan yargılama komiteler, daireler ve büyük daireler tarafından yapılmaktadır. Tek hâkim ilave inceleme gerektirmeyen, açıkca kabul edilemez bireysel başvuruları reddetme yetkisine sahiptir. Eğer ret kararı vermezse, başvuruyu komite ve daireye gönderir.[771]

Komiteler 3 hakimden, daireler 7 hakimden ve büyük daire 17 hakimden oluşur. Mahkemenin daireleri belli bir süre için bir davanın kabul edilebilirliğine karar veren komiteleri oluşturur.[772] 7 hakimden oluşan daireler ise tüm devletlerarası şikayetlerin ve bireysel başvuruların esasına ilişkin karar alır.[773] Eğer bir daire önünde görülmekte olan dava Sözleşmenin ya da onun Protokollerinin yorumlanmasına dair ciddi bir sorun ortaya çıkaracak ya da bu daire önündeki bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önce verilen bir hükümle bağdaşmayan bir sonucu doğuracak olması halinde ilgili daire yargılama yetkisini on yedi hakimden oluşan büyük daireye bırakabilir.[774] Büyük dairenin kararları kesindir.[775]

---

[768] 14 Nolu Protokol öncesi hakimler altı yıllığına seçiliyordu ve tekrar görev alabiliyordu. 14 Nolu Protokol görev süresini dokuz yıl olarak tekrar düzenlemiş ve yeniden seçilme imkanını ortadan kaldırmıştır (14 Nolu Protokol madde 2).

[769] Bilir, 2011, s. 127.

[770] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 25'e göre; Genel Kurul'un görev ve yetkileri Mahkeme başkanını, iki başkan yardımcısını ve Mahkeme dairelerinin seçmek, belirli bir süre görev yapacak Daireler kurmak, Mahkeme içtüzüğünü kabul etmek, Yazı işleri Müdürü ve yardımcılarını seçmek, Mahkeme Genel Kurulu'nun talebi üzerine Daire yargıçlarının sayısını oybirliği ile alacağı bir kararla ve belirli bir süre için beşe düşürebilir.

[771] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 27.

[772] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 26/1.

[773] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 29/1-2.

[774] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 30.

[775] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 44/1.

b. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi'nin organıdır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının uygulanmasını denetleme görevine sahiptir.[776] Bunun yanında Mahkemeden Sözleşme ve Ek Protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki sorunlar üzerinde tavsiye görüşü talebinde bulunabilir. Mahkemeden tavsiye görüşü kararı, Komiteye katılma hakkına sahip temsilcilerin çoğunluk oyuyla alınır.[777]

Mahkemenin kesinleşmiş kararının uygulanmasını denetleyen Bakanlar Komitesi, kesin kararın icrasının denetlenmesini kararın yorumlanmasına dair bir mesele tarafından engellendiği görüşünde ise, konuyu yorum meselesi hakkında bir hüküm vermesi için Mahkemeye gönderebilir. Gönderme kararının, Komiteye katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki çoğunluğu ile verilmesi gerekmektedir. Bakanlar Komitesi ilgili devletin davada verilen kesin karara uymayı reddettiği görüşünde ise, Komitenin üçte iki oy çokluğuyla aldıkları kararla, ilgili tarafın karara uyup uymadığı meselesini Mahkemeye taşıyabilirler.[778] Mahkeme, ilgili devletin verilen karara uymadığını tespit ederse, alınacak önlemlerin değerlendirilmesi için Bakanlar Komitesine gönderir. Mahkeme ihlal tespit etmez ise, davayı davanın incelenmesini bitirecek olan Bakanlar Komitesine gönderir (14 Nolu Protokol md. 16). Kararların yerine getirilip getirilmediğinin tespiti açısından Bakanlar Komitesinin yanında Mahkemenin de yetkili kılınması, bu konudaki siyasal tutumları önleyecektir.[779]

c. Karşılaştırma

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği denetim mekanizması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin orijinal şeklinde olduğu gibi Komisyon ve Mahkemeden oluşmaktadır. Amerikan sistemin denetim organları Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi'dir. Yasal dayanağı Ameikan Devletleri Örgütü Şartı olan Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu, kurulduğu zamanlarda sınırlı yetkilere sahip olsa da, bölgede insan haklarının gelişmesini sağlamak amacıyla zaman içinde Amerikan Devletleri Örgütünün temel organı haline gelmiş ve çok çeşitli işlevlere sahip olmuştur. Avrupa Sisteminde ise

[776] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/2.
[777] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 47.
[778] Bilir, 2011, s. 149.
[779] Bilir, 2011, s. 150-151.

Komisyon ve Mahkeme önündeki çifte çalışmaya son vermek ve denetim mekanizmasını tamamen yargısallaştırmak için 11. Protokol ile Komisyon kaldırılmıştır. 11. Protokol ile Komisyon ve Mahkemeden oluşan ikili sistemin yerini, sürekli bir denetim organı olarak Mahkeme almıştır.

Mahkemeler arasında yargıçların sayısı, görev süresi ve yargıçların yeniden seçimi hususunda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Amerikan Mahkemesi yedi tane yargıçtan oluşurken, Avrupa Mahkemesi Sözleşme'ye taraf devletlerin sayısına eşit yargıçlardan oluşmaktadır.[780] Bugün 47 yargıç Mahkeme'de görev yapmaktadır. Amerikan Mahkemesi'nde yargıçlar altı yıl için göreve seçilirken; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yargıçlar dokuz yıllığına seçilirler.[781] Amerikan Mahkemesinde yargıçlar sadece bir kez daha yeniden seçilebilir.[782] Aynı devletin vatandaşı iki yargıç Mahkemede yer alamaz.[783] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde ise yargıçların tekrar seçilmesi mümkün değildir.[784]

Her iki sistemde, gerek Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısal farklılıkları olduğu gibi benzer yanları da mevcuttur. Örneğin, Mahkeme'nin her ikisinde de, yargıçların görev almak için sahip olması gereken nitelikler ve yargıçların yargıçlıkla bağdaşmayan halleri ile ilgili düzenlemeler benzerdir. İlgili hükümlere göre Mahkemeler yargıçlarını "en üst düzeyde ahlaki niteliklere haiz ve insan hakları alanında yetkinlikleri tanınmış hukukçular" niteliğine sahip yargıçlar arasından seçerler ve her iki düzenlemede de seçilen yargıçlar temsil eder.[785] Ayrıca yargıçların görevleri sürecince, bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları ile bağdaşmayan her hangi bir faaliyetle meşgul olamazlar. Yargıçla bağdaşmazlık hususunda bir tereddüt olması halinde, kararı Mahkeme verir.[786]

Her iki sistemin koruma mekanizmaları bireysel ve devletlerarası başvurular vasıtasıyla harekete geçmektedir. Her iki sistemde bireysel başvuru sistemi Sözleşmenin onaylanması ile otomatik olarak kabul edilmiş olmaktadır. Ancak devletlerarası başvuru yolunun işlemeye başlaması sistemler arasında farklılık göstermektedir. Avrupa

[780] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 20; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 52/1.
[781] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 23/1; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 54/1.
[782] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 54/1.
[783] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 52/2.
[784] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 23/1.
[785] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 21/1,2; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 52/1.
[786] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 21/3; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi Statüsü 18/1-2.

sisteminde devletlerarası başvuru yoluda otomatik olarak işlemeye başlarken, Amerikan sisteminde devletlerarası başvuru yolunun işleyebilmesi için taraf devletlerin devletlerarası başvuru yolunu kabul ettiğini beyan etmesi gerekmektedir. Çünkü Amerikan Sistemi devletlerarası başvuruları ihtiyari görerek, kararı üye devletlere bırakmaktadır.[787]

Avrupa ve Amerikan sistemlerinde bireysel başvuru yapmaya yetkili olan üç birim vardır. Bunlar; "kişi", "kişi grupları" ve "hükümetdışı birimler"dir. Avrupa sisteminde bu birimler yalnızca kendi adlarına Mahkemeye başvurabilmektedir.[788] Amerikan sisteminde ise bireysel başvuru yapmaya yetkili olan bu birimler kendi adlarına başvurduğu gibi üçüncü kişiler adına da başvuru yapmaya yetkili kılınmıştır.[789] Avrupa sisteminde, bireysel başvuru yapma yetkili birimler ilgili vakayı doğrudan Mahkemenin önüne getirebilme imkânına sahiptir. Amerikan sisteminde ise bireysel başvurular Komisyona yapıldığından, vaka Mahkeme önüne ancak Komisyon tarafından getirilebilmektedir.

Her iki sistem başvuruların kabul edilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesini şart koşmuştur. Başvuruların kabul edilmesine için gerekli olan bu koşulların çoğu birbiri ile aynı veya benzerdir. Başvurunun kabul edilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmesi, iç hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren altı aylık bir süre içerisinde başvurunun yapılması ve başvurunun konusunun bir başka uluslararası çözüme kavuşturma usulü çerçevesinde derdest bulunmaması, ihlal edilen hakların Sözleşmede düzenlenmesi, başvurunun açıkça temelsiz olmaması ve kurallara aykırı olmaması şartları her iki sistemde de aranan koşullardır. Avrupa sisteminde bireysel başvurunun kabulü için aranan şartların arasında başvurucunun önemli bir zarar görmesi şartı aranmaktadır.[790] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden farklı olarak, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, bireysel başvuruda bulunabilmek için bir hakkın ihlalinden dolayı mağdur olma şartını aramamaktadır. Dolayısıyla Amerikan sisteminde actio popularis başvuru mümkündür.

[787] Mower, 1991, s. 70.
[788] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 34.
[789] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 44.
[790] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 35; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46-47.

Her iki sistem içerisinde Mahkeme fonksiyonel açıdan, bireysel ve devlet başvuruları dâhil olmak üzere Sözleşmelerin yorumlanması ve uygulanması ile ilgili bütün konularda yetkilidir.[791] Bunun çerçevede Mahkemelerden Sözleşme yorumlanması ile ilgili hukuki sorunlar üzerinde tavsiye görüşü talebinde bulunabilir.[792]

Amerikan Sözleşmesi'nin madde 64/1 hükmüne göre; "Amerikan Sözleşmesi", "İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Amerikan Devletlerindeki diğer antlaşmaları" ve "Amerikan Devletleri Örgütü Üyesi Devletlerin iç hukuk düzenlemeleri" Mahkeme tarafından yorumlanabilir ve tavsiye görüşü üretilebilir. Tavsiye görüşünü, "Amerikan Devletleri Örgütü Üyesi Devletler" ve "Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nın X bölümünde sayılan organlar"[793] (yetki alanlarına giren konularla sınırlı olmak kaydıyla) talep etme hakkına sahiptir. Hükümde Mahkemenin tavsiye görüşü verme yetkisi, hem tavsiye verilebilecek konular bakımından hem de tavsiye görüşünde bulanabilecek birimler açısından geniş tutulmuştur. Amerikan sisteminin aksine, Avrupa sisteminde Mahkemeden tavsiye görüşü istemeye yetkili organ sadece Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesidir. Tavsiye görüşünün kapsamı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Protokollerinin yorumlanmasıdır.[794]

Avrupa sisteminde Mahkemenin yargılama yetkisi Sözleşmeci devletler bakımından zorunluyken[795] Amerikan sisteminde Mahkeme'nin yargılama yetkisi Sözleşmeci devletler bakımından opsiyoneldir.[796] Amerikan Sözleşmesi'ne taraf devletler Mahkemenin yargı yetkisini kendiliğinden ya da özel bir beyanda bulunarak yahut özel bir antlaşma ile kabul edebilirler.[797]

Her iki sistemde de Sözleşmeci taraflar, Mahkemenin kesin hükmüne uymayı taahhüt ederler.[798] Ancak Amerikan sistemi kararların uygulanması bakımından Avrupa sistemi kadar etkili olamamaktadır. Çünkü kararların uygulanması açısından Avrupa sisteminde var olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi herhangi özel bir mekanizma kurmamıştır.

---

[791] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 32; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 62/3.
[792] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 64/1.
[793] Tüm Amerikan Devletleri Örgütü organları, Genel Kurul, Sürekli Konsey ve diğerleri.
[794] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 47.
[795] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 33-34.
[796] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 33-34
[797] Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 62.
[798] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 46/1; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 68/1.

Görüldüğü üzere her iki sistem arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklarda mevcuttur. Bunun en temel sebebi ise her sistemin bulunduğu bölgenin koşullarına göre şekillenmiş olmasıdır.

Amerikan insan hakları sistemi ve avrupa insan hakları sisteminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile ilgili oluşturulan tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 3-1).

Tablo 3.1. Amerika ve Avrupa İnsan Hakları Sistemlerinin Karşılaştırması

	Amerikan Sistemi	Avrupa Sistem
Bölgesel insan hakları sistemlerinin kurulmasını sağlayan örgütler	-Amerikan Devletleri Örgütü (1948)	-Avrupa Konseyi (1949)
Bölgesel sistemlerin insan hakları belgeleri	-Amerikan Devletleri Örgütü Şartı (1948/1951) -Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (1948) -Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (1969/1978)	-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1953)
İnsan hakları belgelerinin içeriği	-Amerikan Devletleri Şartı insan haklarına çok fazla yer vermemektedir. - Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde medeni ve siyasi haklardan sosyal kültürel haklara yer verilmektedir. Ayrıca Bildiride bireyin ödevlerinden de bahsedilmektedir. - Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bir madde hariç (madde 26), ekonomik sosyal ve kültürel haklardan bahsedilmemiştir.	-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sadece medeni ve siyasi haklarda bahsedilmektedir.
Bölgesel sistemlerin Diğer Antlaşmaları	-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar alanındaki Ek Protokol (1988), -Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Ek Protokolü (1990), -İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1985), -Kişilerin Cebri Kaybedilmelerine İlişkin Sözleşme (1994) -Kadına haklarına ilişkin Sözleşmeler. -Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme.	-Avrupa Sosyal Şartı (1961), -Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi (1987), -Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesinin Protokolleri (1993), -Evlilik Dışı Doğan Çocukların Yasal Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1975), -Çocuk haklarının kullanımına ilişkin Sözleşme (1996), -Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı (1992), -Ulusal Azınlıkları Korunması için Çerçeve Sözleşmesi (1995), -İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi (1997).

Tablo 3.1. Amerika ve Avrupa İnsan Hakları Sistemlerinin Karşılaştırması (devamı)

Sistemlerin denetim organlarının kuruluş yılları.	-Mahkeme 1979'da kuruldu -Komisyon 1960'da kuruldu. Komisyonun Statüsü 1979 yılında değişikliğe uğradı.	-1998 yılında tek Mahkeme kuruldu. Komisyon ve Mahkemenin yerini aldı.
Denetim organlarının merkezleri.	-Mahkeme: San Jose /Kosta Rika -Komisyon: Washington D. C.	-Strasbourg/Fransa
Denetim organlarının üye sayıları	-Mahkeme 7 üyeden oluşur. -Komisyon 7 üyeden oluşur.	- Sözleşmeye taraf ülkelerin sayısı kadar üyeden oluşur.
Denetim organlarının üyelerinin seçimi	-Yargıçlar ve Komisyon üyeleri Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu tarafından seçilir.	-Her taraf devlet tarafından gösterilen 3 adaydan biri Parlamenterler Meclisi tarafından seçilir.
Denetim organlarının görev süreleri	-Yargıçlar 6 yıllık dönem için sadece bir defa yeniden seçilirler. -Komisyon üyeleri 4 yıllık dönem için sadece bir defa yeniden seçilirler. Her iki organda tam zamanlı çalışmamaktadır.	-Yargıçlar 9 yıllığına seçilirler. Tekrar seçilmeleri mümkün değildir. Mahkeme tam zamanlı çalışmaktadır.
Denetim organlarına başvurular	-Bireysel başvuru ve devlet başvurusu (Bireysel başvuru zorunlu, devlet başvurusu ihtiyaridir)	-Bireysel başvuru ve devlet başvurusu (her iki başvuru usulü zorunludur)
Mahkemenin yargılama yetkisi	-Mahkemenin yargılama yetkisi seçimliktir.	- Zorunludur.
Denetim organlarının çekişmeli yargı yetkileri	-Mahkeme çekişmeli yargı yetkisine sahiptir.	-Mahkeme çekişmeli yargı yetkisine sahiptir.
Geçici önlemlere ilişkin denetim organlarının yetkisi	-Mahkemenin geçici önlemler alma yetkisi vardır. -Komisyonun geçici önlemler alma yetkisi vardır.	- Mahkemenin geçici önlemler alma yetkisi vardır.
Tavsiye kararı verilmesine ilişkin denetim organlarının yetkisi	-Mahkemeye tanınan tavsiye görüşü verme yetkisi geniştir.	-Mahkemenin tavsiye görüşü verme yetkisi sınırlıdır.
İnsan haklarının ihlallerinde denetim organlarının izlediği usul	-Mahkeme, ihlal olup olmadığına karar verir. Zararlar için tazminat ödenmesine ya da diğer tazmin yollarına hükmedebilir. - Komisyon, Mahkemeye intikal ettirilemeyen vakalarda kesin rapor yayınlar.	- İhlalin olup olmadığını tespit eder, adilane tazminata hükmeder.
Denetim organlarının vermiş olduğu kararların denetlenmesi	-Kararın yerine getirilip getirilmediğinin gözlemini Mahkeme yapmaktadır.	-Bakanlar Komitesi kararlara uyulup uyulmadığını denetler.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasını sağlamak üzere birçok uluslararası koruma sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemlerin ortak amacı, insan haklarını korumaktır. İnsan haklarını evrensel ve bölgesel düzeyde korumak amacıyla kurulan mevcut koruma sistemlerinin hepsinin ortak kaynağı 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olup, çıkış noktaları insan haklarının evrenselliği idealini gerçekleştirmektir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne yalnızca Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen insan hakları sözleşmelerinin başlangıcında değil, aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın başlangıç bölümlerinde de atıf yapılmıştır. İnsan haklarının korunmasının evrenselleştirilmesi sürecine yakından bakıldığında birçok uluslararası sözleşmenin bulunduğu, bu sözleşmelerin birbirinden farklı koruma sistemlerine sahip olduğu ve bu sözleşmelerde tanınan hakların farklı şekillerde formüle edildiği görülür. Bu yüzden bireylere evrensel veya bölgesel koruma sistemlerinden istediğini seçme özgürlüğünün tanınması şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan ise, bir insan hakkı ihlali söz konusu olduğunda, en elverişli normun uygulanması prensibinin geçerli olmasıdır. Bu prensibe göre, evrensel veya bölgesel bir sözleşmede yer alan uluslararası hukuk normu ile iç hukuk normundan hangisi daha özgürlükçü ise, o norm uygulanır. Evrensel ve bölgesel düzeyde insan hakları enstrümanlarının böyle bir tamamlayıcılık özelliği, insan hakları alanında koruyucu hukuk niteliğinde olan uluslararası hukukun özerkliğinden kaynaklanmaktadır.

İnsan haklarının uluslararası korunması, ulusal sınırları, ulusal düzenleri ve ulusal özellikleri aşan bir denetim ve yaptırım mekanizmasının yaratılması anlamına gelir. Bunun gerçekleşebilmesinin önkoşulu ise, birçok devletin uzlaşması ve bunun sonucunda çok taraflı bir uluslararası sözleşmenin kabul edilmesidir. Bu husus insan haklarının bölgesel düzeyde korunması için de temel koşuldur. İnsan hakları alanında bir uluslararası koruma sisteminin kurulabilmesi için belirtilen bu hususların gerçekleşmesi gerekir, ancak kurulan sistemin başarılı olabilmesi, gelişebilmesi ve etkin olabilmesi birçok etkene bağlıdır. Bu nedenledir ki, insan haklarının bölgesel düzeyde korunmasında Avrupa sistemi ile Amerikan sistemi birçok açıdan farklılaşmaktadır.

Amerikan insan hakları koruma sisteminin ortaya çıkışında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insan haklarının uluslararası alanda önem kazanmasının ve insan hakları bilincinin artmasının büyük etkisi vardır. Uluslararası kamuoyunda yaşanan tartışmalar ve insan haklarının evrensel düzeyde geliştirilmesi ve korunması yönündeki çabalar Amerika kıtasını da etkilemiştir. Bununla birlikte Amerika ülkeleri arasındaki örgütlenme girişimleri çok daha eskidir. Amerika ülkeleri için tek bir bölgesel sistem kurma çabalarının başlangıç noktasını, dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı ulusal bağımsızlığın korunmasını sağlamak ve bölgede yeni oluşan devlet yapılanmalarını konsolide etmek oluşturmaktadır. Keza cumhuriyetçi bir Amerika yaratma ve Amerikan Birliğini sağlama amacı da bulunmaktaydı.

Amerikan insan hakları koruma sisteminin gelişimi esas itibariyle beş aşamadan oluşur. Birinci aşama, sistemin kuruluşunu sağlayan hazırlık evresi olup, bu evrede farklı hukuki içeriklere ve etkilere sahip enstrümanlarla bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada Amerikan koruma sistemi oluşmaya başlamıştır. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu kurulmuş ve yetkileri kademeli bir şekilde genişletilmiştir. Üçüncü aşama, sistemin sözleşme temelinde kurumsallaştığı dönem olup, 1978 yılında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte gelişmeye devam etmiştir. Dördüncü aşama, 80'li yılların başında başlar. Bu aşamada sistem, Mahkeme içtihadının gelişimi ve yeni koruma enstrümanlarının kabulüyle birlikte konsolide olmaya başlamıştır. Bu dönemde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Amerikan Sözleşmesine Ek Protokol ile Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Sözleşmeye Ek Protokol kabul edilmiştir. Bu protokoller dışında yeni önemli sözleşmeler de kabul edilmiştir: İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Amerikalararası Sözleşme, Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme, Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme. Beşinci aşama, 90'lı yıllarda başlamış ve halen de devam etmektedir. Bu dönemde öncelikli konu, Amerikan koruma sisteminin güçlendirilmesidir.

Amerikan sisteminin hukuki temeli, 1948 yılında Bogota'da gerçekleştirilen dokuzuncu Amerikalılararası Konferansta kabul edilen Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'dır. Bununla birlikte Şart, 3. ve 17. maddeleri hariç, insan haklarına ilişkin bir

hüküm içermez. Dokuzuncu konferansta ayrıca Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi kabul edilmiştir. Ancak Bildiri, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi, hukuki bağlayıcılığa sahip değildir. 38 maddeden oluşan Bildirinin ilk 28 maddesinde haklar, sonraki maddelerinde ise, ödevler düzenlenmiştir.

Amerikan sisteminin en önemli belgesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi örnek alınarak hazırlanan Sözleşme, 1969 yılında kabul edilerek imzaya açılmış, on bir devletin onayından sonra 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde temel haklara ve devletlerin yükümlülüklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde, koruma mekanizması düzenlenmiştir. Bu bölümde denetim organları olan Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ile ilgili düzenlemeler yer alır. Üçüncü bölümde ise, genel hükümler yer almaktadır.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi sisteminde yapılan başvuruları öncelikle Amerikan İnsan Hakları Komisyonu inceler. Komisyon, 1959 yılında Şili'nin Santiago kentinde yapılan 5. Dışişleri Bakanları Danışma toplantısında alınan VI No.lu kararla kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi'nde düzenlenen haklar Komisyon aracılığıyla korunmaya başlanmıştır. 1967 tarihli Buenos Aires Protokolü ile Komisyon, Amerikan Devletleri Örgütü'nün temel bir organı haline gelmiştir.

Komisyon, dört yıllık bir süre için seçilen yedi bağımsız üyeden oluşur. Süresi biten üyeler bir kez daha seçilebilir. Komisyon üyeleri üye devletlerin önerisi üzerine Amerikan Devletler Örgütü Genel Kurulu tarafından seçilir. Amerikan Devletler Örgütü Şartı'nın 106. maddesine göre, Komisyonun temel görevi, insan haklarına saygı gösterilmesini ve insan haklarının korunmasını sağlamak ve bu alanda Amerikan Devletler Örgütüne danışmanlık yapmaktır. Komisyonun işlevi zaman içinde değişime uğramıştır. Aslında Komisyon Statüsü Komisyonun görevini yalnızca insan haklarını geliştirmek olarak öngörmekte ve böylelikle Komisyonun eğitim ve kamuoyunu bilinçlendirmeye odaklanması gerektiğini söylemektedir.

1961 yılından itibaren Komisyon yerinde inceleme ve soruşturma yapmaktadır. Komisyon, insan haklarını ağır şekilde ihlal eden devletleri ziyaret etmektedir. 2013 yılına kadar Komisyon, 23 devlette 92 defa yerinde inceleme ve soruşturma yapmıştır.

Bu ziyaretler sonrasında ilgili ülkeler hakkında bir rapor hazırlanmaktadır. 2013 yılına kadar bu şekilde 63 rapor hazırlanmıştır. Sadece ülke raporları değil, aynı zamanda Amerika kıtasındaki ağır insan hakları ihlallerine ilişkin raporlar da yayınlanmaktadır. Komisyon, Statüye göre, hem Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olan hem de taraf olmayan Amerikan Devletleri Örgütüne üye bütün devletleri gözetlemekte ve denetlemektedir. Komisyonun yetkileri 1965 yılında Rio de Janeiro'da olağanüstü toplanan İkinci Amerikalılararası Konferansta Statü değişikliği yapılarak genişletilmiştir. Yapılan değişiklikle Komisyona bireysel başvurular hakkında karar verme yetkisi tanınmıştır. Buna göre, kişiler, kişi toplulukları ve devletlerin yaptığı başvurular Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 44. ve 45. maddesine göre Komisyon tarafından kabul edilebilecektir.

Sözleşmenin 44. maddesine göre, Komisyonun bireysel başvuruları inceleme yetkisi için taraf devletlerin Komisyonun yetkisini ayrıca tanımalarına gerek yoktur. Bir başka deyişle, Sözleşmenin onaylanmasıyla birlikte Komisyonun bireysel başvuruları inceleme yetkisi de kabul edilmiş olmaktadır. Buna karşılık Komisyonun devlet başvurularını inceleyebilmesi için taraf devletlerin ayrıca bir tanıma beyanında bulunmaları gerekir. Bu konuda Amerikan sistemi ile Avrupa sistemi (1998 yılına kadar) arasında bir farklılık söz konusudur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 11 No.lu Protokol yürürlüğe girinceye kadar Avrupa sisteminde tam tersi yönde bir düzenleme bulunmaktaydı. Buna göre Avrupa sisteminde 1998 yılına kadar bireysel başvuru hakkının uygulanması ilgili devletin kabulüne bağlı iken, devlet başvurusu zorunlu bir başvuru yolu idi.

Bireysel başvuru yolunun zorunlu bir başvuru yolu olarak düzenlenmesi, insan haklarının uluslararası korunması sisteminin etkinliğini güçlendiren bir uygulamadır. Gerçekten bireysel başvuru hakkı sayesinde bireyler, hakları ihlal edildiğinde ihlalin ortadan kaldırılmasını bizzat ileri sürebilmektedirler. Bireysel başvuru yoluyla insan haklarının uygulanması talep edilirken siyasi gerekçelere değil, hükümetin eylem ve işlemleri ile ihmalinden kaynaklanan somut uygulamalara dayanılır. Bireysel başvuru yoluyla Komisyona başvurabilmek için kural olarak iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekir. Keza kesin karardan itibaren altı aylık bir süre içinde başvurunun yapılması gerekir. Ayrıca daha önce başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm merciine başvurulmamış olması gerekir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden farklı olarak,

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, bireysel başvuruda bulunabilmek için bir hakkın ihlalinden dolayı mağdur olma şartını aramamaktadır. Dolayısıyla Amerikan sisteminde actio popularis başvuru mümkündür.

Amerikan İnsan Hakları Komisyonuna devlet başvurusu yoluyla da başvurulabilir. Ancak bunun için hem şikâyetçi devletin hem de aleyhine başvuru yapılan devletin Komisyonun devlet başvurusunu inceleme yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Her iki devlet, Komisyonun yetkisini tanımış ise, yapılan devlet başvurusu Komisyon tarafından incelenip karara bağlanabilir. Devlet başvurusunda başvuran devletin bir menfaatinin ya da özel bir çıkarının olmasına gerek yoktur. Taraf devletlerden her biri kendi vatandaşlarına, vatansızlara ya da bir başka devletin vatandaşlarına yönelik insan hakkı ihlali nedeniyle başvuruda bulunabilir.

Amerikan sisteminin ikinci denetim organı olan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi temelinde 1979 yılında kurulmuştur. Amerikan Devletleri Örgütünün bağımsız bir organı olan Mahkeme, Amerikan devletlerinin Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer bölgesel insan hakları sözleşmelerinden kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerine uymalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin onaylanması otomatik olarak Mahkemenin yargılama yetkisinin tanınması anlamına gelmemekte, aksine Mahkemenin yargılama yetkisini tanımak isteyen devletlerin ayrıca bir bildirimde bulunmaları gerekmektedir. Bugüne kadar 24 devlet, Mahkemenin yargılama yetkisini kabul etmiştir.

Mahkeme, altı yıllık bir süre için seçilen yedi yargıçtan oluşmaktadır. Yargıçlar, yargıçlık görevinin dışında başka bir mesleki faaliyet yürütebilirler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde olduğu gibi, yargıçlar, Amerikan Devletleri Örgütüne üye bir devletin vatandaşı olmak zorundadır. Ancak Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine taraf bir devletin vatandaşı olmak zorunda değildir. Zira Mahkeme, yalnızca Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bir organı değil, aynı zamanda Amerikan Devletleri Örgütü'nün de bir organıdır.

Kosta Rika'nın San Jose kentinde yerleşik olan Mahkeme, İçtüzüğe göre, olağan ve olağanüstü toplantılarla faaliyetlerini sürdürür. Mahkeme Usul Kurallarında olağan

toplantıların sayısı kesin olarak gösterilmemekle birlikte, genellikle yılda dört defa toplandığı görülmektedir. Buna karşılık olağanüstü toplantılar yıldan yıla değişmektedir. Bu noktada Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin 1998 yılından itibaren sürekli ve tam zamanlı çalışan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığın en önemli sebebi, Amerikan sisteminde yeterli finansmanın sağlanamamış olmasıdır. Komisyon ve Mahkemenin Amerikan Devletleri Örgütü bütçesinden aldığı pay oldukça azdır.

Gerçek kişiler, kişi toplulukları, hükümet dışı kuruluşlar ve devletler, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunabilirler. Başvuruda bulunanlar mağdur olduklarını göstermek zorunda değildirler (actio popularis prensibi). Kuşkusuz Mahkemeye doğrudan bir başvuru yapılamaz. Başvuru dilekçesinin ilk olarak Komisyona sunulması gerekir. Komisyon, incelemeyi yaptıktan sonra hangi başvuruların Mahkemeye sunulacağına karar verir.

Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin çekişmeli yargılama yapma ve görüş bildirme olmak üzere iki farklı yargılama yetkisi vardır. Zaman içinde Mahkemenin bağımsız bir yargı organı olma özelliği ağır basmıştır. Zira 2013 yılına kadar 22 görüş bildirmiştir.

Amerikan sistemi ile Avrupa sistemi karşılaştırıldığında hem benzerliklerin hem de farklılıkların bulunduğu görülür. Amerikan insan hakları sistemini anlamak ve bu bölgesel sistem hakkında fikir sahibi olabilmek için gerçekleşen insan hakları ihlallerinin niteliğine bakmak gerekir. Böyle bir analiz, iki açıdan fayda sağlar: Birincisi, Amerikan sistemindeki insan hakları çalışmalarının doğası hakkında bilgi verir. İkincisi, Avrupa insan hakları koruma sistemi ile yapılacak bir mukayese, farklı bir bölgesel sistem olan Amerikan sisteminin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Latin Amerika'daki ekonomik ve siyasi koşullar, özellikle 80'li yıllarda yaşanan gelişmeler, çok sayıda insan hakkı ihlaline yol açmıştır. Özellikle yaşam hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ilişkin ihlaller çarpıcı ve önemlidir. Bu on yıl içinde hemen hemen tüm Latin Amerika ülkelerinde kayıplar, kötü muameleler, yasadışı tutuklamalar, işkence ve ölüm olayları yaşanmıştır. Kişilerin yaşamına ve bedensel bütünlüğüne yönelik ağır insan hakları ihlalleri, Amerikan sistemindeki insan hakları çalışmalarına yön vermiş ve öncelikle bireylerin işkenceye, kötü muameleye ve

kaçırılmaya karşı korunmasına ve güvenliğin arttırılmasına ağırlık verilmiştir. İnsan hakları ihlallerinin yaygın olduğu ve otoriter yönetimlerin bulunduğu Latin Amerika'da insan haklarının bu kadar kapsamlı bir şekilde korunması gerçekleşmesi çok zor bir hedefti. Örneğin Arjantin'de demokrasinin yeniden tesis edilmesinden sonra bile insan hakları ihlalleri devam etmiştir. Tutuklu ve hükümlülere yönelik kötü muameleler, şüphelilerin herhangi bir suçlama olmaksızın günlerce tutulması, itirafa zorlanmaları, sanıkların hukuki yardımdan yoksun bırakılmaları, bu dönemde rutin hale gelmiş uygulamalardır. Bolivya'da uyuşturucu kaçakçılığı, şiddet ve rüşvet oldukça yaygın olup, yönetim ve hukuk sistemini etkileyen temel faktörlerdir. Yargı ve cezaevi sistemi için yeterli finansmanın sağlanmaması nedeniyle yargılamalar çok uzun sürmekte ve cezaevindeki koşullar insan onuruyla bağdaşmamaktadır. Bu uygulamaların yanı sıra ciddi yoksulluk, çocuk işçiliği, cinsel ayrımcılık, kadın ve çocuk istismarı ile göçmen sorunları gibi başkaca sorunlar da bulunmaktadır.

Latin Amerika ülkelerinde yaşam hakkının, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunması öncelik arz ederken, Avrupa ülkelerinde ise yargısal hakların ve güvencelerin sağlanması ve genişletilmesi ön plandadır. Gerçi Avrupa ülkelerinde de zaman zaman hükümlülerin kötü muameleden şikâyetçi oldukları, terörle mücadele çerçevesinde şiddete başvurulmasından yakınılmaktadır, ancak zorla kaçırılma, siyasi amaçlı cinayetler ve infazlar yaşanmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürülen olaylar analiz edildiğinde Avrupa'da yaşanan insan hakları ihlallerinin daha çok adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek özgürlüğü, özel hayat ve aile hayatının korunması ve mülkiyet hakkı ile ilgili olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere söz konusu iki bölgesel sistemde yaşanan insan hakları ihlallerinin türleri birbirinden çok farklıdır.

İnsan haklarının korunmasının gelişimi ve hukuki temeli açısından bir karşılaştırma yapıldığında, Amerikan sisteminin gelişiminin Avrupa sistemine oranla daha yavaş geliştiği görülmektedir. Bunun başlıca nedeni Kuzey Amerika ile Güney Amerika'nın siyasi sorunlarının ve yapılarının farklı olmasıdır. Avrupa sisteminde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tek hukuki kaynak iken, Amerikan sisteminde iki farklı hukuki kaynak vardır: Amerikan Devletleri Örgütü Şartı ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı'nda insan haklarını korumak ve geliştirmek üzere usulü güvencelere yer verilmediğinden, bu eksiklik daha sonra

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ile giderilmiştir. Amerikan Devletleri Örgütü Şartı, başlangıçta hukuki bağlayıcılığa sahip değildi. Ancak 1970 yılında Şart, bağlayıcı nitelikte uluslararası bir antlaşma haline gelmiştir.

Her iki bölgesel sistem, denetim organları açısından karşılaştırıldığında, 1998 yılına kadar birbirine benzediği görülmektedir. Gerçekten 11 No.lu Protokol yürürlüğe girinceye kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, tıpkı Amerikan sisteminde olduğu gibi, İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi olmak üzere iki denetim organına sahipti. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu başlangıçta yalnızca insan haklarını geliştirme amacıyla kurulmuş olup, Komisyonun bunun ötesinde başka bir yetkiye sahip olduğu açıkça öngörülmemiştir. 1970 yılında Statünün değiştirilmesiyle birlikte Komisyon, bireysel başvuruları karara bağlayan, ülke raporları hazırlayan ve yerinde inceleme ve soruşturma yapan bir organ konumuna yükselmiştir. Avrupa sisteminde ise, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 11 Nolu Protokol ile kaldırılmış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sürekli ve tam zamanlı çalışan tek denetim organı haline gelmiştir. Avrupa sisteminde bireyler doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunurken, Amerikan sisteminde bireylerin doğrudan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinde dava açma hakları yoktur. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, tıpkı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi fonksiyon görmekle birlikte, ayrıca bir de oldukça kapsamlı görüş bildirme işlevi bulunmaktadır.

Her iki bölgesel sistemde de sözleşmeci taraflar, Mahkemenin kesin hükmüne uymayı taahhüt ederler. Ancak Amerikan sistemi kararların uygulanması bakımından Avrupa sistemi kadar etkili olamamaktadır. Çünkü kararların uygulanması açısından Avrupa sisteminde var olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi herhangi özel bir mekanizma kurmamıştır.

Amerikan insan hakları koruma sistemine ilişkin genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, hayal kırıklığı ve umudun bir arada olduğu bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Amerika ülkelerindeki siyasi gerçeklik, kıtanın belirli bölgelerinde siyasi istikrarın ve ekonomik refahın sağlanamamış olması, Amerika kıtasında insan haklarının hayata geçirilmesini etkilemektedir. Ama aynı zamanda olumlu yönde çağdaş gelişmeler de var. Örneğin son yıllarda geleneksel insan hakları belgeleri yanında yeni bölgesel nitelikli özel sözleşmeler hazırlanmıştır: İşkencenin Önlenmesi ve

Cezalandırılmasına Dair Amerikalararası Sözleşme, Kişilerin Zorla Kaybedilmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme, Engellilere Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Amerikalılararası Sözleşme. Bu sözleşmeler Amerikan sistemini güçlendirmekte ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Akıllıoğlu, Tekin, *İnsan Hakları I Kavramlar, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 17, 1995.

Akın, İlhan, *Kamu Hukuku,* 7. bası, İstanbul, Beta Yayınları, 1993.

Aktan, Can Coşkun (Ed.), *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi,* Ankara, Hak-İş Yayınları, 2000.

Aldıkaçtı, Orhan, "İnsan Hakları Bildirileri ve Bunların Pozitif Hukukta Düzenlenmesi", *İnsan Hakları Sempozyumu,* İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği Yayınları, 1995.

Algan, Bülent, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2007.

Alsan, Zeki Mesud, *Milletlerarası Hayatın Düzeni ve Panamerikanizm*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1949.

Anayurt, Ömer, *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu,* Ankara, Seçkin Yayınları, 2004.

Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights 2012.

Aybay Rona, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildiri*si, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No:113, 2006

Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System (updated to february 2012), Secretariat of the Inter- American Court of Human Rights, San Jose, Costa Rica, 2012.

Bıçak, Vahit, "Uluslararası İnsan Hakları Normlarını Yorum Organı Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Kararlarının Türk Hukukunun Gelişimine Katkısı", *Anayasa Yargısı 17,* Ankara, 2000, s. 87-115,

Bilir, Faruk, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011.

Bloom, Barbara Leee, *The Organization of American States*, New York, Infobase Publishing, 2008.

Bozkurt, Enver, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, Ankara, Asil Yayınları, 2006.

Buergenthal, Thomas - Shelton, Dinah - Norris, Robert, *Protecting Human Rights in the Americas: Selected Problems*, 2 Edition, United States of America, N.P. Engel Publisher, 1986.

Buergenthal, Thomas - Shelton, Dinah - Stewart, David P., *International Human Rights In a Nutshell*, United States Of America, West Publishing, 2009.

Buergenthal, Thomas, "The Advisory Practice of Inter-American Human Rights Court", *American Journal of International Law*, Vol. 79, No. 1, United States Of America, 1985, ss. 1-27.

Buergenthal, Thomas, "The Inter-American Court of Human Rights", *American Society of International Law*, Vol 76, No 2, 1982, ss. 231-245.

Buergenthal, Thomas, "The Inter-American System for the Protection of Human Rights", (Ed.by Theodor Meron), *Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues*, New York, Clarendon Press Oxford, 1984, ss. 439-493,

Buergenthal, Thomas, "The Remembering Early Years of the American Court of Human Rights", *Center For Human Rıghts And Global Justıce Workıng Paper,* No. 1, 2005, ss. 1-17.

Buergenthal, Thomas, "The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights", *The American Journal of International Law*, Vol. 69, No. 4, 1975, ss. 828-836.

Buergenthel, Thomas, "Interim Measures in the Inter-American Court of Human Rights", (Ed. R. Bernhardt), *Interim Measures Indicated by International Courts*, Berlin and New York, Springer-Verlag, 1994, ss. 69-94

Carrillo, Arturo J., Justice in Context: "The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", (Ed. Pablo de Greiff*) The Handbook of Reparations*, United States Of America, Oxford University Press, 2006, ss. 504-538.

Cerna, Chiristine, "The Inter-American Commission on Human Rights: Its Organization and Examination of Petitions and Communications", (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* New York, Clarendon Press Oxford, 1998, ss. 65-114.

Cerna, Christina M., "Human Rights Commitments in the Americas: From the Global to the Local:The Inter-American System for the Protection of Human Rights", *Florida Journal of International Law*, Vol 16, 2004, ss. 195-211

Cerna, Christine M., "The Structure and Functioning of the Inter-American Court of Human Rights (1979-1992)", *British Yearbook of International Law*, 1992, ss. 135-229.

Civelek, Jale, "Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bakış", *Argumentum*, Yıl. 3, Sayı 25, Ağustos 1992, ss. 381-389.

Civelek, Jale, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul, 1984.

Coşkun Vahap, *İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil*, Ankara, Liberete Yayınları, 2006.

Craven, Matthew, The Protection of Economic, Social, and Cultural Rights under the Inter-American System of Human Rights, (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* New York, Clarendon Press Oxford, 1998, ss. 289-321

Çağıran, Mehmet Emin, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları,* İkinci Baskı, Ankara, Barış Kitap, 2011.

Çağıran, Mehmet Emin, 14 Nolu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* S:13, 2007, ss. 1-29

Çavuşoğlu, Naz, "Avrupa Konseyi: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Denetim Sistemi",(Ed. Korkut Tankuter*), İnsan Hakları,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, ss. 546-477.

Çavuşoğlu, Naz, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını, 1994.

Çavuşoğlu, Naz, *İnsan Hakları Mahkemesi: Kararların Uygulanması*, Türkiye Kararları, İstanbul, Su Yayınları, 2003.

Çeçen, Anıl, *İnsan Hakları*, İkinci Basım, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1995.

Çoban, Ali Rıza, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasında Reform: 14. Protokol Mahkemenin İş Yükü Derdine Deva Olur Mu?", *Ankara Üniversiteisi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 54, Sayı 2, 2005, ss. 319-345.

Davidson, Scott, *Human Rights*, Bunkingham, Philadelphia, Open University Press, 1997.

Davidson, Scott, *Inter-American Human Rights System*, England, Darmouth Publishing Company, 1997.

Davidson, Scott, *The Inter-American Court of Human Rights*, Dartmounth, United States Of America, 1992

Doğan, Bülent - Seven, Huriye, "İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 438, 2003, ss. 91-116.

Dohring, Karl, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku),* Çev. Ahmet Mumcu, 2. Bası, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2002.

Donelly, Jack, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları,* Çev. Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.

Döner, Ayhan, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

Dulitzky, Ariel, "The Inter-American Human Rights System Fifty Years Later,: Time For Changes", *Quebec Journal of International Law* (Special Edition), 2011, ss.127-164

Dunshee de Abranches, Carlos Alberto, "Inter-American Court of Human Rights" *American University Law Review*, Vol. 30, , United States Of America, 1980, ss. 79-125.

Ergül, Ergin, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2003.

Fenwick, Charles G., The Inter-American Regional System: Fifty Years of Progress, *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 1, Jan. 1956, ss. 18-31.

Fenwick, Charles G., *The Organization of American States: The Inter American Regional System*, Washington, Kaufman Printing, 1963.

Freeman, Mark - Van Ert, Gıbran, *International Human Rights Law*, Irwin Law, 2004.

Gellhorn, Walter, *Amerikan Hakları,* Çev. Ünal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1965.

Gemalmaz, Mehmet Semih, "Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Şartı Üzerine Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi Milletlerarası Hukuk Bülteni*, Yıl 7, Sayı 2, 1987, ss. 131-146.

Gemalmaz, Mehmet Semih, *Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Latin Amerika'da İnsan Hakları*, İstanbul, Kavram Ajans Yayıncılık, 1991

Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, I. Cilt Bölgesel Sistemler, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011.

Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001.

Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş,* 7. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2010.

Giritli, İsmet ve Güngör, Hasan Atilla, *Günümüzde İnsan Hakları*, İstanbul, Der Yayınları, 2002.

Goldman, Robert K., History and Action: "The Inter-American Human Rights System and yhe Role of the Inter- American Commission on Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Vol: 31, 2009, ss. 856-887.

Gölcüklü, Feyyaz - Gözübüyük, Şeref, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,* 3. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi,* Bursa, Ekin Kitabevi, 2007.

Gözlügöl, Said Vakkas, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuza Etkisi*, Ankara, Hilmi Usta Yayıncılık, 1999.

Grossman, Claudio, "The Inter-American System of Human Rights; Challenges for the Future", *Indiana Law Journal*, Vol. 83, Iss. 4, Article 5, 2008, ss. 1264-1282.

Grossman, Claudio, Reparations in the Inter-American System: A Comparative A ss roach, *American University Law Review,* Vol. 56:6, 2007, ss.1375-1464.

Gülmez, Mesut, "Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye", *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 12, 1990, ss. 91-124.

Gülmez, Mesut, "İnsan Haklarının Uluslararası Korunmasında Sözleşme-Dışı Sistemler ve Türkiye,", (Ed. Oya Çiftçi), *Türkiyede İnsan Hakları*, Ankara, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 2000, ss. 159-190.

Gülmez, Mesut, "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi ve Türkiye'ye Yönelik Açık Bildirimleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, 1991, ss. 13-44.

Gülmez, Mesut, *İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bu Günkü Ulaştığı Nokta*, Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, Ankara, 2000.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler - Örnek Kararlar*, 4. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2000.

Harris, David, "Regional Protection of Human Rights: The Inter American Achievement", (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* New York, Clarendon Press Oxford, 1998, ss. 1-29.

Inter-American Commission on Human Rights Report of the Inter-American Commission on Human Rights on its Actitivities in the Dominican Republic: September 1, 1965, to July 6, 1966; OEA/Ser.L/V/II.15 doc. 6 Rev. 28 October 1966, Chap. II. http://www.cidh.oas.org/countryrep/Rep.Dom.66eng/chap. 2.htm (09.09.2013).

Inter-American Commission on Human Rights, Report of the Inter-American Commission on Human Rights on its Actitivities in the Dominican Republic: September 1, 1965, to July 6, 1966; OEA/Ser.L/V/II.15 doc. 6 Rev. 28 October 1966, Chap. II. http://www.cidh.oas.org/countryrep/ Rep.Dom.66eng/chap.2.htm (09.09.2013).

Inter-American Commission on Human Rights, Rights in loco Visits http://www.oas.org/en/iachr/activities/countries_all.asp (09.09.2013).

Inter-American Court on Human Rights, Advisory Opinions http://www.corteidh. or.cr/index-.php/en/advisory-opinions (24.12.2013)

Kaboğlu, İbrahim, "XXI. Yüzyıl Başında İnsan Hakları Haritası", *İnsan Hakları ve Güvenlik*, , Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2001, ss. 25-39.

Kaboğlu, İbrahim, *Kolektif Özgürlükler*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.

Kalabalık, Halil, *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2009.

Kapani, Münci, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, Yenilenmiş İkinci Basım, İstanbul, 1991.

Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri,* 6. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981.

Korkusuz, Refik, *Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler,* İstanbul, Özrenk Matbaacılık, 1998.

Kuyaksil, Ali, "Kabulünün 54. Yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi: Öncesi, Muhteviyatı ve Etkileri", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 437, 2002, ss. 229-247.

Leblanc, Lawrence J., "Economic, Social and Culturel Rights and Interamerican System", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 19, No. 1, February 1977, ss. 61-82.

Leblanc, Lawrence J., *The Organization of American States and the Promotion and Protection of Human Rights*, United States of America, Kluwer Academic Publishers, 1977.

Leckie, Scott, "Inter-State Complaint Procedure in International Human Rights: Hopeful Prospect or Wishful Thinking?", *Human Rights Quarterly*, Vol 10, No 2, ss. 249-303.

Lillich, Richard B. - Hannum, Hurst, *İnternational Human Rights: Problems of Law, Policy and Practice,* 3d ed. United States Of America, Little, Brown, 1995.

Lipson, Leslie, *Siyasetin Temel Sorunları,* Çev. Fügen Yavuz, Türkiye İş Bankası İstanbul, Kültür Yayınları, 2005.

Mayeux, Bridget - Mirabal, Justin, *Collective and Moral Reparations In The Inter-American Court Of Human Rights,* Human Rights Clinic University of Texas School of Law, 2009.

McEvoy J. P.-Fleming, Donald J., Canada, Human Rights and the O.A.S., *Review of Constitutional Studies*,Vol 4, No 1, 1997, ss. 124-149.

Meray, Seha, *Devletler Hukukuna Giriş*, Birinci Cilt, Üçüncü Bası, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968.

Meray, Seha, *Devletler Hukukuna Giriş*, İkinci Cilt, Yeniden Gözden geçirilmiş Dördüncü Basıkı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 206, 1975.

Metin, Yüksel, *Anayasanın Yorumlanması*, Asil Yayınları, Ankara, 2008.

Mower, A Glean, *Regional Human Rights: A Comparative Study of the West Europan and Inter-American Systems*, United State of America, Greenwood Press, 1991.

Moyer, Charles - Padilla, David, "Executions in Guatemala as Decreed by the Courts of Special Jurisdiction in 1982-83: A Case Study", *Human Rights Quarterly*, Vol 6, No 4, 1984, ss.507-520

Mumcu, Ahmet, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Savaş Yayınları, 1992.

Nathanson, Nathaniel L., The Inter American Commission on Human rights, The *American Journal of International Law*, Vol. 65, No. 2, 1971, ss. 432-433.

Norris, Robert E., "Observation In Loco: Practice and Procedure of the Inter American Commission on Human Rights, 1979-1983," *Texas İnternational Law Journal*, Vol. 19, 1984, ss. 285-319.

Organization of American States American Convention on Human Rights, July 18, 1978, O.A.S.T.S. 36, 1144 U.N.T.S. 123, http://www.oas.org/juridico/ english/treaties/b-32.html (09.09.2013).

Organization of American States, American Convention On Human Rights, http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/b-32.html (12.08.2013)

Organization of American States, Charter Of The Organization Of American States, http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm (2Temmuz 2013)

Organization of American States, Inter-American Convention On The Granting Of Civil Rights To Women, http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/a-45.html, (24.12.2013).

Organization of American States, Inter-American Convention On The Granting Of Political Rights To Women http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-44.html, (24.12.2013).

Organization of American States, Inter-American Convention On The Prevention, Unishment And Eradication Of Violence Against Women http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-61.html, (24.12.2013).

Orlu Nmehielle, Vincent O., *The African Human Rights System: Its Laws, Practice and Institutions*, Martinus Nijhoff , The Hague, 2001.

Özdek, Yasemin, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Ankara, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, 2004.

Özdek, Yasemin, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları,* Ankara, Öteki Yayınevi, 2000.

Pasqualucci, Jo M., *The Practice and Procudure of Inter-American Court of Human Rights*, Second Edition, United States Of America, Cambridge University Press, 2003.

Pasqualucci, Jo M.," Victim Reparations in the Inter-American Human Rights System: A Critical Assessment of Current Practice and Procedure", *Michigan Journal of International Law*, Vol. 18, 1996, ss. 1-58.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.

Peddicord Jane D., "The American Convention on Human Rights: Potential Defercts and Remedies" , *Texas İnternational Law*, Vol: 19, No. 1, 1984, ss. 139-160.

Pıtırlı, Ali, "İnsan Hakları ve Uluslararası Kuruluşlar", *Türk İdare Dergisi*, Sayı. 384, 1989, ss. 23-47.

Quiroga, Cecilia Medina, *Battle of Human Rights: Gross, Systematic Violations and the Inter-American Human Rights*, 1 Edition, United States Of America, Martinus Nijhoff Publishers, 1988.

Quiroga, Medina Cecilia, "The Role of Country Reports in the American System of Human Rights", (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* New York, Clarendon Press Oxford, 1998, ss. 115-132.

Reisoğlu, Safa, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2001.

Robertson, A. H., "Revision of the Charter of the Organisation of American States", *International & Comporative Law Quarterly*, Vol. 17, 1968, ss. 346-367.

Savcı, Bahri, *İnsan Hakları, Kanunilik Yolu İle Korunması*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1953.

Scheman, L. Ronald, The Inter American Commission on Human Rights, *The American Journal of International Law*, Vol. 59, No.2 April 1965, ss. 335-344.

Sencer, Muzaffer, *İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler*, , Ankara, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 214, 1986.

Shaver, Lea, The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution For Regional Rights Protection?, *Washington University Global Studies Law Review*, Vol 9, Issue 4, 2010, ss. 640-676.

Shelton, Dinah, "Inter-American Human Rights System", (Ed. Hurts Hannum), *Guide to İnternational Human Rights Practice,* 4th ed. United States Of America, 2004, ss.119-132.

Shelton, Dinah, "Form, Function and the Powers of International Courts" *Chicago Journal of İnternational Law*, Vol. 9, No. 2, United States of America, Brill Academic Publishers, 2009, ss. 537-571.

Shelton, Dinah, "Implementation Procedures of the American Convention on Human Rights", *German Yearbook of Intertanional Law*, Vol: 26, 1983, ss. 238-268.

Shelton, Dinah, "Reparations in the Inter-American System", (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights*, Clarendon Press Oxford, New York, 1998, ss. 151-172.

Shelton, Dinah, *Regional Protection of Human Rights*, New York, Oxford University Press, 2008.

Shelton, Dinah, *Remedies in International Human Rights Law*, Second Edition, United States of America, Oxford University Press, 2006.

Smith, Rhona K, *International Human Rights*, 4th Edition, New York, Oxford University Press, 2010

Sohn, Louis B. – Buergenthal, Thomas, *International Protection of Human Rights*, United States Of America, The Bobbs-Merrill Company, 1973.

Steiner, Christian-Leyers, Simone, Initiators for Effective Protection of Basic Rights: The Inter-American Court of H uman Rights, *KAS International Reports 7*, 2010, ss. 7-23

Tarhanlı, Turgut, "Birleşmiş Milletler Örgütü ve İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Başlıca Usuller'' (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, ss. 407-436

Tezcan, Durmuş – Erdem, Mustafa Ruhan – Sancakdar, Oğuz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002

Topal, Hamdi, "Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması", *Mevzuat Dergisi*, Yıl 7, Sayı 83, Kasım 2004.

Trindade, Antonia Augusto Cançado, "The Operation of the Inter-American Court of Human Rights", (Ed. Davıd J. Harrıs and Stephen Livingstone), *The Inter-American System of Human Rights,* New York, Clarendon Press Oxford, 1998, ss. 133-149.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu, *İnsan Hakları*, Ankara, Matus Basımevi, 2006.

U.S. Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for 1987*, U.S. Washington DC, Government Printing Office, 1988.

Udombana, Nsongurua J., "Toward the African Court on Human and Peoples' Rights: Better Late Than Never", *Yale Human Rights and Development Law Journal*, Vol. 3:45, 2000, ss. 45-111.

Uygun, Oktay, "İnsan Hakları Kuramı", *İnsan Hakları,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000. ss. 13-44;

Ünal, Şeref, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi - İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri,* Ankara, TBMM Meclis Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 89, 2001.

Viljoen, Frans, Human Rights for Africa and Africans, Brook *Journal İnternational Law*, Vol. 30:1, 2004.

Weiisbrodt, David – De La Vega, Connie, *International Human Rights Law*, University Philadelphia, United States Of America, of Pennsylvania Press, 2007.

Wolny, Kerstin, "Menschenrechtsschutz auf regionaler Ebene: dasinteramerikanische System zum Schutz der Menschenrechte im Vergleich zum europäischen Schutzsystem", recht - Zeitschrift für juristische Weiterbildung und Praxis, recht Bern, Stämpfli Verlag AG, 2003 S. 93, , ss. 1-11.

Yüzbaşıoğlu, Necmi, "İnsan Haklarının Ulusal Düzeyde Korunması", (Ed. Korkut Tankuter), *İnsan Hakları,* İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2000, ss. 397-406.

EKLER

Ek 1. Amerikan Devletleri Örgütü'ne Üye Olan Devletler

ÜLKE	İMZA TARİHİ	ONAY / KATILIM TARİHİ	BELGEYİ DEPO ETME TARİHİ
ABD	30/04/1948	15/06/1951	19/06/1951
Antigua & Barbuda	03/12/1981	03/12/1981	03/12/1981
Arjantin	30/04/1948	19/01/1956	10/04/1956
Bahamalar	03/03/1982	01/03/1982	03/03/1982
Barbados	09/10/1967	14/11/1967	15/11/1967
Belize	08/01/1991	08/01/1991	08/01/1991
Bolivya	30/04/1948	25/09/1950	18/10/1950
Brezilya	30/04/1948	11/02/1950	13/03/1950
Dominik Cumhuriyeti	30/04/1948	11/04/1949	22/04/1949
Dominika	22/05/1979	22/05/1979	22/05/1979
Ekvador	30/04/1948	21/12/1950	28/12/1950
El Salvador	30/04/1948	15/08/1950	11/09/1950
Fransız Guyanası	08/01/1991	08/01/1991	08/01/1991
Grenada	13/05/1975	13/05/1975	13/05/1975
Guatemala	30/04/1948	18/03/1951	06/04/1955
Haiti	30/04/1948	21/08/1950	28/03/1951
Honduras	30/04/1948	13/01/1950	07/02/1950
Jamaika	27/06/1969	07/08/1969	20/08/1969
Kanada	13/11/1989	20/12/1989	08/01/1990
Kolombiya	30/04/1948	07/12/1951	13/12/1951
Kosta Rika	30/04/1948	30/10/1948	16/11/1948
Küba	30/04/1948	08/07/1952	16/07/1952
Meksika	30/04/1948	23/11/1948	23/11/1948
Nikaragua	30/04/1948	21/06/1950	26/07/1950
Panama	30/04/1948	16/03/1951	22/03/1951
Paraguay	30/04/1948	30/03/1950	30/05/1950
Peru	30/04/1948	15/05/1952	12/02/1954
St. Kitts & Nevis	12/03/1984	12/03/1984	12/03/1984
St. Lucia	22/05/1979	22/05/1979	22/05/1979
St. Vincent & Grenadines	03/12/1981	03/12/1981	03/12/1981
Surinam	22/02/1977	01/06/1977	08/06/1977
Şili	30/04/1948	05/05/1953	05/06/1953
Trinidad & Tobago	13/03/1967	14/03/1967	17/03/1967
Uruguay	30/04/1948	17/08/1955	01/09/1955
Venezuela	30/04/1948	21/12/1951	29/12/1951

Kaynak: http://www.oas.org/juridico/english/Sigs/a-52.html (09.09. 2013)

Ek 2: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini Devletlerin Onaylama Tarihleri

	İmza Tarihi	Onay ya da Katılımın Depo Edilmesi Tarihi	Mahkemenin Yargı Yetkisinin Kabul Tarihi
Antigua & Barbuda	-	-	-
Arjantin	02.02.1984	05.09.1984	05.09.1984
Bahamalar	-	-	-
Barbados	20.06.1978	27.11.1982	04.06.2000
Belize	-	-	-
Bolivya	-	20.07.1979	27.07.1993
Brezilya	-	25.09.1992	10.12.1998
Kanada	-	-	-
Şili	22.11.1969	21.08.1990	21.08.1990
Kolombiya	22.11.1969	31.07.1973	21.08.1990
Kosta Rika	22.11.1969	08.04.1970	02.07.1980
Dominika	-	06.11.1993	-
Ekvador	22.11.1969	28.12.1977	24.07.1984
El Salvador	22.11.1969	23/0678	06.06.1995
ABD	06.01.1977	-	-
Grenada	14.07.1978	18.07.1978	-
Guatemala	22.11.1969	25.05.1978	09.03.1987
Fransız Guyanası	-	-	-
Haiti	-	27.09.1977	20.03.1981
Honduras	22.11.1969	08.09.1977	09.09.1981
Jamaika	16.09.1977	07.08.1977	-
Meksika	-	24.03.1981	16.12.1998
Nikaragua	22.11.1969	25.09.1979	12.02.1991
Panama	22.11.1969	22.06.1978	09.05.1990
Paraguay	22.11.1969	24.08.1989	11.03.1993
Peru	27.07.1977	28.07.1978	21.01.1981
Dominik Cumhuriyeti	07.09.1977	19.04.1978	25.03.1999
St. Kitts & Nevis	-	-	-
St. Lucia	-	-	-
St. Vincent & Grenadines	-	-	-
Surinam	-	12.11.1987	12.11.1987
Trinidad & Tobago	-	28.05.1991	28.05.1991
Uruguay	22.11.1969	19.04.1985	19.05.1985
Venezuela	22.11.1969	09.08.1977	24.06.1981

Kaynak: Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System (updated to february 2012), Secretariat of the Inter- American Court of Human Rights, San Jose, Costa Rica, 2012, s, 57-58

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Yurdanur URAL USLAN

Doğum Yeri : Muğla, 1983

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lise Öğrenimi : Fethiye Lisesi (1997-2000)

Lisans Öğrenimi : SDÜ, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü (2001 – 2005)
Yüksek Lisans : SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (2005 - 2008)
Doktora Tezi : SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (2008----)

Yabancı Dil ve Düzeyi : İngilizce (İyi)

İş Deneyimi:

Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Araştırma Görevlisi (2009 ---)